

avendo
Paxa

APHORIS-
MI CONFESSA-
riorum ex Doctorum
sententijs collecti.

AVTORE EMANUELE SA
Doct. Theologo Societatis
IESV.

Anno

1688
C2
C2
88

CVM LICENTIA.

Madridi, Ex officina Ludonici
Sanchez.

T A S S A .

YO Pedro çapata del Marmol, es-
criuano de camara del Rey nue-
stro señor, de los q̄ residé en su Cōsejo,
doy fe, q̄ auindose presentado ante
los señores del dicho Cōsejo por Chri-
stoual Lopez de la Cōpañia de Iesus,
vn libro q̄ cōpuso el padre Manuel de
Sa de la misma Cōpañia, intitulado,
Aphorismi Confessariorum, q̄ con licen-
cia delos dichos señores auia impresso,
le tassaron a tres maravedis cada plie-
go en papel, y tiene diez y ocho plie-
gos y vna quartilla, q̄ cōforme a su tas-
sa monta, cinquéta y cinco mrs. Y a es-
te preçlo, y no mas, mandaron q̄ se vé-
da, y q̄ esta tassa se ponga en el princi-
pio de cada libro de los que así fueren
impressos. Y para que dello conste, de
pedimiento del dicho Christoual Lo-
pez, di la presente, que es fecha en Ma-
drid, a veintiseis de Iunio, de mil y
seiscientos años.

Pedro çapata
del Marmol.

Suma de licencia.

Tiene licencia de los señores del Cõsejo el Hermano Christoual Lopez de la Compania de Iesus, para poder imprimir y vender este libro, intitulado, Aphorismi confessoriorum, autor el padre Manuel de Sa, de la misma Compania: despachada por Pedro Capata del Marmol, en Madrid 12. de Mayo de 1600.

ERRATA.

Pagina. 1. lin. antep. vfo, di vfo. 3. 1. ferre, ferre. 34. 1. reliquit, reliquit. 46. 10. redimibilem constitueret licere. 49. 12. nilit sit, nisi sit. 158. 9. mus, mos. 184. 15. part. parti. 187. 6. ve. vt. 218. 3. Quod, Quid. 342. 18. collegi, colligi. 396. 9. enomat, euomat. 449. 8. dum num. 455. vlt. potestea, postea. 482. 7. speciel, specie. 538. 7. predagogi, pedagogi. 550. 16. tilitas, tilitas.

Iuan Fax que
del Marmol.

CENSURA LIBRI Patris Emanuelis Sa, preclaris simi Doctoris, Aphorismi confessoriorum nun- cupati.

Vidi & accuratè legi hunc librum eruditissimi Petris Emanuelis Sa, preclarissimi instituti Societatis Iesu, ex decreto summi Senatoris: opus quod nec fidei, nec bonis moribus aliquid habet aduersum, & ecclesie Catholicae utilissimum iudicor: in quo eluceat felix, magnumq; autoris ingenium; eruditio stupenda, & resolutio mirabili, una cum modestia, pietate & religione singulari, quare opus dignissimum mihi visum est, quo omnes fruatur, & typis mandetur. Matrini, in nostro monasterio Despara Virginis de la Victoria, ordinis Minimerii beatissimi Patris Francisci de Paula, die decimaquarta Aprilis, anno Domini 1600.

Frater Andreas
Melsia.

ORATIO
AD BEATISSIMAM
DEI MATREM.

EDIDI nuper, sub filij tui nomine, Virgo beatissima, Notationes in totam Scripturam sacram: cui enim potius librum dicarem, neminem reperi. Secundum autem Dei Filium cui, nisi Dei Matri, opus hoc dedicem? Accipe igitur, Sapientiae divinae Sacrarium. libellum hunc, ex sapientum Virorum sententijs concinnatum, tuoque praesidio sic tuere & promovere, ut ad multorum proficiat aeternam salutem.

A M E N.

Autor

Autor Lectori S.

Collegeram multa lectione Doctorum sententias de Casibus, quos vocant, conscientiae, easque brevissime ad usum Confessorum ita disposueram, ut haberent in promptu eorum, quae in Confessionibus acciderent, dubiorum facilem expeditionem. Adieceram praeterea cuiusque sententiae autorem suum, ut sciretur a quo accepissem. Id opus cum voluissem enulgare, non defuerunt qui etiam loca propria librorum auctoris cuiusque desiderarent, quasi parum esset scire cuius esset sententia, nisi adderetur quo sui libri loco dixisset. Visa mihi res importuna, etsi viri aliqui docti ita sentirent. Quid enim attinet citationibus

AD LECTOREM.

in his non necessarijs librum imple
re, & prolixū facere breuitati stu
dentem feci ergo vt nemo iā id re
quirat, qui nec autorū nomina ap
ponā, nisi rarō, contentus in libri
fronte dixisse Doctorū virorū esse
serietias: quod ita esse, eruditi, vbi
legerint, deprehendent, imperiti
credent. Vtrique verō boni consu
lent, si breuitati studens, id cōsiliū
ceperim, viros doctissimos in hoc
scribēdi genere inuitatus, cūm pra
sertim in hoc opus per annos ferē
quadraginta diligentissimē incu
buerim. Quo autem id fructu, do
cti indicabunt: mihi satis fuerit ad
Dei gloriam & animarum salutē
hanc tanto studio libellum compo
suisse. Vale in Christo.

APHORISMI
CONFESSARIORVM,
ex Doctorum sententijs
collecti.

BBAS, vide Benedictio,
Ordo, Religio, Statutū.
ABBATISSA, vi
de Religio.

ABORTVS, vide Homicidium.
ABSOLVTIO, vide Casus refer
natus, Cōtritiō Confessio, Episcopus, Ex
cōmunicatio, Exemptum, Satisfactio.

2 Absolutionis, verba necessaria sūt,
Absoluo te; dicendum tamen, vt est in
vlt. Ego te absoluo a peccatis tuis. Quin
etiam imitandus sapientum nōs, qui
ita absoluant post auditam Cōfessio-

ABSOLUTIO.

nem & impositam poenitentiam: *Miserere tui omnipotens Deus: & dimittis peccatis tuis, perducas te in vitam aeternam. Amen.* Dominus noster Iesus Christus te absoluat, & ego auctoritate ipsius te absolvo, primum a sententia excommunicationis, in quantum possum & indiges: dein de te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & spiritus sancti, *Ame.* Passio Domini nostri Iesu Christi, & merita Beatae Mariae, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali paeniter si fueris, sunt tibi in remissione peccatorum, in augmentum gratiae, & praemium vitae aeternae, *Ame.* In brevis temporis confessionibus, ut illorum qui saepe confitentur, satis est dicere solum, *Ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & spiritus sancti, Ame.*

3 Quod quidam dum absoluant, aperto sunt capite, nec ex ritu antiquo fit, nec ex sapientum usu, nec ex ratione, nec ex dignitate est enim Absolutio sententia Iudicis, quam non decet

aperto

ABSOLUTIO. 3

aperto semel capite: nec ullum est Sacramentum quod capite nudato tradendum sit, nisi Eucharistia, ob Christi praesentiam corporalem: & fortè etiam extrema Unctio, quae per modum orandi datur: quāquam nec in hac video cur opus sit caput aperire. Adde, quod illo modo (quem non probo) faciliè prodatur circumstantibus poenitentes qui sine Absolutione dimittuntur. Sequenda tamen consuetudo dicecesis.

4 Poenitentem, dum absoluitur, expedit orare.

5 Absolvere potest in mortis articulo, seu periculo probabili (quale est praesentia, aut periculosa navigatio nem subitarum, in quibus etiam namerandi sunt ad tritemes danati) quisvis Sacerdos, etiamsi non absit proprius poenitentis Sacerdos, a quibuscumque casibus & censuris.

6 Absolvere potest Episcopus per se vel per alium sibi de iure, vel de voluntate, saltè tacita, sui Superioris, subditos ab

A 2 omnibus

ABSOLUTIO

omnibus casibus. etiam in Bulla Cœ-
næ cōtentis, modò sint occulti, id est
non notorij. Quid autem sit notoriũ,
vide *Notorium*.

7 Absolvere potest quisvis Sacerdos
à peccatis venialibus, & à mortalibus
etiam, à quibus pœnitens alias est ab-
solutus.

8 Absolvere potest Confessor alie-
num, si probabiliter credit eius Super-
riori id placere.

9 Potest quis sibi subditum absolue-
re ubique, & à peccatis, & ab Excom-
municatione.

10 Absolui posse absente, alij aiunt
alij negant: ego id non facerem.

11 Absolui potest egrotus qui dixi-
t quantum potuit cōmodè, ne fortè, di-
expectatur reliquum, moriatur absque
Absolutione. Posse etiam absolui sanũ
qui ob lingue ignorantiam quedam
solum explicat, non omnia, probabil-
iter facit enim talis, quantum potest
integram Confessionem.

12 Absol

ABSOLUTIO.

3

12 Absolui posse morientem qui ni-
hil potest confiteri, sed tantum osten-
dit signa Contritionis, alij aiunt, alij
negant, cum quibus ego diu sensi, sed
iam placet vt absoluatũ, etiam amēs,
qui antea ostenderat signa Contritio-
nis, seu doloris de peccatis.

13 Absolui potest it, de quo Cōfessor
dubitatur an ipsum absoluerit: subintel-
ligitur enim cōditio, *si non se absoluit*.

14 Absolui potest qui proponit ab-
stinere à peccato, etiam si credat se pro-
posito nō statutum, sed peccaturũ. Itē
qui ex probabili causa non vult omit-
tere peccandi occasionem, modò pro-
ponit firmiter nō peccare, etiam si ali-
quories sit relapsus: quamquã inter-
dum expedit peccatum idem sepe cō-
mittentibus differre Absolutionem.

15 Absolui potest qui se dicit dole-
re de peccatis, & velle abstinere; est
enim id Atritio, quę sufficit cū Sacra-
mento: induendus est tamen ad do-
lorem propter Deum offensam.

A 3

26 Ab.

ABSOLVTIO.

16 Absolutus potest qui non confite-
tur, aut negat peccatū quod Cōfessor
ex alterius cōfessione intellexit illū
cōmisisse, nō enim magis de isto alteri
quā ipsi credendū: expedit tamē de al-
terius cōsensu istū mendacij coargue-
re, sed id cautē & prudenter agēdum.
17 Absolutus potest qui contrariam o-
pinioni Confessoris opinionem sequi-
tur, sed probabilem.

18 Absolutio peccatorum data ex-
communicato bona fide confitenti,
non absoluto autem ab Excommuni-
catione, valida est.

19 Absolutus per Bullā, vt fit, ab Ex-
communicatione ad aliquē effectū, cū
reincidentia, non reincident nisi in fo-
ro exteriori, si res est manifesta: alio-
qui in omnibus potest se gerere vt ab-
solutus: ita enim declarauit Greg. 17.

20 Absolutio data per Iubileū, etiam
postea non fiant per illud requisita, va-
lida est, itemque dispensatio.

21 Facultas absoluedi ab omnibus
casib.

ABSOLVTIO.

7

casibus, non comprehendit dispensa-
tionem à voto aut irregularitate. An
verò qui potest absolvere ab omni cē-
sura, possit liberare irregularitate orta
ex peccato, alij aiunt, alij negant: pro-
babile est posse, qui potest ab omni
pœna: illa enim pœna est.

21 Absolvere potest à casibus Episco-
po reservatis quisvis Cōfessor, illo mor-
tuo: post mortem enim eius desinunt
esse reservata.

23 A casibus alibi reservatis potest
absolvere, vbi non sunt reservata, qui-
libet legitimus Cōfessor. Itaque vbi
non est recepta Bulla eorne Domini,
potest ab eius casibus absolvere.

24 Dans licentiam peregrinandi, hoc
ipso censetur dare licentiam vt possit
absolui à casibus sibi reservatis, etiam
vbi similia reservata sunt: secus est si
detur solum potestas eligendi Cōfes-
sorem in eadem dioecesi.

25 Non possunt Epi prohibere quis
absoluat à casibus reservatis, qui ad

ABSOLUTIO.

id habet privilegium à Papa.

16 Qui audit habentem casus refer-
uato, absoluat eum, non impeditur ta-
men aliqua Excommunicatione refer-
uata, audita omnium peccatorum Cō-
fessione, à reliquis, dicendo: *Ego te ab-
soluo à peccatis tuis, &c.* & pro reserva-
tis mittat eum ad Superiorem, qui, au-
ditis illis solis, eum absoluet. Quod si
Superiorē adeat, hic poterit ab-
solvē à reservatis solis, & deinde mit-
tere ad Inferiorem, qui, audita omniū
peccatorum confessione, per-
nitentem absoluet ab omnibus. Non
desunt autem qui putēt, vbi Superior
absoluit à solis reservatis, debere per-
nitentem sola reliqua confiteri: sed
alii Doctores si nō probant, quia vni
omnia Confessori dicenda sunt pecca-
ta. Quod si penitens vult communica-
re, & non impeditur Excommunica-
tione aliqua reſervata, vbi est absolu-
tus ab Inferiori à non reservatis, vt di-
ctum est, licebit communicare, modò
se,

ADULTERIUM.

9

se, cū primum ei fuerit commodum,
postea Superiori præsenter.

27 Confitens generaliter de pecca-
tis aliis confessis & absolutis, potest
per partes absolui, scilicet nūc de par-
te peccatorū quæ dixit, postea de alia
parte, cūm dixerit.

ADOPTIO, vide *Matrimonij im-
pedimenta.*

ADULTERIUM, vide *Divor-
cium, LUXURIA.*

1 ADULTERIUM nō est, vbi
alter saltem non est coniugatus
per verba de præsenti.

2 Adulter ad nullam tenetur restitu-
tionem, si probabiliter dubitat filium
esse suum, secus si credat. Quidam ta-
men putant, nec, si ei constet esse suū,
tenui, nisi ex quadam æquitate, quia
damnam non dat quod etsi probabi-
le est, sed vulgo non receptum, quare
tutior communis opinio, quam pri-
mò posui.

3 Adultera nō tenetur cū periculo
vitz,

10 **ADVOCATVS.**

vitæ, aut famæ, seu honoris, prodere filium esse ex adulterio: etsi quidam putant teneri aliquando etiam cū vitæ periculo. Nec verò filius tenetur matri credere, etiam cum iuramento id asserenti (si tamen credat, tenetur se abdicare hereditate, nisi hanc iā præscripsisset) nec ei mater tenetur prodere, cū dubium est an sit profuturū.

ADVOCATVS, vide *Iudiciali actus*.

1 **ADVOCATVS** Potest, quādiu causa dubia est, patrocinari: ex quo autem tempore tenetur scire esse iniustam, tenetur de damno.

2 Advocare potest coram Iudice seculari Religiosus ob monasterij necessitatem.

ÆDIFICARE.

1 **ÆDIFICARE** Etiam in tuo solo non potes, quod tibi non prodest, & alteri noceat.

AFFINITAS, vide *Matrimonij impedimenta*.

ALIE.

ALIENATIO. 11

ALIENATIO, vide *Donatio Ecclesiæ, Hospitale*.

1 **ALIENARI** Prohibita, possunt alienari ex causa dotis, vel alioqui pia. Itaque etiam res Ecclesiæ possunt alienari pietatis causa: non cōfetur autem tale esse, redimere dānatos iustè ad aliquam pecuniam.

2 Successio non dicitur alienatio. Itaque prohibitus absolute alienare, potest relinquere heredi, etiā extraneo, & extraneo etiam legare: & prohibitus à testatore extra certū genus personarum alienare, potest ex testamento dare ei qui sibi esset alioqui ab intestato successurus, etiam si sit extra illud personarum genus, nisi aliud evidenter appareat ex verbis testatoris.

3 Alienatio facta cum debito consensu, & sine fraude, valida est in conscientia, etiam si defint solennitates à iure requisitæ.

4 Prohibet alienare, pōt alienare mobilia quæ in triēniū servari nō possunt
secus

ALIMENTA.

secus si seruari possint, & sint pretiosa.

Arbores Ecclesie, nisi sint pretiosæ, cædi & vendi possunt.

6 Iurans non alienare rem Ecclesiæ, potest in eius utilitatem alienare, itemque rem modicam, intelligitur enim iuramentum secundum iuris dispositionem.

7 Solennitas iuris non requiritur in rebus modicis, nec in ijs quæ Religiosi retinere non possunt (itaque Medicantes possunt vendere immobilia sibi ab aliquo testamento relicta, vel aliis donata) nec secundum quosdam in rebus mobilibus, etiam si possint seruari, ut ouibus; nec in necessitate urgente.

ALIMENTA. vide Dos, Parentes.

1 ALIMENTORVM Nominè veniant ea, sine quibus non potest honestè viuere, ut cibus, vestes, habitatio, & medicinar, & interdum dos.

2 Te

ALIMENTA.

13

1 Tenetur pater filium etiam spurium alere, & dotare etiam, si est filia, iuxta quantitatem alimentorum debitam.

3 Cum potest pater filium exheredare, potest & alimenta negare, nisi filium peccati poeniteat. Quidam tamen negant posse unquam a patre egentis filio alimenta negari, quod mihi probatur, est enim debitum naturale.

4 Alimentorum quantitatem, lege aut statuto definitam, potest pater filio spurio relinquere, etiam si is habeat alioqui unde viuat, transibitque ad huius heredes.

5 Tenentur ascendentes descendentes, si egent, alere, & contra: nec potest vir uxori, quæ dotem attulit, prohibere, quin illa egentem patrem suum alar.

6 Tenetur avus maternus nepotem egentem alere, si hunc paterna linea alere non possit, aut nolit. Tenetur & socer nurum egentem, & frater fratrem etiam

ALTARE.

etiam spurium, & sororem etiam naturalem, seu illegitimam, egentes, & tutor pupilli matrem & sororem egentem alere itemque, secundum quosdam, patrinus & parochus filios spirituales. Quæ mihi omnia, ut parum in more hominum sunt, ita multum videntur naturali Iuri consentanea: quantum vero peccent qui non faciunt, non audeo dicere. Illud tamen opulentos moneo, ut cogitent quod D. Paulus ait, Qui suorum curam non habet, esse infidelis deterioris.

7 Egentem filium, quem pater & avus alere non possunt, aut nolunt, tenetur mater alere, alioqui debet ei solū lac: quod si nec id possit, tenetur pater lactandum curare.

8 Alimentorum causa pia est, ideoque potest, & in festo, & coram Iudice Ecclesiastico tractari.

ALTARE, vide *Benedictio, Ecclesiæ*.

ALTARE Multis modis amittere consecrationem communiter tra-

tra-

ARCHIEPISCOPVS. 19

traditur: aliqui putant, quamdiu illud formam suam retinet, non amittere consecrationem vlla aut fractione, aut motione. Itaque, amoto ligno ab ara consecrata, dicunt isti non perdis consecrationem: Quod si lignum sit sigillum, in quo reliquæ, & amotum, suo loco statim reponatur, nec tunc opus est noua consecratione.

APOSTATA, vide *Excommunicationis, Religio*.

APPELLATIO, vide *Iudicialis actus*.

AQVA BENEDICTA, vide *Benedictio*.

ARCHIEPISCOPVS, vide *Episcopus*.

ARCHIEPISCOPVS. Dum visitat provinciam, potest à subditorum suffraganeis Cōfessiones per se vel per alium audire, non autem illos sine suorum Episcoporum licentia Confirmare.

AR.

ARCHIPRESBYTER
Ecclesie Cathedralis potest ad-
dire omnes totius Episcopatus cōse-
craciones, & sibi in eo Vicarium consti-
tuere, non tamen absolueri sine licen-
tia à casibus reservatis.

AVARITIA, vide *Elemosyna*.

BANNITVS, siue *Proscriptus*.

BANNITVS, Qui
impunè potest à quo-
vis occidi, Iudice id
per sententiam in il-
lum latam conceden-
te, non potest occidi in alieno territo-
rio, nisi de licetia, saltem præsumpta,
domini territorij. Interim verò dum
agitur contra sententiam per viâ nul-
litate, seu appellationis, non potest
vsquam occidi.

2 Bannitum alere tenetur, qui aliunde
tene-

tenebatur, ut pater, filius, vxor: est e-
nim id de Iure naturæ, quod per Ci-
uile non tollitur.

3 Bannitus potest succedere ex te-
stamento, vel ab intestato.

4 Bannitum an possit etiam filius
occidere, alij aiunt, alij negant: ego
non, puto. Illud verò probabile est, nō
posse illam se defendendo occidere
eam, qui se velut minister iustitiæ oc-
cisurus aggreditur: quidam tamē pos-
se putant.

BAPTISMVS, vide *Matrimo-
nij impedimenta*.

BAPTIZANS In necessita-
te sine solennitate, nō peccat,
etiamsi sit in peccato, aut excommu-
nicatus.

2 Baptizans aliquem, putans esse a-
lium, aut puellam, putans esse puerum,
verò baptizat.

3 In dubio an fuerit verus Baptis-
mus, sub conditione, Si non est verè
baptizatum, iterandus est. *Vide de Co-*

sic d. 4. cap. Placuit. & de Bapt. & eius
effectu cap. secundo.

4 Perfectus est Baptismus, etiam si
verba statim vel post aquæ aspersio-
nem, vel ante eam, proferantur.

5 Baptizato in necessitate domi, ad-
hibendæ in Ecclesia ceremoniæ quæ
desuerunt. 1. q. 1. *Spiritus sanctus.*

6 Baptizare extra necessitatem non
subditæ, sine licetia Parochi non licet.

7 Nec foemina baptizare licet, præ-
sente viro qui possit & velit bapti-
zare: nec laico, præsentem Clerico: non ta-
men est id, si fiat, mortale peccatum.

8 Potest quis filium suum in Baptis-
mo suscipere, si desit qui suscipiat. 3. q.
1. *Permittit.*

9 Religioso prohibitum suscipere in
Baptismo: si tamen suscipiat, contrahit
spiritualem affinitatem.

10 Valida est Baptismus datus dormien-
ti, vel ameti, si antea baptizari volue-
rit: nisi qui datur ameti à natiuitate.

11 Compotem rationis puerum Baptis-
mus

num petentem baptizare licet, inui-
tis parentibus infidelibus: in dubio
vero de rationis usu, sufficit esse septem
annorum: non compotem autem licet
baptizare, si alter parentum Christi-
anus consentiat.

12 Obietrices tenentur scire formam
Baptismi: & quidem præstat vulgari
lingua scire, quam Latina.

13 Baptizare extra Ecclesiam non li-
cet, nisi in necessitate, aut Principis si-
lilum. *Vide Clem. de baptis.*

14 Verus est Baptismus datus volenti
baptizari, sed non credenti: ut est ve-
rus qui datur à volente baptizare, sed
non credente.

15 Ungere Chrismate alterius anni
baptizatū, extra necessitatē non licet.

16 Qui posuit obiecem per peccatum
Baptismi effectus, debet illum postea
Sacerdoti confiteri, non autē alia pec-
cata ante Baptismum facta.

17 De patrini in Baptismo & Confirma-
tione obligatione instruendi filium spi-
ritua-

ritalem in fide & moribus, non est eadem Doctorum sententia; certè vñ non est receptum.

BELLVM, vide *Clericus*.

1 **M**ILES Bellum, de cuius iustitia dubitatur, gerenti subditus, si in eo prelietur, non peccat, peccat autem, si sciat esse iniustum.

2 In Bello iusto etiam innocentes licet spoliare & capere, ad debilitandos hostium vires. Quòd si bellum est perpetuum, vt contra Turcos, licet etiam innocentes captiuare. Quòd si dati sunt in obsides, & violent hostes fidem datam, non licet illos occidere, licet autem si sint de nocentium numero.

3 Capta in bello iusto, non sunt restituenda, nisi essent res Peregrinorum, Clericorum, Religiosorum, aut rusticorum: quamquam quidam nec talia aiunt ex necessitate restituenda, quia iuste capta, vt dictum est supra.

4 Ablata iusto bello ab ijs qui illa iniusto bello acceperant, non esse prius
ribus

ribus dominis restituenda, probabilis est quorundam opinio: & quidem vsu videtur receptum, vt capta à Turcis, prioribus dominis non restituantur, idemque videtur de rebus ab illis emptione acceptis dicendum. Quòd si aliubi lex, aut consuetudo prescripta aliud velit, id sequendum.

5 Potest Princeps, ad vitandũ Reip. maius damnum, tradere hostibus aliquam urbem: est enim id exponere periculo partem pro totius salute.

6 Milites sine voluntate, saltem presumpta, Principis, damnum hostibus dantes, tenentur restituere: presumitur autem velle etiam vt capti à Turcis, cum fugiunt, dominos suos, aliosq; spolient.

7 Capti etiã iusto bello fugere possunt.

In dubio non licet aliena inuadere, licet autem defendere que possides: melior enim est in dubio cõditio possidentis,

BENEDICTIO.

1. Offerenti ante consilium satisfactiorem, nō licet bellum inferre: quidam tamen dicunt licere, nisi offerat ante belli publicationem.

9. Subditi nō tenentur ad bellū proprijs expensis gerendum, nisi fortē ex pacto, aut consuetudine præscripta.

10. In bello licet quidē Clerico hortari ad victoriam, adeoque ad pugnā, nō autem pugnare, nisi se defendendo.

11. In bello dubio pugnare licet pro se defendente.

Miles in bello iniusto non potest hostem occidere, nisi se defendendo.

12. Milites nostri temporis non gaudent privilegijs antiquis militum.

13. Belli tempore non potest Princeps populum deferere.

14. Militi etiā ægrotanti debetur stipendium.

BENEDICTIO.

1. **BENEDICTAE** Aquæ, aut oleo, si addatur aqua non benedicta, aut oleum, totum sit benedictū.

BENEDICTIO.

aduertunt tamen Doctores, semper quod additur, debere minus esse eo cui additur.

2. Benedictio in secundis nuptijs nō datur, si alteruter coniugum fuit aliās benedictus. Quidam tamen dicunt posse iterum benedici qui virginē ducit. Sunt & qui velint posse utrumque benedici, cum alteruter nunquā fuit benedictus. Puto ego seruandam consuetudinē regionis.

3. Multæ religiones habent privilegia, ut Generales, Prouintiales, Guardiani, Custodes, Priores, & similes ordinarij possint benedicere omnia Ecclesiæ ornāmēta, & Corporali: quod privilegiū habet etiā nostra Societas.

Abbas qui potest exercere Pōstolica, potest benedicere omnia, ubi non interuenit vnctio. Ex Concil. Congress.

BENEFICIUM, vide Capitulum, Cōductio, Clericus, Donatio, Ecclesia, Electio, Episcopus, Excommunicatio, Residentia, Simonia, Suspendio.

B 4 1 QVI

Q VI Habet beneficium sufficiens ad sustentationem, non potest tuta conscientia aliud accipere: quod si à Papa in eo dispensetur, quis audeat tantæ autoritatis factum cõdemnare? aut verò cause, ob quam est dispensatum, equitatem discutere? Potest quidem Confessor acquiescere dispensationi P. pæ, etiam in duobus beneficijs curatis, ipse qui possidet, an debeat, viderit: certè interim dum se putat bene possidere, absolui potest; itemq, dum per Vicarios bene prouidet pluribus curatis, etiamsi dubitet de iusta causa dispensationis, rite enim possidet dispensante Papa: quanquam me autore nemo non modo curata duo, sed nec simplicia habebit, si vnũ sufficiat. Quin etiam optorem, vt, iuxta Panermit. doctrinam. cap. conquerite de Cler. non resid. Papa ijs qui duo habent beneficia, quorum alterum sufficit, alterum adimeret.

2. Episcopus non potest dispẽsare ad duo

duo simplicia, si vnum est sufficiens, aut si vtrumque requirit residentiam: nec, secundum quosdam, ad duo in eadem Ecclesia, quod tamen alij concedunt, si sint dissimilia officijs.

3. Ad pluralitatem eorũ quæ in Hispania Præstimonía vocantur, non requiritur dispensatio.

4. Dispensatio super pluralitate non valet, si aliquod beneficium in dispensationis petitione tacitum est. Nec valet impetratio beneficij à Papa, vel eius delegato, si taceatur aliud prius habitum: focus est si ab Ordinario impetretur. *Vide de præbend. & dignit. c. 6.*

5. Habens dignitatem, aut personatum, aut curatum beneficium, si alterum tale accipiat, vacat prius ipso iure: quod nisi statim resignet, priuatur etiam secundo. c. De nullis, de præb. Sed id per sententiam iudicis, nec enim se debet ipse priuare: imò nec prius vacat, secundum Innocentium & Io. And. nisi à Iudice moneatur, idq, post pacificam

16 BENEFICIUM.

cificam secundi possessionem. Sunt & quidam alia quæ excusant, quæ consuleo omitto, iam enim sine dispensatione talia non possunt haberi: ubi autem est dispensatum, illis nihil est opus.

6 Habens beneficium curatum suo simplici annexum, non censetur habere curam animarum. At Vicarius perpetuus Ecclesiæ Parochialis, tanquam beneficium curatum habetur.

7 Habens Parochialem, aut huius Vicarium perpetuum, si intra annum à possessione pacifica non fit Sacerdos, priuatus est ipso iure, nisi iusto impedimento excusetur, aut Ecclesia sit Collegiata, vel Plebania, sub se habes Capellanos, vel ille curam per se exercere non teneatur, aut cum illo dispensetur. *Fide cap. Licet, de elect. lib. 6.*

8 Potest quidem Episcopus dispensare studij causa per septem annos, sed debet ille tamen intra dictum tempus saltem Subdiaconatum suscipere, & interim Ecclesiæ per alium providere.

9 Col-

BENEFICIUM.

17

9 Collatio beneficii curati ante annum vigesimum quintum, saltem incipit, eius cui confertur, nulla est, nisi Ecclesia esset Collegiata.

10 Collatum alicui beneficium, eius non fit, antequam consentiat.

11 Resignatio beneficii in fauorem, alicuius, non transfert in eum ius, antequam ei à Papa vel Episcopo detur: itaque potest perire qui resignauit, antequam illi detur.

12 Non perditur beneficii possessio per renuntiationem.

13 Beneficium non perditur per inhabilitatem supervenientem, ut per homicidium, aut aliud eiusmodi impedimentum.

14 Triennio possidens beneficiū pacificè, bona fide, fit eius dominus, secundum *Canonem & Regulam de triennio si possessione*: nec tenetur ostendere titulum, ut declaravit Concilij Congregatio.

15 Nemo sibi potest beneficium conferre, *De consec. Practic. 3.*

16 Pro-

28. BENEFICIUM.

16 Promissio beneficij vacaturi, aut ad id presentatio, nec licet, nec valet, quacunque verborum forma fiat. *Id est de concess. prob. cap. 1. 13. & 16. & libro 6. eodém tit. cap. De estand.*

17 Collatio beneficij facta per Vicarium reuocatum, sed ignorantem reuocationem, valet, itemque renuntiatio facta per procuratorem reuocatú ante intimationé reuocationis illi factam, etiam si is, cui sit renuntiatio, reuocationem sciat.

18 Obtinens beneficium cõdemnati per errorem, sed secundum allegata & probata, iuste possidet.

19 Potest Episcopus cum illegitimo dispensare ad vnum beneficium simplex.

20 Etiam cum in iure dicitur, vt beneficium vacet ipso facto, sine alia mentione, aut declaratione, non priuatur quis possessione nisi per Iudicem; sed potest interim in conscientia gaudere fructibus: secus est si dicatur, vt colla-

BENEFICIUM. 29

collatio non valeat, vt accidit in Simonia.

21 Cui reuadatur titulus beneficij malè acquisiti, potest retinere fructus à se malè perceptos: fructus enim beneficij vacantis debentur successori: vacabat autem iure, etsi non de facto, beneficium illud, & ipse successor est.

22 Qui in beneficio malè acquisito fecit debitum officium, potest excusari à fructibus consumptis in viresu-
sistentationem, si pauper est.

23 Qui beneficium obtinuit simulata sanctitate, vel ob causam turpè, nõ tenetur resignare, nisi esset turpitudine quæ collationem iure ipso nullam redderet, vt Simonia.

24 Clericus in sacris, si contrahat matrimonium, non ideo perdit beneficium: nec si est in minoribus, & contrahat solum sponsalia de futuro.

25 Filius illegitimus non potest habere beneficium in Ecclesia in qua pater habet, aut habuit, nec pensionem super

30 BENEFICIUM.

super patris beneficio. *Ex Concil. Trident.*

26 Nec legitimus potest habere beneficium quod pater habuit.

27 Capellania instituta cum conditione ut detur Sacerdoti, aut in certam familiam ei qui sit Sacerdos, potest *secundum Navarr.* dari ei qui non sit Sacerdos, modo fiat quam primū Sacerdos.

28 Capellanus obligatus ad celebrandum, potest id per aliū facere. *Ex Concil. Greg. Concil.*

29 Collatio beneficii facta irregulari, suspecto aut interdicto, nulla est, idque solet in collatione dari Absolutio à talibus impedimentis.

30 Ante decimumquartum inceptum nullus potest beneficiū obtinere, ne pensionem, nisi in fundatione beneficii aliter fuisset cautū. *Ex Trid. & Concil. Greg.*

31 Ad dignitatem & Personatum sine cura requiruntur viginti duo anni incepti. *Ex Trid.*

BENEFICIUM. 31

32 Collatio beneficii, aut Ecclesiasticę jurisdictionis, facta non habet primam tonsuram, nulla est.

33 Quod sine Ecclesiastica autoritate sit, aut datur, non est beneficium Ecclesiasticum: itemque ubi non est ius percipiendi redditus.

34 Appetere aut procurare sibi curatum beneficium, non semper est illicitum.

35 Collatio beneficii contra fundatoris instituta non valet.

36 Iniqua est institutio prohibens dari curatum meliori, eo quod sit extra certam familiam, adeoque non seruanda.

37 Potest Episcopus ex causa cum consensu hæredis dispensare ut detur beneficium non habenti omnia requisiti à fundatore: itemque cum consensu Patronatus ius habentis mutare aliquid in institutione beneficii, *secundū Navarr.*

38 Qui sine animo Clericalis status percipit

32 BENEFICIUM.

percepit fructus beneficij, non curat
non tenetur illo restituere: quod
ex curato percipit sine animo susci-
piendi Sacerdotium, tenetur restituere,
nisi animum mutet.

39 Habeas beneficium, tenetur intra
annum Ordinem ad illum requisitum
suscepere: quod si licentiam habeat
non suscipiendi Ordinem, dicitur
per Capellinum Missas ad quas tenetur.
Ex Trid. & Concil. Congreg.

40 Absentes cum licentia causa studij,
non recipiant distributiones quotidianas.
Ex Congreg. Concil.

41 Docens publicè Scripturam, audiens,
percipit beneficij fructus absens.
Trid.

42 Dare beneficium simplex digno
relieto digniori, non est peccatum mortale:
secus si sit curatum: non tamen
tenetur, qui dedit, restituere digniori.

43 Dans beneficium indigno, tenetur
Ecclesiæ cui damnū dedit, non autem
tem digno, etsi quidam id affirmant.

44 Beni-

BENEFICIUM. 33

44 Beneficiati possunt tanquam domini
disponere de fructibus assignatis sibi
pro stipendio, modò quæ supersunt
honestè sustentationi, & officijs honestis,
dent pauperibus, vel operibus pijs:
quod tamen si non faciant, non
tenentur restituere. Est autem honestum
officium filiam dotare, quod tamen
quidam nolunt de bonis Ecclesiasticis
fieri, si alia habeantur, unde fiat:
itemque cognatos iuvare, ut decenter
vivant.

45 Potest beneficiatus disponere non
solū de redditibus beneficij, sed etiam
de rebus immobilibus ex illis suo nomine
empris. Meliorationes autem faciat
in bonis Ecclesiæ, ut in domo, aut
agro, eius quidem erant quamdiu vivit,
etiam si beneficium relinquit, aut eo
per Iudicem priuetur: at in morte
erant Ecclesiæ. *Vide de pecul. Cler. c. 5.*

46 Patrimonium Ecclesiastici morientis
ab intestato sine hæredibus, dandum
sux Ecclesiæ.

C

47 Debi-

34 BENEFICIUM.

47 Debita beneficiati solueda ex bonis quæ reliquit moriens. *Fide lib. de offic. ord. cap. present.* Quod si non reliquit quantum opus est, soluet successor in beneficio, si contracta sunt pro Ecclesiæ necessitate, aut visitate, secundum Innocent. Imò etiam secundum Host. & Panorm. si contracta pro antecessoris necessitate: quod ego nō puto in usu esse, et si valde rationabile. *Fide ECCLESIA.*

48 Distributiones quotidianæ debentur iussu impedito, modò adsit in eo oppido, & soleat, cum sanus est, Officij interesse.

49 Cum distributiones ex privilegio conceduntur a sententiis, intelligitur, si ille absit causa iusta.

50 Excommunicatus, vel suspensus a beneficio, interim dum querit absolui, potest fructibus uti sibi & suis necessariis, secundum Navar. & alios.

51 Permittens notabiliter laxari possessiones beneficii, tenetur restituere.

52 Fructus

BENEFICIUM. 35

52 Fructus male percepti, dandi Ecclesiæ, vel pauperibus: si autem sunt distributiones, ijs qui Officij interfuerunt.

53 Fructus percepti tempore vacationis, dandi Ecclesiæ, vel successori.

54 Fructus collecti ante mortem beneficiati, vel ei debiti ob seruitiu, sunt heredis: quod si nullus sit hæres, sunt successoris, vel fortè ex usu Cameræ Apostolicæ.

55 Canonicus habens Capellam, nō recipit distributiones horæ qua Missam celebrat.

56 Qui post sex menses ab obtento beneficio, etiā Presbiterio, nō impeditus legitimè, nō recitat Officiu, nō facit fructus suos, sed tenetur dare sibi et beneficii, vel pauperibus, omnes quidè totius diei, si totius diei Officiu omisum, alioqui pro Matutino omisso dimidiu, pro quouis alia Hora sextam partem: idemq; est faciendum ei, qui ut Clericus habet pensionem, si nō recitat Officiu B. Marię. *Ex Bulla p. Quinti.*

C 2

57 54

36 **BLASPHEMIA.**

57 Si talis pauper est, potest sibi retinere de consilio Confessoris, secundum Nauarr.

58 Quod si fecit alia ad quæ ob beneficium tenebatur, poterit sibi retinere quantum illa merentur. Itaque sufficit Parocho, restituere quintam partem: Canonico, quartam: alijs beneficiatis, tertiam, ut quidam dicunt.

59 Qui potest conferre beneficia, potest concedere ut permutentur.

60 Potest autoritate Papæ in commutatione beneficiorum fieri compensatio per pensionem aut pecuniam pro fructibus alterius beneficii maioribus.

61 Non potest Notarius pro literis beneficii, scilicet pro charta, labore & alijs, accipere nisi vnum aureum. Trident. & Concilij Congregatione.

BLASPHEMIA.

1 **BLASPHEMIA** Grauior est per iur. & homicidio.

2 Illud Concilij Lateranensis, blas

BONA.

37

blasphemus absoluitur sine graui peccata, non est usu receptum.

3 Blasphemans inaduertenter, ita ut si aduerteret, non faceret, non peccat mortaliter. Quidam tamen putant ex consuetudine blasphemare etiam inaduertenter, esse mortale: quod non est improbabile.

BONA.

1 **BONA** Mobilia dicuntur, quæ commodè seruari non possunt ultra triennium, ut frumentum, vinum, oleum.

2 Pecunia inter mobilia reputatur.

3 Mobilia pretiosa, quæ seruari possunt, interdum equiparantur immobilibus.

4 In bonis mobilibus vel immobilibus iura etiam & actiones comprehenduntur, ex consuetudine potius quam ex iure.

BONVS VIR.

1 **BONVS** Vir in foro quidem exteriori intelligitur Iudex: in interiori autem, vir prudens & timoratus.

C 3

CA.

CALIX.

CALIX Tornatilis, in quo scilicet pes à cyatho separari potest, per eam separationem non perdit consecrationem.

2 Calici non perit consecratio, nec si deauratio decidat, nisi de nouo deauratur.

3 Calicem solus Episcopus solet consecrare.

CAMBIVM, vide *Contractus*.

PERMVTARI Potest pecunia cum altera diuersi metalli cum lucro moderato.

2 Aureus cuius pretium estimatur undecim Iulij, potest dari pro duodecim: est enim illa pretij taxatio facta ad emptiones, non ad permutationes.

3 Plus valet pecunia presens, quam absens

absens: item cum multi accipiant ad cambium, & pauci dant: item ob metallum, figuram, pondus, temporis occasionem, dubium de valoris mutatione, raritatem, aut dantis incommodum, quæ considerari oportet, ne facile cambia, quæ sunt in usu, damnentur.

4 In cambio lucrari solet qui rogatur pecuniam accipere alibi reddendam, vel dare alibi recipiendam: illic enim velut transfert ad locum ubi reddenda, hic autem velut à loco ubi recipienda.

5 Cambio lucrari etiam ei licet, qui alioqui non habet ordinarium camporis officium, sed ex occasione oblata facit.

6 Etiam in eodem regno licet cambium per literas, nisi sit lex quæ id prohibeat: presumit enim fraudem, quæ si absit, non intendit prohibere. Idemque dicendum de cambijs omnibus alioqui licitis, aut cambiorum licitis conditionibus, si lege aliqua prohibeantur: cessante enim

40 **CAPITVLVM.**

fraude quam lex præsumit, fieri possunt.

7 Cambia dubia si facta, non condempnanda: si facienda, non approbanda.

8 Cambium quod sit sustinente cambiporis procuratore duas personas in nundinis, scilicet creditoris & debitoris, quod vulgò dicitur *Colla ricor*, est à Pio Quinto approbatum, in Bulla quadam data ad Bononienfes.

CAPITVLVM, vide *Beneficia*.

CAPITVLVM, Sede vacante, succedit Episcopo in iurisdictione ordinaria: itaque potest absolvere, dispensare, statuere, inquirere, visitare, & dare indulgentias, vt Episcopus. Non confert tamen beneficia: in enim Papæ reservatum, secundum declarationem Congregationis Concilii. Nemo varrus autem ait, posse quidem conferre illud, cuius collatio ad ipsum & Episcopum communiter pertinebat, non autem si pertinebat ad Episcopum cum Capituli consensu, aut consilio quod

CASVS.

41

quod videndum est an sit vsu receptum.

1 Vocem in Capitulo non habet, qui non est Subdiaconus. *Ex Trid. Concil.*

3 Cum requiritur Capituli cōsensu, vel præsentia, potest ad id aliquos sui loco deputare.

4 Quod à maiori Capituli parte fit, dicitur secundum Baldum, fieri de consensu vnanimi seu concordia Capituli. *Fide Rabien. verbo Concordia.*

5 Capituli debitum non censetur debitum singulorum.

CASVS FORTVITVS,

vide *Commodatum*.

NEMO Tenetur ex damno accidenti casu fortuito, nisi culpa præcessisset in illum aliquo modo ordinata, seu directa, aut mora restituendi id, quod restitutum non perisset, aut pactum, vt etiam in tali casu teneretur: quamquam etiam non obstante pacto vtendum est æquitate: non tenetur autem, si casus accidit ex culpa

pa eius, cui ex pacto alioqui debebatur.

2 Ad mutuum perditum casu fortuito, teneris, quia in te translatum est per mutuum, dominium.

3 Mandans tenetur de dāno ex casu fortuito, si probabile erat euenturū aut mādātarius gratis seruiebat; secus si ob stipendiū, aut pietatem, aut cognationem, aut eiusmodi aliquod debitū, aut si eius culpa damnum accidit.

CASVS RESERVATVS

vide *Absolutio*.

1 **C**ONCEDENS Casus sibi reseruato, si aliquid specialiter nominet, cetera similia concedere intelligitur: quod si aliquid excipiat, cetera similia videtur excipere.

2 Concessis casibus Papalibus, intelliguntur etiam censere.

3 Sublata reservatione Papę, intelligitur etiam Episcopi sublata.

4 Sacrilegium reseruatum Episcopo, intelligitur solum quo violatur locus

eius sacer furto, aut sanguine, aut semine, non autem luxuria personę sacrę: ubi quidam aduertunt, ex iure Episcopo non sacrilegium, sed sortilegium reseruari, pro quo vulgō, per errorem, lectum sacrilegium.

5 Casus in dubio, non presumitur reseruatus.

6 Blasphemia publica reseruata Episcopo, solum in Foro exteriori, nisi ipse aliud declarat.

7 Si quis oblitus casuū reseruatorū, absolutus est a potēte & intendēte absolvere illū ab omnibus (quod semper intēdit qui absoluit) potest absolui ab illis postea per quemcūq. Confessorem, quia iam nō sunt reseruati. Idēq; dicendum de illo, qui reseruata quidē confessus est, & ab illis absolutus, sed animo incapaci Absolutienti.

8 Casus reseruati in Religione, non habent locum in Nouitijs, antequam per vota admittantur, vt neque præceptorum obligatio.

2 Casus non reseruat nisi Papa, aut Episcopus, aut Prælatas habens Episcopalem auctoritatem.

CAVPO, vide *Stabularius*.

CENSUS.

1 OPORTET In censu re esse immobilem (talis autem est annuus redditus) & sua natura fructiferam & totum pretium recipi in celebratione instrumenti, nec postea augeri aut minui, & perire censum pro rata, re perente, aut sterili facta, & posse redimi semper eodem pretio, denuntiando tamen prius per bimestre, & post denuntiationem etiam ab invito intra annum repeti.

2 Prædicta ex Bulla Pij Quinti, qui loquitur de censu temporali, & redimibili. Itaque potest institui census perpetuus, & irredimibilis.

3 Quædam in dicta Bulla prohibentur ob præsumptionem fraudis, quæ si absit

absit, licent. Itaque potest pretium non statim solui, potest & prius solui, & fieri pactum ne redimatur census nisi totus simul, & quod si ante certum tempus non redimitur, sit perpetuus.

4 Non prohibet Bulla debita iuris naturæ (ut satisfactionem pro damno dato non soluendo censum in tempore) nec dari fideiussorem, aut hypothecam, etiam omnium bonorum, ad securitatem venditionis, vel solutionis: nec emere certam pecuniæ summam ad vitam, ut pro mille centum. Id enim non est census, sed contractus, Do ut des. Solent quidem ad vitam ementis dari octo pro uno, possuntque pro tali pensionem obligari omnia bona.

5 Soluendus est census in fine anni, nisi aliud habeat consuetudo, aut pactum.

6 Pretium census est, quo publicè vendi solet.

7 Oportere fructum loci non esse minorem redditu census, communis est opinio.

46 CENSURA.

opinto: quidam tamen negant id esse necessarium.

8 Ut potest solui pro censu pecunie ita fructus aliquis ex pacto, etiamsi locus censui subiectus talem fructum non ferat.

9 Etiam anno quo nullus colligit fructus, soluendus est census.

*confer-
tueat*

10 Censum ex utraque contrahentium parte redimibilem licere, alij aiunt, alij negant: ego concedere non audeo.

11 Vbi Bulla Pij Quinti recepta est, negant quidam licere censum super persona constitui, alioqui licere & super persona, & super communitate, & super bonis incertis, scilicet possessis & possidendis: alij etiam ubi recepta est, licere, si sit perpetuus: quod ego non concesserim.

12 Census numeratur inter bona immobilia.

CENSURA, vide Absolutio.

1 CENSURA Est Excommunicatio, suspensio, & interdictum.

CHARITAS. 47

Quinoniam autem irregularitas (que potius poena est) nec depositio, aut degradatio, aut cessatio a divinis.

2 Censuram nemo incurrit ante annum decimum, nec forte ante annos pubertatis, secundum quorundam probabilem sententiam.

3 Censura posita contra non reuelantes id quod a Iudice in eis proponitur, non comprehendunt nec litigantes, nec eos quos ipsi consulunt, nec eos qui probabiliter credunt rem illam ab eo qui tenet, iuste possideri, nec illos qui certo nesciant quod queritur, aut, si sciunt, non possunt probare quod iubetur denunciari, aut non possunt sine periculo magni damni denunciare. *De IUDICIALES ACTVS.*

4 Irregularitas aliqua censura, etiam irregularitatis ex homicidio, vel excommunicatione, aut suspensione, potest celebrare, ne alioqui infametur.

CHARITAS, vide Correctio, Eleemosyna, Iniuria.

1 Deum

CHARITAS.

2 **D**E V M Ex toto corde diligere
seu super omnia, ad salutem qui-
dem est omnino necessarium: quo ve-
ro tempore ex precepto quis teneatur
sic eum actum elicere, vt, si nō eliciat,
peccet mortaliter, non conuenit in-
ter Doctores. Illud certē non videtur
negandum, teneri, cum tenetur cōte-
ri, vt in administratione Sacramento-
rum ex officio.

2 Teneris in extrema necessitate sa-
luti spiritualis proximi, pro eo vitam
exponere: quod si es eius Episcopus,
aut Parochus, etiam in graui. Item quae
teneris pro vita eius exponere bona
tua temporalia, tuæ vitæ, aut tuorum
non necessarii: denique subuenire ei
in graui eius necessitate, si potes sine
magno tuo incommodo.

3 Qui non est eius Prelatus, aut Pa-
rochus, non tenetur inuifere peste in-
fectum eum vitæ periculo, nisi salus
animæ eius omnino tali visitatione
indigeat.

4 Infan-

CHARITAS.

49

4 Infante alioqui sine Baptismo mo-
riturum, teneris cum tuæ vitæ pericu-
lo baptizare, secundum quosdā: quod
alii probabiliter negant; nec enim cū
tanto damno deberi ei tale officium:
alioqui & mater grauida teneretur per-
mittere se secari, vt fetus baptizaretur,
alioqui sine Baptismo moriturus:
quod nemo dicet.

5 Proximum à mortis corporalis pe-
riculo, etiam i nultū, teneris liberare,
si possis, non autem à peccato, nisi sit
in damnum proximi & possis sine tuo
graui incommodo.

6 Damnatum iuste ad mortem, non
teneris, etiam si possis, pecunia redime-
re: nec enim ipse se tenetur redimere:
quod si redimas, potes accipere tibi in
seruum perpetuum. Quod si iniuste dā-
natum redemisti, potes quidem in ser-
uum accipere, sed ipse se potest redi-
mere.

7 Licet permittere proximum cade-
re in peccatum, vt correptus de eo,

D vel

50 CHARITAS.

vel punitus, emendetur, si aliter emendare non possis.

8 Potes proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem ob Reip. bonum, & hosti, tibi alioque valde nocituro, mortem, non odio, sed ad vitandum damnum tuum: item de morte eius gaudere, ob bonum inde secutum.

9 Inimico non teneris ostendere signa amoris, nisi in casu necessitatis, scilicet cū ei teneris ex charitate subuenire: teneris quidē alloqui, si altoqui esset scandalum, & salutantem te resalutare, & veniam petenti dare. Quod si scandalum nullum sequitur, & causa subest aliqua hæc negandi, non audent negantem condemnare: nec enim talia videntur esse necessaria, sed sufficiens non odisse, & paratum esse in necessitate, vt proximo, subuenire.

10 Diligēdi quidem magis meliores, sed possunt intensiori affectu diligere sanguine cōiunctiores, inter quos plura diligē-

CIVITAS. 51

diligendi parentes quā filij, & vxor & pater, quā mater.

CIRCUNSTANTIA, vide de Confessio.

CIVITAS, CIVIS.

1 CIVITATIS Nomine venit in fauorabilibus etiam territorij, imò & diocesis: in odiosis vero solum quod est intra mœnia, nisi alioqui esset dispositio inutilis, aut posset fraudem pati.

2 Non dicitur ciuitas facere, nisi collegialiter deliberet, etiam si maior eius pars faciat.

3 Ciuis efficitur quis loci, vbi consequitur dignitatem.

4 Monachus efficitur ciuis loci, vbi est Monasterium.

CLERICVS, vide Ecclesiasticus, Eleemosyna, Beneficium, Gabel-
la.

1 CLERICI Nomine in materia fauorabili venit habens prae-
D 2 mura

nam tonsuram, & Religiosus, & Episcopus: at in odiosa, nec Religiosus, nec Episcopus, nec secundum quosdam Dignitas, ut Canonicus Ecclesie Cathedralis, aut qui non est in sacris. Venit etiam Clericus in materia fauorabili nomine populi, & Monachi.

1 Cum Clericis in Iure aliquid prohibetur, aut præcipitur, intelliguntur solum qui sunt in sacris, aut beneficiati.

3 Clerici primæ tonsuræ non solent esse exempti, quantum ad ciuilia, à potestate seculari.

4 Clericus in sacris potest conueniri coram Iudice seculari, in ciuilibus de licentia Episcopi sui.

5 Clericū in sacris, qui dimissa tonsura, & Clericali habitu, se gerit enormiter, communis est opinio, perderi Clericale priuilegium: quod Nauarrus & de tali, & de professo Religioso negat, nisi prius moneantur. Mihi illorum placet sententia, qui concedunt talem posse

posse per secularem Iudicem puniri, si ita expediat bono Reip. Item si talis assuetus est actis enormibus, vel est alio qui incorrigibilis, certè *glo. de priuileg. 27.* ait, qui sine habitu & tonsura deprehenditur in delicto, nec certum est tunc esse Clericum, etiamsi postea constet esse, posse puniri per secularem Iudicem. Nunc autem per Conc. Trid. Fori priuilegio non gaudet qui est in minoribus, nisi habeat beneficiū, aut gestans habitum & tonsuram, inseruiat alicui Ecclesie ex mandato Episcopi, aut in Seminario, vel Schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad Ordines maiores, versetur.

6 Clericus portans arma lege seculari vetita, potest à ministris Iustitiæ secularis sine restitutione spoliari, *secundum Conar.* & quidem *secundum Nauar.* arma Clericorum, nisi sint Monachi, non sunt res Ecclesiasticæ.

7 Potest Clericus in crimine deprehensus capi à seculari Iudice, vt Ecclesiasti-

34. **CLERICS.**

fiastico tradatur: potest & noctu capri si cū armis incedat: præsuntur enim velle delinquere, à quo potest impediri etiam persecutorem potestatem. Quia etiam potest à quouis seculari teneri clericus, & includi, ne laedat alterum: potest & de fuga suspectus capi à creditore, & tradi Iudici Ecclesiastico.

8 Clerici tenentur, secundum quoddam, legibus civilibus quæ Ecclesiasticum officium non impediunt.

9 Clerici familia eiusdem est cum ipso Fori.

10 Clerici bona possunt per Iudicem Ecclesiasticum confiscari, in casibus quibus laici per leges sic puniuntur.

11 Clericus factus post delictum sine fraude, est exēptus à potestate seculari: quod si cum fraude, potest quidem in rebus puniri, sed non in corpore.

12 Cleric⁹ ob falsū testimoniū corā Iudice seculari, nō potest per eū puniri.

13 Clericus percussus à laico, potest agere coram Iudice Ecclesiastico.

14 Cler-

CLERICS.

55

14 Clerici rebellio in Regem, nō est crimen læsæ Maiestatis, quia non est subditus Regi.

15 Clericus calumniosus accusator debet priuari officio, & verberatus in exilium mitti.

16 Clericus non potest consentire in Iudicem Ecclesiasticum non suum, si sine licentia sui Episcopi.

17 Clerici minoris à laico læsi restitutio petenda coram Iudice seculari.

18 Clericus pauper non tenetur cedere bonis. Nec pro debito non ex delicto contracto potest conveniri ultra quā facere potest: nec, si est in sacris, puniri corporaliter pro debito quod non potest solvere.

19 Clerici patrimonium, etiā ad cuius titulum est ordinatus, non gaudere privilegio bonorum ecclesiæ, quidam aiunt, alij negant. Sunt & qui putent absolutē gaudere eius bona patrimonialia. Ego dicerem spectandum in ijs quid usu sit receptum.

D 4

20 Cler-

56

CLERICS.

20 Clerici priuilegijs non gaudere Eremitas, quidam aiunt, quod non sint Ecclesiasticæ personæ: alij gaudere dicunt, si sint astricti regulæ, aut Superiori ijs priuilegijs gaudent: idemque censent de Inclusis habitu murato.

21 Clericus potest uti consuetudine & statuto laicorum, ad suam utilitatem.

22 Clericus in minoribus, potest ex causa fieri secularis.

23 Potest qui est in sacris, aut beneficiatus, aduocare coram Iudice Ecclesiastico: et coram seculari, solum in causa propria, vel Ecclesiæ, vel miserabilium, vel propinquorum (qui alium aduocatum commodè non possunt habere) usque ad quartum gradum. Non potest autem esse iurisperitor procurator generalis, sed solum in aliquo negotio: nec locum tenens Principis secularis, sed potest esse Consiliarius: nec lucri causa negotiari per se, sed ob suam aut suorum necessitatem. Non est autem ne-

CLERICS.

57

gotiari, vendere aliquid carius quam emisti, nisi ad id emisses. Potest & per alium honestè negotiari, & per se vendere arte honesta à se facta. Non potest verò gestare arma offensiuæ: nec inter esse executioni sententiæ capitalis, nisi officij spiritualis causa, nec exercere Medici, aut Chirurghi officium, ubi opus sit adustione, aut incisione, nisi cum pauperibus, aut propinquis, aut aliqui sua, aut proximi necessitas possit: nec venari, nisi causa recreationis, sine strepitu: nec accipitres ad id alere, aut falcones: nec aleis ludere, nisi modicè, causaque recreationis. Ludere autem in magna quantitate ob lucrum, Nauarrus mortale existimat.

24 Clericus faciens prohibita iure humano, non peccat mortaliter, secundum Cuius, si absit contemptus, & scandalum, & legi pena grauis non sit apposta.

25 Peccare ait Nauar. Clericum si non benedixit in principio mensam, aut in fine gratias Deo non agit.

38

CLERICVS.

26 Clericus non tenetur dare sportulas: nec potest à patre suo vendi.

27 Acquisita à clerico, etiam filiofamilias, sunt ei quasi castrensia.

28 Clerici omnes, excepto Episcopo, liberè testantur, eisq; ab intestato suo ceditur, secundum *Canar.* Quod si eis esset prohibitum testari de acquisitis negotiatione illicita, & contra Canones, intelligendum est, secundum *Navarr.* si negotiatio contineat iniustitiam, alioqui poterit de ea etià testari.

29 Non potest clericus per testamentum facere præiudicium patri suo in bonis acquisitis ante clericatū, in quibus ille habet vsumfructum.

30 Clericum habitare cū femina suspecta, mortale esse ait doctissimus vir Petrus Sotus.

31 Clericus etià absens subditus est suo Episcopo, nisi domiciliū mutasset.

32 Clericus nulli loco aut beneficio adscriptus, potest ire quò velit, sine Episcopi licentia. *Ex Cong. Conc.*

33 cle-

COEMITERIVM. 39

33 Clericus non tenetur deferuire Ecclesie, in qua non habet beneficium. *Ex Congreg. Conc.*

34 Clericus in maxima necessitate potest cogi ab Episcopo civitatem custodire: potest & in inuasa ab hostibus pugnare, nec erit irregularis, si nullū occidat, aut mutilet.

35 Clericus quilibet potest cantare Epistolam sine manipulo, itemq; Euangelium, & Passionem. *Ex Navarr.*

36 Clericus habens beneficium, aut pensionem excedentem sexaginta aureos de Camera, tenetur ad tonsuram, & habitum talarem, & si miles est, ad suum militare, alioqui ipso facto est priuatus officijs, & beneficijs. *Ex Bulla Sixti Quinti.*

COEMITERIVM, vide Ecclesia, sepultura.

COEMITERIVM Fieri potest sola Episcopi deputatione.

2 Potest vendi in necessitate, vt sacra vasa.

COL-

60 COLLEGIVM. *vide Congregatio.*

1 COLLEGIVM Faciūt tres, Congregationem duo, Populū decem. Potest Collegij & Vniuersitatis ius manere in vno.

2 Collegij Ecclesiastici destructi iura & priuilegia manent penes Ecclesiam.

3 Qui in Collegio alicuius artis eā non exercet, non gaudet Collegij priuilegio.

COLVMBARIVM.

1 COLVMBARIVM Habere licet, vbi est consuetudo, nec populus queritur.

2 Columbas, cum videntur à columbario profugae, licet cuius accipere.

COMEDERE.

1 CARNES Humanas edere in extrema necessitate licitum est.

2 Edere ex intentione vsque ad vomitum, alij mortale esse aiunt, alij negant:

COMMODATVM. 61

gant: sed si fiat ex consilio Medici, licitum est.

3 Prouocare vomitum, vt iterū comedas, mortale esse, non improbabili- ter quidam affirmant.

COMMODATVM, vide *Causa fortuitus, Culpa, Debitum, Depositi.*

1 COMMODATVM Ad cer- tum vsum, nō potest repeti, etiā superueniente necessitate si commo- datarius aliunde fuisset habiturus, nisi tu commodasses.

2 Commodans scienter rem vitio- sam, non admonito cōmodatario, tene- tur de damno secuto.

3 Quidam aiunt commodatarium non teneri in conscientia, nisi de cul- pa mortali: alij negāt. *Vide CULPA.*

CONTRACTVS.

4 Commodato vti ad alium vsum, aut diutius quā voluit commodans, furtum est.

COMMVNIO, vide *Eucharistia.*

COM-

62 **CONCILIUM.**
COMMVNITAS, vide *Rispon-*
blica, Collegium.

CONCESSUM.

CONCESSUM Intelligitur,
quod non est prohibitum.

CONCILIUM.

CONCILIUM Trident. co-
pit obligare, quantum ad ius po-
situm, à Calendis Maij anni. 564.
Ex Bulla p[ro] Quart.

2 Concilium Prouinciale debet fieri
tertio quoq; anno, Diocesani verò
quotannis. *Ex Conc. Trid.*

3 Concilium Prouinciale potest ex-
communicare Archiepiscopum.

4 Concilij Prouincialis decreta non
sunt publicanda Papa inconsulto. *Ex*
Congreg. Conc.

5 Ad decreta Concilij Diocesani nõ
requiritur cleri approbatio. *Ex ca-*
dem.

CONCIONATOR, vide
Prædicare.

CONDUCTIO, vide *Venditio.*

1 **CON**

CONDUCTIO. 63

CONDUCTOR, Si eius vo-
luntate, aut eius casu fortuito,
locator operarum, qui aliàs fuisset mer-
cedem habiturus, est impeditus, tene-
tur solvere: tenetur & locator de dam-
no ex sua culpa secuto. Ita quidam sen-
tiunt, sed tu consule quæ de casu for-
tuito & de culpa scripsimus.

2 Cōductor potest expelli domo, ob
necessitatem nouā locatoris eam habi-
tandi, aut reparandi, aut si tibi inhon-
estè agat. In quo ultimo casu Nauar. ait
nihil esse de pensionem remittendum: alij
id negant. Ego quidem in primo casu
adderem, vt est additum in commoda-
to, nisi conductor aliàs domum fuisset
non sibi adimendam conducturus.

3 Conductor domo discedens, non
potest suo loco alium relinquere, inui-
tis socijs.

4 Conductor equi tenetur ad expen-
sas ordinarias, vt pastum: non autò ad
extraordinarias, vt medicinas.

5 Famulo non debetur stipendium
tem.

64 CONDUCTIO.

temporis quo egrotauit, nec, dū egrotat, expensa magna, sed modica, & clibus, nisi aliud sit in pacto aut cōsuetudine.

6 Conductor tenetur pro rebus perditis ab alio, ob eius inimicitiam, cuius ipse causa est.

7 Conductor non soluens, potest statim expelli: nisi ad decennium condixisset: tunc enim per biennium expectandū. Quod si locator promisit non expellere, intelligitur, si soluat pensionem.

8 Cum timeatur res peritura negligentia conductoris, poterit is cogi subripere in se periculum, sed minuendū est aliquantum pretium ob talem obligationem.

9 *Extra. Ambitiose, de non locanda re Ecclesie ultra triennium*, non est usu recepta.

10 Locationes beneficiorum anticipata solutione, non valent in successorum præiudicium. *Ex Conc. Trid.* Quidam

CONDUCTIO. 65

dam tamen dicunt, quod conductor soluisset, debere successorem ratum habere, si est conuersum in Ecclesiæ utilitatem.

11 Conductor conacto ob pestem, aut alioqui iusta de causa re locata nō uti, remittenda pensio pro rata, itemq; in sterilitate fortuita, ut cū ex tribus partibus colligi solitis vix duæ colliguntur, nec sit cōpensatio cū fertilitate anni præcedentis & sequentis. Non fit autem remissio, si res sit locata ad decem annos pro parua pensione, aut si locator alteri locando fuisset pensio integram habiturus, aut si aliud sit in pacto, aut consuetudine. Nō dicitur autem sterilis, si fructus collecti pereūt: nec fertilitas, si fructus multum valeant.

12 Auctis fructibus casu fortuito, augendam pensionem pro rata: & minuitis, minuendam, ait Navar. Ego id nō puto usu receptum. Quod si auctis fructibus casu fortuito conductor nō auget

26 CONDUCTIO.

get pensionem, non video cur et in-
tit illis ea minui debeat. Quare in ip-
sorum standum puto, ut supra dixi, pacto, aut
consuetudini.

13 Nec res Ecclesiastica, nec fructus
pensionis locari possunt ad longum
tempus, id est decem annorum, nisi
cum conditionibus requisitis ad alie-
nationem.

14 Beneficiatus potest locare reditus
beneficii ad annos novem, & secun-
dum quosdam, etiam ad plures: sed il-
lo mortuo, expirat locatio. Locatio ta-
men rei Ecclesie facta a Rectore no-
mine Ecclesie, eo mortuo durat.

15 Conductori debentur expensę ne-
cessarię, & quibus res facta melior.

16 Locationi factę per virum de re ve-
xoris, non tenetur ipsa stare soluto ma-
trimonio, nisi se ad id obligasset.

17 Cōductor potest rem locare alteri
persone honestę, nisi aliud sit cōventū.

18 Vsfufruuaris non potest rem lo-
care ultra tempus vitę suę.

19 Pro-

CONGREGATIO. 67

19 Prohibitus rem obligare, potest
in breue tempus locare.

20 Cui cōcessa est domus habitatio,
potest eā alteri locare, secundū quos-
dam: quod ego non poto in totum ve-
ram, nisi sit vsufruuaris. Vide D O-
M V S.

21 Si sine conventionē de pretio, cō-
duxisti solitum operas locare, debes ei
soluere quantum talibus dari solet.

22 Alienum torquem locans, non te-
netur pretium restituere, si eius domi-
nus non fuerat locaturus. Quidam ta-
men dicunt teneri, saltem in quantum
factus est locupletior: quod videtur
probabile.

23 Conductis rei spiritualis ipso iu-
re est nulla, ut & venditio.

CONGREGATIO, vide col
legium, Respublica.

1 CONGREGATIONES
Pir, seu Confraternitates, pos-
sunt fieri sine autoritate Superiorum.

E :

2 Con-

1 Congregatorum collegialiter prae-
uallet sententia maioris partis, nisi Pa-
pa praesideat.

CONFESSIO, vide *Casus re-
servatus, Contritio, Eucharistia.*

CONFESSIONIS Praecep-
to non satisfacere qui non est
dispositus ad Absolutionem, quidam
aiunt, alij negant: quod videtur proba-
bilius, modò integrè confiteatur. *Vide
cap. Quod quidam de pan. & remis. Quo-
quam etiam qui non integrè confite-
tur, ecclesiae poenas euadat, vt quidam
probabiliter asserunt.*

2 Potest differri confessio ultra tem-
pus praecepti, de sententia confessoris,
aut ex iusta aliqua causa.

3 Et si quidam putant teneri ad con-
fessionem qui habet usum rationis, sci-
licet cum pudet malefacti, tamen ec-
clesia non videtur obligare ante pu-
bertatem.

4 Praecepto annuae confessionis satis-
facit qui confitens quouis anni tem-
pori:

pore: qui annus ex consuetudine ec-
clesiae incipit in Octava Paschae: quā-
quam communicaturus in Pascha, si
est in peccato mortali, tenetur iterum
confiteri: itemq; si est in articulo mor-
tis, seu eius probabili periculo.

5 Probabilis est illa sententia, tene-
ri statim confiteri, qui putat toto reli-
quo anno defuturum sibi Confessore,
aut qui possit à casu reservato absolue-
re. Illud certissimum, qui non premis-
sa peccati mortalis confessione comu-
nicauit, debere post communionem
quamprimum confiteri. Addunt &
quidam, necessariò confitendum, cum
vix potest quis nisi confitendo euade-
re peccandi periculum: quod mihi nò
displicet: sed quia vulgo ignota obli-
gatio, non est in usu.

6 Si quis siccè, id est, non rite, confi-
tetur, nempe sine dolore, aut propo-
sito emendationis, sufficere postea solà
illam fictionem confiteri, alij aiunt,
alij probabilius negant.

7 Iteranda confessio sine ullo dolore facta, aut sine proposito vitandi peccatum, aut ei qui non poterat absolvere, aut si scienter omissum aliquod peccatum mortale, aut quod tale esse putabatur, etsi cum dubio aliquo (secus est si putabatur non tale esse.) Ad dunt quidam, etiamsi facta confessori prorsus imperito, aut qui non omnia intellexit, aut si quid mortale per crassam vel ignorantiam, vel oblivionem est omissum. Quæ ego non puto certa: sufficit enim postea confiteri per negligentiam omissa, aut quæ fortè confessor non intellexerat.

8 Si quis apud eundem confessorem iteret confessionem, non est opus repetere peccata iam ei dicta, sed id solum quod confessioni defuit.

9 Qui tenetur iterare confessionem, si eius rei oblitus confitetur postea aliquoties peccata quæ facit, validæ sunt illæ confessiones.

10 Qui ex iusta causa aliquod mortale pec-

peccatū in confessione tacet, non tenetur confiteri iterū illa quæ dixit. Est autē causa iusta, non posse confiteri illud, nisi audiat aliquis qui propè sit, ut in naui, vel hospitali: aut temporis angustia excludi, aut periculum dāni notabilis si confitearis.

11 Abusus est non ferendus, nihil confiteri nisi interrogatum: nec est dispositus ad Absolutionem qui aliter non vult confiteri: est enim id, velle tacere peccata de quibus non interrogabitur.

12 Metiri in confessione de peccatis venialibus, aut de aliis confessis mortaliibus, veniale solum peccatū est, etiamsi illa antea proposuisses apud te verè confiteri. Quod si vñ solum peccatum tale confitearis, & in eo metiaris, aut si dicas te fecisse peccatū aliquod mortale, quod non fecisti, probabilis est quorūdā sententia, tūc peccari mortaliter, ob iniuriā factā Sacramēto: quod ego tamē in totū non ausim affirmare: quid enim si quis simplicitate id faciat excusabili? Illud

certū, posse in confessione taceri peccata venialia, vel omnia, vel aliqua; nō enim sunt de necessitate confessionis, nisi fortē ex Regula aliqua Religionis; sed nulla talis obligat ad confitendum omnia venialia.

13 Nemo tenetur confiteri audiente tertio, aut per scripturam: etsi quidam putant teneri, qui aliter non potest, scripto aut nūtibz cōfiteri, & in morte per interpretem: quod de nūtibz quidem concesserim, de scripto & interprete non prorsus improbanerim, sed nec tamen condemnari non facientem.

14 Non licere absenti per nuntium, aut per scriptum confiteri, quidam assunt: quibus ego libenter consentio.

15 Debet quidem, qui potest, verbis confiteri: sed si causa subit, potest etiā presenti Sacerdoti peccata legēda tradere, etsi id quidam negant. *Vide. 30. q. 3. Qualis.*

16 Qui delectatus est de peccatis perterritis

teritis alijs confessis, id solum oportet confiteatur, non autem exprimere quæ illa fuerint peccata. *Vide Tho. apud. 64.*

17 Oportet confiteri speciem peccati, & numerum.

18 Ad declarandam speciem tui peccati, potes, si necesse est, declarare simul alienum, imō etiam cū tibi id vtile est ad animæ salutem, aut illius, cuius sic fortē fama periclitatur: nam famæ prapponenda salus: cū autē tu potes dicere, potest & confessor eisdē de causis interrogare. Hæc Doctorum Antiquorum doctrina, quæ tamē Neotericis quibzdam non placet, qui tacendum putant peccatum per quod alius infamatur, aut alioqui damnum notabile paritur: quod probabile quidem est, præsertim in periculo damni: sed quod ad infamiam attinet, placet mihi Antiquorum sententia.

19 Confitendam circumstātiā, quæ etiā peccati speciem non mutet, tamē

74 CONFESSIO.

multo grauiorem facit, alij quidam, alij negant: est certè cum necesse sit confiteri: vt si quis furatus est centum aureos, non sufficit dicere solum, Furtus summultu enim refert scire quantum acceperit.

20 Tametsi incestus specie non differant, aiunt quidam confitendum gradum, præsertim si primus est, vt cū parente aut germano. Vbi tamen quidā volunt sufficere, si solum dicat fuisse factum in primo gradu, non nominando patrem, aut fratrem: quod satis est probabile.

21 Temporis circumstantia non mutat speciem, etsi mutare quidā putent.

22 In furto & luxuria confitendū an factum sit in loco sacro, vel eū resacra: & si effusus sanguis, an in loco sacro. Quod si quis occidit, addendum etiā quidā putat fuisse cognatum, vel personam sacratam: & si furatus, per viam etiam rapuisset si res sacra.

23 Volunt quidam etiam in peccato
con-

CONFESSIO. 75

continuationem diuturnam confitendā, itemq; frequentem eiusdem peccati repetitionē, seu relapsū: quod ego non puto necessarium, nec esse in vsu.

24 Odij in parentes circumstantiam putat Nauar. necessariō confitendam: Caiet. autem, si notabiliter offensus est benefactor, id etiam explicandum.

25 Feminam confitentē mentale fornicationē, si virgo sit, etiam id dicendum, alij aiunt, alij negant: ego nō puto ab ea requirendum an virgo est.

26 Peccatum fuisse cum filia confessionis, est necessariō explicandum, et si non sit incestus.

27 Nec si quis contra conscientiam peccauit, aut contra votum quod sæpe renouarat, ea renouatio particulariter exprimenda.

28 Diuinationes per diuersa nō differunt specie, itaq; sufficit dicere, se peccasse diuinatione, aut superstitione.

29 Confitendum scandalum, scilicet factum fuisse aliquo animo inducēdi
aliam

76 CONFESSIO.

aliud ad peccatum, vel tale fuisse, vt ad id occasionem daret: vt cum factum est publicum.

30 Quidam putant, cum vterq. peccans est coniugatus, id exprimendum: itemque si omissa Missa, cum duplex esset festum, aut violatum ieiunium, cum duplex Vigilia. Alij sentiunt, sufficere illis dicere fuisse adulterium, hoc verò omissam Missam, vel ieiunium violatum.

31 Qui peccatum confessus, verbi gratia, fornicationem, oblitus est dicere fecisse se contra votum, postea sufficit id solum dicere, omissio peccator: et si quidem putent, etiam tunc peccatum exprimendum.

32 Nauar. ait, sufficere meretricem dicere se per tot annos fuisse omnibus expositam: sic enim satis intelligi quid fecerit. Ego verò non essem tam generaliter confessione contentus.

33 Qui dixit se decem plus minus peccata fecisse, si postea recordatur fuisse duo-

CONFESSIO. 77

decem, non tenetur illa duo iterum confiteri: secus est si dixisset fuisse tantum decem.

34 Qui cum puer esset, ignorabat aliquid esse peccatum mortale, cum postea aduertit, sufficit illud solum confiteri.

35 Potestas eligendi confessorem non expirat morte concedentis.

36 Cum periculosum est proprio Sacerdoti confiteri, aut alioqui iusta causa est ei non confitendi, posse sine eius licentia, petita tamen prius, alieno confiteri, alij aiunt, alij negat: quæ mihi opinio tutior videtur, quàmquam alteri multum fauet. *c. placuit, de pen. d. 6.* per quod, vt pote prius, limitandum est *cap. Omni viriisque.* Itaque factum non condemnarem, cum præsertim credendum sit id Papæ placere, nunc maxime, cum nemo potest confessiones secularium audire nisi approbatus: quamquam & apud Religiosos locum potest suum habere quod dictum est, scilicet
vt

78 CONFESSIO.

vt petita & non obtenta licentia, possint alij confiteri cū causa subest.

37 Eadē saepe confiteri, valet ad gratiæ augmentum, & pœnæ remissionē.

38 Confessori scienti peccatum tuū, sufficit dicere, Accuso me de illo peccato quod tu fecis.

39 Potest quis pluribus simul Sacerdotibus confiteri.

40 Cū quis in necessitate plures simul audit, potest simul absolvere, dicendo, Ego vos absoluo, &c.

41 Rustici qui bona fide cōfessi sunt, non expresso numero peccatorum, nō sunt postea ab alio Confessore cogendi numerum omissum dicere, repetita cōfessione: admonendi tamē, vt in posterum numerum peccatorum explicent.

42 Confessio integra habēda est, quā talem iudicat peritus confessor: nec postea debet pœnitens quicquam cōfiteri, nisi certus sit nunquam se illud fuisse confessum.

43 Mc-

CONFESSOR, 79

43 Meretrices comprehenduntur statutis Synodalibus excommunicantibus nō confitentes, aut non communicantes in Pascha: et si tales nunquā denuntientur.

44 Non tenetur quis ob periculum obliuionis peccata scribere.

CONFESSOR, vide *Absolutio, Archipresbyter, Confessio.*

CONFESSOREM Eltgere potest, qui habet curā animarū, vt Parochus, & Prælatus Religionis exemptæ, & Vicarius Episcopi: item Cardinalis, & Decanus, & Archidiaconus. Potest & Cardinalis dare suæ familiæ confessorem.

2 Familiæ Episcopi confessor est Parochus proprius, vel Ecclesiæ Cathedralis: peregrinorum verò, & vagabundorum, & mercatorū, vel mercenariorum vagantiū, Parochus loci, vel alioqui approbatus confessor.

2 Nullus potest audire confessiones secularium, etiam sacerdotū, nisi Parochus,

80 CONFESSOR.

chus, aut qui fuerit ab Episcopo ad id approbatus. *Ex Trid. Concil.* Potest verò approbare Episcopus, etiā si sit excommunicatus, denuntiatus, aut suspensus, modò non sit depositus.

4 Quidam putant, Doctore vel Licentiatum in Theologia, vel Iure Canonico, ipso Iure censi per Papā approbatum: quorum sententia non probatur.

5 Privilegium dicitur esse Ordinis Predicatorum, adeoq. eorum erit qui habent communicationem privilegiorum, ut semel approbatus ex ipsis confessor, ubique possit audire confessiones, nec id posse prohibere aliquē Episcopum: quod ego, ob eius auctoritatē unde accepi, facillē credo. Illud scio ex Bullis Pij Quinti, Religiosum ab aliquo Episcopo approbatum, nō posse ab eodem iterum examinari: quod si sit ex Mendicantibus, nec à successore: quod an sit postea validē reuocari, aliorum iudicio relinquo: ego interim non

CONFESSOR. 81

non puto, meēque opinioni existimo favere decreta Congregationis Concilij, quam saepe solēo citare. Scio & quosdā sentire, Religiosos ab aliquo Episcopo approbatos posse ubique audire Confessiones: sed id alij negant: ego nec faciendum dixerim, nec, si factum sit, improbarim: cur enim magis hic quā alibi possit audire, si est approbatus?

6 Semel alicubi approbatus, potest ubique audire habentem facultatē eligendi confessorem approbatum, & à quocumq. Parocho adhiberi ad audiēdas suorum confessiones.

7 Religiosi de licētia sui Prælati possunt confiteri cuius Sacerdoti, etiam non approbato, ut poterant ante Concilium Tridentinum: id enim in hoc nihil mutavit.

8 Sacerdotes seculares ex consuetudine confitentur cuius approbato.

9 Excommunicatus & suspensus à iurisdictione, potest dare licentiam audiendi

82 CONFESSOR.

diendi confessiones, vel alteri confitendi, etsi quidam negent, solū enim prohibetur illa per se exercere.

10 Quantum ad confessionem, & communionem, & alia tibi vtilia, proprius Sacerdos est, vbi de præsenti habitas, nec potes commodū tuum adire. *Ex Sylu.* Quod mihi videtur valde notandum.

11 Qui dubitat an sit idoneus ad audiendas confessiones, Superioris præcepto excusatur, non autem si sciat se ad id esse ineptum, seu insufficientem. Excusatur & imperitus, si audit perit confessionem, vel alicuius, tempore necessitatis, vt morientis, vel ab infidelibus capti, vel soliti confiteri solū venialia.

12 Prælati approbato prohibens audire confessiones, non ideo facit invalidam Absolutionem, nisi ei auferat jurisdictionem.

13 Cōfessor non tenetur interrogare quem putat se prius bene examinasse, etiam si

CONFESSOR. 83

etiam si credat illum aliquid omittere; est enim sufficiens illa cōfessio. Nec si aduertat illū omittere aliquid, quod probabiliter putet non esse peccatum mortale, tenetur illum monere, nisi res esset quam ille scire teneretur, aut esset peccatum in proximi damnum vergens: quamquā, si nulla ex monitione speretur vtilitas, relinqui potest in sua bona fide.

14 Si penitens nihil de peccatis cogitavit, non audiendus, nisi esset periculum mortis, aut putaretur dānum aliqui graue secuturum: tunc enim examinandus, & iouandus.

15 Tenetur Parochus audire subditi confessionem, nisi iusta causa impediat: etsi quidam putant non teneri, nisi cū ille confiteri tenetur.

16 Confessor Episcopi, vel Superioris exempti, potest in ipsum absoluen- do, & dispensando, quicquid ille potest in subditos.

17 Habere ordinariū duos confesso-

84 CONFESSOR.

res, alterum cui grauias dicas, alterum cui leuias, vt probus habeatis, quidam dicunt esse peccatum mortale ob illius confessorum, secus verò esse si semel ac iterum fiat ob pudorem.

18 Sigilli confessionis obligatio non est, vbi non est confessio sacramentalis, id est facta ad obtinendam Absolutionem, aut alioqui causa salutis: quare tunc potest peccatum prodi Iudici legitime interroganti, de quo tamen vt de IUDICIALES ACTVS, & SECRETVM. Quòd si quis accedat animo peruertendi confessorem, aut querendi auxilium ad peccatum, prodi potest.

19 Cognito magno Resp. periculo per confessionem, sufficit generaliter monere vt caueatur: potest & is, cui paratum est malum, moneri, vt caueat tali loco & tempore, modò non sit periculum vt prodatur pœnitens.

20 Tegenda omnia audita in confessione, quorum reuelatione confessio red-

CONFESSOR. 85

reddetur onerosa: itemque omnia peccata aliena in ea audita: denique quicquid pœnitens regi voluit (debet & pœnitens tacere quod confessor regi voluit.) Quidam tamen dicunt, non cadere sub sigillo id per quod peccatum nullum proditur.

21 Non est contra sigillum, monere Superiorem de peccato quod scis ex confessione solere committi, vt prouideat, verbi gratia, prohibendo accessum ad Monasterium certarum personarum, modò ne prodatur quis in particulari, aut periculum sit ne à superiore per eam reuelatione deprehendatur.

22 Occultè corripere postea pœnitentem de auditis ab eo in confessione, etsi est illicitum, sed non contra sigillum confessionis: quamquam licere interdum indicat *cap. sacerdos, de offic. Ord.*

23 Si duo confessores eundem audiât, non poterunt postea inter se de illius peccatis loqui, nisi ille credatur boni id consulere.

86 CONFESSOR.

24 Reuelare aliquid leue confessionis, modò sit peccatum, quidam putant esse mortale: quod mihi di rû videtur.

25 Potest confessor iurare se nihil scire, imò nihil se audisse tale in confessione, subintelligendo, sic vt dicere teneatur: eodemque modo potest penitens iurare se nihil, aut nihil tale dixisse in confessione.

26 Non est contra sigillû dicere, Ille mihi confessus est peccata sua, vel, peccata venialia, modò nihil prodât in particulari: nec de publico peccato dicere, Ille mihi confessus est suû peccatum. et si id quidam negent.

27 Licet negare suffragium ad ali-quod officium ei, quem ex confessione scis non esse ad illud idoneû, imò & eius electioni resistere, modò absit periculum proditæ confessionis.

28 Quem Episcopus sola confessione scit irregulare, debet penitente ordinare, nisi habeat aliquâ causam negandi

honestam,

CONFESSOR. 87

honestam, aut absit periculum reuelatæ confessionis, etiam si ille putet se ob confessionem repelli.

29 Nec in occulto licet vitare, quem per solum confessionem scis excommunicatum.

30 Tenentur ad sigillum quouis modo confessionis confesij: itaque & is a quo confessor consilium petiuit, & cui illicitè reuelauit, & confessionis interpretes: quamquam horum, quidam assunt, non parem esse atque confessoris obligationem, esse tamen obligatos suo modo.

31 Contra reum proditum reuelata confessione, non potest procedi: transit enim illa notitia cum onere sigilli.

32 Potest penitens dare licentiâ reuelandi: potest & datam, cum voluerit, reuocare.

33 Pœna reuelantis confessionem, est depositio, & perpetua penitentia in Monasterio.

34 Usurarius publicus nō est admittendus

F 4

dos

88 CONFIRMATIO.

88 dus ad confessionem, antequam det
cautionem de restitutione usurarum.

CONFIRMATIO, vide *Archiepiscopus, baptisimus.*

1 CONFIRMARE Potest Episcopus, etiam in suo Palatio, aut alio loco honesto, & tempore interdicti, & post prandium.

2 Confirmans in sua diocesi, etiam alienos concurrentes, non peccat: credendum enim gratum id esse proprio Episcopo.

3 Non potest Episcopus confirmare in aliena diocesi, sine licentia proprii Episcopi.

4 De quo dubitatur an sit confirmatus, confirmandus sub conditione, si non est confirmatus.

5 Nō confirmātur perpetuō amēs, nec infans ante septennium. Quidam tamen putant posse vtrumque confirmari: quin etiam expedire ut infantes confirmētur: & quidem debere, si sint morituri.

6 Chrisma

CONFIRMATIO. 89

6 Chrisma oportet esse vnius annis: nam vetus comburendum in ecclesia.

7 Balsamum est de necessitate preceptum: an verò sit etiam de necessitate Sacramenti, alij aiunt, alij negant.

8 Balsamū Indicū verè est balsamū.

9 Facienda vñctio in frōte, cū signo Crucis, & inuocatione Trinitatis.

10 Omittere cereum, aut colaphum, non est peccatum mortale.

11 Non peccat mortaliter qui negligit confirmari, si absit contemptus.

12 Negligētia Episcopi notabilis in confirmando, mortale est peccatum.

13 Non est necesse præmitti ieiunium aut confessionem.

14 In necessitate idem potest esse patrinus, qui fuit in Baptismo.

15 Patrinum oportet esse confirmatum. *Cap. in Baptismo, de Consec. d. 4.*

16 Nec in necessitate quidam volūt licere tenere filium aut fratrem: cum quibus ego non sentio.

17 Ligandam frontem, donec sicetur

F

5

tur

90 CONSECratio.

tur vnctio, nec lauandam per septem dies, quidam aiunt. At solent Episcopi ministri eam statim tergere: quare etiā postea lauare potest, si opus sit.

CONIVX, vide *Marimonium*.

CONSCIENTIA, vide *Duliam*.

CONSECratio, vide *Benedictio, Calix*.

1 ECCLESIA Quolibet die potest consecrari. *Vide de Consec. Eccles. c. 1.*

2 Ecclesia consecranda ab Episcopo proprio vel ab alio de illius licentia.

3 In Ecclesie consecratione oportet Missam celebrare: sufficit autem quod Presbyter celebret. *Vide glo. c. Omnes, de consec. d. 1.*

4 Consecrationem ecclesie, aut altaris, aut virginum, solus Papa potest simplici Sacerdoti committere. *Vide glo. de consec. d. 4. Omni tempore.*

5 Consecratur virgo die Dominico, & festo solenni, & in necessitate quouis

CONSERuator. 91

uis die, idq; a solo Episcopo: sed velū continentie dat etiam Presbyter.

6 Possunt consecrari etiam pollutione voluntaria corrupte: dicuntur enim vulgō virgines: puto etiā posse corruptas occulto stupro: nam etiā tales virgines putantur: nec peccatum suum tenentur prodere.

7 Consecrandus Episcopus die Dominico, & intra menses tres a sua confirmatione.

CONSENSVS, vide *Capitulum, Contractus*.

1 TACENS Habetur pro consentiente, in ijs que sine eius consensu fieri non possunt.

CONSERuator.

1 CONSERuator, Id est Iudex datus a Papa ad defendendum aliquem contra apertas iniurias, potest cogere per Excommunicationem brachium seculare ad se adiuvandum.

CON-

92 **CONSILIVM.**
CONSILIVM, vide *Restitutio*.

1 **CONSILIVM** Sequi tenetur, qui iubetur facere de consilio, aut secundum consilium, non autem si petere tantum, aut facere cum consilio. *Vide cap. 1. Ne sed. vac. libr. 6.*

2 Si is cuius consilio faciendum est, aut dare non vult, aut est absens, procedi potest ad actum, si est periculum in mora.

3 Consiliū a se datum reuocans non tenetur, secundum quosdam, de damno secuto: si tamen non persuadet, tenetur monere illum cui paratur damnum, ut caueat. Quidam tamen aiunt, semper de damno teneri suo consilio facto, si non persuasit dum reuocaret, quia verē damni causa est: aliud verō longē esse in mandato, quod sufficit reuocare: postea enim non potest dici dānum datum ex mandato.

CONSVETUDO, vide *Lex*.

1 CON-

CONSVETUDO. 93

1 **CONSVETVDINEM** Generalem habentem vim legis, nō potest Episcopus abrogare, ut nec *lus commune*.

2 Cōsuetudo immemorabilis habet vim legis & priuilegij, & facit præsumi iustum titulum.

3 Consuetudo rationabilis, si est contra *Ius*, præscribit quadraginta annis: si autem est præter *Ius*, decem. Quidā tamen dicunt, rationabili consuetudine non solum contra *Ius Civile* præscribi decem annis, sed & contra *Canonice*, Papa sciente, & non contradicente: quod mihi magis probatur: cur enim tam longa consuetudine nō dicatur *lex* abrogata? Nec mihi satisfacit illorum responsum, per decē quidem annos non receptam legem non ligare: at ubi recepta est, opus esse per quadraginta non fuisse in vſu: nec enim video cur *lex* a principio non recepta, per annos decem nihilominus ligare debeat, aut cur ad receptæ abrogationem

94 **CONTRACTVS.**

tionem quadraginta opes fit. Hec a me probabiliter dicta, doctiorum tamen, vt & reliqua omnia mea, submitto iudicio.

4 Consuetudo nõ obligat, nisi id intendat qui potest legem cõdere: quod præsumitur cum est immemorabilis, aut saltem annorum quadraginta.

5 Consuetum dicitur, seu solitum, quod bis factum est.

CONTRACTVS, vide *Culpam, Debitum, Depositum, Obligatio.*

- 1 **CONTRACTVS** In quo seruatur ius naturale, validus est, etiã desit iuris humani solennitas, ni lex irrititer non solũ contractum, sed et etiã dominij translationem, vt a pupillo: cui tamen iudex illam per sententiam rem attribuerit, licet illã teneat.
- 2 Contractus minoris validatur iuramento, si sit doli capax: quidam tamen requirunt ætatem pubertatis.
- 3 Contractus maioris cum minor tenet, si minor voluerit.

CONTRACTVS. 95

4 Contractus qui communiter fit, & est Resp. vt illic, condemnari non debet, nisi apertè constet esse illicitum, cum præsertim Resp. ex potestate quã habet in bona communia, credenda sit supplere, si quid alioqui tali cõtractui desit.

5 Si dictum est in contractu, vt fiat aliquid secundum alterius partis arbitrium, æstimandus res est secundum arbitrium boni viri.

6 Inductus dolo ad contractum spirituale, vt Religionem, vel matrimonium, tenetur, nisi dolo eiusmodi sit, vt eo etiam prudens de ipso posset: tunc enim putandum defuisse omnino voluntatem contrahendi. In temporali- bus verò inualidus est contractus, si ei dolo causam dedit.

7 Cõtractus quicuis factus ex metu iniuste ad id inuulso, inualidus est.

8 Post cõtractum donationis statim possunt conditiones apponi, quas voluerit donator.

26 CONTRACTVS.

9 Contractum celebratum inter ludentes aleis prohibitis, ius irritat.

10 In contractu qui Italicè dicitur *commessa* Hispanicè *Apuesta*, Latinè *sponsio*, cum scilicet de re aliqua alius ait, alius negat, proposito pretio ei qui deprehenderetur verum dixisse, non tenetur restituere qui rem certò sciebat, si dolus absuit.

11 Consensus qui actui defuit, potest post aliquod tempus adhiberi, & illum validare.

11 Contractus subditorum potest Princeps ex causa dissolvere.

13 Cum permutantur res inæqualis valoris, quæ sunt in diuersis locis, censentur permutantes donare quod excedit.

14 Tempus longum facit præsumi contractui adhibita omnia necessaria, etiã si in instrumento non exprimantur.

15 Ex contractu præcessoris facto nomine dignitatis, tenetur qui in ea successit.

16 Contra-

CONTRACTVS. 27

16 Contractus non irritatur ex eo, quòd in Ecclesia celebretur.

17 Còditio còtra substantiam actus posita à principio per vtrunque contrahentem, vitiat contractum. Quòd si non talis sit, sed sit impossibilis, aut turpis, in spiritualibus quidem rejicitur, in temporalibus communiter vitiat.

18 Pactum de non reuocanda donatione, etiã ob ingritudinem donatarii, non valet, etiã si firmetur iuramento, quia est contra bonos mores: etsi quidam putant firmari iuramento. At communis est opinio, pactum còtra bonos mores nec iuramento firmari.

19 Pacto seruiendi per annum obligatus, si ægritudine per tẽpus aliquod impeditur, non tenetur supplere, sed stipendium minuire.

20 Pactum de non recuperando pignore, si præfixo tempore debitum nõ soluatur, non valet, nisi firmetur iuramento,

G

28 CONTRITIO.

mento, aut pignus nō plus valeat quā debitum, aut fiat ratione pœnæ. *Vide glos. cap. 7. de pignor.*

21 Pactū de certa summa soluēda pro verisimili interesse, vel periculo, siue sequatur id, siue non, licitum est.

22 Pactum iuratum non tollitur per clausulam generalem dicentem, Non obstantibus quibuscunq.

23 Pactū de futura successione, etiam iuramento firmatum, non valere, quia aufert testandi libertatem, quidam autem, alij negant: ego valere puto in conscientia: est enim velut donatio quædam causa mortis, seu cum conditione vt habeat effectum post mortem.

CONTRITIO, vide *Confessio, Peccatum.*

1 CONTRITIO Est dolor de peccato, quia sit eo offensus Deus.

2 Conteri tenetur quisque in actu requirente statum gratiæ, ideoque in Sacra-

CONTRITIO. 99

Sacramentorum ex officio administra-
tione: item quæ in mortis articulo.

3 Qui se mallet mortuum fuisse, quā Deum offendisse, videtur contritus.

4 Attritio, id est imperfectus de peccato dolor, sufficit cū Sacramento Pœnitentiæ ad gratiam impetrandam. *Vide de Conc. Trid. Sess. 14. c. 4.*

5 Dolor sufficiens est cum Sacramēto, dolere quōd non satis dolcas, item quæ displicentia de peccato, cum proposito cauendi, etiam si displiceat ob timorem pœnæ, aut peccati turpitudinem, modō adsit spes veniæ.

6 Non requiritur ad singula peccata singularis dolor, sed sufficit vnus de omnibus peccatis dolor.

CONTRITIO, vide *Iniuria.*

1 OMNES Cōtumeliæ, id est iniuriæ publicæ contra honorem, eiusdem sunt speciei: item quæ, omnes de tractiones, id est occultæ contra famā iniuriæ.

100 CORREPTIO.

1 Contumelia ex genere grauior est furto: potest tamen furtum ex quantitate grauius esse.

CORREPTIO, vide Denuntiatio, Iudiciales actus.

1 CORRIPERE Tenetur quisque proximum de peccato quod certo scit esse mortale, si potest sine suo graui damno, & credat profuturum, nec illum sine correptione emendandum, estque tempus corripiendi opportunum.

2 Omittere correptionem, ferè semper veniale peccatum est. *Vide, Aug. 1 in cap. 9.* In Prelatis tamen, quorum maior est obligatio subditos corripiendi, facile potest esse mortale, si ex negligentia aut timore correptione necessariam omittant.

3 Corripere publice peccantem publicè, ferè non tenetur, qui non est peccantis Superior.

4 Denuntiare peccantem Superiori, non oportet, si non speretur ex hoc cor-

CRIMEN. 101

correctio, aut si correptio sufficiat ad emendationem, aut si quis videat patrem suum peccantem.

5 Potest quis ante correptionem Prelato denuntiare, si peccatum est publicum, aut in damnum tertij, aut aliqui Reip. perniciosum, vel Communitati, aut Prelatus vir prudens & probus, *Vide Tho. 2. 2. q. 13. & quolib. 11. q. 13. c. 4. d. 19.*

CREDERE, vide Fides.

CRIMEN.

1 CRIMEN Læse maiestatis non incurrit, qui non est Principis subditus.

CULPA.

1 CULPA Lata dicitur, quæ homines cõmuniter vitare solent: levis, quam diligentes; leuissima, quæ diligentissimi.

2 Si contractus fit in fauorẽ vnus solum, tenetur is de culpa etiam leuissima, alter verò solum de dolo: si autẽ in fauorem vtriusque, vterque tenetur

de leui. Ita Nauar. cum Iureconsultis, quod ego seruandum puto in Foro exteriori: alioqui in conscientia nemo tenetur nisi de culpa lata, seu mortali, nisi alius sit conuentum, aut res esset eiusmodi, quæ exactam requiret diligentiam, & per negligentiam laesa esset: quamquam in ijs multū potest prudentia, & æquitatis ratio, quid sit agendum decernere.

CVRATOR, vide *Minor*.

CVRATOR, Et tutor, tenetur ad damnum culpa sua eueniens. Quod si cum tenerentur negotiari omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere quinque pro centum.

2 Tutor non impeditus causa iusta, tenetur cum Notario quædam primū facere inuentarium.

3 Mater per transitum ad secundas nuptias desinit esse tutrix, itemq; per vitam incontinentem.

CVRATORVS, vide *Parochus*.

CVRIOSITAS, vide *Diabolus*.

MORTALE Peccatum est, velle videre id, aut scire, cuius visio, aut scientia, in periculum peccandi mortaliter inductura creditur.

CVSTOS, vide *Restitutio*.

CVSTOS De damno tenetur, quod non impedit, cum possit.
2 Cum fures à culpa excusantur ob necessitatē, potest custos dissimulare.

DEBITVM, vide *Beneficium*, *Contractus*, *Ecclesia*, *Hæreditas*, *Mortuum*, *Restitutio*.

DEBITVM Soluendum estimatione monetæ temporis contractus.

Qui debet monetam certi metalli, in ea soluat, vel eius estimationem in tempore solutioni præfixo.

2 Si debita pecunie mutata est materia vel pondus, soluenda est estimatio temporis contractus: quod si solum pretium mutatum, ante moram prodesset id, & nocet creditori, nisi aliud sit conuentum: post moram verò soluenda est estimatio temporis quo solui debuit. Quidam tamen dicunt soluendam maximo pretio quo valuit post moram.

3 Res in specie debita missa ad eius dominum per hominem vulgò fidelè habitum, domino perit: quod si mittēs mala fide possidebat, ei perit, quia fuit in mora. Perit etiam domino, si apud debitorem perit ante moram sine eius culpa dante causam interitui.

4 Pecunia debita perit creditori, qui eam tempore opportuno oblata non luit recipere, & deposita est apud honestam personam: item si absente creditore consignata est Iudici, vel, deficiente

ficiente Iudice, honestis personis.

5 Qui non est soluendus, & exigente creditore flagellatur à Iudice, postea nihil debet.

6 Probabile est quod quidā dicunt, neminem teneri soluere id, cuius soluti lex repetitionem concedit, nisi in rasset soluere.

7 Debetur publicum salarium seu stipendium integrum Potestati, Advocato, Assessori, & Doctori, etiam si ante finem statuti temporis moriantur: at salarium talibus promissum à priuata persona, solum pro rata debetur.

8 Ad debita tenetur hæres (non autem usufructuarius, nisi huic fuisset relicta tertia aut quarta pars sub nomine hereditatis, tunc enim pro rata teneretur, secus esset si bonorum nomine, & non hereditatis) tenetur etiam hæres ad legata, & ad vota realia defuncti, itemque iuramenta realia.

9 Debitum alicui ex promissione, vel iuramento, non debetur hæredibus eius,

eius, si is qui promisit, in illius tantū personam intendebat.

10 Si res debita perinde fuerat apud dominum peritura, nec antea ei utilis futura, liberatur debitor: secus est si illud dubium sit, & iste fuit in mora.

11 Debitor morosus tenetur de damno & lucro cessante, usurarius tamē solum tenetur de dāno: illud vero quod dictum est de lucro cessante, intelligunt quidam solum postquam creditor monuit velle sibi solui etiam id.

12 Qui furatus est pecuniam, solum eius valorem debet, non autem quod ex eius negotiatione aut permutatione lucratus est, nisi creditor itidē fuisset lucraturus.

13 Si pecuniam debitam non habēs, offert rem meliorem, tenetur creditor accipere.

14 Potest creditor petere debitū ante tempus à debitore suspecto.

15 Debitū viri nolentis soluere, posset uxorem soluere, etiam illo prohibente

bēte, Nāgar. ait: quod mihi probatur.

16 Soluens creditori sui creditoris, liberatur in conscientia.

17 Cū debitor tenetur creditorem adire, sufficit illum quærere vbi solet conuersari.

18 Debitum filiofamilias soluens sine consensu patris, aut minori sine cōsensu tutoris, non liberatur, nisi sit in illorum vtilitatem cōuersum. Ita Syl. Ego puto in conscientia liberari, si illi erant creditores, adeoque debitæ rei domini.

19 Si pro nolente soluere, cū deberet, soluit, tenetur ille tibi.

20 Pro debito à te post annum soluendo, potes nunc minus soluere sic volēti creditori: est enim id velut emere rem futuram, quæ minus valet quā si præsens esset. Ita Nāgar. & quidam alij: quod Sortus & alij quidam negant licere: mihi non videtur illicitum, si quis ab aliquo alio debitū post annū soluendū emat à creditore minori pretio:

tio: nec apparet cur nō liceat idem ip-
si debitori facere, quamquam certē ali-
quid videtur interesse, vt mirum non
sit quibusdam improbatum: ego fa-
ciendum non probatim, factum non
improbauerim.

11 Debitum tibi, si non potes aliter
commodē recuperare, potes clam tol-
lere, & postea iurare te non accepisse,
scilicet illicite.

12 Si creditor est in eadem necessita-
te cum debitore, reddendum ei id cu-
lus non fuerat translatus dominium.
Putant & quidam etiam aliud debi-
tū quoduis reddendum, nisi extrema
sit debitoris necessitas: in qua, etiamsi
antea iurasset se redditurum, non te-
nerit: intelligebatur enim, nisi extrema
opprimeret necessitas.

13 Qui mala fide accepit, aut fuit in
mora restituerendi, tenetur reddere, nisi
maius damnum patitur reddendo nūc,
quā creditor non recipiendo.

14 Bonæ fidei debitor non tenetur
mutare

mutare statum ad soluendum rem nō
in specie debitam, etiamsi creditor sta-
tum mutare cogatur, si non solvatur:
melior enim est conditio possidentis.
15 Non debet debitor pati soluendi,
quod creditorem velle eum pati
æquum non est.

16 Genuensium debitorum mos, sic
cum creditoribus componentium, vt
minori summa cōtenti sint, liberat eos
etiam ad pinguiorem fortunam veniē-
tes, etsi quidam id negant. Sufficit au-
tem, secundum Nauarr. maiorem credi-
torum partem sic esse contentam, vt
minori parti, quæ reclamauit, nō plus
soluatur quā cæteris: tenentur enim
& hi stare conventioni maioris partis.

DEBITVM CONIUGALE,
vide Matrimonij impedimēta, Pa-
tem.

1 REDDENDVM Cōiugi de-
bitum, etiamsi ille petendo pec-
cet, vt quando fecit votum continen-
tiæ, etiam de consensu coniugis: etsi
qui-

110 DEBITVM CONIUG.

quidā dicunt, non teneri reddere talij, nec posse.

2 Potest, qui non vouit, petere debitum ab altero, qui etiam se cōsentiente vouit continentia. Quod si cōmuni consensu vterq. vouit, neuter petere potest, aut reddere: quanquā reddere posse quidam dicunt, nec improbabili ter. Videtur autem alijs pertinere dispensationē ad Papam, tanquam votū absolutum continentie: quod mihi nō videtur, sed posse Episcopū dispensare.

3 Cū vterque vouit non petere, possunt copulari, non petendo tamē, cū alter intelligit alterum, si possit, petitorum. *Ex Nauar.*

4 Contrahens matrimoniū post votum castitatis, non potest vquam petere, nisi in gratiam coniugis (esse enim id quoddam reddere) aut dispensante Episcopo. Quidam tamen aiunt, sola prima vice petentem peccare, postea verō licere ob statū matrimonij: quod mihi de viro nō videtur improbabili.

DEBITVM CONIUG. 111

babile: fieret enim aliqui magnum vxori præludiciū, si ipsa cogatur semper petere. Illud certū, post votum nō contrahendi matrimoniū, posse, qui cōtraxit, debitū petere, & qui post votū Religionis matrimoniū cōsumauit.

5 Copulam, si fiat ad vitandum in se fornicationis periculum, esse peccatum ventale, alij aiūt, alij probabilius negant: certē ad vitandum in cōiuge, non est: item si fiat ad vitandum morbum: est verō, si fiat causa sola voluptatis.

6 Copulari ante benedictionē, aut nullū, aut leue peccatū est (etsi quidā mortale esse putant) quin etiam expedit, si multum illa differatur.

7 Dubitās an sit validū matrimoniū, reidat debitū: & si post inquisitionem diligentem adhuc dubitat, petere etiā potest. *Vide. c. 44. de sententia ex cōmunicationis.*

8 A cōiuge adultero, vel adultera, etiā publice, licet petere, & etiā reddere

Potest

DEBITUM CONIUG.

Potest & adulter & adultera à confu-
ge petere: sed in potest negare, nisi e-
tiam ipse sit adulter, aut causa adalte-
rij confugis.

9 Non tenetur coniux intra duos
menses debitum reddere, si velit de
statu Religionis assumendo delibera-
re. *Vide. c. Ex publico, de conuers. coniug.*

10 Reddendum debitum coniugi, cū
apparet petiturum, nisi pudore impedi-
retur.

11 Tempore menstrui debitum pete-
re, aut reddere, quidam mortale pecca-
tum putant: quod alij probabilius ne-
gant.

12 Copulam in loco sacro mortale
esse peccatum, etiam reddentis, quidā
aiunt: ego etiam petitionem puto ali-
quando posse à mortali excusari, ut si
fiat ad vitandum peccati periculum,
aut alla iusta causa.

13 Qui coniugis cognatum in pri-
mo vel secundo gradu cognouit, non
potest debitum petere (potest verò pe-
tere

DEBITUM CONIUG. 113

tere alter coniux, & perēti negare) ni-
si dispenset Episcopus, aut ignerauc-
rit esse cognatum, aut per vim cognou-
isset. Quidam tamen dicunt, si petat,
non peccare mortaliter: quod ego nō
admisero in sciente Ecclesie prohibi-
tionem.

14 Nullus copulæ modus, si fiat in
vase debito, id est intra vxoria puden-
da, est peccatum mortale, nec si fiat in
festo, aut quouis alio tempore, aut cū
vxore grauida.

15 Excusat à reddendo debitum, pe-
riculum morbi: quod si est infectionis
etiam periculum licebit non solū tho-
ro, sed etiam cohabitatione separari.

16 Coniugis amenti potest alter debi-
tum reddere, sed non tenetur, quia nō
liberè petit.

17 Inchoatam copulam omittere an-
te seminationem, non est mortale, nisi
sit in alterutro ex eo periculum pollu-
tionis.

18 Vxorem statim post copulā mis-
cere,

114 DECIMAE.

gere, aut se erigere, ut semen viri receptum emittat, mortale, esse quidam aiunt, alij negant: vtrumque probabile.

19 Non est mortale non reddere si-
pissime & molestè petenti, moderatè
enim petendum, aut sic petenti, ut nò
intendat ad mortale peccatum obli-
gare, aut quia plures iam sunt filij, quā
ut ali possint à parentibus. In omni-
bus tamen distis casibus excipiendū,
nisi in petente esset alioqui periculum
incontinentiæ.

20 Debitum petere nocte manè cō-
municaturum, peccatum est, sed non
mortale.

DECIMAE.

DECIMAE Non debetur, vbi
non est eius rei consuetudo: &
quidem personales, id est ex luero in-
dustriae, nullibi ferè sunt in usu.

2 Decimas nò debet Clericus ex fru-
ctibus Ecclesiae, nec ex patrimonio,
si Ecclesiae seruiat cui debentur deci-

mae.

DEGRATIO. 115

ma: standum tamen consuetudini præ-
scriptæ in ijs & similibus.

3 Si de prædlo dotetur Ecclesia, nò
ideo liberatur ab obligatione soluendi
decimas, quas solebat alteri Eccle-
siae.

4 Decimæ animalium pars debetur
Parochiæ propriæ, pars ei vbi pascunt,
nisi aliud sit in more positum.

5 Non solvens decimas ob iustum
impedimentum, potest absolui, *secun-
dum Nauar.* non obstante Cōcilio Tri-
dentino.

DEGRADATIO, vide *Deposi-
tio, Hora Canonica.*

DEGRADATIVS Clericus
(quod fit ob crimē grauissimū)
priuatus est executione Ordinis, & be-
neficio, & priuilegio Clericali: itaque
potest per Iudicē secularē puniri; nec
qui eum percutit, est excommunicatus.

2 Degradatus, à solo Papa restituitur.

H 2

3 Non

116 **DELEGATVS.**

3 Non solet degradari nisi qui est in sacris: potest autem degradari quicumque in crimine aliquo est incorrigibilis.

DELECTATIO MOROSA,
vide *Luxuria, Peccatum.*

DELEGATVS, vide *Gratia.*

1 **D**ELEGARE Potest quivis Ordinarius, id est, habens potestatem ordinariam, & dare potestatem subdelegandi. Potest etiam delegare delegatus Principis, nisi ei committatur nudum ministerium, & non ipsa potestas: & subdelegatus delegati Papæ, itemq; Vicarius Prioris seu Guardiani absentis, est enim velut Ordinarius: & Vicarius Episcopi generalis: denique si cui tacite id concessit qui delegavit.

2 Potest Prælati delegare privilegium quod habet ratione officij, absolventi subditos, & cum eis dispensandi.

3 Delegatio non expirat delegante
ex-

DEPOSITIO. 117

excommunicato, aut suspenso, nec ipso mortuo, si est data ad eius beneplacitum: alioqui & mortuo ipso & amoto expirat, nisi iam causa esset incepta.

4 Ante certificationem de reuocatione non expirat reuocata a delegante delegatio.

DELICTVM, vide *Crimen, Peccatum.*

DENVNTIATIO.

1 **D**ENVNTIARE Iussus per edictum generale intra certum tempus, si non fecit, tenetur quam primum potest, nisi post illum terminum sciuisset. Vide **EXCOMMUNICATIO.**

DEPOSITIO.

1 **D**EPOSITVS Retinet privilegium Fori & Canonis. Vide **EXCOMMUNICATIO.**

2 Depositione digna sunt, stuprum, incestus, adulterium, & omnia adulterio maiora (quin etiam cap. Peruenit, d. 59. indicat sufficere fornicationem)

H 3 item

III DEPOSITVM.

Item furtum, periurium, homicidium, etiam solo consilio vel hortatione factum, & omne crimen inducens irregularitatem: denique quidvis enorme Iudicis arbitrio.

3 Depositus sine degradatione per Episcopum, ab eodem potest restitui. Quidam tamen addunt, nisi ob crimen sit depositus maior adulterio.

DEPOSITVM, vide Commodatum.

1 DEPOSITVM Vel comodatum missum per hominem habitum fidelem ad dominum, ei perit: item si pereat apud depositarium, vel commodatarium, sine culpa ad illius interitum aliquo modo ordinata, aut si perinde apud dominum fuisset periturum.

2 Deposita apud te, vel commodata, causa solius deponentis, in periculo postponenda sunt tuis omnibus: si vero causa utriusque, tuis æqualibus: si tua causa solum, tuis pretiosioribus.

Ofer-

DEPOSITVM. III9

Offerre quidē aliena periculo pro tuis non potes: sed tua seruare, neglectis, eo modo quo dictum est, potes, si ea cum tuis simul seruare non possis.

3 Ecclesia tenetur de deposito apud Sacristam, si iste deputatus erat ad custodiam depositorum, non autem si solum erat deputatus ad Sacristiæ custodiam.

4 Potest in conscientia & depositum & commodatum pro debito detineri, quicquid sit de Foro exteriori.

5 Pactum quod depositarius de dolo non teneatur, non valet.

6 Depositum dandum fisco, si ei omnia deponentis bona sunt adjudicata, ait Nauar. Ego ei, qui deposuit, restituendum crediderim, quod ad Forum conscientie attinet, nisi id Iudex prohibuisset.

7 Depositarius reddens depositum familiari deponentis, liberatur: non liberatur autem, si rem pretiosam dedit, leuiter credens signum aliquod asserenti.

H 4

8 Res

110 **DIABOLVS.**

§ Res vsu consumptibilis deposita, sit mutuum simul ac depositarius vti incipit de voluntate deponentis.

DETRACTIO, vide *Contumelia*.

DIABOLVS.

1 **C**VM Diabolo non licet colloqui, aut agere, nisi vt cum hoste: cum eo tamen colloqui in arreptitijs seu daemonijs vanè & curiosè, veniale solum peccatum est. Nec illicitum est ab eo aliquid interrogare, scilicet ad aliorum vtilitatem, modò absit societatis cum illo, aut familiaritatis animus, nam amicitia cum eo queuis, mortale est peccatum.

DIMISSORIAE.

1 **D**IMISSORIAE Littere validae sunt etiam Episcopo mortuo.

2 Non possunt autem dari à Capitulo sede vacante, nisi post annum, aut si quis ob beneficium cogatur ordinari. *Ex Conc. Trid.*

DIS-

DISPENSATIO. 111

DISCERE, vide *Fides*.

DISPENSATIO, vide *Confessor, Episcopus, Excommunicatio, Gratia, Iuramentum, Matrimonium, Ordo, Potum*.

1 **I**N Dubio an res egeat dispensatione, potest Episcopus declarare nõ egere, vel ad cautelam dispensare, secundum quorundam probabilem sententiam.

2 Cum subest causa dispensandi, videtur peccare Praelatus, qui potest, si non dispenset.

3 Data facultas dispensandi, intelligitur si sit causa legitima.

4 Ad dispensandum sufficit putari causam esse rationabilem.

5 Quod *sess.* 1. *Trid. Con. c. 5.* dicitur, non valere dispensationem Papæ usque ad notitiam Ordinarij, intelligitur de data in Foro exteriori.

6 Gratia seu potestas dispensandi non expirat morte concedentis: at mādātum seu commissio particularis cū

H § aliquo

122 DISPENSATIO.

aliquo dispensandi, expirat si res est integra, vt quidam aiunt. At ego puto cū alijs, cui data est potestas dispensandi cū aliquo, quia gratia quardā est, nō expirare: quin etiam si Episcopo data sit, illo mortuo manere in Capitulo.

7. Dispensandi potestas est fauorabilis, & extendenda: (quamuis ipsa dispensatio sit odiosa, quia contra ius) adeoq; extenditur ad casum in quo est eadem ratio, aut maior. Itaq; qui potest in affinitate, poterit in publica honestate, si fortē, cū data est facultas, errore putabatur esse affinitatis impedimentū, cū esset publice honestatis. Nō tamē ideo absolutē, qui potest in maius, potest in minus, nisi in casu, vt dictū est, ex præsumpta concedētis voluntate: qd præsumi potest, cū rationale est. Qui autem potest legitimare natū ex adulterio, potest etiam si sit simul ex incestu natus: in materiā enim fauorabili veniunt mixta sub simpliciter.

8. Qui facit scienter id ybi est opus dispensationis,

DISPENSATIO. 123

dispensatione, censetur dispensare, si potest. Vt cū Prelatus dat licentiam ad id quod non potest sine eius dispensatione fieri.

9. Episcopus potest dispensare in ijs, in quibus homines saepe indigent dispensatione, vt ieiunijs, festis, & eiusmodi d. iure, seu lege Papę prohibitis: itē cū materia est levis.

10. Dispensatio valet, etiā tacito eo, quod si fuisset expressum, fuisset quidem dispensatum, etsi non tam facilē: & regulariter, quod lex non iubet exprimi, si taceatur, nō nocet (nocet tamen secundum Nauar. tacere fraudē factam ad impetrandum facilius dispensationem.) Itaque valet dispensatio super cognatione, etiam tacito quod se carnaliter cognouerūt: & idem est, si post impetratā, sed nondum datā per eū cui fuerat commissā, se cognouerunt, & isti interroganti iurauerunt se non cognouisse: non enim tenentur ei occultum peccatum prodere. Quod si Papa dixit,

114 DISPENSATIO.

dixit, Dispensetur, nisi prius copulam habuerint, intelligitur si id constet legitimè in Foro exteriori, de quo non tenetur reus fateri, nisi iuridicè interrogatus, scilicet post sufficientia indicia. Atque hæc intellige de dispensatione in Foro exteriori: nam in interiori fatendum est confessori quod Papa vult.

11 Cum in supplicationibus aut dispensationibus dicitur, Forè, ex stylo Curie perinde est, ac si affirmaretur.

12 Ad dispensandum sufficiunt quævis verba cum intentione dispensandi.

13 Dispensatio illegitimi ad Ordines, non intelligitur de sacris: nec, si est ad beneficium, intelligitur de Curato: & si ad Curatum, non ideo ad dignitatem. Quidam tamen dicunt, talem promoueri posse ad beneficium quod datur per electionem. Quod si est ad beneficium prius dispensatus, & postea petit dispensationem super pluralitate, debet dicere se illegitimu:
idemq;

DIVORTIUM. 127

si ipse etiam adulter est, non potest dimittere, nisi fortè ipse sit emendatus, & illa impœnitens. Vxor verò nunquam tenetur adulterum virum dimittere.

7 Quidam putant petentem debitū ab adultera cœnseri reconciliatum : at potest id sine animo reconciliationis fieri.

8 Non potest discedi à coniuge amēte, nisi ob periculum vitæ.

9 Potest coniux à coniuge ad tempus separari, ad illius correctionem.

10 Non potest dimittere qui dedit adulterandi occasionem, aut scit factū sine culpa conjugis.

11 In adulterio notorio perditur dos, & donatio propter nuptias (de paraphernalibus alij aiunt, alij negant: sed id Iudex viderit : requiritur enim eius sententia) reddūtur autem omnia post reconciliationem : at adultera mortua, ei ad quē eius morte pertinebant. Sed de ijs Iureconsulti censeant. Notorium autem dicitur adulterium, si

de

118 **DOCERE. DOCTOR.**

deprehendantur in eodem lecto, aut (secundum quosdam) se occultè inulcem osculari.

5 Facto diuortio, filij partem innocentem sequuntur, de Iure Ciuili.

DOCERE. DOCTOR.

1 **D**OCTVRVS. Etiam Grammaticam, debet prius facere si dei professionē, iuxta Bullam Pij Quinti: Itemque promouendus ad gradum aliquem, aut Rectoris, aut Cancellarij officium.

2 Qui sciens se non esse idoneum, gradum Doctoris aut Licentiatum petit in Theologia, aut Iure, aut Medicina, mortaliter peccat: & qui scienter admittit.

3 Gradus datus apertè sufficienti, sine examine aut alio requisito, validus est, potestque talis licitè uti.

4 Doctus scripturam Regularis extra claustrum: prius est per Ordinarium approbandus, Ex Concil. Tridentino.

5 Pro

DOLVS.

119

5 Pro licentia docendi non potest aliquid exigi. Vide, c. 1. 2. & 3. de Nugis.

6 Et Presbyter, & beneficiatus, possunt doctorari in Iure Ciuili.

7 Doctorare, seu gradum Doctoratus dare, posse Episcopum de Iure cōmuni, quidam aiunt, alij negant: quod ego magis probō.

8 Ordo dignitatis Doctorū iste est, Theologus, Canonista, Legista, Medicus.

DOLVS, vide culpa.

1 **D**O L V S Est cū voluntate nocēdi, scilicet machinatio fallax.

2 Lata culpa in conscientia nō habetur pro dolo.

3 Dolo procurans delictum, non potest tenere prouenientia sibi ex illo per aliquod statutum.

DOMICILIVM, vide confessio. Parochus.

1 **D**OMICILIVM Alicuius est, ubi familia eius vel habitatio

I tio

130 **DOMINIUM.**

rio cum intentione manendi: Clerici autem, ubi residentia. Quod si in duobus beneficijs æqualiter residet, utrobique est domicilium.

2 Qui æqualiter aut fere æqualiter in duobus locis habitat, in utroque habet domicilium.

3 Domicilium sibi quisque potest eligere post pubertatem.

4 Scholastici, etsi non habent domicilium in loco studij, tamen possunt ab illo Episcopo absolui, & dispensari, ut subditi, non autem ordinari.

DOMINUM, DOMINVS,
vide *Princeps, Servus.*

1 **D**OMINVS Tenetur de dānis, quæ, cum posset, non impedit in suo dominio.

2 Non tenetur dominus famulū ob peccatum domo ejicere, nisi fortè id necessarium sit ad peccatum illud vitandum.

3 Quod solent quidā Nobiles, pueris

DONATIO. 131

ris famulis dare solum victum & vestitum, licitum est.

4 Potest dominus in domibus subditorum dare hospitium externis per aliquot dies, modò id faciat suis expensis. Potest & solus hospitium, & furnū publicum, si velit, habere.

5 Etsi quisque dominus est honoris sui & famæ, non licet tamen hæc sine causa negligere.

6 Dominium rei, quæ nullius fuit, non acquiritur sine apprehensione: sufficit autem in rebus spiritualibus habere titulum.

DOMVS, vide *Conductio.*

1 **C**ONCESSA Alieui domus habitatione, intelligitur etiam concessum ut possit locare, nisi solus usus concedatur. Vide *Inst. de usu & habit.*

DONATIO, vide *Alienatio, Contractus, Dos, Iuramentum.*

1 **D**ONATIO Quantacūq; valet in Foro conscientie: & le-

ges prohibentes certam summam, intelliguntur in Foro exteriori.

2 Donatio facta in fraudem, modò vera sit, tenet, donec per Iudicem reuocetur.

3 Collatio beneficij non dicitur donatio, nec ob ingratitudinem reuocatur.

4 Donatio facta per metum ad id incussum, non valet, nisi iuramento firmetur. Tenetur quidem talis dare, quia iurauit, sed alter tenetur ei restituere, quia dare per metum coëgit.

5 Donatum Monasterio reuocatur vsque ad legitimam, si postea filij nascantur, etiamsi sit iuratum non reuocandam, non enim de filiis cogitauit: nec confirmatur, si postea moriatur, extincta enim est actio. Idemque dicendū de donatione facta alijs, si non sit remuneratoria.

6 Donatio facta cōiugi valet, si fiat ob causam piam, vel honestam, aut si donas non sit sic pauperior (non sit autem

autem qui non acquirit cūm possit) aut accipiens non sit ditior, aut sit remuneratoria, aut fiat in tempus soluti matrimonijs, aut causa mortis, aut con donando promissam dotem, aut sit cōfirmata iuramento de non reuocando, aut post rem datam donans moriatur, aut profiteatur in Religione nihil possidente.

7 Non dicitur donare, qui alicuius necessitati subuenit: itaq. potest vir pro vxore soluere vestigal: & velles quotidianæ vel lugubres datæ à viro, statim fiant vxoris.

8 Donatio inter sponsores de futuro valet, nisi fiat in tempus futuri matrimonijs: tunc enim potest reuocari.

9 Donatio vxori à cōsanguineis vi-ri, viri esse quidā dicunt: ego puto vxoris esse in Foro conscientie, si absolute ipsi data sunt, vt ipsius essent.

10 Donatio propter nuptias, scilicet facta à sponso dū contrahitur aut quasi contrahitur matrimoniu, soluto ma-

134 DONATIO.

rimonio, ad virum redit, cuius etiam fructus sunt illo durante.

11 Donatio patris valet in casibus, in quibus conjugis donatio valida est.

12 Donatio matris, aut auitæ, aut aui materni valet.

13 Pater potest donare filio propter nuptias, & eunti ad bellum, & emancipato, & remunerando, & ad aliméta, & ad honorem acquirendum, & studij causa, & vsum fructum bonorum filij ipsius, & in casibus de quibus supra.

14 Donatio patris conualescit emancipatione, itemque patris morte: itaque fructus percepti tempore donationis sunt filij.

15 Donatio aui celsetur aduentitia, & nepoti acquiritur.

19 Donatio, etiam cum scriptura & testibus potest ante acceptationem reuocari (potest verò Notarius pro absente acceptare, & donatum pro causa pia, quisq.) oportet verò vt donas indicet abienti, & non sufficit si alius id faciat

DONATIO. 135

faciat sine eius mandato. Quòd si ille præsens tacet, censetur acceptare.

17 Non est inuolida donatio omnium bonorum, si intelligatur præsentiũ, nec adiungendo etiam futurorum, si fiat causa pietatis, aut sibi aliquid reseruado, aut causa mortis, aut iuramento, vel morte firmetur.

18 Donatio causa mortis potest reuocari poenitentia, aut præmortuo donatario, nisi esset iuratum aut promissum non reuocandam.

19 Donatio, nisi fiat causa mortis, celsetur facta inter viuos, nec reuocatur nisi ob ingratitudinem donatarij.

20 Donans cum pacto vt post mortẽ det ecclesie, potest tollere postea illud pactum.

21 Mandatum donandi expirare morte mandantis, ait Couarr. Ego nonnihil dubito, est enim res fauorabilis, & gratia quædam. *Vide* M A N D A T V M.

22 Prohibitus donare ultra certam

summam, poterit donare causa remunerationis, aut gratitudinis, aut elemosynæ, etiam si per id minuatur legitima filiorum. *secundum Navar.*

23 Donatum simulanti ad id sanctitatem, aut paupertatem, restituendum esse, alij aiunt, alij negant. Quidam dicunt, si magna summa per fictionem accepta est, restituendam, quia contra donantis intentionem accepta: quod ego verum puto.

24 Datum per modum disponendi ad aliquid, ut ad Religionem, vel alium statum, etiam si id non fiat, potest retineri.

25 Potest Rex donationem precessoris, aut suam, si regnum insigniter, seu enormiter lædat, reuocare.

26 Si quis tibi dicat, Do tibi talem agrum, qui est viginti iugerum, tuum erit, etiam si sit plurium.

27 Donatum cum pacto quod non possit alienari, potest secundum quosdam alienari, si donans nullum sibi aut

alte-

alteri ius in ea re reservauit: quod mihi non improbat.

28 Filius familias potest donare ea in quibus pater non habet vsumfructum: itemque patre consentiente causa mortis donare.

DOS, PARAPHERNALIA,

vide Divortium, Hereditas, Matrimonium, Parentes.

1 **M**ATREM Filij non tenentur dotare, filiam tenetur pater & indigentem etiam avus paternus, & frater ex eodem patre. Qui autem dedit filijs legitimam, non tenetur eis vel eorum filijs dotem dare: & si avus det dotem, computabitur nepotibus in legitimam.

2 Pater filiam tenetur iterum dotare, si illa, etiam ex culpa, dotem perdidit: succedit enim dos loco alimentorum.

3 Acceptam sine dote tenetur vir alere. Quod si dos promissa non soluitur, non tenetur in domum accipere,

138 DOS, PARAPHERN.

aut alere: non potest tamen ea de eua
sa domo pelli, si ipsa sine culpa est, nec
ei potest debitum conjugale negari.

4 Fructus dotis vsq; ad mortē vxor
is sunt viri: quod verō superest, à viro
restituendum, nisi modicū sit. Nec te
netur restituere fructus parapherna
lium, id est bonorū quæ sibi vxor pre
ter dotem reseruat, si vel modici sint,
vel de illius voluntate cōsumpti: nec
bona vtrique communia, etiā à se ma
le consumpta.

5 Mortua vxore ante consummatū
matrimoniu, non lucratur ex statuto
vir partem dotis: cum autem lucra
tur, debet illam relinquere filiis illius
vxoris, si aliam ducat. Sufficit autem
ad lucrandum statutum domicilij vi
ri, etiam si aliud sit in statuto loci vbi
contractum est.

6 Dos potest repeti, vel non reddi,
viro bannito, vel ad inopiam vergen
ti, vel eam dissipanti.

7 Pactum filiae nubentis, quod con
ten-

DOS, PARAPHERN. 139

tenta sola dote, renuntiat bona patris
reliqua, non valet sine iuramento. *Fi
de. c. 1. de pactis, lib. 6.*

8 Non potest alienari dos, aut dona
tio propter nuptias sine iuramento vxor
is facta sine vi & dolo.

9 Occidens vxorem, non acquirit
bona quæ alioqui ex morte eius ha
buisset, itemque si eius culpa vxor o
beat: sed habebunt ea vxoris hæredes.
Perdit & vxor lucrum, virum occi
dens. *Vide. l. si ab hostibus. ff. sol. matr.*

10 Occidens adulteram propria auto
ritate, perdit bona quæ alioqui ob a
dulterium haberet.

11 Non potest vxor de dotis fructi
bus, aut bonis sibi cum viro comuni
bus, donare sine viri consensu.

12 Tota dos reddenda, etiam si vir e
ius causa multa expendisset.

13 Acquisitum ex pecunia vtrique
communi, inter vtrumque diuidendū.

14 Pro dote omnia viri bona hypothe
cata, & pro paraphernalibus quæ ipse
admi-

142 DOS, PARAPHERN.

administrat, & pro donatis ob nuptias: sed solam dotem habere privilegium prælationis, quidam aiunt: alij, habere etiam donata propter nuptias.

15 Dos præfertur omnibus creditoribus, etiam prioribus, nisi petatur dos præcedens, aut illi habeant expressam hypothecam. Quidam tamen doctissimi nec id excipiunt, nisi sit consuetudo. At fiscus præcedens præfertur doti. In dubio autem præcedentiæ alij volunt fiscum præferri, alij dotem: quod magis probo.

16 Actio hypothecaria pro dote, valet à tempore quo promissa est: quidam tamen dicunt oportere fuisse viro numeratam.

17 Vidua pauper alenda ab hæreditibus viri, intra annum quo non coguntur dotem solvere: sed statim ei reddenda sua immodica, & vestes lugubres: quas tamen restituet, si intra annum nubat: nec aletur, si potest à secundo viro ali. Quod si est statutum ut certum

DVBIVM

143

tum quid detur viduæ usque ad dotis solutionem, seruandum est.

18 Cum dos promissa non datur, potest interim & vir & dotis hæres frui pignoris fructibus, etiam si excedant onera matrimonij, & fructus dotis: itemque vidua ipsa, & quilibet cui debetur ea dos, etiam si ad solutionem eius dilatio data esset, & etiam si talis onera matrimonij non sustineat. Potest verò loco fructuum tantundem accipere pecuniæ, vel quantum potuisset ex dotis fructibus percipi.

DVBIVM.

1 DVBIVM Est, cum neutri parti assentiris, quod pro vtraque sint rationes: scrupulus verò est, cum opinaris quidem, sed cum formidine. Est in opinione assensus, qui deest in dubio: in scrupulo verò est apparentia quedam.

2 Ad votum aut præceptum non teneris, dum pro vtraque parte æqualiter dubitas.

3 Po-

3 Potest qui: facere quod probabili ratione vel autoritate putat licere, etiam si oppositum tutius sit: sufficit autem opinio alicuius grauis Doctoris, aut bonorum exemplum.

4 Scrupulus deponendus cōsilio docti viri, aut ratione probabili, aut cūm dubitatur an sit scrupulus.

5 Scrupulosus ne cōfiteatur, nisi quæ potest iurare, & fuisse peccata mortalia, & se nunquam illa fuisse cōfessum.

6 In dubio de Baptismo, Confirmatione, Ordine, aut consecratione, putandum deesse, nisi dubitetur de mortui Baptismo, in matrimonio verò putandum in dubio esse.

DVELLV M, vide *Excommunicatio*.

1 DVELLVM A Principe cōcedi non potest.

2 Duellum cum accusatore licet ei qui alioqui vita vel membro priuandus sit: item Duci inique oppugnato, qui alioqui victoriā desperat: & militibus

bus exercitus vtriusque, ne hostes alio qui fiant audaciores: item precipiente Superiore ob bonum commune: item duobus ad mortem damnatis: sit enim tunc vterque minister iustitiæ: item ei qui alioqui ob altero est occidendus (est enim velut tūc vitam defendere) etsi id quidam negant.

E B R I E T A S.

1 **M**ORTALE EST se ebrietatis periculo cōmittere, itē aliū sciēter inebriare: nō est autē tale, vendere scienter vinum se inebriare volenti, etsi id quidam affirmant.

ECCLESIA, vide *Alienatio, Cōsecratio, Festum, Gabella, Sacra*.

1 **E**CCLISIAE Nomine nō venit Monasteriū, nisi in materia fauorabili, in qua venit etiā Hospitalis sacrum

factum autoritate Episcopi: & venit etiam nomine Monasterij Ecclesia secularis.

2 Ecclesiæ dirutæ materiam nõ posse converteri in usus profanos, sine Papæ licentia, aiunt quidam: ego Episcopum puto sufficere.

3 Licet in Ecclesia in necessitate & comedere, & reponere supellectilem, & dormire. Quod si absit necessitas, veniale peccatum est.

4 Non licet in Ecclesia secularia negotia, aut iudicia, nec publicæ cõuocationes, nisi causa pietatis: licet autem Ecclesiasticæ causæ, & honestę representationes, & dare gradum Doctoratus.

5 Ecclesiæ non potest nocere Prelatus in questis, sed in querendis.

6 Ecclesiæ œconomus in temporalibus potest esse laicus.

7 Ecclesiæ rem posse Rectorem obligare pro illius, vel sua necessitate, tenerique successorem, probabiliter quidam

dam dicunt: tremque posse vendere re Ecclesiæ pro huius debitis soluendis. Nec hæc putanda prohibita alienatio, cum sit in euidentem eius vtilitatem.

8 Patronum Ecclesiæ facit eius ædificatio, vel dotatio.

9 Ad reparationem Ecclesiæ nõ tenentur laici. Ex Glo. c. Quatuor. 12. q. 2.

10 Ecclesia, quam minantem ruinam populus non vult reparare, diruenda. Ex Cong. Conc.

11 Privilegia omnia concessa Reip. censentur concessa Ecclesijs.

12 Contra Ecclesiasticam libertatem facit, qui violat concessa Ecclesiæ vniuersali, non autem si tantum concessa particulari Ecclesiæ violat.

13 Polluitur Ecclesia, sic vt indigeat reconciliatione per nouā benedictionem, primò effusione sanguinis per iniuriam, quæ sit peccatum mortale, factam homini, etiam mortuo, in Ecclesia ipsa existenti (secus autem est si supra eam sit, aut subter, aut extra portam)

tam) sufficit verò ibi esse inflic-
tum, etiam si sanguis extra ecclesiam
effluat, aut ille sine sanguinis effusione
intereat. Non polluitur autem per sen-
tentiam sanguinis ibi latam, aut si lo-
cus non sit sacer per benedictionem,
etiam si in eo soleat Missa celebrari, ut
solet in Oratorio per Episcopum desi-
gnato. Polluitur verò ecclesia suspensio-
ne in ea per Iudicem reo, non autem si
percutitur: verbi gratia, Reip. percuti-
batur, qui aliter capi non potest: nec se-
cundum quosdam, si quis alteri nares
percutiat, unde multus sanguis effluat,
quia non est gravis percussio, nec in-
signis iniuria.

14. Secundò, effusione magna semi-
nis viri, vel foeminae, si fiat cum pecca-
to mortali.

15. Tertio, sepulto in ea excommuni-
cato denunciato.

16. Quarto, sepulto in ea infidelis: &
tunc radendi etiam parietes, nisi eccle-
sia esset consecrata.

17. Quinto

17. Quintò, si est per Episcopum de-
nuntiatum excommunicatum conse-
crata, vel benedicta. Quòd si benedi-
xit cimiteriũ, aut altare consecrauit,
nec in hoc celebrandum, nec in illo
ante reconciliationem sepeliendum.

18. Sextò, si maior pars parietum si-
mul corruat.

19. Nota tamen, quòd in prædictis o-
portet factum esse notorium, per rei e-
videntiam publicam, aut confessio-
nem iuridicam rei. Itaq; si pauci sciũt,
nec rem divulgant, non est opus reco-
nciliatione: nec etiam si quis bona fide
in ea celebravit: id enim sufficit pro
reconciliatione: imò etiã si mala fide
celebrasset: etsi quidã neget, dicentes
posse Episcopũ (vel eius absentis Vica-
rium) si est impeditus, dare licentiam
celebrandi, donec ipse reconcillet. Ac
ego, ut dixi, satis magnã puto cũ alijs
esse reconciliationem seu benedictio-
nem ipsam celebrationem.

20. Si ecclesia erat consecrata, reconcili-
anda

K 2

150 *ECCLESIA.*

lianda est per Episcopū, aqua per Episcopum benedicta, scilicet cum sale, vino, & cinere: vel per Presbyterum de Episcopi commissione. Quod si non erat consecrata, reconciliare potest Presbyter aqua per ipsum benedicta simpliciter, scilicet sine cinere & vino. Credendum autem esse consecratam, si vnus testis affirmet, aut extent consecrationis signa.

21 Ante reconciliationem Ecclesie in ea celebrans, nec suspensus sit, nec irregularis.

22 Polluta Ecclesia, polluitur & cimiterium coniunctum, non autē contrā: & illa reconciliata, reconciliatum est.

23 Polluto cimiterio, non polluitur ei alterum contiguum. Quod si pollutio fiat in porta vtriq; communi, illud polluitur, cui pars illa vicinior. Quod si in medio est, illud polluitur, cuius præcipue causa porta est facta. In dubio autem, cuius causa, quidam di-

ECCLES. IMMVN. 151

dicunt vtrumque pollui, ego neutrum dicrem: si enim cum certum est alterum esse pollutum, alterum nō polluitur, quanto minus cum dubium est?

ECCLESIAE IMMVNITAS,
vide Ecclesia.

1 **G**AUDET Immunitate etiā Palatium Episcopi, & Hospitalē, Oratoriumque Episcopi autoritate fundata, & cimiterium, & Monasterium, & Corpus Christi cum alio quā ad carcerem portatur. Gaudebant & olim quadraginta aut triginta passus circa ecclesiam, sed id iam non est in vsu.

2 Nō gaudent immunitate enormia in ecclesia aut cimiterio parrantes, nec publici latrones, nec raptores virginum.

3 Agrorum depopulatores, vel proditorē occidentes, vel assassini, vel grassatores viarum, vel hæretici, vel rei læsæ maiestatis in Principem, tradendi sunt de licentia Episcopi Curie

150 **ECCLES. IMMN.**

seculari, ex ecclesia extracti, nec in eo ullum est periculum irregularitatis. *Ex Bulla Greg. XIII.*

4 Gaudere infideles alij aiunt, alij negāt: sunt & qui negāt gaudere blasphemos, aut fures, aut mercatores qui decoxerunt, vulgō falliti, aut cū per ecclesiam ducuntur in carcerem a satellitibus, aut qui prope ecclesiam delinquant spe immunitatis, aut Clericos aut Religiosos. Certe solent Clerici auelli inde a Iudice ecclesiastico, quod tamen quidam improbant.

5 Serui, praeſtita eis cautione de impunitate a dominis, his reddi solent.

6 Manu apprehendens ecclesiae portam, aut viciem, non est auellendus.

7 Non violat immunitatem ecclesiae, qui inde volentem extrahit, nec Iudex qui non gaudentem immunitate, inde vi extrahit, aut gaudenti ibi arma aufert, & alia lege prohibita.

8 Confugientem ad ecclesiam, & egentem, ipsa alit. Non potest autē Iudex

ELECTIO. 151

dex prohibere quin ad ipsum cibus deferatur.

ECCLESIASTICVS, vide *Clericus, Ecclesia.*

1 **ECCLESIASTICAE** Personae dicuntur, quicūq. sunt Fori ecclesiastici, etiā si non sint Clerici.
2 Ecclesiasticus potest praesidere civibus civiliter.

ELECTIO, vide *Beneficium, Religio.*

1 **ELIGERE** Nō potest nec excommunicatus, nec suspensus ab officio, nec irregularis, nec impubes.
2 Eligi non potest excommunicatus, aut suspensus, aut interdictus, aut ineptus.

3 Non potest eligi in Praetatum Religionis, qui non sit in ea professus.

4 Non vocati ad electionem eū deberent, possunt eam & irritare, & ratam habere. Quod si vocati non veniunt intra terminum competentem, non sunt expectandi.

5 Electio, si adsit eligentium consensus, etiamsi desint Iuris positivi solennitates, tenet in conscientia, nisi lex expresse dicat ne valeat. Quod si dicat ut ipso iure irrita sit, expectanda sententia iudicis.

6 Electio noctu facta, secundum Iura non valet.

7 Eligens indignum tenetur ecclesiam lesere.

8 Peccat qui non eligit aut non presentat aptiorem: sed non tenetur restituere, si eligit, aut presentat aptum. Quod si in Prelatum non eligit, cum possit, aptiorem, peccat mortaliter. Cōfirmatori tamen sufficit quod electus sit dignus: imò debet à maiore parte electum confirmare, etiamsi à minore electus, sit dignior.

9 Si tuum suffragium non est profuturum eligendo digniori, potes & debes eligere dignum, ne eligatur indignus: non potes autem eligere indignum, ne eligatur indignior: potes vero

etiam ex duobus equè dignis eligere verum malis.

10 Electio Iure communi ad Collegium pertinet: potest autem quislibet de Collegio eligentium, si ipse eligatur ab alijs, numerum deficientem suo suffragio supplere, etiam ad Papatum. Nemo tamen, si solus sit, potest eligere se ipsum, etiamsi in eo solo manserit Ius Collegij.

11 Elector absens legitime, potest cōstituire Procuratorem, qui tamē sit de Collegio, sed non potest per literas mittere suum suffragium.

12 Electus non potest dissentire sine peccato, si illi à Superiore precipitur, aut alioqui sequitur notabile ecclesie damnum.

13 Licitum est statutum ut electio fiat de certo hominum genere. Quod si illi digni non sunt, possunt eligi alij, alioqui iniquum esset statutum.

ELEEMOSYNA, vide *Charitas, Donatio, Fecundum*.

1 **E**LEMOSYNA Debetur ex præcepto pauperi existenti in extrema necessitate, ab eo qui potest subuenire sine periculo talis suæ aut suorum necessitatis: ite ei qui graue patitur necessitate, ab eo qui sine magno suo & suorum dano potest ei subuenire. Dicitur autem extrema necessitas, cum quis, nisi succurratur, est moriturus.

2 Cum inter Doctores non conueniat quando peccet mortaliter qui non facit elemosynam, non facile condemnandi diuites qui non faciunt, monendi tamen ut faciant quantas maxime possint, ne illis dicatur in die iudicii, ob omisissas elemosynas, Ite maledicti in ignem æternum. & illud S. Ioannis eis inculcandum: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?

3 Grauius peccant seculares, qui, cum possint commodè egentibus non subueniunt: sed grauius ecclesiastici, ei,

ei, qui superflua honestæ sustentationi non dant pauperibus, qui nunquam desunt.

4 Nemo tenetur magnam summam pecunie dare pauperi ad emendam necessariam quidem ei medicinam, sed exquisitissimam, adeoque magni pretij: sufficit enim illi adhibere communia remedia.

5 Nemo tenetur pro pauperis vita totum suum statim expendere, si maius id damnum sit, quam illius mors.

6 Non teneris ad longè absentem, de cuius extrema necessitate audiisti, ire, ut ei succurras: sufficit enim presentibus necessitatibus subuenire.

7 Qui potest, tenetur subuenire pauperi alioqui ob inopiam peccaturo.

8 Qui non potest ex suo subuenire extrema patienti, potest ad id alienum rapere, nec id postea tenebitur restituere. Posse verò grauius indigentem rapere alienam non magni momenti rem,

158 **ELEEMOSYNA.**

rem, dicunt quidam, nec improbabili-
ter. *Vide F V R T V M.*

9 Ex avaritia nolenti sibi provide-
re, cum possit, non teneatur alij pro-
videre: non enim indiget.

10 Extremè patiēti sufficit mutuum
dare, si ille habet unde restituat.

11 Eleemosynam potest dare marita-
ta, etiam viro prohibente, si est consue-
tudo ut tales dent. Itē si vir absit, po-
test dare quantum ille præsens dare so-
lebat. Potest & de paraphernalibus bo-
nis dare, & de rebus sibi à viro ad vi-
ctum assignatis, & de lucro sua indu-
stria acquisito, ad quam alioqui non
tenebatur, & pro viri salute, & cum ip-
sa familiam gubernat, & cū occurrat
necessitas, cui vir tenetur subvenire.

12 Potest & Religiosus ex datis sibi
ad sustentationem, & cū credit id Præ-
lato placere, eleemosynam dare: Præla-
tus verò potest, quia bona admini-
strat.

13 Potest & filiusfamilias ex pecu-
lio

EMPHYTEUSIS. 159

lio castrensi, aut quasi castrensi, & ex
datis sibi à patre ad sui sustentatio-
nem.

14 Potest & servus, cū credit domi-
no placere, aut si res est modica, aut e-
iusmodi, quæ sine notabili domini dā-
no dari possit.

15 Potest & tutor & curator, quia pu-
illi bona administrant.

**EMPHYTEUSIS, seu LI-
VELLVM,** vide *Fend. m.*

1 **E**MPHYTEVTA Rem per-
dit, si non soluit per biennium de-
bitam pensionem, sed opus est Iudicis
condemnatione, qui nihil tamen facit
nisi parte petente. Quidam tamen di-
cunt, posse dominum rem propria au-
toritate accipere: non perdit autē qui
moram purgat soluendo statim, nec
qui legitime impeditus non soluit: cū
verò rem perdit, perdit etiā meliora-
menta quæ fecit.

2 Qui vendit emphyteusim, debet
dare laudimium domino, id est trice-
simam

simā partem pretij: scus est si doner.
Quod si rem dimittit sine volūate do
mini, nō liberatur a pēsonis solutione.

3 Cū res perit, non soluitur pensio.

4 Emphyteusis ecclesie non pręsumitur data nisi in tertiam generationem: nec trāsit nisi in filios veros, quales non est Monasterium: nec in illegitimos. Alię autē emphyteusis datę pro filiis, transeunt etiam in naturales.

5 Renuntians hereditatem, non cęsetur renuntiare emphyteusim.

EMPTIO, vide *Contractus, Debitum, Venditio*.

LICITE Emis rem communi pretio, etiamsi scias latere in ea aliquid valde pretiosum, vt in falce herbarem, aut agro, aut domo.

2 Siquid minoris iusto pretio emptum est, solum restituendum quod de fuit iusto pretio, non autem res ipsa, vel eius fructus.

3 Qui rem vendit sciens & volens pre-

pretio vilissimo, donare pręsumitur quod dęest iusto pretio.

4 Quę communiter nisi anticipata solutione vendi non possunt, aut non solent, licetē vilius emuntur, quā valeant cū dantur: illud enim quod pro talibus dari solet, iustum pretium reputatur. Licetē etiā vilius emit, qui emit in gratiā vęditoris, aut merces expositas a coactio aliqua necessitate.

5 Curam vęditionem tibi factā potes ante solutionem in alium transferre, volentem illud damnum pati.

6 Prohibetur Iure tutor emere rem pupilli.

7 Non solet emi Christianus bello captus, sed redimi.

8 Qui ab ecclesia, aut minore, emit sine solennitate Iuris, sed pretio iusto, licetē possidet.

9 Res duobus vendita, est secundis, si ei traditur, nisi prior emptor esset ecclesia, vel ciuitas: tenetur tamen vęditor priori emptori de interesse.

10 Non

10 Non licet emere quod probabilit-
ter putas esse alienum. Quod si postea
vendis, teneris rei domino pretium da-
re. Quod si bona fide alienū & emisti,
& vendidisti, non teneris ei, aut em-
ptori, nisi in quantum factus es locu-
pletior. Quidam tamen dicunt empto-
rem debere seruari indemnem: alij,
equum esse ut tu & emptor singuli
domino dimidium pretij soluantis. Nō
tollit autem dubium superueniens an-
tecedentem bonam in emendo fidem.

11 Emens a fure, potest ei rem, ne pre-
tium amittat, restituere, etsi id quidā
negant. Quod si emit ut restitueret do-
mino, tenetur is ei pretium, quo emit,
restituere.

12 Licitum est pactum in emptione,
ut in retrouenditione plus detur pre-
tij, si res plus valeat: itemque ut non
redimatur ante aut post certum tem-
pus: quod autem possit redimi vtro-
cunq; volente, etsi quidam affirmant,
ego tale pactum non ausim approbare.

13 Emptum

13 Emptum ex ecclesia pecunia ab
administrate, ecclesie acquiritur.

14 Cum dubium est, quantum valitu-
rum est tempore traditionis, quod emi-
tur anticipata solutione, potest dari
pretium medium inter duo extrema
dubia.

EPISCOPVS, vide *Absolutio*,
Beneficium, *Confessor*, *Consuetudo*,
Dispositio, *Electio*, *Exemptus*, *In-*
patronatus, *Matrimonium*, *Prin-*
ceps, *Religio*, *Residentia*, *Verbera*,
Votum.

1 EPISCOPATVM Accipe
re potest quis a Papa cogi. Vide
Tho. 4. d. 29.

2 Qui ante Episcopatum fecit votū
Religionis, teneri prius ingredi, indi-
catur. c. 10. de *Voto*. Quidam tamen di-
cunt, casum illius cap. fuisse particula-
rem, nec ceteros obligari: quod mihi
probatum.

3 Episcopatus appeti potest, ob ec-
clesie necessitatem vel utilitatem.

L.

4 Epis-

4 Episcopatu tenetur deponere, qui non est ad eum idoneus.

5 Responder Episcopus, cū creatur, se scire utrumq; Testamentum, scilicet quantum est opus ad suum officium: & cū fidem suam Deo in ordinatione obstringit, velut votum quoddam facit, & quidem si non cūter Canones seruari, videtur esse periurus.

9 Ad Episcopatum requiruntur anni triginta completi. *Cap. Cū in tu-*
elis, d. elect.

7 Oportet Episcopū esse doctore, id est, populū suū docere. Quod si nō prædicet ipse, dabit suis sumptibus populo prædicatorem. Quod si in Quadagesima dubiū sit ad quem pertineant sumptus Prædicatoris, ad Episcopū pertinebunt. *Ex Congreg. Concilio*

8 Episcopus solū vsque ad possessionem Episcopatus potest reliqua beneficia tenere, vacant enim per eius confirmationem: si tamen pauper est, possunt ei ad sustentationē relinqui.

9 Nomine dignitatis in pœnalibus non comprehenditur regulariter Episcopatus.

10 Episcopus non incurrit suspensionem Iuris, nec interdictum generale, nisi de eo fiat expressa mentio: secus est in excommunicatione. Nec proceditur contra eum etiam in hæresi, nisi de Papæ mandato.

11 Episcopus factus ex Monacho seu Religioso, solū tenetur ad tria vota, & habitum, non autem ad Religionis statuta: mutat autem obedientiam à Prelato in Papam, & de fructibus potest vt velit, modò honestè, disponere, & sibi relictam hereditatem administrare: sed eam, nisi sit ex patrimonio, in morte relinquat sue ecclesie. Quod si relinquat Episcopatum, nō tenetur redire ad Religionem.

12 Cū ob senectutem, vel aegritudinem, coadiutorem sibi assumit, debet de consensu maioris partis Capituli id facere.

13 Episcopus grauitur peccat, si infamiam iniustam non studeat à se repellere, nisi velit Episcopatum deponere.

14 Episcopus si per alium uisitat, debet ei prouidere de omnibus, excepto victu. Quod si ipse per se uisitet, habebit à populo solum victum diei quo uisitat. Atsi per Dioecesim discurret solum propter Christum, faciet id suis expensis, *Ex Congreg. Conc.*

15 Potest Episcopus duas ecclesias vntre, & vnā in duas diuidere, & vnā alteri subijcere, de consensu tamē habentium in eis aliquod ius: & commutare ecclesias, earumque possessiones, & ius vnius ecclesie alteri ex causa dare. Potest & vnire vnum beneficium alteri, non requisito consensu beneficiati, modò is fructibus non priuetur, dum uiuit, & adsit patroni consensus.

16 Potest celebrare & celebrari facere vbique tempore interdicti, cui ipse causam non dedit: quo priuilegio etiā gau-

gaudent multi Religiosi. *Vide de priuilegiis. c. 30.*

17 Et instituere & regere ministros ecclesie & Oratorij sua autoritate, aut alioqui Episcopali constructorum, & dotatorum, etiamsi id fundator prohibuisset.

18 Et dispensare secundum quosdam ad plura beneficia simplicia: nec enim id prohibet Cōc. Trid. *Vide BENEFICIUM.*

19 Et præcipere Clerico, vt Romanus eat pro causa ecclesie: & Parocho, ne sine sua licentia absit ultra duos dies.

20 Et procedere contra quemcunque ob peccatum mortale, nisi esset iure permissum, vt meretricium: subditur enim ei etiam laici quantum ad spiritualia: potestque eos cohibere à peccatis per pœnam pecuniariam, vel exilij, &c.

21 Et in necessitate exigere à Clero moderatum subsidium. *Vide gl. Clem. de excessibus Præl. & de censib. cap. 6.*

166 EPISCOPI.

21 Et dare dimissorias ad Ordines, etiam si sit solum Episcopus originis, vel beneficii. *Vide. l. 6. de temp. Ord. c. 3.*

23 Et imponere beneficio quod confert, pensionem, ad alendum Clericum pauperem.

24 Et dicere ubique Missam in sua Diocesi, cum altari portatili (& extra cum licetia Episcopi loci ubi receptum est Conc. Trid.) idque alijs etiam, ut possint, concedere ex causa.

25 Et commissa sibi a Papa etiam per verba, Oneramus conscientiam tuam, alijs committere.

26 Et iudicare in causa ecclesie sue.

27 Et absolueri ab excommunicatione reservata, etiam si sit casus Cene publicae, impeditum ne possit ire ad eum ad quem pertinebat absolutio.

28 Et dispensare in omni inhabilitate ad beneficia, si Papa id sibi non reseruet specialiter.

29 Et absolueri exemptos, & cum eis

EPISCOPI. 167

eis dispensare, si illorum Prelatus ipsos ei subiecit.

30 Et cogere sub poena excommunicationis exhiberi sibi testamenta defunctorum, eaque exequenda curare.

31 Et eligere sibi Confessorem, etiam si renuntiasset Episcopatus: sed tunc debet eligere approbatum a suo Episcopo.

32 Et testari de acquisitis propria industria, & de donatis sibi, & de patrimonio.

33 Et dare Confessorem extraordinarium Monialibus, etiam sibi non subiectis, ex alia Religione, vel seculari.

Quod si Monialis non potest induci ut suis Regularibus confiteatur, potest ei dare quem ipse velit Confessorem ordinarium. *Ex Cong. Conc.*

34 Et absolueri ab omni casu occulto, etiam Papae reservato, & dispensare in omnibus irregularitatibus & suspensionibus, ex occulto delicto provenientibus, excepto homicidio voluntario,

& ijs quæ deducta sunt ad Forum contentiosum. *Ex Conc. Trid.* Quomodo vero intelligatur voluntariū, vide HOMICIDIUM. Quod si reus in Foro exteriori causam per falsos testes vult esse poterit dispensare, vt quidam probabiliter alunt: cessat enim ratio prohibitionis: potest etiam in mutilatione dispensare.

35 Occultum intellige, quod non est notorium; etiam si possit probari per multos testes: sufficit enim non esse divulgatum: oportet verò non solum factum esse publicum, sed publice sciri esse illud delictum: imò si multi delictum esse sciant, & fieri videant, sed nesciunt incurrere talem censuram, poterit in ea dispensare: itaque cum dubitatur an quis censuram incurrerit, poterit in ea dispensare, quia deest notorium.

36 Potest verò prædicta cum subditis, adeoque cum ijs qui per maiorem anni partem habitantes in Diocesi, con-

contraxisse videntur domicilium, aut coeperūt habitare animo perpetuò manendi: sed de hoc vide DOMICILIUM.

37 Potest etiam ab heresi absoluere per alium ad id delegatū: habet enim ad id per Conc. Trid. potestatem ordinariam; quæ potest committi: nec ea potestas tollitur Episcopis per Bullam *Cœne*.

38 Potest concedere non Episcopo, quæ sunt iurisdictionis, non autem quæ Ordinis, vt ordinare, consecrare.

39 Potest esse Legatus Principis pro causa honesta.

40 Episcopus nō potest Religionem ingredi sine Papæ licentia.

41 Nec dare licentiam Clerico non residendi sine causa legitima.

42 Nec prohibere quin matrimonia domi fiant.

43 Nec gregem deferere sua præsentia indigentem: potest tamen ex causa necessaria abesse, cum per suf-

170 EUCCHARISTIA.

ficientem interim prouidet.

44 Nec abesse sine causa iusta a diuinis in ecclesia Officijs diebus fests, saltem Dominicis.

45 Nec prohibere quia prædicetur in Parochia, dum prædicatur in Cathedrali. *Ex Cong. Conc.*

EUCCHARISTIA.

VI In Pascha communicauit, **Q** tenetur etiam communicare in articulo mortis.

2 Debere etiam morte puniendis dari communionem, affirmant quidam (ali) posse ex causa negari, & excusari in hoc Iudices consuetudine) quod si detur, posse etiam horam ante mortem dari, & non ieiunio, etiam si iam comedis: est enim viaticum.

3 Non est in usu ut amentibus, etiam in mortis periculo, detur, ob irreuerentiæ periculum.

4 In articulo mortis, absente Presbytero potest comunione dare Diaconus, non autem laicus, et si id etiam qui-

EUCCHARISTIA. 171

quidam concedunt. Quod autem extra eam necessitate possit etiam committere Presbytero, et si quidam putant, ego non puto. In ea verò posse etiam prohibente presbytero & nolente, probabile est ex Papæ ratihabitione, ut potest Religiosus alioqui iure prohibitus, etiam tunc dare Baptismum, & Communionem, & extremam Vnctionem.

5 Qui semel sumpto viatico, operatur sepius in ea egritudine communicare, posse id etiam non ieiunium, ut quia non potest nisi sumpta medicina communicare, affirmant viri docti: quod non audeo improbare.

6 Eucharistia non est deferenda ad ægrotum qui eam non potest sumere. *Ex Cong. Conc.*

7 Qui in Pascha transgressus præceptum non communicauit, peccat mortaliter si postea non communicet, et si quidam contrarium affirmant. Semel enim tantum id præceptum obligat, scilicet in Pascha, ut & præceptum de

172 *EPCHARISTIA.*

de Confessione semel solum quolibet anno.

8 Qui per octo dies ante vel post Pascha communicat, præcepto satisfacit: & qui longè post, ex consilio Confessoris.

9 Debent laici qui Regularibus seruiunt, in propria Parochia communicare in Pascha. *Ex Congreg. Conc.*

10 Mendicantes, & qui eorum priuilegijs gaudent, possunt quibuscumque dare communionem, vno Resurrectionis die excepto: possunt & illo cum licentia Parochi, aut si communicaturus alio die satisfaciunt Parochijs: quamquam Nauar. & alij quidam non improbabiler sentiunt, illo die non posse sine licentia, alio vero posse, etiamsi communicaturus velit ecclesie præcepto satisfacere.

11 Satisfacit Sacerdos in Pascha celebrans quouis loco.

12 Excusantur pueri etiam post annum duodecimum præcepto prohibentium

com-

EPCHARISTIA. 173

communicare parentum: parentes vero excusantur recepta consuetudine.

13 Qui in Pascha habet casus reservationis, absoluitur à cæteris, si non est impeditus Excommunicatione aliqua reservata, & communicet: absolvendus postea à reservationis, cum ei fuerit opportunum. Quod si caret Confessore, & sequeretur scandalum, si tunc, aut alio tempore non communicaret, aut celebraret, potest cum sola contritione, & proposito quam primum possit confitendi, communicare, etiamsi sit excommunicatus, & celebrare.

14 Non licet vnquam accipere communionem, nisi à proprio Sacerdote, nisi cum creditur ei placere. Videtur autem sufficere in ecclesijs Religiosorum, qui ex priuilegio possunt omnes communicare, vt Superior, vel Sacrista, det ad id licentiam Sacerdoti seculari.

15 Potest Sacerdos communicaturo dare partem suæ Hostiæ, si alia non est.

16 Paro-

174 EPHCHARISTIA.

16 Parochus in Pascha, & mortis articulo, non potest negare communionē subdito petenti, etiamsi ex cōfessione sciat illū esse in peccato: nec alius Sacerdos paratus ministrare, potest negare publicē petēti: secus est si occultē, aut si a Parocho nō ministratē alijs petatur extra supradictos casus.

17 Publicū peccatorē oportet, priusquam communique, tollere scandalum per aliquam satisfactionem. Potest quidem de eius licentia Confessor dicere esse emendatum: potest & emendato clam communionem dare: cessat enim scandalum.

18 Iniuste excommunicato potest dari communicatio, si absit scandalum.

19 Potest communicari quavis illius hora, & quouis die, etiam in Parasceue. *Vide Rat. div. Off. l. 6 c. 75. Alinar. l. p. Off. cap. 12. Ioan. Belet. cap. 99. Ordin. Rom. lib. Sacr. 5. Greg. 2. tom. Liturgia.*

20 Posse statim comedi post communionem, quidam dicunt: mihi non probatur:

EPHCHARISTIA. 175

batari: sed nec reprehenderim facientes.

21 Communicare post copulam cōjugalem licere quidam dicunt: certē licet ei qui solū reddidit: at qui petijt, non peccat quidem mortaliter cōmunicando, imō nec qui post pollutionē voluntariam quam confessus est. Ego tamen differendam communionē censem, ob reuerentiam.

22 Accedere ad communionem cum affectu alicuius peccati venialis, non videtur esse nouum peccatum, nec impedire Sacramenti effectum, etsi quidam aliter sentiant.

23 Qui se putat bona fide dispositū, nec sibi confessus est alicuius peccati mortalis, sit de attrito contritus virtute Sacramenti. Non dicitur autē cum conscientia peccati accedere, qui dubitat quidem, sed non putat.

24 Accedens ad communionem, si recordatur alicuius peccati mortalis, & non potest sine nota discedere, communicet.

176 EUCCHARISTIA.

municet, postea quam primum confes-
sus.

25 Communicantem in peccato mor-
tali, satisfacere præcepto ecclesiæ qui-
dam negant, alij probabilius conce-
dunt.

26 Potest laicus in necessitate Sacra-
mentum ingerere, vt si in terram cadat.

27 Traiectum aliquid contra volun-
tatem, vt parum aquæ, dum os ablut-
tur, non impedit communionem.

28 Non impedit communionem non
dormisse nocte, aut cibum non diges-
sisse.

29 Potest, qui cõmunicauit, si est iesu-
nus, iterum communicare, ne hostia
perdatur, aut corrumpatur.

30 Sacramentum corruptum cõbu-
rendum, & cineres iuxta altare sepe-
liendi, *Ex Pœnit. Ro. tit. 5. cap. 9.* Quod
si erat sanguis, expedit prius in stupa
siccari.

31 Non est necesse, pyxidem, vbi re-
ponitur Sacramentum, esse consecra-
tam:

EUCCHARISTIA. 177

tam: nec Sacerdotem, cum communi-
cat extra sacrum, habere stolam.

32 Potest Presbyter & Diaconus in
necessitate se ipsum cõmunicare: pos-
se & laicum itidem, quidam putant, a-
lij negant.

33 Si quid Sacramenti cadat in lin-
teum, sufficit illud lauare: quod si non
reperitur quod cecidit fortè in rape-
tum, non prohibetur id seruire, vt an-
tea, profano vsui: vt nec bibi vinũ do-
lij in quod fortè ceciderũt aliquæ san-
guinis consecrati guttulæ.

34 Vt ante Sacramentum in ecclesia
semper sit lumen, etsi nullum est Iuris
præceptum, est tamen consuetudo vni-
uersalis, quæ vim habet præcepti.

35 Non potest quidem Eucharistia
asseruari in choro Monialium, sed po-
test ex causa, vt in festo aliquo, ex
licentia Prælati, illic exponi
aperiẽ, ad deuotionẽ
illarum.

178 EXCOMMUNICATIO.

EX AMEN.

EXAMINARI Non oportet
eum, quem notū est esse sufficiē-
tem. *Vide gl. d. 47. de Perro.*

EXCOMMUNICATIO,

Vide Clericus, Furtum, Interdictū.

Missa, Sacramentum.

EXCOMMUNICATIO

est nulla, si sit lata a denūtiato
excommunicato, suspensiove a iurisdic-
tione, aut interdicto, aut post legiti-
mā appellationem (potest verō appel-
lari etiam post excommunicationem
conditionalem ante impletam condi-
tionem, quia ante eam non ligat) aut
cum errore intolerabili.

2 Qui post excommunicationē ap-
pellat, non potest denuntiari antequā
audiatur appellatio.

3 Declaratio quōd quis incidit in
excommunicationem, suspenditur per
appellationem: & si fiat sine partis ci-
tatione, & comparentis auditione, est
nulla.

4 Ex-

EXCOMMUNICATIO. 179

4 Excommunicatio sine iusta cau-
sa, nō est valida in Foro interiori: ita-
que potest talis celebrare, ubi non est
scandalum.

5 Excommunicatio ab homine non
ligat eos, qui post eius finitam iurisdic-
tionem contrafaciant.

6 Excommunicatione non ligatur,
quem excommunicans, aut petēs ex-
communicationem, non intendit liga-
re: non intendit autē quāsi cogitaret,
exciperet, ut exōrem, filium, aut fra-
trem: nec quē causa iusta excusat: nec
qui inculpabiliter ignorat las, aut fa-
ctum, scilicet lat in esse excommunica-
tionē, aut se fecisse id pro quo lata est:
nec cui a parte datur dilatio priusquā
incidat: nec verō postea incidit, nisi
data esset de consensu Iudicis.

7 Excommunicatio, non dato spa-
tio se tuendi contra praeceptum, est
nulla.

8 Nemo debet excommunicari, nisi ob
contumaciā quae sit peccatū mortale.

M 2 Nec

180 EXCOMMUNICATIO.

Nec vlla excommunicatio incurritur sine peccato mortali, seu mortali inobedientia contra Ecclesiam.

9 Excomunicatio sine monitione, ferè semper est inualida: sufficit verò in excommunicatione generali generalis etiam monitio: & quidem ipsum præceptum generale promulgatū monitio est; & quævis prohibitio peccati futuri.

10 Excommunicatio lata à delegato qui copiam suæ cōmissionis parti peccanti noluit dare, est nulla, secundum Innoc. & Pan. & Felin.

11 Non potest quis se excommunicare, nisi denunciando Superioris excommunicationem.

12 Episcopus non potest excommunicare existentē extra Dioccesim, aut in loco exempto, aut nō subiectam sibi tempore promulgationis editi, seu excommunicationis ab homine (secus est enim de statuto, aut lege, quæ potest etiam postea subditum, aut in ter-

rito.

EXCOMMUNICATIO. 181

ritorio agentem, ligare.) Quidam tamen dicunt, non posse quidē pro peccato extra commissio excommunicare, sed pro commissio in Diocesis loco nō exempto posse excommunicare etiam absentem: item si absens non vult restituere, aut residere. Quæ ego in iurisprudentia discutienda relinquo: interim existimo, qui non est subditus dum peccat, non posse pro eo ab Episcopo excommunicari, nisi fortè per statutum, ut si externus in eius territorio peccet: de quo vide Gl. c. 21. de sent. Excom.

13 Excommunicare subditum suum potest Præpositus ecclesiæ Collegiata, etiam Regularis, ut Prior; Guardianus, eorumque Vicarij ex ipsorum commissione, & Capitulum Sede vacante. Quidam tamen negant posse Priorem vel Abbatem.

14 Non potest excommunicari Collegium, aut Communitas, nisi sciatur omnes deliquisse, aut dicatur sic: Om-

M

3

nes

181. EXCOMMUNICATIO.
nes & singuli Collegij, qui tale quid
fecerint, sint excommunicati.

15. Reges à solo Papa excommunicantur, & censuris ligantur.

16. Excommunicationes vulgò ignote, adeoque vsu non receptæ, non ligant.

17. Excommunicatus occultus potest ad vitandum scaudalum, vel grauem iacturam, Missam audire, & celebrare: nec fiet irregularis.

18. Quidam putant, nullum præceptum sub perna excommunicationis obligare in re difficillima: haberi enim id in Iure pro impossibili, nec si in re leuissima adiciat pernam excommunicationis.

19. Excommunicatio lata in facientes, non comprehendit mandantes, aut aliter adiungentes, nec solum facere inceptos: nec lata in mandantes, aut consulentes, comprehendit eos, sine quorum mandato aut consilio res perinde facta fuisset: nec lata in contradicentes, eos qui iuste contradicunt. Nec,

cum

EXCOMMUNICATIO. 183
cū principaliter excommunicatur faciens, & secundariò: consulens aut iubens, comprehenduntur hi, si res nō fiat.
20. In dubio an consulens principaliter excommunicetur, interpretandū quod secundariò seu accessoriè tantum.

21. Consulens dicitur, qui rogat, aut monet, aut ostendit esse vtile.

22. Cū in excommunicatione dicitur vt intra tot dies aliquid fiat, numerandi sunt à die scientiæ de excommunicationis edito. Quod si precipitur aliquid reuelari, qui solū post terminū illum resciuit, nō ligatur si nō reuelat.

23. Excommunicationes Conciliorum Prouincialium, etiam si à Gratiano citentur, non ligare nisi in suis Prouincijs, quidam dicunt: quod ego non aſſim dicere de ijs quæ vbique videntur receptæ.

24. Excommunicatus est ipso facto, quicunque, etiam ipse excommunicator, consulendo, fauendo, aut iuuando communicat cum aliquo in crimine

M 4

184 EXCOMMUNICATIO.

ob quod ille est excommunicatus, sciens illum esse particulariter denunciatum: excusat autem ignorantia, etiam crassa, modo non sit affectata, item si consilium nihil mali adiecit: aut si iuvit quidem, sed non directè: estque reservata hæc excommunicatio eidem cui prior.

25 Cum dicitur, Sit excommunicatus, aut, excommunico, aut, Sub pena lata sententiæ, significatur ipso facto, si res prohibita fiat. Secus est si dicitur, Sub Excommunicationis, vel Anathematis, pena, vel interminatione. *Vide gl. c. Relatum, de iure part. c. c. Dolentes, de celeb. Miss. & de Simonia, c. 33. & de sagittar. c. 1. & de eo qui furruè, c. 1.*

26 Aliquando, Anathema sit, ponitur pro, excommunicetur. *Vide, d. 13. si quis.*

27 Excommunicatus est suspensus ab officio & beneficio: nec potest esse Procurator, sed potest institui, futurus post

EXCOMMUNICATIO. 185

post Absolutionem: nec accusare, iudicare, aut r. iudicari, nisi in causa heresis: si tamen in iudicio accusat, aut testificetur, non peccat mortaliter: potest tamen institui heres, eiusque testamentum & contractus tenent, reddendaque ei debita: & potest agere in iudicio pro utilitate ecclesie.

28 Non valet beneficii collatio facta excommunicato, nec electio, aut presentatio. Quod si est collatum nescienti excommunicationem, potest retinere post Absolutionem, dispensante eo ad quem collatio pertinebat: potest & acceptare beneficium sibi ante excommunicationem collatum, & post Absolutionem possidere.

29 Excommunicatus non potest eligere: valet tamen presentatio facta a laico excommunicato.

30 Gesta per excommunicatum, vel suspensum, dum publicè in officio tolleratur, valida sunt, etiam si sciatur esse excommunicatus: toleratus autem

186 EXCOMMUNICATIO.

dicitur, cū errore populi habetur pro legitimo.

31 Licentia data à Pastore etiam denuntiato excommunicato, de ijs quę alijs poterat, valet: vt quōd subditus ab alio ordinetur, aut confirmetur, aut possit prædicare, vel audire Confessiones, vel assistere loco ipsius matrimonio, &c. Quōd si non est denunciatus, nō peccat mortaliter exercendo actus iurisdictionis, qui nō sunt Officia diuina.

32 Communicans illicitē cum excommunicato, etiam à se, incurrit excommunicationem minorem, nisi sit Papa: incurrit verō etiam cum mortuo communicando, vt lauando, aut comitando, &c.

33 Excommunicatio autem minor impedit ne quis possit suscipere Sacramenta (sed potest conferre, & vti iurisdictione) nec eligi: electionē verō talis ad beneficium quidam irritā aluat, alij irritanda: certē, si se ignorabat

EXCOMMUNICATIO. 187

rabat excommunicationi, non videtur invalida.

34 Excommunicati vitandi solummodo si sint denunciati nominatim, aut si notorij Clerici percussores, sic nulla possit tergiversatione celari, aut Iuris remedio excusari, & non credantur esse absolui, aut dubitetur an sint denunciati. Quōd si alibi est quis denunciatus, & hīc nescitur, non est hīc publicē vitandus.

35 Ab excommunicato quem nō teneris vitare, potes accipere Sacramēta, si est Pastor tuus, aut paratus ministrare: in articulo autem mortis potes etiā à denunciato.

36 Excommunicatum non denuntiatum potes sepelire in sacro, & pro eo Missam offerre.

37 Nō impedit excommunicatio dispensationem factam ex Papæ cōmissione.

38 Prohibita cum excommunicato contenta hoc versu: Os, orare, vale, cōmunio, mensa negatur.

188 EXCOMMUNICATIO.

39 Os, id est, sermo, litterę, nuntij, munera: Qui tam dicunt posse & salutantem salutare, & scribenti rescribere: est enim id debitum ei quoddā solvere.

40 Orare, id est, participare in diuinis. Potest tamen in ecclesię Officijs permitti, si a paucis scitur, ne prodatur alioqui pellendus ex ecclesia: & si non possit pelli, omittenda Officia, etiam Missa, si nondum exptus Canon: tunc enim pergendum: & post cūmunionem finienda Missa in Sacristia: nisi esset ingressus ad orandum seorsim: tunc enim non cum eo communicatur, vt nec communicat cum eo qui aliud quā ipse sacrū audit: aut si idē, sed non intentione cum illo communicandi. Quod si excommunicatus Officiū recitet cum laico, non videtur graue peccatum: nec peccatur si quis cum eo oret priuata oratione: prohibetur enim communicatio in oratione quę sit Ecclesię nomine: itaque potest pro

EXCOMMUNICATIO. 189

pro ipso orari in Missę Memento, scilicet priuata oratione.

41 Vale, id est, salutare, scilicet verbo, vel scripto: nam assurgere, vel caput aperire, non videtur prohibitum, nisi fiat animo salutandi.

42 Communio, scilicet habitatione, aut conuersatione. Potest tamen quis in eodem cum illo loco esse, modō nō conuersetur.

43 Mensa, scilicet communis, itemque lectus. Qui tamē simul ederet, aut dormiret, sine intentione communicandi, non peccaret.

44 Excusant communicantem, etiā in diuinis, contenta hoc versu: Vtile, lex, humilis, res ignorata necesse.

45 Vtile, scilicet participantī, vel animę excommunicati: itaque potes salutare si id tibi vtile, & agere cum illo quod illius animę profit, vt ad concionem ducere. Excusat & in diuinis cōmunicantem timor damni grandis, & in alijs communis societas.

190 ABSOL. AB EXCOM.

46. Lex, scilicet matrimonij: itaque
excusatur coniux.

47. Humilis, scilicet subiectio, vt fi-
liorum, vel seruorum, vel famulorum:
denique subditorum, vt Prelato Reli-
giolorum, & Episcopo Clericorum.

48. Debent & patres, excommunica-
tis filiis prouideré, & fruis domini.

49. Res ignorata, scilicet nescire esse
denuntiatum.

Necesse, scilicet alterutri.

50. Communicare cum excommuni-
cato, seré est veniale, nisi in diuinis
communicetur illicité.

ABSOLVTIO AB EXCOM-
MUNICATONE, vide

Absolutio.

QUI ex Bulla Cruciatę, vel quo-
cūq; alio priuilegio habet
facultatē absoluedi in Foro interiori,
potest absolvere a cõsuris etiam extra
Confessionem, nisi expresse aliud ca-
ueatur in priuilegio: idemq; etiam di-
cendum de dispensatione,

Absol-

ABSOL. AB EXCOM. 191

Absolutio ab excommunicatione
cum conditione, verbi gratia, si satisfac-
cerit, valebit cum satisfecerit.

2. Cū datur facultas absoluedi satis-
facta parte, sufficit si faciat absoluen-
dus quod potest: itaq; potest absolui
data cautione saltē iuratoria, si aliud
nō potest: imō in Foro interiori suffi-
cit propositū satisfaciendi cū poterit.

3. Valida est absolutio data contra
formā statuti, aut Canonis, verbi gra-
tia, sine iuramento aut satisfactione re-
quisitis, etiam si in constitutione dica-
tur quod sine forma nullatenus absol-
uatur: prohibet enim solum, sed factū
non irritat.

4. In absolutione ab excommunica-
tione sufficiunt quæuis verba cum in-
tentione, nec requiritur expressio cau-
sæ excommunicationis.

5. Absolutus in mortis articulo cum
obligatione se presentandi, cū pote-
rit, ei ad quem pertinebat Absolutio,
non tenetur ad id, si absens pareat:

ad

194 ABSOL. AB EXCOM.

dicti, per vim aut metum extorta non valet. *Cap. 1. de i. 3. qua vi. lib. 6.*

13 Absolutio ex causa falsa valet, et si id quidam negant.

14 Ab excommunicatione non reservata, siue sit iuris, siue generalis ab homine, quod æquipollet statuto, potest quilibet Confessor absolvere, et si illa per Papam esset confirmata: at à sententia particulari hominis, confirmata per Papam ex certa scientia, cum causæ cognitione, nec qui eam tulit, potest absolvere. Quod si Papa iussit excommunicare, committens causæ cognitionem (quod semper intelligitur, si Papa causam prius non cognovit) poterit absolvere qui excommunicavit.

15 Excommunicatus non ideo est absolutus, quia Papa cum illo scienter participat. *Elem. 4. de sent. excc.*

16 Solet in Pape literis dari Absolutio, saltem subintelligitur data, ad consequendum effectum literarum: nec aliis servit.

ABSOL. AB EXCOM. 195

17 Solennitas Absolutionis non requiritur in Foro Sacramentali.

18 Cum in magnis criminibus datur ab absolvente præceptum de parendo ecclesie, intelligitur ne postea faciat id, ob quod erat excommunicatus.

19 Qui solenniter absolvit, post iuramentum de parendo ecclesie, & satisfactionem, saltem per cautionem iuratoriam, quæ duo præmittenda, illud quidem in gravi crimine, id vero cum quis ob debitum aliquod est excommunicatus: ad singulos versus alienius Psalmi Pœnitentialis, verberet leuiter pœnitentem: deinde post Kyrie eleison. Pater noster. Saluum fac servum tuum, &c. Esto ei Domine, & Nihil proficiat, & Domine exaudi, & Dominus vobiscum. Oremus. Deus cui proprium est misereri, &c. famulum tuum, quem sententia excommunicationis ligatum tenet, &c. tandem absoluat.

20 Ab excommunicatione minori,

196 DE EXCOM. BVL. COENAE.
quam quis inuenit ob peccatum veniale, possit absolvere quemvis Sacerdotem quidam asunt, et si alij requirant in absolvente iurisdictionem, certe potest quis Confessor.

DE EXCOMMUNICATIONIBVS BVLLAE COENAE, vide Gabella, *Heresis*, Episcopus.

1 QVOD Dicitur de heretico-
rum rectoribus aut fauoribus, intellige si faueant haereticis in heresi, seu quatenus haeretici sunt, non curat si ratione amicitiae, aut propinquitatis, aut illoqui pietatis. Nec verò includendi sunt haeretici pater, filius, aut coniux, secundum quosdam: ob tantam enim consensionem sunt velut eadem persona. Ego verò solum eos excusari ratione paulò antè dicta.

2 Qui vnam solam paginam heretici libri legit, non est censendus excommunicatus: parua enim condonantur:

DE EXCOM. BVL. COENAE. 197
tunc nec quilibet scripta heretici, sed non haeretica.

3 Ob haeresim mentalem nullo proditam signo exteriori, quod sit ex se peccatum mortale, & sufficienter expressum haeresis, id est, pertinacis erroris in fide, quem eo signo asserere intendat, nemo est excommunicatus: itaque non est qui petit consilium, aut refert haeresim, aut transcribit, etiam si illam interim mente teneat: nec qui haereticum opus facit, sed sine animo haeretico.

4 Recedere ab obedientia Papae, est nolle illum agnoscere esse Vicarium Christi & ecclesiae Caput.

5 Pitare intelliguntur, qui in mari, & velut ex officio, principaliter furtis & rapinis student, non qui minus principaliter, aut in flumine.

6 Naufragorum bona surripientes, etiam hodie iam excommunicati: sed nostra Societas potest absolvere, iubendo ut restituant.

tismo, credere quod credit Ecclesia. Quam opinionem aliqui non audent improbare. Quid enim? Inquiunt, dicemus ac perire infinitam Christianorum alioqui honorum multitudinem, qui de mysterio etiā Trinitatis, & Incarnationis, vix quicquā rectē norūt, imō perversē sentiunt, si interrogent. Potius crediderint, condemnari istorum Pastores, ob negligentiam docēdi.

2 Negligentiam docendi filios Symbolum fidei, & Dei praecepta, & Pater noster, mortalem ait Navar. itemque ea discendi negligentiam. Quod ut nū improbo, ita illam improbo sententiam, sufficere ex istis scire substantiatum, etiam si verba praecisa non teneantur.

3 Prohibitum laico sub excommunicationis ferendae poena, disputare de fide. *Cap. 1. de haeret. lib. 6.* quam prohibitionem si sciens contrafaciat, peccabit mortaliter.

4 Fide tenetur quis, etiā cū periculo vitae, coram infideli tyranno confiteri,

teri, cū id postulat Dei honor, aut proximi salus, aut alioqui scandalum sequitur.

5 Habitum fidelis exuere. & induere infidelis, modò absit scandalum, interdum ex causa licet: nec enim, qui se ita induit, infidelitatem profitetur, cum ex alijs multis causis soleat fieri.

6 Fidei professionem publicē facere debent assumpti ad dignitatem in Cathedrali, vel Canonicarum, vel ad curam animarum, etiam Religiosorū.

Pius Quartus.

F I D E I V S S I O, vide *Matth.*

1 **P**O T E S T Pro fideiussione aliquid pretij accipi, etiam si nullū timeatur periculū: est enim ex se pretio aestimabilis.

2 Pro fideiussione Praelati non tenetur successor: non enim est haeres.

3 Tenetur debitor de omni damno sua culpa accidente fideiussori: de quo tamen vide *C. V. l. P. A.*

220 FIDEICOMMISSVM.

4 Fideiubens simpliciter, non tenetur ad interesse, nec ad debiti augmentum.

5 Fideiussor vsque ad certum tempus debiti soluendi, si id a creditore debitori prorogetur, non tenetur ille postea, nisi in id nouo consenserit.

6 Nō tenet fideiussio accessoria cōtractui inualido, vt minoris, qui se nō potest obligare. Quidam tamen tenere dicunt, si quis se pro minori obligauit.

7 Fideiussio eius qui est sub alterius potestate, communiter non valet. Nec Clericus, nisi in necessitate, debet pro laico fideiubere.

8 Promittens aliquem presentare, si is ob crimen capitale postea commissum, sine illius culpa lata, fugiat, non tenetur.

FIDEICOMMISSVM.

FIDEICOMMISSO Subiecta possunt alienari causa dotis,

FILIVS. 221

tis, etiā post fideicommissum promissę, & alimentorum.

FILIVS, vide Dispensatio, Donatio, Hereditas, Parentes, Peculium.

1 FILIVSFAMILIAS dicitur, qui est in potestate patris, aut aui, vel proau, &c.

2 Supremus ascendentiū habet omnes descendētes in potestate: quo mortuo, manent in potestate sequentis.

3 Fœminę non habent filios in potestate, nec eius ascendentes.

4 Legitimus filius dicitur, qui lege probatus, vt adoptatus.

5 Legitimus naturalis, qui ex legitimo matrimonio.

6 Naturalis, qui ex copula nec approbata, nec reprobata Iure Ciuili.

7 Spurius, qui ex reprobata, vt ex cō sanguinea, aut adultera, aut vulgō conceptus, qui patrem non potest mōstrare: vel ex Religioso, aut Clerico in sacris. Qui autem est ex soluta & coniugato, non dicitur spurius.

8 Ex-

8. Expositus, si facta diligentia nihil reperitur, præsumitur legitimus: in dubio autem dicant quidā posse Episcopum dispensare, scilicet quantum ad ecclesiastica.

9. Episcopus potest legitimare subditum quantum ad Ordines & beneficiū sine cura & dignitate: ceterum autē dispensare, si scienter ordinet: etique talis, etiam quantum ad secularia nulli præiudicantia, legitimatus in terris Papæ.

10. Legitimatus à Papa quantum ad spiritualia, est etiam quantum ad temporalia ubique, secundum quosdam. *Vide, c. 13. Qui filii sint legitimi.* Certè ex causa potest etiam quantum ad temporalia ubique, si velit, etiam quidā negent.

11. Legitimatus à Principe non idè est legitimatus quantum ad ecclesiā. *Vide gl. d. 101. Peruenit.*

12. Legitimatio valet etiam in alio regno, ubi nulli sit præiudicium.

13. Legit.

13. Legitimare potest, qui non habet Superiorem in temporalibus: tamē spurium solus Papa, aut Imperator legitimat.

14. Pius. III. reuocauit facultates legitimandi spurios in præiudiciū aliorum.

15. Non præsumitur legitimans velle alteri præiudicare.

16. Non legitimus non habet patris nobilitatem.

17. Naturalis etiam spurius efficitur legitimus, quantum ad omnia, per parentum matrimonium sequens, etiam solum ratum, si tempore quo conceptus aut natus est, poterat inter illos esse matrimonium: & venit etiam nomine legitimè nati.

18. Natus ex matrimonio nullo, sed cōtracto bono, alterius saltem coniugis, fide, in facie ecclesiæ est legitimus: itē qui ex illegitimo matrimonio, sed postea per dispensationem approbatus: et cum parentes falsi, sed bonæ fide, putant secum legitimè dispensatum.

19. Etiam putatiuum matrimonium, id est, quod

quod ab alijs putatur legitimum, facit prolem antea susceptam legitimam: vt si quis contrahat cum consanguinea, ex qua prolem antea susceperat.

20 Filius naturalis non dicitur esse sub patris potestate. Quidam tamen id de patre concedunt, de ascendentibus negant.

21 Filiam esse aliquē probat sola fama, nisi contrarium constet.

22 Filiorum nomine non veniūt nepotes in materia odiosa; veniunt autē naturales (non autem spurij) cum tractatur de utilitate, aut eadem ratio est quę de legitimis.

23 Patria potestas non tollitur per Ordinem sacrum, etsi quidam id negēt: tollitur verò per Episcopatum, & Cardinalatum, & per professionem patris, aut filij, & alicubi per filij matrimonium, & si pater sit perpetuò exul, vel hereticus, etiā occultus, aut sceleret contrahat incestas nuptias, aut sit capto bello iusto, aut seruus sit.

24 Eman-

24 Emancipatio fit coram Iudice: potest autem fieri per Procuratorem.

25 Emancipatus reuocatur in patriā potestatem ob alimenta patri negata.

26 Supremus ascendentiū potest vnū descendentiū emancipare, alijs relictis.

27 Emancipato patre, sub eius potestate est filius quem postea gignit.

28 Filius præsumitur emancipatus, si per decennium seorsim à patre id ferente negotietur, tamquam emancipatus.

29 Filij emancipati viuente matre, post eius mortem habebunt vsumfructum in mediā parte bonorum eius, in altera autem pater.

30 Spurius relictus à patre potest tenere vsque ad condemnationem Iudicis. Quidam tamen aiunt, legatum ad alimentā, vel dotē, posse quidē tenere, sed nō alia, nec ex testamēto, nec ab intestato, nec ex cōtractu inter viuos. Mihi tamen prior opinio magis placet.

P

31 Fi-

31 Filius nō succedit patri in dignitate obrenta post suam natiuitatem.

32 Filius potest accusare patrem de hæresi, vel prodicione.

33 Filius in ætate imperfecta datur parenti fideli, in perfecta autem sequitur ipse vtrum parentem maluerit. *Vide de conuers. infid. c. 2.*

34 Parentibus non obedire in rebus honestis ex contemptu, aut alioqui in re magni momenti, ad ipsorum potestatem pertinente, mortale est. Putant & quidam mortale esse, si contra eorum iustam voluntatem matrimonium contrahat sine causa iusta. Alij id negant, si absit scandalum, aut grauis aliqua necessitas.

35 In extrema necessitate postponēdos esse filios uxori, quidam volunt. *Vide Tho. 2. 2. q. 16. art. 11.*

FISCVS, vide *Hæreditas, Testamentum.*

1 **N**ON Succedit fiscus in prohibitis alienari.

Con-

Confiscari non possunt bona delinquentis, etiā hæretici notorii, nisi post sententiam Iudicis.

2 Ad fiscum transeunt bona cum oneribus: itaq; tenetur soluere debita.

3 Etiam si lex dicat, vt quis teneatur statim bona dare fisco, nō tenetur ante sententiam Iudicis.

4 In dubio tenendum contra fiscum.

1 **F**OEMINA Non potest publice prædicare, nisi ex Papæ licentia.

2 Nec vti habitu virili, etiam ob continentiam. *Vide Conc. Gang. c. 13.*

3 Nec esse testis in testamēto solēni extra terras Ecclesiæ (vbi verò solēntas nō requiritur, vt tēpore pestis, potest) nec in causa criminali, nisi hæresis, aut læsæ maiestatis, aut Simoniæ, aut cūm aliter veritas sciri nō potest, aut cūm proceditur via inquisitionis.

4 Nec p debito incarcerari, nec cogi

accusare, aut testificari, nisi in certis casibus, vt in causa criminali.

5 Potest post partum vel ecclesiam adire ex deuotione, vel se domi continere ex reuerentia.

FRVCTVS, vide *Beneficium*.

FFGA.

1 **FVGERE** Non dicitur, qui ad Superiorem vadit.

FRVTVM, vide *Debitum*, *Electio*, *syna*, *Inuentum*.

1 **EXCVSARI** A peccato furtum ob magnam necessitatem, probabiliter quidam dicunt: alij ob solam extremam volunt, idq; modo rei dominus non sit in eadem necessitate. August. lib. de mendac. c. 7. & 11. ob nullam excusat. Ego cum illis sentio, qui a diuite, qui tenetur pauperi subuenire, aiunt licere ad eam, rem clam accipere.

2 Excommunicatio lata ob furtum, intelligitur si ex se sit mortale peccatum, scilicet rei notabilis: non autem si

si per accidens, vt quia graue damnum dedit, aut molestiam.

3 Non est mortale clam ab eo accipere, qui daret si peteretur, etiam si clam accipi noluit: nec oportet restituere.

4 Clam a viro aut patre rem non magnam accipere, non est furtum: quod si sit notabilis, restituenda.

5 Si accepisti quod dubitabas an tuum esset, debere te restituere, quidam aiunt, alij negant, quod in dubio melior sit possidentis conditio.

6 Qui damnum nullum dedit rem alienam accipiens, quia ea dominus non utebatur, non tenetur restituere, si nulli est domino vsui futura.

7 Ex monte alieno ligna tollens, aut necessitate urgente, aut parum damni dando, non tenetur restituere.

8 Qui per vices pauca alicui furatur, cum ventum est ad notabilem summam, tenetur ei restituere, etsi quidam id probabiliter negant.

9 Qui per vim rapuit, tenetur etiam pro iniuria satisfacere.

10 Si oblatam rem à fure domino, is noluit accipere, ei perit, si sine furis culpa perit.

11 Acceptū à fure, sufficit ei restituere, aut cui ille voluerit: etsi quidam velint, debere domino proprio restitui.

12 Si quod filius furatus est, expendat in utilitatem patris, potest de patris bonis restituere, itidemque vxor de bonis viri.

13 Re deteriorata, tenetur fur ad estimationem eam, in qua dominus ea fuerat vsurus: pereunte verò, dabit eius pretium, deductis ijs quæ expendit in eam cum domini utilitate.

GABELLA, vide Clericus, Excommunicatio Bulla Cuenæ.

ABELLAM Potest imponere, qui Superiorē non habet in reposita-

poralibus, & cui ipse id concesserit, vel consuetudo præscripta.

2 Potest Episcopus in ecclesijs sibi pleno iure subiectis, cum Capituli consensu, ex causa tributum seu pensionē imponere.

3 Potest urgente necessitate dominus temporalis, vel communitas imponere talliam seu tributum, non enim id prohibitum, sed gabella ordinaria populum grauaus.

4 Nouæ gabellæ non obligant, secūdum quosdā, nisi constet legitimè impositas. Alij in dubio volunt gabellas censeri iustas; præsumendū enim pro Principe. Quæ vero imponūtur pro rebus delatis ad proprium vsum, cōmuniter habētur. In quæ (etsi quidā id negēt, si iusta causa imponātur) itē quæ p priuata Principis utilitate, & non pro cōmuni Reip. aut quæ cessante causa, ob quā sunt impositæ, exiguntur, aut maiores quā causa postulat, aut quibus alij plus quā alij indebitē grauantur.

GABELLA.

232

5 Gabellam fraudare, & non restituere, non esse mortale, docti viri asserunt. Ego id in totum non ausim asserere sed nec eos tamen, qui fraudarunt, ad restitutionem obligarim. In tanto enim dubio, ob grauium Doctorum opiniones, melior est conditio possidentis: dicunt enim quidam, vix vllā gabellam esse iustam: alij, omnes ferē dubias esse.

6 Qui Remp. nouis tributis grauāt sine eius necessitate, tenentur restituere. *secundum Nann.* V. Principibus.

7 Cū nimis durum est tributum, sufficit soluere si petatur.

8 Res empta transit cum onere gabellæ non solute.

9 Ciuis nouus non debet gabellam impositam pro debito veteri.

10 Deputati ad exigendam, possunt dissimulare cum pauperibus.

11 Deprehēsi res ante locū quē exire non licet, nō est confiscanda: poterat enim, qui ferebat, poenitere, & redire.

12 Gratia

GRATIA.

233

12 Gratia exemptionis ob numerum certum filiorum, durat etiam mortuo aliquo illorum.

13 Clerici non tenentur ad gabellā contractuum, nisi negotientur, nec de patrimonio suo: tenentur autem ad impositam pro refectione pontium, viarū, aut huiusmodi, aut pro totius Reip. bono.

14 Ecclesię prædiū tenetur ad onus sibi perpetuū annexum, priusquam ad ecclesiam veniret: nisi alicubi aliud sit in vso, vt in Italia.

15 Emptor rei ecclesiasticę debet gabellam, & colonus rei ecclesiasticę soluit pro parte sua.

16 Exempta ab omni exactione Medicantium boni, coloni, arrēdatarij, & negotiorum gestores. *Ex Pio Quinto.*

GRATIA, vide *Delegatus, Dispensatio, Lex.*

1 GRATIA Non expirat morte concedentis, nec ante certificationem de reuocatione.

P 5

1 Lite-

36 Literæ fidei publicæ, vulgò Saluus conductus, non expirant morte concedentis.

37 Gratia quâ Papa facit, cômitten- do tamè Episcopo examè, non expirat illo mortuo.

38 Gratia eligendi Confessorem, aut absoluedi à casibus, vel dispensandi, non expirat mortuo concedente.

39 Gratiam præcedentē sequens ex- communicatio non aufert.

40 Gratia non perit deficiente causa ex qua concessa: impetrata tamen ex falsa causa, nulla est.

41 Gratia in qua dicitur, Donec vo- luerò, vel, Donec aliter ordinauerò, vel, Ad beneplacitū Sedis Apostolicæ, durat mortuo cōcedente. Quòd si di- cat Papa, Ad nostrū beneplacitū, expi- rare eo mortuo quidam putant, alij ne- gant. *Vide sup. DE LEGATVS.*

42 Concesso aliquo, intelliguntur e- tiam concessa omnia sine quibus non potest commodè fieri.

43 Con-

43 Concessione generali nō veniūt insolita concedi, nec quæ quis proba- biliter creditur nō fuisse in specie cō- cessurus, nisi aliunde constet intentio concedentis: & quidè beneficiū Prin- cipis, nisi alteri præjudicet, latissimè est interpretandum.

44 Non vitatur gratia per id, quod etiam si non fuisset, concederetur, vt, verbi gratia, si quid ex ignorantia fal- sum dictum est in supplicatione: nec si taceatur id, quod si concedēs sciret, da- ret quidè, sed nō tā facilè, nec si facta est ob paupertatē, quæ reuera fuit tēpo- re cōcessionis, etiam tēpore informa- tionis per Episcopum iam non sit.

45 In priuilegio nomine marium cō- prehenduntur etiam foeminae.

46 Papa non præsumitur concedere exorbitantiā, nec velle derogare Iuri, aut præiudicare alicui, nisi exprimat.

47 Per constitutionem non deroga- tur viæ vocis oraculis, aut priuile- gijs, aut statutis, aut consuetudinibus, nisi

nisi exprimantur nominatim, etiam si dicat, Non obstantibus quibuscunque, &c. ut solet. *Vide glo. extran. de off. deleg. sedes Apostolica, & de rescrip. cap. 6. & 14.*

48 Privilegium in dubio presumitur non reuocatum. *Vide glof. 25. q. 2. Privilegia.*

49 Privilegium aut rescriptum posterius non tollit prius, nisi de eo faciat mentionem, etiam si dicat, Non obstantibus quibuscunque privilegijs, statutis, &c. *Vide de rescrip. l. 6. c. 10. & gl. d. 18.* quoniam secus est de constitutione posteriori respectu prioris. *Vide ibi. & de rescrip. c. 1. 3. 6. de constit. c. 1.*

50 Rescriptum dicitur mandatum Principis faciens ius speciale in aliquo negotio: item commissio cause alicuius, & privilegium, seu gratia.

51 Lex reuocans privilegium non valet ante promulgationem in Diocesi.

52 Privilegium extenditur ad casus similes.

53 Privilegium non tollit legem, aut consuetudinem, aut ius privatum, nisi exprimat nominatim derogando.

54 Privilegia Mendicantium non reuocantur, nisi de illis fiat expressa mentio.

55 Gratia valet in conscientia, etiam non expeditis literis.

56 Gratia Papae surreptio facit nullam, non autem gratiam Ordinarij: nec surreptio vitiat nisi id cuius est causa: excusat autem a surreptione factum ex ignorantia.

57 Impetratio gratiae vel beneficij pro aliquo sine eius mandato, valida est.

58 Cum in privilegio vel commissio ne ponuntur multae causae, etiam copulatiue, sufficit vnam, quae potest illum effectum operari, esse veram.

59 Bulla contra data aut promissa pro gratia, intelligitur de datis aut promissis alioqui illicitis.

60 Privilegia Religiosorum quae abrogantur

gantur *seff. 25. c. vi. T. id. Cone.* intelliguntur quæ sunt contra Iura de quibus agitur in præcedentibus capitulis de Regularibus.

61 Quod quis potest ex privilegio concessio dignitati, aut ex officio, potest alteri committere. Talia sunt privilegia concessa Prælati Religio-num.

62 Privilegio dato à Papa non possunt Religiosi renuntiare sine eius licentia.

63 Privilegio sibi cum alijs communi non potest quis renuntiare sine Superioris licentia.

64 Privilegio tuo gaudet etiam socius tuus, si tibi alioqui est inutile.

1 **G**REGEM Porcorum faciunt quatuor aut quinque: onium vero decem.

G V L A, vide *Comedero.*

H A B I T V S, vide *Fides, Nesti.*

H A E.

H A E R E D I T A S, vide *Alienatio, Contractus, Debitum, Dos, Legitima, Parentes, Peculium, Testamentum.*

DE F I C I E N T I B V S Descendentibus & ascendentibus, potest quis heredem instituere quem velit: & deficientibus filiis legitimis, potest instituere naturalem, relicta tamen legitima ascendentibus.

1 Filiam sufficit instituere cum sola dote.

3 Legitima successione deficiente, succedit cõlux (& interdum dominus loci, ex præscripta consuetudine) deficiente vero etiam coniuge, fiscus.

4 Intestato non succeditur in agnatis, id est, cõiunctis per patrem, nisi usque ad decimum gradum, secundum Ius Civile, quia secundum Canonicum non idem est in collateralibus: de quo vide M A T R I M O N I V M. In cognatis vero, id est, per matrem vel amitam, usque ad sextum.

5 Ab

240 *HAEREDITAS.*

5 Ab intestato succedunt filij æqualiter: quorū si aliquis sit præmortuus, pro eo succedunt eius filij & filię, & pro his nepotes. Habetur autem loco filij Monasterium capax possessionis, propter Monachum.

6 Deficientibus filiis, succedunt pater & mater æqualiter, & pro ijs auus & auia ex utraque parte. Quod si defuncti pater sit mortuus, succedit ei sola mater, non auus paternus. In ascēdētibus enim qui propinquior est, remotiorem excludit: secus est in descēdētibus. Quod si nec filij sint, nec ascendentes, nec vxor, succedit filius naturalis & patri & auo in sexta parte, si mater à patre domi vt concubina habebatur, cuius sextæ dimidium matri debetur: sed de ijs viderint Iureconsulti.

7 Filius naturalis succedit matri vt legitimus, non autem spurius propriē: etiam quidam id concedant, quando matri non sunt legitimi filij: certē à ma-

tre

HAEREDITAS. 241

tre sibi relicta potest tenere, donec per Iudicem priuetur. Imò potest ipsum mater instituere, secundum quosdam, & si vulgò habetur legitimus, vocare in testamento legitimum, scilicet secundum vulgi communem opinionē. At spurius, id est, vulgò conceptus, seu patre incerto natus, matri succedit, nisi hæc sit illustris. Sunt & qui dicunt, filium solutę ex coniugato vel Presbytero, succedere matri vt naturalem.

8 Legitimus viuente patre, succedit ei vt legitimus: itemque adoptatus.

9 Spurij fratres, si sint vterini, succedunt sibi inuicem ab intestato. Alioqui spurij, id est, damnato per Ius Civile coitu natis, non succedunt parentibus, nec fratres, nec contrā.

10 Parentes, fratres, & sorores succedunt simul ab intestato. Quod si parentes mortui, succedant aut cum nepotibus, vt supra dictum est: fratres tamen & sorores ex vno latere tantum non succedunt cum ascendētibz defuncti,

Q

342 *HAEREDITAS.*

Et, nec cum fratribus eius ex utroque latere, aut his defunctis, cum eorum filiis.

2 Deficientibus filiis, & pareribus, & fratribus, eorumque filiis, succedunt propinquiores in capita, etiam feminæ: nec fit distinctio inter coniunctos ex uno latere, aut ex utroque.

3 Vxor pauper succedit cum filiis quantum ad usufructum in quarta parte, si sunt usque ad tres: si plures, per capita cum illis, nisi ei vir aliquid legasset: idemque est in viro paupere, mortua vxore.

4 Liberte mortuo sine liberis, succedit patronus ab intestato.

5 Monasterium succedit Religioso professio ab intestato, relicta tamen legitima filiis, & horum defectu, ascendentibus, & dote filiabus.

6 Intestato Clerico non habenti cognatos, succedere debet ecclesia cui serviebat: sed fortè iam succedit Camera Apostolica.

7 Spu-

HAEREDITAS. 243

7 Spurius potest à patre hæres institui, cum conditione si legitimetur à Principe.

8 Spurium potest extraneus hæredé instituere.

9 Occidens aliquem ut ei succedat, potest succedere usque ad condemnationem per Iudicem. Excepit tamè occidentem uxorem, ut supra D O S.

10 Cum in poenam delicti prohibetur aliquis hæreditare, requiritur sententia Iudicis.

11 Institutus hæres ex spe, ut hæreditatè restituat spurio, non tenetur, etiam si promississet: nec tamen tenebitur restituere cõsanguineis defuncti, aut filio, ante condemnationem: si tamen restituat spurio. Iste poterit tenere. Potest quidam ille sibi accipere, & postea spurio liberè donare. Quidam tamen dicunt, si cū pacto restituendi accepit, teneri alij, etiam cū pacto acceptū, dandam succedentibus ab intestato.

12 Pactū renūtiantis hereditati aliqui

Q 3

qui

244 *HAEREDITAS.*

qui debita non valet, nisi firmetur iuramento (sed si est enormis luesio, poterit petere absolutionem à iuramento) aut sit pro eo datum æquivalens, aut si in fratris gratiam renuntiavit: sed tunc accipienda legitima. Quod si de patris consensu factum, potest pater consensum revocare.

13 Filium, etiam si cum iuramento renuntiasset hereditati, potest pater postea instituere.

14 Si quis exheredetur, potest petere hereditatem, donec causa probetur.

15 Si hæres nolit adire hereditatem, poterit adire qui fuit exheredatus.

16 Si cui descendenti relinquitur hereditas, aut sit legatum, aut donatio cum pacto ut post mortem dec alteri totum, vel partem, intelligitur si non habeat liberos: hi enim succedent, etiam foeminae.

17 Hæres institutus ab eo qui factus Monachus in Monasterio possidente bona, non succedit ante illius mortem.

Quod

HAEREDITAS. 245

Quod si ille intendebat ingredi Religionem, testamentum professione velut morte confirmatur.

18 Cui relicta bona cum pacto ut sine liberis decedens det Petro, si sit Religiosus professus, potest dare Monasterio, est enim id loco filij: nisi appareat testatorem Monasterium excludere voluisse. *Fide de proba, c. In presentia.*

19 Statutum excludens filiam à successione, intelligitur solum ab intestato, & in bonis quæ sunt intra territorium statuentis.

20 Infidelis, patre ad fidem converso, perdit ius hereditatis.

21 Non potest filia exheredari, quia nupsit patre invito, nec quia nupsit indigno: at potest, si elegit turpem vitam.

22 Non potest institui hæres damnatus ad mortem, aut perpetuo ad exilium, vel triremes.

23 Hæres ex testamento minus solenni, potest hereditatem retinere, si ei

Q. 3

con-

246 *HAEREDITAS.*

constet de voluntate testatoris. An vero hæres & executor teneatur ad voluntatem testatoris, deficiente solennitate, nõ conuenit inter Doctores: ego non puto teneri.

24. Si hæres nõ adit hæreditatē, institutus in re certa, erit hæres vniuersalis.

25. Hæres intra tres menses à notitia testamenti potest hæreditatem nondū aditam repudiare. Quod si facit inuentarium, non tenetur ad debita & ad legata vltra vires hæreditarias, alioquin tenetur in Foro exteriori si adeat: nec detrahit Falcidiam: debet verò incipere inuentarium intra dies triginta a dicta notitia, & intra alios sexaginta perficere: sufficit verò intra hos sexaginta perficere, etiam si post illos triginta inceperit. Nec intra dictū tēpus potest molestari à creditoribus vel legatarijs: debet verò facere cum Notario, citatisq; creditoribus, & legatarijs.

26. Antè res alienum deducendæ impensæ funeris, & quæ necessariæ ad adun-

HAEREDITAS. 247

adendum hæreditatē: & quidem factas circa corpus Rectoris ecclesiæ. soluet successoriat velles lugubres, & sepulchrū magnificū, hæredes. Post soluenda debita, vltimò legata, etiam à fisco; si hæreditas est confiscata: in debitis verò intelliguntur etiā vota realia defuncti.

27. Ad heredē non transmittitur obligatio, nisi quæ ex iustitia tenetur verò ad contractum testatoris, etiam si tangat suam legitimam.

28. Contractus factus pro se, & filijs, & heredib⁹, nõ cõprehendit heredē extraneū, id est, nõ cõiunctū in quarto gradu, saltē cõsanguinitatis, vel affinitatis.

29. Heredis culpa in restituendo nõ nocet defuncto.

30. Hæres bona fide soluens debitoribus vel legatarijs prius petentibus, non tenetur nisi de eo quod superest: sed priores creditores habebūt actionem contra illos.

31. Hæres detrahit Falcidiam, id est,

248 *HEREDITAS.*

quartam partem hereditatis grauatae legatis non ad pias causas ultra tres partes, nisi testator prohibuisset detraxis, aut haeres non confecisset inuentarium, aut esset legata dos.

32 Detrahit etiam Trebellianicam, id est, quartam partem, quando debet hereditatem restituere per fideicommissum, nisi testator prohibuisset detraxis, aut restituenda esset hereditas pignora causa, aut ipso esset institutus in re certa. Computantur autem aliquando in Trebellianicam fructus percepti.

33 Collatio bonorum in commune debet fieri ab heredibus, si sint descendentes, & non contenti acceptis a patre, aut legatis, velint in hereditate succedere. Solent autem conferri profectitia, & dos filiae, & donatio propter nuptias.

34 Non conferuntur autem sumptus in alimentis filij, etiam coniugati, etiam in conuiuijs, vt Doctoratus, vel Missae nouae, vel in peregrinatione, vel recreatione,

HEREDITAS. 249

tionem, vel liberationem. Includuntur vero in alimentis vestes ordinariae, & excessus in expendendo accepta ad sustentationem (non autem vestes pretiosae, vt quae solent sponsae dari, computantur de vero sunt pretio quo in presenti valent) vel in libris datis filio absoluto studio, cum prope esset vt exerce-ret (quidam tamen dicunt computandos si non erat Doctor, attendendumque valorem presentem) aut expensum ad acquirendum filio officium, vel gradum, nec vendibile, nec ad heredes transferibile, vel donatio simplex valide facta filio sub potestate patris, vel morte confirmata, vel remuneratoria, aut facta a matre, vel auia vel auis paternis, vel lucrum factum proprio nomine ex pecunia communi. At donatio ob causa facta, aut filio emancipato, confertur.

35 Societas fratrum in lucro omni, non intelligitur in lucro ex officio publico, aut merito personae, sed ex negotiationibus.

36 Si pater filij aduentitia bona dilapidauit, teneatur ei reliqui fratres: teneantur & pro parte sua sustinere onus solutionis factę a patre ex pietate pro filij delicto: quod si ex necessitate soluit, solus filius illa sustinebit.

HÆRESIS, vide *Bulla Cene*,
Episcopus, *Excommunicatio*, *Filius*,
Fisus.

1 **N**ON Est hereticus, qui ex infirmitate animi de fide dubitat, nō pertinaciter: quin etiam, dū dubitat, non est censendus hereticus: in dubio enim non est pertinacia proprię, quę ad heresim requiritur: nec qui per ignorantiam errat contra fidem, se tamē ecclesię Romanę submitterens, paratus id credere, quod illam credere intellexerit. *Vide. c. Damnamus, de sum. Trib.*

2 Heretici absolutio valida est, etiā si fide conuertatur.

3 Hereticus nō priuatur bonis, aut potestate, nisi per sententiam Iudicis:
nec

nec post eam tenetur dare bona fisco, nisi id exprimatur in sententia.

4 Heretici impęnitentis & damnati per Iudicem filius, & nepos, hereticę verō solus filius, nullum potest beneficium aut publicum officium obtinere, nisi esset natus ante patris heresim, aut in regione heretica, aut esset occultum ipsum esse filium hereticum: potest tamen ordinari.

5 Abiurans heresim, est inhabilis ad officia & beneficia: secus si abiuret non heresim, sed solum de leui, aut vehementi.

6 Ex sortilegio aut diuinatione nō probatur quis hereticus, sed pręsumitur.

7 Sepeliens eū pręsumptione, id est, dolo & malitia, in loco sacro eū quem scit esse hereticum, est excommunicatus: non scit autem, qui sola fama scit: quin etiam puto requiri nominatim denuntiatum esse non solum hereticum, sed excommunicatum.

8 Patrem hereticum potest quidem filius

252 **HOMICIDIVM.**

filii denunciare, sed non tenetur, nisi sit periculum peruersionis aliorum.

9 Ultramontanus non tenetur denunciare hereticum, cum quo solū ultra montes est conuersatus: secus si in Italia, aut Hispania.

10 Omnis hereticus est schismaticus, sed non contra.

11 Credentes hereticorum dicuntur, qui implicite credunt quod illi explicitē.

12 Temeraria dicitur assertio tamquam certi eius quod efficaciter probari non potest: erronea verò, cū præterea falsa est: at heretica, si est aperte contra fidem.

HISTRIO, vide *Ludus*.

HOMICIDIVM, vide *hannitui*, *Bellum*, *Dos*, *Hereditas*, *Irregulatus*, *Tyrannus*.

1 **ABORTVM** Procurare ad salutē matris, si dubitatur an anima rationali præditus sit foetus, mortale est, non autem si probabiliter credatur

HOMICIDIVM. 253

datur non esse: aut si credatur quidem esse, sed detur medicina non ad abortum, sed ad matris sanitatem, etiam si præter intentionem abortus sequatur.

2 Mas ferè animatur die quadragesimo, femina octuagesimo: in dubio autem credendum esse matrem.

3 Pœnæ positæ à Sixto Quinto abortum procuranti, locum habent solum cū foetus est animatus. Ex Gregorio XIII.

4 Homicidium voluntarium indispensabile iuxta *Conc. Trid. sess. 14. c. 7.* dicitur, quod per se & directē intentū, seu ex proposito fit: at secus est si sine occidendi intētiōe fiat id, unde mors sequi etiam ut plurimum solet, & sequatur, ut si quis grandi ligno aut lapide volens solum percutere, occidat. Vide *Basiliad. Amphil. c. 8. §. 11.*

5 Miles in bello etiam iniusto occidens, non censetur homicida voluntarius indispensabilis.

6 Licet occidere defendendo se, vel alte-

254 HOMICIDIUM.

alterum. Dicunt & quidam licere pro rerum defensione, quod D. Aug. non concedit, qui nec pro castitate tuenda licere ait, *lib. 2. de morib. Eccles.* Ego tamen non ausim condemnare, cum præsertim, ut quidā volunt, Ius Civile po testatē de dissey videatur, ut pro tuis, vel proximi rebus defendendis possis occidere.

7 Pellere aliquē loco in quo simul cū illo servari nō potes, si ab alio occi datur, nō est illū occidere, sed non de fendere cū tuæ vitæ periculo. Ita qui dā docti viri, sed ego nōnihil dubito.

8 Hostem publicum an liceat occi dere, vide T Y R A N N V S.

9. Potes paratum te occidere prius quam te inuadat, occidere, si aliter nō possis evadere: est enim id te defende re: itaq. non condēnandi qui occidūt eos à quibus alloqui essent occidendi. *Fide Cai. 2. 2. q. 2 §. ar. 8. Et in Summa, verbo Duellum. Couar. Clem. Si furiosus, par. 3. §. 1. n. 2. ver. 7. Nauar. c. Ita quo*

rum

HOMICIDIUM. 255

rundam, not. 4. cor. 20. Anton. 2. par. tit. 1. c. 2. §. 8. Sot. de iust. Et iure. q. 1. ar. 8. col. 5. Qui tamen excipi vult Iudicem & testes mortem tibi certā int quē parantes. Tu vide an id consen tancē prædictæ sententiæ.

10. Fugientem cum equo tuo, si non possis aliter capere, licere sagitta occi dere, itidemque furē fugientem cū re bus tuis, quidā aiunt, alij negāt, vtriq. docti. Licere etiā fugientem occidere, si id necessariū sit ad defensionē ho noris tui alioqui notabiliter amittēdi. Item honorem defendendo occidere volentem te leuiter percutere, vbi id insignis est iniuria, & colapho ac pro gladio percutere statim ad vitandā ig nominiā. Quæ docti quidā concedūt, alij etiam docti negāt, & negaret, mea quidem sententia, D. Augusti Ego nec concedere ausim, nec facientem in to tum condemnarim.

11 Cui licet alium occidere, potest ad id socios assumere.

12 Pro

256 HOMICIDIUM.

12 Pro defensione patriæ etiam patrem occidere licet.

13 Casu occidere, non adhibita debita diligentia, mortale esse Nauarrus ait.

14 Adulteram traditam viro à Iudice, vt occidat, si velit, potest occidere: est enim tunc minister iustitiæ voluntarius.

15 Occidere in adulterio deprehensam uxorem, vel filiam, itemque adulterum, licere aiunt quidam, alij melius negant.

16 Dare aliquid mulieri ne cōcipiat, homicidium quoddam esse dicitur. c. 5. de homic. volunt. nempe improprie.

17 Nō licere permittere prius occidi inuolum, quam iniuste inuadentem (nisi ille consentiat) defendēdo occidas, quidā aiunt. Ego non puto te teneri occidere vnum, vt alterum defendas: ait enim Ambros. 3. Offic. cap. 9. & habetur

14. q. 5. Denique, non esse vni subueniendum, si non possis id, nisi alterum læden-

HOMICIDIUM. 257

lædendo. Puto tamen te, etsi non teneris, posse tamen.

18 Permittere te occidi, ab inuadente, potius quam illum occidas, virtutis est, necessitatis autem nunquam est, vt ego sentio: etsi quidam dicunt aliquādo esse necesse. Illud potius aliquando necessarium, ne te occidi permittas, vt si miles iuratus præliis.

19 Homicida & mutilans tenetur etiam de iniuria, eius verò hæres solum de damno. Quod si ille pro homicidio suspensus est accusatus ab aduersario, nulla videtur restituendi obligatio: quidam tamen esse dicunt, nisi aliud sit in more recepto positum.

20 Grauius peccat occidens corpora liter quam spiritualiter, nisi etiam spirituales mortem intendant. Vide Tho. & Cat. 1. 2. q. 73.

21 Homicida voluntarius nō est incapax pensionis. Ex Cong. Conc.

22 Vitam pro altero ponere licet: licet verò in extrema necessitate dare

R. al-

alteri tibi necessaria, quidam aiunt, alij negant: ego licere puto.

23. Licet egrotum inuisere etiam cum vitæ periculo, & ei assistere, etiam cum id facere eius salutis non est necessariū: est enim actus virtutis.

24. Vitam pro honore ponere licere, quidam aiunt, alij negant.

25. Aiunt quidam, licere ligato manum vel pedem sibi abscindere ad fugam, ne occidatur: itemque minitanti mortem, offerre potius membrum secandum: non tamen licere tibi ipsi membrum abscindere, minitante aliquo mortem nisi facias: nec crucere tibi oculum, minitante aliquo te alioqui utrumque perditurum. Ego cur, si illa licent, hæc non liceant, non video.

HONOR, vide *Homicidium, Vana gloria.*

1. HONOREM. Et laudem, si debeantur, optare, peccatum non est.

2. Ho-

2. Honoris insignia sumere sibi, modo non cum præiudicio alterius, licet.

HORAE CANONICAE, vide *Beneficium, Oratio.*

1. AD Horas Canonicas seu Officium diuinum non tenentur Religiosi non professi, nec professi, nisi sint in sacris, aut choro destinati. Quidam tamen, & Moniales, & eos omnes qui non sunt in sacris, obligatione liberat: quod etsi probabile, non est visu receptum. Nec Clericus qui nec est in sacris, nec habet beneficium: nec is cuius sanitati obest recitatio: nec qui virgæ negotio est impeditus: huic enim sufficit recitare Horas temporis non impedit: nec qui sine notabili aliquo dano recitare non potest: nec qui fructus nullos recipit, nec, secundum quosdam, qui valde exiguos, ut octo solum ductorum, quem tamen alij non excusant. Sunt & qui velint solum titulum obligare ad Officium, quod duriusculum videtur.

R 2

2. De-

260 *HORÆ CANONICÆ.*

2. Degradatum quidam excusant, alij obligant, & id durum.

3. Qui legitimè excusatur, non tenetur ad aliud loco Officij. Qui tamè nescit recitare Officium, dicat saltem Rosarium, seu Coronam, vt vulgò appellatur.

4. Capellania instituta sine Papæ aut Episcopi autoritate, non obligat ad Officiam, quia nō est beneficium: nec beneficium datum ad Officium nō est Ecclesiasticum, vt ad pulsandum organa, aut ad docendum etiam Theologiam.

5. Habens solum minores Ordines, ad nullum Officium recitandum tenetur, etiamsi Episcopus præcipiat.

6. Extra choram potest quisque dicere Officium Romanum.

7. Domesticus Cardinalis aut Episcopi potest cum eodem Officium dicere.

8. Ingresso chorum tardè, sufficit postea sola quæ iam erant ab alijs recita-

HORÆ CANONICÆ. 261

ta supplere. Quod vero quis impeditus inseruiendo officijs non potuit in choro dicere aut audire, non tenetur supplere.

9. Qui in choro suam partem dicit, & alteram, etiamsi attentus, non potest percipere, non tenetur supplere, nisi, vt quidam addunt, surdus esset.

10. Potest quis priuatim Officiū dicere lingua qua velit, vt Græca aut Hebræa: etsi ego, vt vulgari dicat, nō facillè admiserim.

11. Qui solus mentaliter Officium dicit ob maiorem deuotionem, quidam excusant: alij accusant, consentes necessariam esse voce pronuntiationem. Mihi tutum non videtur mente sola dicere.

12. Loco Horæ alicuius, aliquid aliud æquiualens ex causa dicere, non videtur illicitum: nec aliud aliquando ex causa Officium: nec verò, si sine causa fiat, & contemptus absit, mortale est.

13. Qui ex iniuncta poenitentia de-

261. HORAE CANONICAE.

bent aliquot Psalmos, possunt simul dicere.

14. Notabilem Officij partem ex negligentia omittere, mortale est: non tamen, si totum omittatur, plura sunt peccata, sed vnum.

15. Ordo Officij potest priuatim ex causa mutari, nempe prius dici quod posterius dicendum est: quod si sine causa mutetur, mortale non est.

16. Vesperæ in Quadragesima possunt priuatim à prandio dici.

17. Post mediam noctem transijt obligatio Officij præcedentis diei.

18. Potest ex causa statim post Completorium dici Matutinum sequens, & mane totum Officium dici.

19. Officium publice dicere in statu peccati, non est mortale, si non sit aliquid proprium Ordinis sacri.

20. Vagari mente ex negligentia in Officio, ventale solū peccatū est, nisi ex proposito id fiat, nam tunc etiam Officium repetendum, etsi id quidam

ne-

IEIUNIUM. 263

negent. Sufficit verò ad verba attendere, aut ad id quod petitur, aut ad Deum qui oratur.

HOSPITALE, vide *Xenodochium*.

HYPOTHECA, vide *Pignus*.

IEIUNIUM, vide *Satisfactio*.

D Ieiunia loci & Festa tenentur, qui illic eo die manet, non qui transit.

2. Ieiunandum in Vigilia Pentecostes.

3. Ad ieiunia Religionis tenentur professi, etiam ante annum vigesimumum, etsi id quidam negant.

4. Ieiunandum à media nocte in mediam usque noctem.

5. Cū Vigilia incidit in Festum solenne, pridie eius diei ieiunandum. Vide de obseru. ieiun. c. 1. §. 1.

R 4

6 Na-

6 Natali Christi incidente in festā sextam, non potest in eo vesci carnibus, qui voto aut professione impeditur, nisi dispensetur. *Vide de obser. ieiun. cap. 1.* Potest autem dispensare, qui potest in voto, aut Regula, etsi id quidam negant.

7 Etiam die Dominico ob deuotionem ieiunare licet: cauendum tamen scandalum.

8 Ieiunium non violat potus aque, aut vini, etiamsi quid edatur, ne potus noceat: nec quæ sumuntur per modum medicinae, vulgò electuaria: nec cibi prægustatio, vt sit à coquo, aut pincerna: nec ientaculum vespertinum pro more sumptū, vel ex causa sumptū mane, dilato in vespertū prandio: nec oua aut lacticia, extra Quadragesimam: nec si quid statim finito pradio parū edas rogatus, vt sit ab amico comedente: illud enim pars pradij cēsetur: nec si horā pradij ex causa prouenias, vt iter facturus, aut propter hospitem.

9 Excu-

9 Excusatur à ieiunio ætas minor anno vigesimoprimo, vel maior sexagesimo: debilitas magna: grauidā esse, vel lactare: non habere sufficientem cibū ad prandium: damnum alioqui notabile: occupatio melior, vt concionādo, docendo, Confessiones audiendo: vel alioqui labor non ferens ieiunium, vt artificum, aut iter pedibus agentium, causa reddendi coniugi debitum, vel non ei displicendi, cū hæc ieiunio impediuntur: denique dispensatio Episcopi, vel Parochi illo absente, vel Prælati.

10 Dispensandi causa iusta est, magna in ieiunando difficultas.

11 Cum quo dispensatur vt carnes edat, debere, si potest, cum carnibus ieiunare, alij aiunt, alij negant: vtrumque probabile.

12 Soluitur omnino ieiunio, cū quo dispensatur vt bis possit comedere.

13 Qui semel ieiunium violauit, non peccat postea sæpe comedendo, etsi id

R s qui-

266 **IGNORANTIA.**

quidam affirmat. Quod si per Inadvertentiam excusantem comedit, teneatur abstinere ac si nihil comedisset, non enim ieiunium violavit.

14 Qui se putat iustam causam habere non ieiunandi, non peccat mortaliter non ieiunando.

15 Dare cibum ei quem scis debere ieiunare, illicitum quidam dicunt, si advertas illo cibo ieiunium violari. Alij addunt, si sis eius Superior, ut dominus, aut paterfamilias: alioqui, parato non ieiunare, licere cenam dare vrbauitatis causa, vel hospitilitatis.

16 Cogere sine causa famulos ad opera non ferentia ieiunium, mortale est; quidam non improbabiler aiunt.

17 Puer ante usum rationis potest vefei carnibus die ieiunij, quia non est legi subiectus.

IGNORANTIA, vide *Lex*,

Pœna.

IGNORANTIA Iuris vel facti excusat a pœna legis humanæ,

nam,

IMPOSSIBILE. 267

nam, etiam cum non excusat a peccato: ut cum quis peccat, sed ignorat ob id positam a lege pœnam: ubi enim contemptus legis.

M A G O.

I M A G I N E M Crucis sculpte humi in lapide sub grauisima pœna prohibetur. *l. unica. C. ut nemini liceat.* Itaq, quibusdam mortale videtur: sed durum id, cum non sit lex illa vfu recepta.

IMPOSSIBILE.

I M P O S S I B I L E Dicitur iuridicè, quod non potest fieri iuste, aut honestè, aut commodè: itaque valde difficile velut impossibile reputatur in legibus humanis; quæ ad impossibile non obligant.

I N C E S T U S, vide *Luxuria*,

I N C O R R I G I B I L I S.

I N C O R R I G I B I L I S In Iure dicitur, qui vel non patet Iudicis sententiæ, vel post condemnationem idem crimen, aut peius facit.

I N -

INDIGNATIO Non volētis videre vel audire eū cui irascitur, communiter est tantū veniale.

INDVLGENTIA, vide *Absolutio*.

INDVLGENTIAM Etiam sine causa datam valere quidam astantialj non solum iustam causam requiri, sed & indulgentiæ proportionatam: ego de indulgentia à Papa data non censeo quicquam dubitandum.

1 Indulgentiam non consequitur, qui non est in Dei gratia: etsi quidam putant valere acceptam in peccato indulgentiam, recedente peccato. Ego puto eum etiam qui pro defuncto accipit indulgentiam, debere esse in gratia, nisi opus faciat ex persona Ecclesiæ, vt Missam, aut eiusmodi aliud. Qui tamen ex instantia penitentia, aut alijs, debet defuncto suffragium, si in peccato soluat, nō tenetur iterare. Valere autem indulgentiam & cathecumeno,

meno, & excommunicato, si sint in gratia, quidam asserunt.

3 Cū ad indulgentiam requiritur Confessio, sufficere quidam putant contritionem, cum proposito confitendi tempore debito ex præcepto: ego non puto, nisi fortè in eo qui non potest confiteri.

4 Cū dicitur absolutè vt fiat elemosyna, quidam requirunt summam quandam cuiusque statui convenientem: ego potius dicerem, cuiusque deuotioni relinqui quantum det: & qui pro se datam ab alio ratam habet, dare censetur. Quod si quis suis famulum dare, & non dedit, quidam negant consequi indulgentiam: ego id non dixerim.

5 Indulgentia data pro mortis articulo accepta semel expirat, nisi aliud constet de intentione concedentis.

6 Cū dicitur vt visitentur aliquor in Ecclesia altaria, sufficit in ea ad illa se orando conuertere ex eodem loco.

7 Cū

270. INDULGENTIA.

7. Cum datur indulgentia visitanti tali die Ecclesiam, semel tantum illo die dari intelligitur. Quod si est perpetua, aut per multos dies, ut in Iubilæo, toties quoties.

8. Anni & dies indulgentiæ intelliguntur de ijs qui in poenitentia rite possunt iniungi, secundum quosdam: alij de diebus purgatorii intelligunt, pro quorum paucis hic multi vix sufficient.

9. Indulgentia non perit morte concedentis, nec ante notitiam revocationis.

10. Per Iubilæum non suspenduntur indulgentiæ concessæ personis particularibus, aut ab alio quam à Papa concessæ: nec privilegia Religiosorum. *Vide extra. Quomodo, de pen. & remis.* Nec suspensio aliarum indulgentiarum durat nisi tempore Iubilæi.

11. Tempore Iubilæi potest quis absolui à reservatis, si talis potestas per Iubilæum conceditur.

12. Iubilæum promulgare Religiosis potest ipsorum Prælati.

13. Cum

INDULGENTIA. 271

13. Cum dicitur in Iubilæo ut quisque ante omnia confiteatur, sufficit confiteri intra tempus Iubilæi.

14. Si quis durate Iubilæo cepit Confessionem, quam oportet differri longius, potest tunc absolui à reservatis, & commutari in votis, postea verò ab omnibus absolui, etià quæ oblitus est reservatis, ac in obliis etiam dispensari: imò verò potest omnia facere postea finita Confessione Confessoris: cepta enim causa, manet delegati potestas, donec finiatur.

15. Prædicare indulgentias indiscretas, id est, non iuridicas, aut non verifimiles, mortale est.

16. Potest Episcopus etiam non ordinatus dare indulgentias, itemque Cardinalis: potest verò dare quadraginta dies, & in Ecclesiæ dedicatione unum annum solum: nec etiam si plures Episcopi tunc adint, quicquam addere non possunt pro ea causa. An verò in Foro conscientie possit dare plures dies, aut

aut annos, & an possit dare defunctis indulgentiam, alij aiunt, alij negant. Potest verò Episcopus concessionem Indulgentiæ Clerico delegare, potest & subdito etiam visitanti Ecclesiam extra diocesim indulgentiam dare: & cū alicui Ecclesiæ dat indulgentiā, etiam non subditi, visitantes, illam cōsequuntur. Denique potest dare non subdito indulgentiam, de consensu Superioris illius.

17 Indulgentia vtitur etiam qui eam concessit.

18 Cū duo Papæ pro opere aliquo dant viginti dierum indulgentiā, qui illud facit, consequitur. 40. indulgentiam.

19 Suffragiorum potissimum Missa, quanquam interdum ratione necessitatis potest plus elemosyna.

INFAMIA, vide Irregularitas. iudiciales actus.

INFAMIA Facti sit crimine notorio, vel opinione multorum probor-

proborum virorum: nō sufficit autem rumor sparsus, & creditus apud aliquos, nec si sit ortus ab inimicis: nec si quis in iudicio sit confessus: non enim habetur confessus pro condēnato: nec si per Procuratorem litigans condemnatur. Tollitur verò per factum contrarium. Repellit autem, dum durat, & dignitate, a iudicando (non autem ab arbitrando) procurando, testificando in causa criminali, accusando, postulando, & ab Ordinis susceptione, aut beneficij.

2 Infamia Iuris fit sententia diffinitiva super crimine publico, aut quibuldam priuatis, vt furto, vsura, sacrilegio, incestu, homicidio, perjurio, adulterio, veneficio (*Vide. 6. q. 1. Infames*) & aliquando ipso facto, vt si quis in adulterio deprehendatur, aut duas habeat vxores, aut sponfas. Quidā tamen aiunt, semper requiri sententiam. Tollitur autem per Principem nō agnoscens Superiorem.

274 **INFAMARE.**

3 Infamia Iuris tollit Ordinis executionem, & dignitatis exercitium, & honorem, & repellit à beneficij & Ordinis susceptione. Dispensat autem Papa, & in quibusdam Episcopus.

4 Infamis Iure Ciuili, regulariter est etiam infamis Iure Canonico.

5 Ob crimen læsæ maiestatis infames sunt etiam filij & nepotes.

6 Infamia ex delicto proprio aut parentum, tollitur baptismo.

INFAMARE & FAMA, vnde Confessio, iniuria, iudiciales actus.

INFAMARE Se grauitur & falsò, mortale est peccatù: & cù obligatione restitutionis, secundùm quosdam: quod verumque alij negant. At Aug. 1. de ciuit. cap. 20. mortale esse indicat; certè in re valde graui ita videtur, imò etià cù se quis infamat, verum dicendo, potest & id mortale esse, ex scandalo vel dāno sequenti alioqui proprium peccatum prodere, veniale est: qui

INFAMARE. 275

qui verò facit timore tormentorum, etiam se ea proditione periculo mortis exponens, nec videtur condemnandus peccati, nec obligandus ad restitutionem, vel sibi, vel alteri, qui fortè ex eo laeditur. Quin etiam quod atant quidā, filiū sibi capitale crimen imponere vt patre seruet, non esse mortale, probabile est. Licet etià prodere tuum crimen, cū vides alteri falsò imponi, sed non teneris; potes etià tacere, cū tibi crimē imponitur quod alius fecit.

2 Prælati, & quicunq; ex officio aliorum salutē procurat, peccat, si famā suam, seu bonam exstimationem non defendat: secus est de priuata persona, nisi fortè de heresi infametur, aut apostasizet, aut re turpissima.

3 Non potest fama restitutionem remittere, per cuius infamiam Resp. legitur: si tamen remittat, liberatur infamator.

4 Pater ad tui licitā defensionē, aut proximi, infamatis criminē detegere, ad

276. INFAMARE.

minuendū scilicet eius auctoritatē, ne ei credatur, vel dicere illū mētiri. Potes tibi dignū honorem aut gradū procurare, excluso eo qui te fortē impedit, prodendo eius vitium publicum, aut naturale: nulla enim sic vteris fraude, aut vi. Potes & alienum crimen ei prodere, secundū quosdam, cui perinde est ac si non dixisses: quod alij negant: ego mortale non puro, vbi nō sequitur notabile damnum: vt cum dicit Confessori, aut alioqui probo viro. Potes & prodere ob aliorum bonum, vt ab illo caueant, vel ob bonū ipsius, vt illum adiuuent. Qui autem ex sola loquacitate prodit, solū venialiter peccat, si non sequitur magnum damnum, aut ille qui proditur, non magnopere curat: item qui dicit se tantū audisse: id enim non est infamę causa sufficiens: etsi quidam id negent, nec improbabili-ter, si credibile erat etiam sic famam perdendam: non tenebitur tamen restituere, si dixit se nō credere, aut

INFAMARE. 277

aut dubitando dixit, non affirmando. 5 Infamatum alicubi iuridicē, aut publicē, alibi prodere, non est mortale, nec vlla restituendi obligatio.

6 Infamanti alterum teneris resistere (saltem pręferendo vultu tibi non placere) si sis eius superior, vel possis sine tuo damno: est autem communiter veniale, cū ex negligentia vel timore non resistitur.

7 Qui non potest famam a se lesam sufficienter restituere, debere satisfacere pecunia, aut alia re, aut petere remissionem, alij asunt, alij negant, vtrique probabiliter.

8 Qui famam alienam læsit, tenetur etiam cum suo maiori damno, quā alteri dedit, restituere: videtur autem posse nobilem ignobili pecuniam pro eo dare, aut rem perinde gratam, ac famę per verba restitutionem. Famosi verō libelli autor tenetur per contrariū libellum restituere.

1 INFANS Quis dicitur usq; ad septimum annum inclusivae. *Vide gl. c. 4. de temp. ord. lib. 6.*

INFIDELIS, vide *Indani.*

1 INFIDELIBVS Ex causa rationabili, vt necessitatis, aut utilitatis, vendere, aut dare ea quibus in suis ritibus utuntur, non est mortale: sunt enim ipsi parati facere. Quidam tamen contra sentiunt, quibus non assentior. At tradere eis libros sacros comburendos, etiā minore mortis, mortale est, secundū August. *epist. 164. C. 171.*

2 Cum infidelibus possunt conuersari in fide firmi.

INFIRMVS, vide *Vita.*

1 NON Peccat mortaliter aeger qui cibo abstinet ob summam difficultatem edendi, praesertim cum exigua est spes vite, ceterum enim illa quaedam impossibilitas: nec qui pharmacum respuit, cū certum non est per illud sanitatem recuperandam.

2 Non

1 Nō tenetur aeger migrare in ciuitatē salubriore, aut emere valde pretiosum pharmacum: sufficit enim vti remedijs cōmunibus. Potest & medicinā recusare ob animae utilitatem, vbi non est mortis periculū. Potest & foemina ob amorem pudicitiae, nolle medicō pudenda ostendere, etiam cū id ad sanitatem videtur necessarium.

INGRATITUDO.

1 INGRATITVDO Ex cōceptu magni beneficij, graue est peccatum, quod pauci reputant.

INIURIA, vide *Charitas, Contumelia, Infamare, Rescriptio.*

1 NON Tenetur quis remittere debitam sibi pro iniuria satisfactionem: nec verō potest si est subditus alteri, vt vxor, filius, Religiosus. Potest verō Collegium regulare factam Religioso iniuriam remittere, ipso etiā reclamante: secus est de seculari, vt Canoniorum.

2 Iniuriam posse à quouis, etiam

180. *INIURIA.*

Clerico percutiendo, si opus sit, repelli, & percussum colapho posse statim repercutere, ad vitandam ignominiam, non improbabiliter quidam asserunt.

3 Non facit iniuriam, qui ut aliqué a testimonio ferendo, aut beneficio cōsequendo repellat, vocat veré furé aut homicidam, cum animo denuntiandi, aut accusandi: vitur enim iure suo.

4 Licitum est impropériū causa correctionis, ut verbera.

5 Duorum se inuicem offendentíū, si æqualiter, debet qui prior offendit, reconciliari: alioqui, qui grauius.

6 Contumelia inter feminas, aut viles personas, non semper est mortalis.

7 Contumelia qua aliorum profectus impeditur, ferenda non est.

8 Derisio, ob contemptum grauior est contumelia, hæc autem grauior detractione.

INQUISITOR, vide Iudicialia Actus.

IN-

INTERDICTVM. 181

INTERDICTVM, vide Episcopus, Suspendio.

1 **I**NTERDICTVM Etia ab eo qui posuit, seruandum est: alio qui pœna ligatur, nisi sit Papa, aut, secundum quosdam, nisi secum dispenseret.

2 Positum donec aliquid fiat, eo facto cessat, sicut & suspensio: item si est ad certū tēpus positum, postea cessat.

3 Interdictum non seruandum, nisi sit denuntiaturum, contra certum locū, aut personam: nec potest quis denuntiari interdictus sine citatione: nec, si Capitulū, aut populus sit interdictus denuntiatus, ideo singuli cēsentur denuntiati.

4 Potest interdicare regulariter, qui potest excommunicare, & suspendere: estque interdictum nullum in casibus in quibus est nulla excommunicatio. Capitulum autem Sede vacante, non potest interdicare, nec ab interdicto absolvere Parochus.

§ §

§ Præ-

281 INTERDICTUM.

5. Præceptum Superioris factum alicui ne celebret vsque ad certū tēpus, non facit illum interdictum.

6. Interdictum post appellationem positum, non tenet.

7. Interdicitur aliquando, quis pro culpa aliena, vt ciuitas pro culpa domini: & priuata persona pro culpa veniali propria potest interdici.

8. Non potest locus interdici pro delicto pecuniario, non multabitur.

9. Interdictū Iuris. nō ad certū tēpus, nec reservatum, potest Episcopus relaxare, & quilibet Prelatus, quantum ad subditos. Potest & Iudex a se positū suspendere in totum, vel ex parte.

10. Cessatio à diuinis nunquam ponitur à iure.

11. Interdictis Clericis, non includuntur Religiosi, etiamsi id quidam dicant: nec interdicto loco includuntur non culpabiles in ea causa: nec interdicto populo includuntur nō doli capaces: prohibentur tamē etiam hi sepultura:

nec

INTERDICTUM. 283

nec extraneus illic habitans. Qui autē in populo interdicto sine culpa interdicti est, potest alibi, si absit scandalum, & celebrare, & audire diuina Officia: nec interdicta tota Diocesi, aut omnibus Ecclesijs ciuitatis, includitur Cathedralis: nō enim in odiosis venit illarum nomine.

12. Interdicta Ecclesia, includuntur & cimiterium & sacellum consuetæ: & Interdicta ciuitate, etiam suburbia ei non subiecta includuntur.

13. Religiosi debent seruare interdictum quod seruat Cathedralis, vel Parochiales omnes.

14. Prohibita interdicto diuina Officia, & Ecclesiastica sepultura, non autem benedictio mensæ, fructuum, habitus, & eiusmodi: quæ non sunt diuina Officia, nec actus iurisdictionis: nec, secundum quosdā, ministratio Eucharistie.

15. In Ecclesia particulariter interdicta potest celebrari ad renouandū Sacramen-

284 INTERDICTUM.

mentum, vel dandum infirmo (clausis tamen ianuis) & dari Absolutio confitentis, & dici Officium à duobus vel tribus sine animo officianti: id quod possunt etiam extra ecclesiam, etiam tempore cessationis.

16 In loco generaliter interdicto licent omnia diuina Officia ianuis clausis, & extra ecclesiam etiam dici potest Officium exclusis interdictis, & in ecclesia, aperta ianua, modò interdicti non audiant, nisi fortè trāsēundo: possunt verò admitti Religiosi, & Clerici externi etiam.

17 Tempore interdicti, etiam specialis, licent Baptismus, Confirmatio, Absolutio poenitentium, qui non sunt in culpa interdicti, & Communionis vticum, quòd cum lumine & campanula portandum, & secundum quosdam, Communio Clericorum, & Religiosorum, & matrimonium sine benedictione: non autem extrema Unctio, nec Ordinis ministratio, nisi Episcopus sus-

INTERDICTUM. 285

suspendat positum à se interdictum.

18 Interdictus nò potest eligere, nec eligi, neque vsquam potest celebrare: potest tamen orare in ecclesia, modò ex proposito non audiat diuina Officia.

19 Cui interdictus ecclesia ingressus, potest ibi orare, dum non celebrantur Officia: & cùm celebrantur, per eam transire, & extra eam in Oratorio celebrare, & decedens cum signis contritionis, in ecclesia sepeliri.

20 Interdictus ab Officio potest exercere iurisdictionem, quæ non est Officium Ordinis.

21 Priuilegiatus ad audienda diuina Officia, quales Clerici, & Religiosi, potest sepeliri in ecclesia etiam specialiter interdicta, si alia desit, aut ea sit propria: potest & ad diuina admittere familiares vel domesticos. *Vide de priuile. l. 1. lib. 6.* & qui potest celebrare, potest sibi adiungere ministrum quous non priuilegiatum.

286 INTERDICTVM.

- 22 Si Sacerdos scienter admittit interdictionem, alij non tenentur exire: est autem admittendi interdictionem, interdictus Ecclesie ingressus vsque ad satisfactionem.
- 23 Interdictus est per mensem ab ingressu Ecclesie, qui excommunicat sine monitione canonica, & presentibus testibus. *De sent. Excom. c. sacro.*
- 24 Interdicta ipso facto Communitas facies Clericos soluere illicitas gabelas; ecclesia verò, cum Communitas facit Episcopum comprehendi, vulnerari, aut exulare.
- 25 Violare interdictionem, quidam negant esse mortale, si absit contemptus, & scandalum. Certè Clericus, nisi sit in sacris, & solènniter celebret, non videtur peccare mortaliter violando interdictionem.
- 26 In Absolutione ab interdictione solenni, iuratur de non contrafaciendo.
- 27 Sublato interdictione, transferendi in locum sacrum alibi sepulti.
- 28 Tol-

INTERPRETATIO. 287

28 Tollitur interdictum in Natiuitate, Pascha, Pentecoste, Festo Corporis Christi, cum tota Octaua, Assumptione & Conceptione, cum Octaua tota, à primis Vesperis vsq; ad Completorium festi inclusiue, admittunturq; interdicti ad diuina Officia, & sepulturam.

INTERPRETATIO, vide *Constitutione, Dispensatio, Lex, Pœna, Verba.*

I NTERPRETATIO In pœnis facienda mitior, in fauorabilibus amplianda, in dubio facienda vt potius valeat res quam pereat; & quidem dubia interpretanda in partem meliorem, & benigniorem, & probabiliorem, & ea proferenti vtiliorem, & secundum antecedentia & sequentia, & presumendo bonam fidem, vt in facto, vel possessione.

2 Vbi tractatur de obligatione, strictè interpretandum.

3 Masculinum in fauorabilibus comprehendit foemininum: in contractibus non comprehendit.

4 Ali-

288 INTERPRETATIO.

- 4 Aliquis, comprehendit etiam feminam: Alius, & Aliud, significant similia.
- 5 Cum lex prohibet ne quis interpretetur, non prohibet Doctores, aut Tribunalia, quin possint secundum doctrinam communem interpretari.
- 6 Modice solennitatis omisio, non vitiat actum.
- 7 Edicta non prohibent opera alio: qui bona, sed ea in quibus aliquid latet malum, aut periculum.
- 8 Non dicitur presumere, qui probabiliter credit se bene facere.
- 9 Quando principale non tenet, nec accessorium. *Vide gl. c. 5. de donat. inter vir. & uxor.*
- 10 Quod est inutile, pro nullo habetur: & pro non scripto, quod non intelligitur, aut æquè bene varijs modis: est enim inutile.
- 11 Clausula ultima generalis refertur ad omnia præcedentia, nisi ratio sit diversa.

12 Cum

INTERPRETATIO. 289

- 12 Cum dispositio finitur primo actu, si ille est nullus, vel inutilis, potest repeti.
- 13 Dicens de vno, de alio negare videtur.
- 14 In generali sermone intelligitur excepta persona loquens.
- 15 Vtus loquendi communis præferatur in omni materia propriae verbi significationi.
- 16 Repulsus à re maiori, non censetur repulsus à minori.
- 17 Rite, significat solennitatem: Rectè, iustitiam.
- 18 Et si communiter in clausula generali non veniunt requirètia speciale mandatum, quale requirunt corrigere, deponere, conferre beneficia, dare dimissorias: tamen venit, cum alio: qui generale esset frustra, aut cum ex verbis apparet talis esse concedentis intentio.

INVENTVM, vide *Thesaurus*.

IRA, vide *Indignatio*.

T

IR

290 *IRREGULARITAS.*

IRREGVLARITAS, vide

*Absolutio, Censura, Episcopus, Suf-
pensio.*

1 **I***RREGVLARITAS* est impedimentū accipiendi Ordines, aut acceptis vtendi. Impedit verò aliquādo solā acceptionē, nō vsum: ali-
quando vsum vnum, & non alium.

2 Irregularitas non est censura, sed pœna quædam, seu inhabilitas. Itaque graues quidam Doctores comprehēdi dicunt eam quæ pro delicto imponitur, nomine Absolutionis ab omnibus pœnis: alij tamen negant.

3 In dubio an quis sit Irregularis, sufficit Episcopi iudicium: potest verò iudicare non esse: imò & qui de se dubitat, nō debet putare se irregularem: oportet enim ad pœnā legis humanæ omnino constare eam locum habere: interim melior est conditio libertatē possidentis. Itaque qui scit se vulnerasse, sed nescit id fuisse causam mortis, non se debet putare irregularem.

4 *Irreg-*

IRREGVLARITAS. 291

4 Irregularis non est capax beneficij, nec pensionis datæ in titulum beneficij: non tamen priuatur prius acquisitis, nec impeditur ab actu iurisdictionis, sed solū Ordinis.

5 Habilis ad aliquē vsum Ordinis, potest obtinere ad illum beneficium.

6 Ad irregularitatem ex delicto, requiritur peccatum mortale cum contemptu: nec incurritur ante decem annorum ætatem, secundū quosdam, *Vide CENSURA.*

7 Iterare id quod facit irregularem, non facit nouam irregularitatem, nec celebrare in irregularitate.

8 Quidam putant ex delicto omnino occulto nunquam incurri irregularitatem: quod etiam probabile, tamē vsu receptum non est.

9 Irregularitas ex peccato, & quæ oritur ex homicidio sine peccato, per Baptismum tollitur, nō autem quæ ex defectu natalium, vel ex bigamia. Tollitur verò per professionē Religionis,

T 1

quæ

292 IRREGULARITAS.

quæcunque accidit sine peccato (excepta bigamia) quantum ad omnes Ordines, non autem quantum ad dignitatem, aut prælationem.

10 Nullus incurrit irregularitatem ob opus quod non potest omittere sine peccato, saltem quantum ad usum Ordinis accepti. Itaque Confessor qui monet reum ut confiteatur delictum, ex quo ille ad mortem condemnatur, non fit irregularis. *Fide inf. Ex de formatione l. i. c. i.*

IRREGULARITAS EX BIGAMIA.

- 1 **S**I Quis ducat duas uxores, etiam invalidè, & utramque cognoscat.
- 2 Si quis ducat ab altero corruptam, eamque cognoscat, cum sciat fuisse corruptam, aut id sit notorium. Quod si matrimonium fuisset invalidum, ex alia causa quam professionis, vel sacri Ordinis, Navar. negat esse bigamum, alij affirmant.
3. Si quis virginem à se ductam post adul-

IRREGULARITAS. 293
adulterium à se notum cognoscat; et si quidam dicunt, etiam si ignorans adulteram esse, illam cognoscat, bigamum esse.

4 Si quis professus, vel in sacris, uxorem ducat, & cognoscat: cum eo tamen, si virginem duxit, dispensat Episcopus.

Omnia bigamia, excepta quarta, privatur omni privilegio Clericali.

In prima non solet Papa dispensare, nisi fortè ad minores Ordines, aut cum ingrediente Religionem ad sacros: in. 1. & 3. dispensat Episcopus, ut in susceptis iam minoribus ministratur.

Ex Corporis Vitio seu defectu.

1 **S**I Quis culpa sua amisit membrum aliquod principale (quale non est digitus.) Quod si res est occulta, dispensat Episcopus.

2 Item si quis etiam sine culpa careat membro unde celebratio impeditur, ut si digitis careat quibus cruces fiunt.

294 IRREGULARITAS.

sunt. Quod si iam est ordinatus, poterit ea facere à quibus non impeditur, vt absolueret.

3 Item qui oculo aliquo caret, aut visu oculi sinistri, sic vt turpiter seu deformiter cogatur ad librum verti.

4 Denique qui Episcopi iudicio nō potest nisi deformiter celebrare: talis autem non censetur claudus qui sine baculo potest celebrare: sed & id Episcopus viderit.

Dispensat in prædictis solus Papa.

Ad hanc irregularitatem pertinet etiam,

1 Si quis sit illegitimus, etiam occultus, nisi legitimetur. Quidā tamen negant occultum esse irregularem: certe nec matri id dicenti credere tenetur. Potest verò Episcopus dispensare ad Ordines minores, & vnum beneficium simplex, & ad usum Ordinis bona fide accepti, & cum eo de quo dubitatur an sit legitimus, vt cū exposito.

2 Si quis careat ætate legitima ad Ord-

IRREGULARITAS. 295

Ordines: solusque Papa potest dispensare vt ordinetur: nam cum ordinato ante ætatem, cū fuerit impleta ætas, potest dispensare Episcopus. Ego vero puto tunc non esse opus dispensatione super irregularitate, si ad illud vsq; tempus Ordine nō fuit usus, est enim potius suspensus talia, quam irregularis, ob susceptum Ordine. *Vide S V S P E N S I O.* Vtunque autem sit, sufficit Episcopi dispensatio, seu Absolutio.

3 Si quis morbo laboret deformitate seu scandalum asserente in usu Ordinis, vt lepra, comitali morbo, aut sit dæmoniacus: solusque Papa dispensat. Quod si iam ordinatus, est leprosus, potest celebrare vbi non est scandalum. Qui dæmoniacus, aut caducus, aut furiosus, potest, cū cessauit diu morbus, celebrare. Quidam tamen requirunt plenam sanitatem.

4 Hermaphroditus: qui tamē, si præualeat sexus in eo virilis, potest dispensante Papa ordinari.

Ex defectu anime.

C VI Deest scientia requisita à Concilio Trid. quibusdā est irregularis, alijs non est, modò legere sciat, & scribere. Potest quidem in suscepto Ordine idiota ministrare dispensante Episcopo.

2 Hereticus, & hæretici fautor, si sit notorius, aut per sententiā condemnatus: itē filius & nepos mortui cū heresi manifestè, vel cū heresi mortuæ filius. *Vide H A E R E S I S.* Potest tamē hereticus Pœnitens in suscepto Ordine ministrare.

3 Neophytus, scilicet ante annos decem à conversione ad fidem.

4 Dispensat in prædictis Papa. Ego verò prædictas irregularitates parum video esse usu receptas.

Ex deformitate licita, vide Ex illicita.

Q VI Post baptismum occidit aliquem, aut mutilat (non causa

causa morbi, aut iuste defensionis) violentis membrum habens distinctum per se officium, est irregularis.

2 Quidam putant defendentem quidem se, aut patrem, aut filium, aut uxorem, non esse irregularē, esse verò qui alium quempiam defendat: alij etiam filium excusant, quod mihi magis placeat: nisi faciat publica autoritate.

3 Digitus non est membrum, nec dēs, nec chartilago auris, nec testiculi (secus est de membro genitali) nec, secundum quosdam, mammilla feminæ, nec nasus: at mihi esse videntur, ut est oculus.

4 Non sufficit debilitare, nisi mutiletur. Oportet verò dedisse ad id causam propinquam, & ad deformationē directam ex natura sua: tale autē est, adiudicare morti, accusare, testificari: at tale non videtur esse, reum Iudici indicare, aut tradere: quando iudicaret causa remota: nec verò testificari, si mors absque eo fuisset secuta: nec Iudicem

298 *IRREGULARITAS.*

dico aliquem constituere, aut ei causam committere etiam criminalē: nec denuntiare crimen quod non meretur deformationem: nec denuntiare hereticum, etiam si scias comburendum: nec eum tradi ab Inquisitore brachio seculari: nec facere opus ad quod quis tenetur Iure diuino, aut naturali, ut Confessor qui non vult absoluerē reū, nisi fateatur crimen: aut Iudicem, nisi faciat quam debet iustitiā: nec parato exequi poenā, dicere ut exequatur: nec dicere malefactores dignos esse morte, aut de eo legē ferre: nec hortari in bello iusto ad occisionē, aut aliquē ad ponendā vitam pro virtute, aut volentē occidere, ut potius mutillet: nec dare arma bello iusto: nec pugnare in bello iusto, etiam si dubites an in eo aliquē occideris: nec occidere in bello, si ad id Papa misit: cesset enim eo ipso dispensare: nec si clericus medeatur aegro etiam sciendō, & ex eo sine illius culpa moriatur: nec accusare reum, protestando
Iu-

IRREGULARITAS. 299

Iudici se nolle eius deformationem, etiam si mentiatur (non est autem protestationē opus, si Iudex est Ecclesiasticus, aut crimen non dignum poena sanguinis) nec clamare contra laedentem proximum, etiam si inde mors sequatur: est enim illud de Iure naturæ, quod per positum non punitur: nec iuste infligere vulnus non mortale, si ex eo sequatur mors: nec vertere ægrum, qui ex eo præter intentionem citius moritur: nec puerum in periculo baptizare, qui ex eo citius moritur.

§ Dispensat in prædicta irregularitate Papa, & ad Ordines minores & beneficium simplex Episcopus: imò secundum quoddam potest prorsus cum Iudice & eius ministris dispensare. Ferē autem soli hi in eam irregularitatē incidunt, quibus assentior.

Ex illicita.

1 **Q**VI Post baptismum, viuū hominē illicitē & cū culpa mortali occidit, aut mutilat, dandū
etiam

300 IRREGULARITAS.

etiam ad id causam propinquam, ut mandando, consulendo, hortando, nisi antea reuocet quod fecit, est irregularis: secus si id fecit, unde non per se secuta est mors, aut mutilatio: ut si consilium dedit, sine quo fuisset nihilominus secuta, aut si non impediuit cum posset, nisi teneretur ex iustitia, aut si, cum esset cum adultera deprehensus, illa a viro est occisa, aut ipse mutilatus, aut se defendendo, virum occidisset.

2 Homicidium casuale facit irregularem, cum oritur ex peccato mortali, & opere ex quo sequi solet ut causa ex natura rel.

3 Rati habitio post factum secuta, non facit irregularem.

4 Cum multi iaciunt lapides, & nescitur quis eorum occiderit, nullus censendus irregularis.

5 Qui sibi solos testiculos abscidit, non est irregularis: si autem membrum genitale, potest Episcopus dispensare.

IRREGULARITAS. 301

pensare, si est occultum factum.

6 Qui iubet occidi vnum, si occidatur alius, non est reus homicidij voluntarij.

7 Cum homicida voluntario solus Papa dispensat: si tamen est occultum, potest Episcopus ad minores & beneficium simplex: id enim poterat Iure antiquo, quod non est sublatum per Conc. Trid. In casuali etiam publico dispensat Episcopus, & in mutilatione occulta.

Ex ordinis abusu, vide Ordo.

1 **Q**UI VI, Cum sit excommunicatus, ordinatur in Sacris, est irregularis: idemque de suspenso & interdicto quidam aiunt, alij negant.

2 Dispensat Episcopus cum ingrediente Religionem, aut si est occultum.

3 Item qui accipit eodem die cum minoribus Ordinem sacrum (nisi excuset consuetudo) aut duos sacros. Dispensare.

302 *IRREGULARITAS.*

penſat Episcopuſ vt acceptis priuſ vti poſſit, & Prælatus cum Religioſo, etiã vt ad maiores aſcendat.

4 Item qui ordinatus à denuntiato excommunicato, ſuſpenſo, interdicto, Simoniao, vel hæretico, niſi excuſet ignorantia, aut metus.

5 Item Clericuſ qui ſeriò & ſolenniter vtitur Ordine ſacro, quo caret. Diſpenſat verò Episcopuſ, vt accepto Ordine vtatur, non vt aſcendat.

6 Cantas Epistolam ſolenniter, ſed ſine manipulo, non ſit irregularis: nec ſi cum manipulo, ſed ſine intentione faciendi officium Subdiaconi.

7 Itẽ qui ſciens ſe excommunicatũ aut ſuſpenſum ob delictum ab habente iuriſdictionem exteriorẽ, aut interdictũ, facit ſolenniter in Foro exteriori actum Ordinis ſacri (qualis non eſt prædicare, nec matrimonio aſſiſtere vt Parochum, aut exercere iuriſdictionem, aut Pontificari: nõ eſt enim propriũ actus Ordinis) aut ad eũ dat auctoritatem,

IRREGULARITAS. 303

toritatem, niſi excuſet neceſſitas, aut ignorantia: requiritur enim contemptus. Quòd ſi quis ſit ſuſpenſus ſolũ ad tempus, multi cenſent, ſi celebret, non fieri irregularem.

8 Diſpenſat in prædictis Papa. Nec oportet dicere in ſupplicatione, ſe ſæpius in ea re peccaſſe: ſufficit enim dicere, incurriſſe irregularitatem.

Ex iterato baptiſmo.

1 **Q**VI Sciẽter aliquem rebaptizat, aut ſe ſinit rebaptizari. Excusat autem ignorantia, dubium, metus iuſtus, & defectus intentionis rebaptizandi.

2 Non incurritur irregularitas ob iteratam Confirmationem.

Ex violatione interdicti.

1 **C**LERICVS Celebrans in loco interdicto: itẽq; Prælatus facies celebrari in ſua præſentia, eſt irregularis: non habet autem locum id in ceſſatione à diſciſ, aut in eccleſia polluta.

304 *IRREGULARITAS.*

polluta, aut interdicto generali non seruat a matrice Ecclesia, aut in baptizante in Ecclesia interdicta.

2 Dispensat Papa ad ascendendum ad Ordinem altiore, Episcopus verò vt ministretur in suscepto.

3 Admittens interdictum ad celebrandum secum, non incurrit irregularitatem prima vice, quamquam communiscet in crimine, sed secunda, oportet enim socium prius incidisse.

Ex peccato notorio.

1 **Q**UIDAM Putant omne peccatum notorium, facere irregularem: alij solam fornicationem, sed nec id est in vsu. Infamis quidem ob ingens crimen repellitur ab Ordine. Dispensat verò Episcopus, quamquam sublata infamia non video opus esse dispensatione: quamdiu verò manet, non puto Episcopum posse dispensare, nisi fortè eam per sententiam auferendo.

IV D A E V S.

305

IV D A E V S.

1 **C**ESSANTE Periculo, non est mortale cum Iudæo cōuersare, etiam simul habitando, aut eius medici opera vtendo.

2 Licet ei vendere ea quibus vtitur in ceremonijs suis, sed non ea intentione vt vtatur.

3 Iudæo non licet Christianum seruum aut famulū habere. Quod si eius seruus Christianus est, aut esse vult, sit liber.

4 Iudæi non sunt prohibendi celebrare suos ritus, aut reficere suas Synagogas.

5 Asunt quidam, posse Principem non habentem Superiorem in temporalibus, permitttere Iudæis vsuras, si ita expediat Reipub. & cogere populum eis soluere pactas, seruareque sua de ea re statuta: quæ mihi opinio non displicet: licet enim permitttere mala minora ad euertenda maiora, vt apparet in meretricio.

306 **IVDICIVM TEMER.**

IVDEX, vide *iudiciales actus*.

Iudicium temerarium.

1 **N**ON Est mortale temere de aliquo iudicare id, de quo ille nihil curat: vel de eo credere malum, etiam firmiter, sed putando fortè esse falsum.

2 Quidam tamen etiam suspicionem putant posse esse aliquando mortale, quibus non assentior.

3 Iudicare malum ex signis probabilibus, mortale non est: est autem si ex leuibus iudices malum grande de proximo.

IVDICIALES ACTVS, vi

de Appellatio, Beneficium, Confessio, Clericus, Denuntiatio, Fama, Iuramentum.

De iudice & arbitro, vide reus.

1 **I**VDICEM esse, in propria causa licet Superiorem non habenti.

2 *Questione orta inter Iudicem eccle-*

DE IUDICE ET ARB. 307

clesiasticum & secularem super iurisdictione, ecclesiasticus iudicabit ad quod pertinet: alioqui ad quemvis Iudicem Ordinarie pertinet cognoscere in dubio an sit sua iurisdictione.

3 Malefactores possunt à miserabilibus, ut viduis & pupillis, trahi ad Iudicem ecclesiasticum.

4 Ad Iudicem ecclesiasticum pertinet causa matrimonialis, & an contractus sit usurarius, & an iuramentum legit, & an aliquid sit peccatum mortale: quamquam inter seculares potest etiam secularis Iudex indicare de usu ræ iure & facto, secundum Covarr.

5 Potest Iudex ecclesiasticus retinere sibi penam pecuniariam à se aut statuto impositam, sed prestat dare in usus pios.

6 Potest Iudex penam imponere, cum non est à Iure posita.

Iudex in re aliqua potest procedere contra impedientes.

7 Iudex inferior non potest remittere poenam legis, sicut cum pars non consentit

308 DE IUDICE ET ARB.

sentit (sed Princeps potest, modò non in damnum Reip.) potest tamen ex causa minuere seu moderari (vide glos. 2. q. 3. si quem, & 2. 2. q. 4. Innocens) & secundùm quosdam, etiam augere, sed ante litem sententiam: item ex magna causa facere contra legem Superioris, & omittere punitionem, si inde sint peiora secutura.

8 Iudex si petente parte non condemnet reum ad expensas, tenetur illi, nisi reus iusta de causa litigasset.

9 Iudicem quidam aiunt peccare mortaliter, si non visitet carceres, & curet prouideri pauperibus: quod mihi non improbat.

10 Iudex potest assumere assessorem expensis partium.

11 Potest, si est consuetudo, accipere aliquid pro salario, & esculenta munera sponte oblata, modò non sint grandia.

12 Iudex, quem scit innocentem, si non possit eripere, vt clam apertendo car-

DE IUDICE ET ARB. 309

carcerem, aut aliter, potest & debet indicare secundùm allegata & probata, nisi sit Princeps: hic enim potest & debet eripere. Ita multi Doctores. Ego verò nò satis intelligo, quomodo possit Iudex, nedum debeat, còdemnare, quem scit innocentem.

13 Iudex alibi notoriè excommunicatus, validè iudicat vbi id occultum.

14 Iudex in lite difficili potest partes cogere ad compositionem.

15 Iudex non potest esse, rei consanguineus, nec actori suspectus.

16 Clericus de consensu Episcopi potest litigare sub Iudice Ecclesiastico non suo, & sub seculari in causa temporali.

17 Iudex non potest punire eum, à quo contra ordinem Iuris confessionè extorsit.

18 Iudex Ecclesiasticus laicum à se condemnatum ad solutionem, non potest cogere vt soluat, nisi inuocato auxilio brachij secularis, secundùm Conar.

310 DE IUDICE ET ARB.

ego putarim posse per Excommunicationem, aut aliud remedium ecclesiasticum.

19 Iudex torquens sine sufficentibus indicijs, tenetur de damno: nec ea rei confessio valet.

20 Non potest Iudex punire ob crimen extra suum territorium factum, nisi fortè suum subditum.

21 Arbitrarius etiam cum potestate plenissima, si lxdar enormiter, potest petere reductionem ad arbitrium boni viri, etiam qui iuravit stare sententiae, & renuntiavit petitioni reductionis.

22 Laicus potest esse arbitrator in re spirituali, arbitrarius autem nō, sine Episcopi autoritate. Arbitrarius enim debet sequi formam Iuris, non autem arbitrator.

De modo procedendi.

1 **N**ON Proceditur cōtra aliquē sine accusatore, vel infamia, quae est velut accusatio, nisi Princeps aliud iubeat, aut scandalum magnum
vel

DE TESTIBUS. 311

vel periculum postulet, vel alioqui Reip. bonum, vel Communitatis, vel alicuius particularis: æquivalet autem accusationi facti euidencia, & manifesta indicia.

2 Cū proceditur contra aliquem per viam accusationis, requiritur semiplena probatio: cū autem per viam inquisitionis, infamia, vel sufficientia indicia, Iudicis arbitrio.

3 Probat semiplenē vnus testis omni exceptione maior.

4 Consuetudo Iudicum procedendi non secundū omnia requisita à Iure, diu approbata, videtur obtinere vim legis.

De testibus.

1 **C**VM Fit inquisitio generalis de criminibus, indicanda sola notoria, aut quorum est infamia, & manifesta indicia, aut quae contra bonum commune, aut in damnum proximi, quod aliter non possit impediri.

2 Testis non tenetur respondere, nisi
V 4 sciat

312 DE TESTIBVS.

sciat se teneri (quamquam in dubio, si res non vergat in damnum graue alicuius, cui non præponderet damnum Reip. præsumendū est pro Iudice) scilicet si proceditur per inquisitionem, esse probatam infamiam, aut sufficientia indicia: cum per accusationem, esse semiplenè probatum.

3 Nemo tenetur testificari cum suo graui damno: nec ad mandatum denūtiandi, si non potest probare: secus est si iubetur esse testis: tunc enim sufficit scire esse semiplenè probatum.

4 Quando non desunt alij testes, nō tenentur testificari criminaliter rei ascendentes vel descendentes, coniux, focer, gener, vitricus, priuignus, frater, cognatus intra quartum gradum, secundum Ius Civile, libertus vel patronus, vel qui est de familia rei: nec ciuilitè filius, aut vxor. Quando verò res nō potest probari nisi per certas personas, coguntur testificari etiā prædictis in heresi, aut re perniciofa Reipublicæ.

§ Pro.

DE TESTIBVS. 313

5 Proxenetæ non potest cogi testificari de contractu in quo fuit mediator, nisi vtraque pars consentiat.

6 Secretò tibi commissum, quod aliàs non sciebas, nō potes prodere, nisi vergat in damnum graue alicuius, nec possit id aliter impediri quàm prodendo: nam tunc prodendum Iudici legitime interroganti, etiamsi iurasses te celaturum, nisi malus sit damnum rei, quàm alterius, si reueles.

7 Testificari tenetur quisque, vel de nuntiare, etiam non interrogatus, ad liberandum innocentem (si tamen is condemnatur ob homicidiū quod scis factum ab alio, non teneris istum prodere ad liberandum illum, sed tamen potes) item si rem perniciosam Reip. aliter non possit impedire.

8 Quod solum audisti, potes testificari te nescire.

9 Non legitime interrogatus potes negare te scire, subintelligendo vt tenearis prodere.

V §

10 Te.

314 DE TESTIBVS.

10 Testis nihil potest accipere pro veritatis testimonio, sed pro damno quod patitur quòd si accipiat pro falsitate, aut pro eo ad quod non tenetur, non tenebitur restituere. *Vide RESTITVTIO.*

11 Laicus non potest esse testis còtra Clericum in causa criminali, nisi in crimine notorio, aut hæresi, aut Simonia, aut læsa maiestate.

De accusatione.

1 **A**CCUSATIONEM Debet præcedere inscriptio, & litem citatio.

2 Accusandi ius habens, nò tenetur prius frat. rñd corripere.

3 Accusare vix quisquam tenetur, nisi fortè in graui causa Reip.

4 Accusator non potest causa desistere cum damno Reip.

DE REO.

1 **R**EVS Non tenetur fateri crimen nisi sciat esse semiplenè pro-

DE REO. 315

probatũ, imò fortè nec tunc tenetur de quo vide infra.

2 Nò potest interrogari de socijs occultis, nisi in crimine nimis pernicioso, aut atroci, aut lege aut consuetudine id concedente, aut requirente id dā no alicuius, quod aliter non possit impediri: nec sociorum reuelatio extorquenda tormētis, nisi sint indicia sufficientia quòd habeat socios.

3 Nò tenetur quis idèò suum crimē prodere, quòd videat alteri ab aliquo falsò imponi: potest tamen si velit.

4 Potest quis metu torture prodere socium delicti, & occultum suum crimen dignum morte (etsi id quidā negant) & crimen alienum sibi secretò commissum: non enim tenetur cū tanto dolore celare.

5 Ad supplicium ductus non tenetur fateri quod malè negauit, nisi aliqui graue damnum sequeretur.

6 Reus non est cogendus à Còfesso re fateri crimē, nisi sit clarissimum ad id

id teneri, cū præsertim sit aliquorum opioſo, & ludicum, & Iuriſperitorum, reum non teneri fateri crimen, etiamſi iuraſſet dicere veritatem: intelligitur enim, ſecundū illos, modò non ſit in ſui præiudiciū.

7 Reus non tenetur illa fateri, ob quæ reuelata iniuſtè condemnaretur: poteſt ergo negare, intelligendo ſe nò feciſſe ſic vt teneatur prodere.

8 Torqueri non poteſt minor quatuordecim annis, nec grauida, nec qui eſt in dignitate, aut nobilis, aut Doctor.

9 Reum & fugere licet ſatellites inſequentes, & ab alio ad id iuari, non tamen reſiſtendo: non eſt autem reſiſtere, ſe à prehendente excutere, etiam illum trahendo, & fugere etiam effra-cto carcere & vinculis, etiamſi alij vin-cti ſint etiam fugituri. Si tamen eſt iuſtè ad mortem damnatus, etſi poteſt, non tamen tenetur fugere, ſecus ſi iniuſtè. Cū autem licitum eſt fugere, licet

licet alijs ad id iuare, niſi lex prohibeat, aut officij proprij ratio.

10 Damnatus ad ſolum carcerem, nò poteſt fugere, ſecundū quosdam: qui bus non aſſentior: certè qui ob debita, quæ nò poteſt vilo modo ſoluere, illic tenetur, & fugere poteſt, & ad id iuari ab alijs.

11 Damnatus ad inedia, poteſt oblatum cibum comedere: an verò etiā teneatur, non conuenit inter Doctores: poteſt quidem alius, cui ex officio nò eſt prohibitum, ei offerre, non tamen tenetur.

12 Damnatus ad hauſtum veneni, poteſt bibere.

13 In crimine miſti Fori, quale eſt ſacrilegium, ſuperſtitio, uſura, punitus inſufficiēter à Iudice eccleſiaſtico, poteſt iterum à Iudice ſeculari puniri.

14 Poteſt quis puniri ex coniectura, ſeu præſumptione certiffima, vt ſi deprehenſus ſit nudus cum nuda in lecto. *Vide Thom. 4. d. 35.*

318 DE SENT. CIT. ET APPEL.

15 Reus qui capi non potest, post sententiam potest in alieno territorio puniri, de voluntate tamen domini, saltē præsumpta.

De sententia, citatione, & appellatione.

1 **S**ENTENTIA Lata sine citatione rei, & copia se defendēdi, est nulla, nisi evidens sit nullā esse defensionem: item data in ecclesia à Iudice seculari, nisi detur per modū voluntarię iurisdictionis, vbi scilicet nemo se opponit: item si feratur ordine Iuris non seruato, aut interueniente pecunia, nisi sit arbitri.

2 Oportet sententiam ferri sedēdo, & loco publico & honesto, & die, non nocte: & non in festo, nisi postulet necessitas, aut pietas.

3 Citationem oportet dari intra tēpus conueniens, & causa expressa, & tempore non feriato, & loco honesto & tuto. Citatus verò, si est impeditus, non tenetur per alium comparere.

DE SENT. CIT. ET APPEL 319

4 Iudex, nisi sit Princeps, nō potest regulariter mutare sententiam diffinitiuā, nisi tamen constet de iniustitia, restituitur condemnatus.

5 Sententia iniusta, sed data secundū allegata & probata, & non continens intolerabilem errorem, valida est in vtroque Foro.

6 Executor sententię Principis iubentis suspendere absque processu, nō peccat.

7 Licet exequi sententiam Superioris iniquam, sed validam. *Vide de sent. Indic. deleg. c. 28.*

8 Sententia Prælari ligat subditum alibi existentem. *Vide EX COMMUNICATIO.*

9 Impediens iustę sententię executionem per appellationem, tenetur de damno & interesse.

10 Qui appellauit, non censetur damnatus.

11 Cum prohibetur appellatio, intelligitur quę non est iusta,

320 DE ADVOC. NOT. ET PROC.

11 Quilibet etiam Religiosus potest appellare à sententiæ gravamine.

13 Quilibet potest ad Papam appellare.

14 Appellari potest à sententia Iudicis appellationis.

15 Appellandum intra decē dies post sententiam: non currit autem tempus datum ad prosequendum appellationem, durante partium compositione, seu consensu.

16 Potest quisque appellare pro eo qui ducitur ad supplicium.

17 Appellatione pendente, nihil innovandum.

18 Appellatio, si non potest fieri coram Iudice, fiat corā Notario, & vno saltem honesto viro.

DE ADVOCATO, Notario, seu tabellione, & procuratore.

1 **A**DVOCATUS Publicus potest cogi per Iudicem patrocinari litiganti, accepto competente stipendio.

2 Ta-

DE ADVOC. NOT. ET PROC. 321

2 Tabellio in Foro ecclesiastico potest esse laicus.

3 Tabellio factus Clericus aut Religiosus, non perdit officium.

4 Tabellio, nisi à Principe creatus, non potest extra suum territorium instrumenta conficere.

5 Tenetur tabellio rogatus conficere instrumentum, quia id iuravit.

6 Tabellionis, cum haberi non potest, vicem supplent duæ personæ honestæ.

7 Tenetur tabellio de damno ex imperitia.

8 Notarius Visitatoris, si non est de eius familia, nec habet salarium ex publico, potest aliquid accipere à visitatis, nisi statuto aut consuetudine prohibeatur.

9 Procurator in iudicio potest esse quis ante vigesimum quintum annū, & in causis spiritualibus laicus.

10 Procurator non potest de quota pacisci.

X

IV-3

IVVENEM Intelligunt Doctores, cum loquuntur de periculo incontinentiae, vique ad annu quinquagesimum.

IURAMENTUM.

IVRAMENTA Non sunt, In mea fide, In mea conscientia, In fide Christiani, In fide Religiosi, In veritate tantum enim significatur, Ita est, seu, Verum est: nisi quis intédât iurare: idéq; quidā censent de ijs, Per meā vitā, Sic me Deus adiunet, Per Deum, Coram Deo dico, Deus scit me dicere verum: quanquam alij negant. Ego rempendere puto ex intétione dicéris, & ex communi hominum usu. Vide August. epist. 89. qui iuramentum censet, Deus scit me dicere verum: & quidem illud D. Pauli, Coram Deo quia non mentior, iuramentum est.

Iurare per creaturam non referendū in Deum, sed per ipsam, quantum potest, veritatem confirmando, peccatum

tum quidem est, sed iuramentum propriè non est.

3 Assuetū falsò iurare, etiā cum verum inadvertenter iurat, peccare mortaliter, quidam aiunt, alij negant.

4 Mortale est iurare te facturū quod credis te facere non posse: item si iures falsum, etiā sine animo iurandi: item si iures aliquid promittendo sine animo promittendi: ipsum enim iuramentum obligat etiā non habentem animum se obligandi, modò habeat animum iurandi. Quidam tamen dicunt, iurantem sine animo se obligandi, peccare quidem, sed non obligari: adduntque, qui non habeat animum implendi, non habere promittendi, adeoque nec se obligandi.

5 Qui se iurat facturum peccatū veniale, peccat venialiter: si verò iurat si ne animo faciendi, peccat mortaliter.

6 Non est mortale iurare se non facturum quod facere melius est, nec si iures falsum quantum ad verba, sed

314 IURAMENTVM.

verum quantum ad intentionem petentis iuramentum, vt tempore pestis te non venire ex illo loco, subintelligendo in quo sit pestis, vt ille putat: aut non cum illo locutū, scilicet quod ille suspicatur. Ita quidam probabiliter: quod mihi non admodum tutū videtur, nec probarim faciendum, nec tamen factum improbarim, itemq; secundū istos potes iurare Iudici te nō fecisse, scilicet vt ille putat: & cogenti facere quod non licet, aut nō teneris, te facturum, scilicet si licebit, vel si teneris: & extorquenti aliquid inquisitū te nescire, scilicet sic vt illi tenearis dicere. Denique cū non teneris iurare ad mentem petentis, posse ad tuam, quod alij negant, dicentes verba absolute falsa non excusari illa mētis subintellectione. Vtrūq; docti, vtrūque probabiliter.

7 Rem leuem iuramento promissam non prestare, non est mortale (etsi quidam esse asserunt), atque itidē dicendum.

IURAMENTVM. 315

dum si rei promissæ particula aliqua omittatur. Illud certum apud omnes, quicquid etiam leuissimum falsō iuretur, asserendo, aut negando, esse mortale.

8 Qui se iurat aliquid facturū, quod postea facere non decet, non tenetur facere: nec si iurauit alterius causa, qui fieri non vult, nisi simul ad honorem Dei iurasset: esset enim tunc velut votum quoddam: quamquam & hic etiā, secundū quosdam, non teneretur, si ille, cuius fieri interest, relaxet obligationem: vt si quis ad Dei honorem iurasset pauperulam ducere, illa que relaxet.

9 Fraude inductus ad iurandū, quā si nouisset, non iurasset, non tenetur. At extortum vbi iuramentum de re nō illicita, obligat, nisi per Superiorem relaxetur, aut sit de matrimonio cōtrahēdo ex metu ad id incusso factū, qui cadat in constantem virum.

10 Iuramentum de re imprudēti, aut

326 IURAMENTUM.

Indifferēti, aut melioris boni impediti
ua, nō obligat: id tamen postremū in-
relligunt quidā, nisi iurasset in alicu-
ius fauorē, verbi gratia, ducere aliquā:
nō enim potes omittere ob continen-
tiam, sed ob Religionē, aut Sacerdotiū
potes. *Vide MATRIMONIUM,
SPONSALIA, VOTUM, &
cap. 16. de spons. & matr.*

11 Iurans redire ad carcerem, tene-
tur (nisi esset iniquē detentus) etiam
cum vitæ periculo. Quidam tamen e-
tiam ad iniustum carcerem redeundū
aiunt, nisi iuramentum relaxetur per
Episcopum.

12 Civitas tenetur iuramēto maiorū,
nō vi iuramenti, sed pacti & fidelita-
tis: itaque si non seruet, nō est periura.

13 Iurans alterius factum, tenetur so-
lū dare operam vt fiat.

14 Iurans parere, potest appellare a
grauamine iniquo.

15 Iurans facere certo tempore, si nō
potest, tenetur postea.

16 Iu-

IURAMENTUM. 327

16 Iurans nō obligatur ad ea ad quæ
non intendebat se obligare, scilicet
ad ea de quibus si cogitasset, non ea
intendisset in alijs quæ promittebat in-
cludere, sed exclusisset: nec etiam obli-
gatur si id accidar, quod si fuisset iura-
menti tempore, id fuisset temerarium.

17 Iurans puellæ spōsalia, alioq; se
nō passuræ ab illo violari, tenetur du-
cere, etiamsi fictē iurasset.

18 Tenetur quis iuramento facto a
procuratore suo nomine ex speciali
mandato.

19 Iuramentū cōfirmat contractum
Iure irritū ob fauorē priuatum, secus si
irritum est ob fauorem publicum: ita-
que firmat cōtractū impuberis doli ca-
paci. Quidam tamen aiunt, iuramen-
tum sortiri naturā actus cui adheret,
adeoq; non facere irrevocabile, quod
secundū Ius est reuocabile, vt testa-
mentum: alij, nisi lex etiā iuratos con-
tractus irritet, firmari iuramento. Mi-
hi placet distinctio posita suprā.

X 4

20 Iurans

318 IURAMENTUM.

20 Iurans soluere, potest compensare, nisi contrarium intendisset dū iurauit.

21 Iuramentum secundum contrarium primo non obligat.

22 Iuramentum tenetur implere etiam Religionem ingressus, si potest: nisi haberet modum voti, ut cum sit ad honorem Dei.

23 Iuramentum de celando secreto, intelligitur, nisi id alteri noceat.

24 Iuramentum de seruando omnia statuta, intelligitur si sint licita, & nisi abrogentur.

25 Ciuitatis iuramentū si maior pars non seruat, non videntur alij teneri: non enim putandi se obligasse etiam in tali casu.

26 Periuriū ex se grauius est homicidio: secus est ex parte damni.

27 Potest ab infideli peti ut iuret, & iuramentum eius per falsos Deos recipi.

28 In dubio de validitate iuramenti, inter-

IURAMENTUM. 319

interpretabitur habens Episcopi auctoritatem.

29 Iuramentum factum in fauorem alicuius fauorem, potest iste relaxare, vel eius Superior.

30 Iuramentum impuberis irritatur patre contradicente. *Vide glos. 32. q. 2. adulier.*

31 Pater potest irritare iuramenta filij habentia speciem voti, ut potest vota: & quisque iuramenta subditi facta de rebus sibi subiectis.

32 Qui potest dispensare in votis, vel commutare, potest & in iuramentis, ubi non est præiudicium tertij, in quo casu solus Papa potest. Quod si est dubium an sit illicitum, vel nocuum, vel est extortum vi, dolo, aut metu, poterit Episcopus.

33 Episcopus potest dispensare in iuramentis non reservatis Papæ ex lege, vel consuetudine. Non est autem ei reservatum iuramentū de aduendo Ierosolymam.

330 IURISDICTIO.

34 Iuramentum a se factū in De gloriā, potest quisque commutare in re apertē meliorem.

35 Potest quis urgente necessitate, qua non potest adiri Superior, iuramentum violare, credens in illa non obligare, ut sentit Syl.

36 Dispensatio iuramenti sine causa non valet.

37 Qui iuravit non petere dispensationem voti, vel iuramenti, vel ea non uti, poterit rem Superiori indicare, si id ratio postulet: & si is dispensationē dederit, uti. Ex Soto.

IURISDICTIO.

1 IURISDICTIONEM
Dat tacita ratihabitio.

Iurisdictionis concessio est favorabilis, nec censetur reuocata ante reuocationis notitiā. Quod si publica est, potest eam exercere qui non est denunciatus excommunicatus, aut suspensus, secundum Nauarr. quod ego intelligo quantum ad validitatem: nam quan-

IUS PATRONATUS. 331

quantum ad peccatum, qui est ab ea suspensus, non video quomodo possit licite.

2 Iurisdictione delegata in aliqua causa, qui nondum coepit vri, expirat morte delegantis ei nota, nisi aliud cōstet de huius voluntate.

3 Iurisdictione commissa, intelligitur commissā omnia sine quibus non potest commodē expediri.

4 Iurdictio voluntaria, id est, quando nemo se opponit, potest vbiq; & semper exerceri.

IUS PATRONATUS, vide Electio.

1 IUS Patronatus esse quid spirituale quidā aiūt, alij negant: alij esse partim temporale, partim spirituale. Vide gl. 1. q. 1. Quod autem, c. 16. q. 7. Pic. c. cap. 16. de Iure Patron.

2 Id Ius solet sibi reservare, qui prae bendam instituit de bonis suis: potest verò in id consentire Episcopus, etiam post factam donationem.

3 Tran-

332 *IPS PATRONATUS.*

3 Transiit ad heredes & re vendita, aut data in feudum, non autem in legatarium, nisi de consensu Episcopi: nec transiit in confiscatione Iudicis secularis, sed ecclesiastici.

4 Lex posita à patrono in fundatione beneficii, sed non recepta, non seruanda: nec si sibi retineat aliquod seruicium in dotatione ecclesie, etiam cū autoritate Episcopi, validum id est.

5 Patronus non potest se presentare, sed potest ei Episcopus cōferre motu proprio.

6 Præsentatus, si nō est idoneus, potest ab Episcopo repelli. *Ex Triden. d. sess. 23.*

7 Institutio sine præsentatione patroni non negligentis in præsentando est nulla. Quod si laicus non præsentet intra quatuor aut sex menses à vacatione, Episcopus prouidet.

8 Patronus pauper alendus ex redditibus ecclesie non necessarijs.

9 Non derogatur Iuri Patronatus,

nisi

LEGATVM.

333

nisi id specialiter dicatur: & quidem si est Rex, Dux, aut Marchio, oportet horum fieri mentionem.

LAUDEMIVM, vide Feudum.

LAVS, vide Honor, Vanagloria.

LEGATVM, vide Bona, Hereditas, Vsufructus.

1 **L**EGATVM Ad vsum pium potest Papa in alium pium conuertere, & Episcopus in magis pium ob necessitatem, & æquē pium ex causa legitima, consentiente herede, & loco pio cui fuerat relictum.

2 Legatum ad vsum profanum potest Princeps non habens Superiorem in temporalibus conuertere in alium profanum, vel pium.

3 Legatum in vsum aliquem, si non

por.

334 *LEGATUM.*

potest impleri, potest Episcopus in aliū mutare.

4 Legare non potest, qui non potest testari.

5 Mutus potest legare nuptibus.

6 Legatum potest quis mutare dum viuit.

7 Legato principali, venire accessoria etiam pretiosiora, quidā aiunt, alij negant: certē legato lecto, veniūt eius ornamenta.

8 Mortuo legatario ante legantem, nihil debetur.

9 Quod accrescit legato viuente legante, est legatarij, vt legato gregi pecudes natæ, & fundo legato addita pars, vel ædificiū. At acquisitū ex legato ante aditā hereditatē, nō ei accrescit, vt lucrum ex pecunia, vel equo.

10 Vestes legatæ dandæ, etiam si legans putasset plus aut minus valere.

11 Legatis vestibus domi existentibus intelliguntur etiam quæ apud firorem.

12 Falsa

LEGATUM. 335

12 Falsa demonstratio aut causa non vitiat legatum: nec conditio quæ per legatarium fieri non potest: itaq; conditio in legato quod nubat, si non potest sine dispensatione, rejicitur, tamquam impossibilis de iure: rejicitur etiam conditio contra bonos mores.

13 Legatum tibi relictū a falso creditore tuo suum esse filium, potes tenere.

14 Legatis omnibus bonis, intelligitur etiam iura & actiones.

15 Legatarius iussu possidet, etiam si testamentum sit nullum.

16 Legari potest spurio ratione alimentorum & dotis, sed redit legatum ad heredes patris: at legatum naturale, ad huius heredes transit.

17 Deportato non potest legari.

18 Alimenta danda, vbi legatarius vult habitare, nisi ea legans aliud dixisset: quod si voluit domi manere, nō tenetur in aliquo seruire.

19 Legatum factum filio computandum in legitimam.

20 Lega-

20 Legatum annuum potest peti in principio anni, nisi aliud appareat voluisse legantem.

21 Legata minuenda, si casu fortuito minuantur hereditas.

22 Peccat qui non soluit legata quā primum potest: incidit autem in penas Iuris, si pia non soluit intra sex menses ab insinuatione testamenti, alia vero intra annum.

23 In legatis ad pias causas sufficiunt ubique duo testes, & debentur ea etiam ante aditam hereditatem, & hereditate non aditam: quod etiam de alijs legatis usus obtinuit. *Fide Panor. cap. Relatum, de test.* Non detrahatur autē de legatis pijs Falcidia, nisi testator dixisset, aut heres esset pius locus institutus: nec Trebellianica.

24 Sufficit legatarium esse capacem legati tempore mortis testatoris.

25 Nato filio post testamentū, valet legata, si nō sunt magna, aut si presumitur testatorem voluisse ut valerent.

26 Si legatum traditur a testatore, sit donatio inter vivos.

27 Legatum factum ecclesie intelligitur de Parochiali, nisi aliud dicatur. Debetur autem Episcopo quarta pars legatorum ecclesijs causa pietatis: consulenda tamen in ijs recepta consuetudo.

28 Ad legata tenentur heredes proportionata.

29 In legatis sub distinctione, optio erit eius ad quę verba diriguntur, alio qui legatarij.

30 Si quis legauit scienter rem alienam, heres emet, vel dabit estimationem: item si ignoranter legetur personę coniunctę, vel causę pię.

31 Si rem heredis alteri legauit, etiam ignoranter, dabit heres, modō sit institutus in aliquo ultra legitimam.

32 Legatum puellę ut nubat, si moritur, dabitur operi simili.

33 Legatū in alterius voluntate relictum, valet, si est ad causam piam.

34 Legatum alicui si nubat, aut si habeat filios, habebit etiam professa Religionem: idemque est de legato causa dotis, aut donationis propter nuptias, etiam si legatus contrarium voluerit: teneturque heres in conscientia, secundum quosdam. Alij dicunt sequendam legantis mentem.

35 Condicio de nubendo in ea quæ nunquam nupsit, & consummauit, aut de nubendo arbitratu alterius, in ea quæ non sit vidua, aut de non contrahendo matrimonium, in eo qui nunquam contraxit, rejicitur. Quod si dicitur Cum consilio talis, audiendum est, etiam non sequendum.

36 Legatum cum conditione si fiat Religiosus, aut Presbyter, non habebit, si non fiat.

37 Legatum ut nugas cuidam, habebis, etiam si nugas alteri, aut ingrediaris Religionem, aut si per te non stet quin fiat, aut ille mortuus sit.

38 Legatis mille si uxorem ducas, &

centum si fias Clericus, habebis mille si fias Clericus, secundum quosdam: alij negant.

39 Legatum ut emas vestem, habebis etiam si non emas: sic legatum ut possis nubere, habebis etiam non nubens: si autem pro dote, dabitur, si non nugas, in opus simile.

40 Legatum ut nugas cuidam, si voluerit, si primo nolit, & postea velit, habebis etiam si non ducas.

41 Legatum alicui cum fuerit triginta annorum, si tunc mortuus sit, dabitur eius heredi.

42 Legatum alicui, quamdiu eris vidua, & post eius mortem tibi, si nugas, tuum est statim.

43 Legatum si castè vixerit, non amitti si nugas, alij aiunt, alij negant. Quod si legatum si pudicè & honestè vixerit, non amitti nisi per copulam carnalem aiunt quidam, alij etiam per amplexus & oscula & tactus impudicos amitti.

340 *LEGITIMA.*

44. Legatis equis, vel bobus, dabūtur mediocres.

45. Legatus calix intelligitur argenteus: si planeta verò, sericea.

46. Legata re litigiosa, litigabitur sumptibus hæredis.

47. In legatis facienda ampla interpretatio.

48. Legatum ad plam causam, gaudet privilegio relictæ ecclesiæ.

49. Legans creditori, in dubio videtur voluisse compensare.

50. Legatū pauperibus in communi, potest dari fabricæ ecclesiæ pauperis.

51. Legata valent etiam sine hæredis institutione.

LEGATVS, vide De legatus.

LEGITIMA, vide Hæreditas.

Parentes, Religio.

1. **L**EGITIMA, Si filij plures quàm quatuor, est dimidiū bonorum quæ reliqua sunt solutis debitis defuncti, & impensa funeris: quod si non plures, est tertia tantum pars, atque

LEGITIMA. 341

atq; id est quod inter omnes diuidendum necessario: est enim debitum filiis legitimis, eisq; mortuis, nepotibus legitimis. Debetur autem à matre etiā filiis naturalibus, non autem spurijis. Debetur & parentibus legitimis à filiis non habentibus filios, & fratribus ex parte patris: si quis infamem hæredem instituat, cum illi non essent ingrati. Quod si illis in testamento nihil esset relictum, esset nullum: si autē minus legitima, supplendum.

2. Non potest filix tolli legitima statuto, secundum quosdam, sed potest statui ut sit contenta dote sufficienti, modo ne enormiter lædatur. Potest verò, secundum alios, legitima statuto minui, & ex causa tolli, sed non alimentis, nec dos: & quidem alicubi per primogenituram priuantur alij filij legitima.

3. Filia dotata potest petere supplementum legitimæ, si ei non renuntiavit expresse. Computanda autem sunt
Y 3 omnia

omnia ei data à patre occasione matrimonij, exceptis vestibus ad usum quotidianum necessarijs.

4 Renuntiatio legitimæ facta per meum, non firmatur iuramento.

5 Filius renuntians hereditati etiam cum iuramento, potest petere supplementum legitimæ: in quam tamen computandum, quod ex bonis patris inhonestè expendit, nisi præsumatur pater donasse. Supplementum autem legitimæ non peritum potest petere hæres etiam extraneus.

6 Legitima donata filio inter vivos, potest à patre revocari.

7 Professus Religionē, debet filio legitimam statim, & pater infidelis filio fausto Christiano. Vide RELIGIO.

8 Non computatur regulariter in legitimam donatio patris ab initio valida, computatur autem, secundū quosdam, quæ morte confirmata, & donatio doris, aut propter nuptias, aut pro liberatione filij à pœna delicti.

9. Filij

9 Filij ob hæresim patris damnati, priuantur legitima: non autem ob eius crimen lesæ maiestatis, secundū quosdam.

10 Nō potest legitima gravari à testatore, nisi in utilitatē filij, aut propter debita, aut de filij consensu: nec dos, nisi in quantum legitimam excederet. Potest tamē filius prohiberi eam alienare usque ad tertiam generationem.

11 Legitima, Iudicis arbitrio, & non hæredis, ex hereditate deducenda.

LEX, vide Interpretatio, Indiciales actus, Iuramentum, Pœna.

LEX Humana nō obligat in cōscientia, ubi cōstat eius rationē seu intentionem principalem cessare: solet autem intentio ex proximo colligi. Cessat & obligatio cessantibus inconuenientibus ob quæ lata est. Item si lex est inutilis: itē in casu quē si legislator cogitasset, excepisset: item si non est recepta à principio, etiam ignorante id legislatore: aut non recepta

Y 4 est

est à maiori parte talium personarum, de quali excusando loquimur: sciente Superiore, & non contradicente, ad quod sufficit bis aut ter fecisse contra legem: item in casu scandali, aut infamiae, aut metus cadentis in constantē virum, aut cūm occurrit casus vbi ratio iudicat non seruandam: aut cūm fundatur in præsumptione, & constat de contrario: aut cūm est iniustus, aut non in bonum commune, aut afferens magnum damnum: aut cūm est valde difficile obseruare: reputatur enim in Iure impossibile.

2 Cūm lex condemnat alioqui licitum, intelligenda est solum in Foro exteriori.

3 Quantum & quomodo lex obliget, petendum ex communi interpretatione, & vsu praesertim bonorum.

4 An lex ad mortale peccatum obliget, consiſcendum ex verbo praecceptiuo, vel re graui quam praecipit, vel magna poena quam apponit.

Non

5 Non est mortale facere contra legem in re parua, aut sine plena deliberatione, & secundum quosdam, si absit contemptus: sed id alij negant.

6 Cum in lege Ecclesiastica dicitur, Teneantur, vel, Praecipimus, videtur esse obligatio mortalis peccati: secus si dicatur, Faciant, vel, Dicant, vel, Ordinamus, vel, Statuimus, vel, Mandamus, vel, Iubemus: quamquam, Debet, Mandamus, Prohibemus, & Oportet, quidam putant obligare ad mortale.

7 Cūm in lege sunt multae poenae, nō habet locum in ijs, in quibus non possunt omnes verificari.

8 Cūm in lege excipiūtur aliqui casus, intelliguntur excepti etiam qui alijs Iure excipiuntur: & si materia est fauorabilis, etiam omnes similes, & quos excipi aequitas postulat.

9 Lex Papae & Imperatoris, nisi aliud dicant, nō obligant nisi post duos mēses à publicatione in Prouincia in qua quis est: etsi quidam putant ligare

Y 5

statim

statim scientes primam promulgationem: id quod de legibus inferiorum concesserim.

10 Lex prohibens non est extendenda ad casum in quo non est tanta ratio: lex enim tantum extenditur ad suę rationis limites: itaque ubi eadem aperte ratio, idem ius: quod intellige cum lex ratione vititur, secus enim est si sola voluntate legislatoris.

11 Lex priuans ob peccatum re iure possessa, intelligitur in Foro exteriori post condemnationem.

12 Lex Principis generalis, etiam Clericis, secundum quosdam, seruanda est, si nullum eis aut Ecclesijs speciale dānum affert.

13 Approbatio Papę habet vim constitutionis.

14 Cum lex pręscribit formam super eo, in quo quis alioqui habet potestatem, actum contra legem tenet.

15 Cum lex dānat iuuātes malefactores, aut receptantes, &c. intelligit tam
quam

quam malefactores, non autē si ob necessitatem faciant, aut pietatem.

16 Lex vetans aliquid, non comprehendit facientes bona fide.

17 Per Ius nouum non receditur ab antiquo, nisi exprimatur.

18 Nulla ferē lex præcipiens denuntiare delinquentes, est recepta, nisi in casu heresis.

19 Lex Ciuilis tollitur consuetudine contraria decem annorum: & etiam ecclesiastica, si Papa sciens non contradicat: itemq; lex Episcopi, Episcopo non contradicente. Quin etiam quęuis consuetudo per duos vel tres actus contrarios, sciente Superiore & tolerante, legē abrogat, secundum quosdā, nisi sit contra publicam vtilitatem.

20 Contra legem derogantem futurę consuetudini, potest ex causa derogari consuetudine.

21 Nulla lege tollitur consuetudo rationabilis certi loci, nisi fiat eius mentio: nec statuta particularia non conti-
nena

mentia solum Ius commune, nisi lex aliud apertè dicat. *Vide cap. x. de cōstit. lib. 6.*

22 Lex reuocatoria privilegiorū, nō habet vim vsque ad publicationem.

23 Lex generalis posterior limitatur per specialem priorem, quantum ad id in quo ei contrariatur, etiamsi dicat, Non obstantibus quibuscunque.

24 Lex sequens non tollit factū pręteritum, etiamsi huius effectus pēdeat ex futuro.

25 Standum est verbis legis secundū interpretationem Iuris, etiamsi legislator extra legem dicat se aliter intellexisse. A Papa quidē Innocentio Quarto declarante suam mentem in constitutione à se facta antea, recessit Hostiēsis, & cum eo alij Doctores. *Vide lib. 6. de cons. prab. c. 1.*

26 Standū est legis mēti apertē etiā contra verba: intelligitur autem mens legis ex ratione expressa.

27 Cū imponitur pœna mlttenti
epi-

epistolam, intelligitur si perueniat.

28 Cū prohibetur subornatio, intelligitur alloqui mala.

29 Cū dicitur, Non gaudeat, aut, Amittat, nō est posita pœna ipso Iure.

30 Non est actus irritus, sed irritandus, si dicitur, Non potest, aut, Non valet; quidam tamen dicunt irritum esse, si dicitur, Non possit.

31 Statutum loquens simpliciter, nō comprehendit res iuratas: nec, cum de rogantur generaliter statuta, intelliguntur iurata.

32 Contra statutum etiam à Principe confirmatū possunt facere statuentes, si est principaliter in eorum fauorem. Confirmatio enim habet vim privilegij, cui potest renunciari.

33 Papa confirmans statuta, intelligit, modò sint conformia Iuri communi, aut ab eo non valde aliena.

34 Statutum Episcopi nō ligat subditos extra Diocesim delinquentes.

35 Statutum durat etiam mortuo statuente.

tuerit: & statutum Capituli Sede vacante, durat donec ab Episcopo reuocetur.

LIBRI.

LIBRI Et tractatus Astrologie iudicarie, Geomantie, Chicomantie, &c. Magie, Sortilegiorum, Auguriorum, &c. ne legantur, sed dentur Episcopis, vel Inquisitoribus. *Ex Bulla Sixti Quinti.*

LITERAE.

LITERAS Alienas aperire & legere, mortale est, nisi si scribētis Superior, aut facias sub ratione, aut induerēt, aut contineāt res parui momenti, aut habeantur pro derelictis, aut sint intimi tui, a quo times aliquid mali, aut sis Gubernator rēpōre belli, aut facias ex curiositate, nec sit periculum damni magni.

LIVELLVM, vide *Emphyteusis*.

LQ.

LOCATOR, vide *Conductor*.

LVDS, vide *Contractus*, *Debitum*, *Misus*, *Peccatum*.

LVDERE Ludo prohibito, non est peccatum, si fiat causa recreationis, aut alla honesta: cessat enim ratio legis.

1 Ludum funambulorū quidā illicitum dicūt, ob periculum mortis: alij licitum, si sint adeo perici, vt periculum timendum non sit.

2 Ludum agitationis taurorum licere, nō obstante prohibitionē Pij Quinti, Nanarr. putat, si sic fiat, vt non sit magnum periculum, quia cessat ratio legis. Ab ea quidem prohibitionē Gregorius Decimustertius cēsuras abstulit politas contra permittentes, & cōgredientes.

3 Ludi qui fit cum peccato mortali spectator non peccat mortaliter, si peccato ipso non delectetur.

4 Ludere aleis causa lucri magni, etiā laicis esse mortale Syl. putat: at N.

GALL.

uarr. solis Clericis, ijsque, etiamsi ludo exponant bona patrimonialia.

6 Ludo prohibito acquisitum, non est restituendum, nisi lex impediat domini translationem, ut minori: quamquam, si hic parum perdat, non est restituendum: non videtur autem plus posse lucrari quam perdere, nisi forte alter, sciens illum non posse perdere, se periculo committat: potest tamen quis, quod perdit cum illo, illud postea lucrari ad compensationem: & si quod ab eo lucratus est, iterum cum illo perdat, ad nihil aliud tenetur. Sunt & qui probabiliter asserunt, ludo ab eo obtentum, non esse restituendum, de quo vide **MINOR**.

7 Inducto ad ludum vi, aut fraude, aut nimia importunitate, quod perdidit, restituendum, secundum quosdam: quod alij de importunitate negant.

8 Qui valde excedit peritia ludendi, tenetur restituere id nescienti: se-

eus est si uterque de altero ignorans, se periculo commisisset.

9 Cum lex concedit repetitionem ludo perditum (concedit verò in ludis prohibitis) posse non solui, & solum iam, clam accipi, putant quidam cum Adriano; alij negant, saltem illud quod de clam accipiendo dictum est. Quòd si quis iurasset se non usurum repetendo legis beneficio, potest petere absolutionem à iuramento, & repetere: si verò solum promisit se soluturum, non tenetur, etiam id quidam negant.

10 Histrionum ludi non condemnandi, si modeste agant, & cum alijs debitis circumstantijs quas omnes doctores requiri dicunt.

LVXVRIA, vide *Peccatum*.

1 **FORNICATIO** Ex genere suo est peccatum grauius furto: incestus autem grauius adulterio: etiam quidam ad negant de incestu extra primum gradum.

2 Incestus dicitur cum cognatis, etiam

spiritualibus per Baptismū, aut Confirmationē, & affinitas. Cognatos verō intellige vsq; ad quartum gradum, affines verō vsq; ad secundum. Cū Religionem verō professis, aut ordinatis in sacris, aut in loco sacro, potius est sacrilegium, etsi quidam incestum putent: cum filia autem Cōfessionis, etsi est peccatum dignum depositione, & carcere, non est tamen cum ea propriē cognatio spiritualis: dicitur verō incestus per quandam similitudinem. *Vide* 30. q. 1. *Omnes, & exp. Non debet.*

3. Stuprum dicitur, si fœmina virgo sit, non si vir.

4. Sacrilegium non est, ubi non est propriē locus sacer, etiamsi ibi altare forte sit.

5. Sodomia est, eūdem duo eiusdem sexus commiscetur, etiam fœminæ, vel cum fœmina vir præposterē. Quidam verō putant variari speciem, si fiat cū cognato, aut affine, aut habente votū castitatis, aut cum coniugato, aut cum

vir-

virginis, aut viri cum fœmina: quæ duo postrema non facillē admitterim.

6. Ad bestialitatem reducitur etiam coitus cum dæmone. Sunt autem reliquæ bestialitates eiusdem speciei.

7. Ordo grauitatis peccatorum luxuria est ista, Bestialitas, Sodomia, Pollutio voluntaria (quæ tria dicuntur contra naturam,) Incestus, Adulteriū, Stuprum, Simplex fornicatio.

8. Pollutio inuoluntaria non est peccatū, nec oportet relinquere opus licitum vnde sequitur contra intentionē, nisi sit periculum consentiendi.

9. Si pollutionis inuoluntariæ causa quæ vitari debuit, est peccatū veniale solum, et aspectus curiosus fœminæ, aut lectio turpis, & ipsa solum venialis est, etiamsi quis præviderit inde sequitur, sed contra voluntatem.

10. Pollutio in semiperpetuo, nō est mortalis, quia nō plenum, seu integrū iudicium.

11. Conceptam in somno pollutionē nō

Z 2

tene-

tenetur exigilis reprimere: sufficit enim non placere.

12. Optare ut accidat in somnis pollutio, ad mitigationem libidinis, aut ob aliam honestam causam, mortale non est, modo non detur ei causa: nec ob eandem causam de praterita gaudere: nec comedere illa unde creditur secuturus, modo non intendatur.

13. Delectatio de peccato carnali, quæ dicitur morosa, mortale peccatum est, & eiusdem cum peccato operis speciei. Quidam tamen dicunt non variari speciem, si quis de virgine cogitet, aut cõjugata, non ut tales sunt, sed solum ut feminæ. Non licet autem nec viduæ, nec uxori, viro absente, delectari carnaliter copulam cogitando cum viro suo, quasi præsens esset: secus est si cogitet ut prateritam, aut futuram, tunc enim non est mortale.

14. Oscula & tactus libidinosi inter non coniugatos, nec sponso, mortalia sunt peccata, non autem inter conjugatos,

gatos. si absit periculum pollutionis: nec inter sponso amplexus & oscula.

15. Non tenetur quis vitare alterius osculum libidinosum, si non potest sine scandalo.

16. Quæ ab aliquo opprimitur, nõ tenetur ad sui defensionem illum lædere: tamen verò teneatur clamare & resistere quantum possit sine periculo vitæ, aut famæ, non convenit inter Doctores: ego ipsi accedo, qui resistendum putant. Vide Aug. 1. Clu. c. 16.

17. Potest & femina quæq; & mas, pro turpi corporis su prætium accipere & paterere: & qui promissit, tenetur solvere.

Non optando malum, mortale non est: nec maledicere brutis animalibus, nisi quis

358 **MANDATUM.**

maledicat in odium eius qui possidet.

MANDATVM vide *Casus fortuitus, Consilium, Dispensatio, Donatio, Interpretatio, Iurisdiclio, Preceptum, Rescriptio.*

MANDATVM Posterius regulariter non derogat priori, nisi de eo fiat mentionem, praesertim in privilegiis, legatis, & re non integra.

Mandatum re integra finiri morte mandantis dicitur. *C. Mandati. l. Mandatum. sed casus quidam excipiuntur a Doctoribus: & quidem quod mandatur per modum constitutionis, non expirat nec, ut ego puto, quod in gratiam alienus.* *Fide supra.* **DONATIO.**

MANIFESTUM.

MANIFESTVM In dubio & penalibus accipiendum pro notorio quidam volunt alij pro eo quod possit quidem probari, sed non sit notorium.

Notorium facti in loco, aut vicinis,

aut

MARTYRIUM. 359

aut Collegio, ubi sint tamen saltem decem, dicitur, quod notum est maiori parti illorum decem: non dicitur autem notorium, si omnes non sint decem saltem.

3 Notorium Iuris dicitur, quod constat Iudicis sententia, vel clara iudicia in probatione, vel confessione.

4 Occultum dicitur, quod tale non est, etiam si possit probari: & quod penè est occultum, id est, difficile probatur: denique etiam quod quinque sciunt, occultum dicitur. *Fide gloss. 2. q. 1. de manifesta.*

5 Publicum dicitur, non solum quod notorium est, sed etiam quod coram Iudice aut Notario actum.

MARTYRIUM.

1 **MARTYR** Dicitur etiam qui pro virtute interficitur.

2 Martyrem tenetur eripere qui potest, nisi ipse id recuset.

3 Proles occisa in utero martyris, saluatur illo martyrio.

24 **MA.**

MATRIMONIUM, vide *Ben-
nedictio. Debitum conjugale. Di-
spensatio. Episcopus. Metus. Para-
chus.*

MATRIMONIUM Cō-
tractum non præsente Pa-
rocho, aut Sacerdote de illius vel Epi-
scopi licentia, nullum est, *ex Conc. Trid.*
nec facit spōsalia, *ex Congr. Conc.* In-
tellige hæc locum habere solum pōst
triginta dies à publicatione decreti
Concilij Trid. in illa parochia. Suffi-
ciunt verò quicunque testes, modò in-
telligat quid fiat: & sufficit Parochus
viri vel femine, etiam in aliena Die-
cesi, & etiam si non sit ipse Sacerdos,
& etiam si præsens contradicat, aut vi-
detineatur, aut Episcopus prohibuis-
set, modò intelligat quod fit, scilicet
videndo vel audiendo: item sufficit
coadiutor. Vicarij perpetui vel Pa-
rochi in administratione Sacramentorū,
& Vicarius Parochi, qui Sacramenta
etiam ad tēpus administrat: possuntq;
tales

tales non solum assistere, sed etiam da-
re licentiam alteri assistendi, etiam cō-
tradicante Episcopo: & Sacerdos cui
committitur à Parocho omne quod
ad curam Parochi pertinet, potest assi-
stere matrimonio, sine speciali ad id
mandato. Sufficit & Parochus tolera-
tus, etiam aliqui excommunicatus,
aut suspensus, modò non sit per senten-
tiam privatus officio: potest ergo talis
& assistere, & dare alteri assistendi li-
centiam.

2 Qui alicubi habitat, non animo
permanendi, quibusdam non videtur
posse sub illo Parocho contrahere: at
nisi videtur Cong. Conc. aliud senti-
re, scilicet sufficere illic habitare dum
cōtrahit. *Vide PAROCH. V. S.* Cer-
tè vagabundi, qui nullibi habent do-
miciliū, ubiq; possunt cōtrahere, sicut
& confiteri: idemq; de illis dicendum,
qui, priori domicilio relicto, domici-
lium quærant: scilicet ubi interim ha-
bitant, possunt contrahere.

361 MATRIMONIUM.

3 Cum dispensatur in matrimonio invalido, sed contracto in facie Ecclesie, scilicet ut supra dictum est, sufficit postea sine Parocho & testibus de novo consentire coniuges, scientes tamen se posse non consentire. *Ex vii Quinto.* Sufficit verò, cum non expedit sciri ab altero impedimentum, ei persuadere ut de novo consentiat, quasi nunc primum contraheret.

4 Consensus falsò credentis tenere matrimonium, alioqui non cōsensus, non validat matrimonium.

5 Denuntiationes, si esset periculum in mora, possit Parochus postponere ex præsumpta Episcopi voluntate, & quadam tacita commissione. Possunt quidem ex omitti volente Episcopo ex causa.

6 Nec benedictionem omittere, nec ante eam consummare matrimonium, est mortale. Quòd si fiant hæc sine causa, est veniale.

7 Aetas ad matrimonium in scemina

na

MATRIMONIUM. 363

na anni duodecim completi in viro quatuordecim, & antè etiam si sint potètes ad copulà simul: sufficit verò distinctas, etià si non possint coire: expectandum verò deinde usque ad annu decimum octauum, ut iudicetur an sit perpetuum impedimentum.

8 Antè dictam ætatem contrahere sine iusta causa, & Episcopi licètia, mortale est: nec est matrimonium validu, nisi sint potentes ut dictum est, sed solum sponsalia. *Vide cap. v. 4. de spons. imp.* Nec sequens copula facit matrimonium antea contractum impuberum validum, nisi adsit consensus saltem tacitus utriusque.

9 Inter raptores & raptam etià alia causa quàm ut vxor ducatur, quàm diu est in potestate raptoris, non potest fieri validum matrimonium. *Ex Conc. Trid. & Congr. Conc.* Requiritur verò vis sua puelle, vel eius patribus, sub quorum potestate est, ad coitum assequendum. Secus si abducatur sine vi, vel si iam

iam

364 MATRIMONIUM.

iam vxorē duxerat, vel de nuptijs tractauerat, & abducitur vt ducatur, vel si non transferatur de vno loco ad alium, vel si infcio patre, & illa volēte, abducatur.

10. Requiritur cōsensu de præsenti, verbo, scripto: aut nutibus expressus: sufficit verò alio exprimente non cōtradecere.

11. Si intentio est de præsenti, etiam si verba sonēt futurum, est matrimoniū: cōtrā verò si verba de præsenti, & intentio de futuro, non est.

12. Sufficit alterius consensui præcedenti, & non reuocato, alterius cōsensum accedere, vt sit cūm quis contrahit per procuratorem. Itaq; si quis coram Parocho non verò consensit, sufficit si postea consentiat.

13. Credens merito, scilicet ex sufficientibus signis, alteri dicenti se non consensisse, potest cum altero contrahere: non tenetur tamen quis, nec debet credere facillē alteri, etiam si

ran-

MATRIMONIUM. 365

fanti se non consensisse.

14. Mutus potest cōtrahere, & amens dum habet lucida intervalla.

15. Matrimonium in dubio an sit legitimum, non dissoluendum, sed secūdo cōtractum irritandum. Nec vni soli iuranti esse impedimentum, post cōtractum, credendum, semper enim in dubio præsumentum pro matrimonio.

16. Post matrimonium ratum, & non consummatum, potest quis Religionē intrare: eoq; proficente, potest alter cum quo voluerit contrahere. Possē verò Papam in rato dispensare, etsi quidam negant, alij probabilius affirmant.

17. Qui cōsummauit in altus, an possit Religionem ingredi, non conuenit inter Doctores: mihi melius videtur dicere qui negant, nisi fortē ante bimestre datum ad deliberandum inuitus esset ab altero cōiuge oppressus.

18. Ad consummationem requiritur

vi.

366 MATRIMONIUM.

vir seminario intra vas, etiam si id nō
rumpat, *et de sponsa. q. 2. c. 1.*

19 Si alter coniugum consentiat, &
continentiam voueat, vel Religionem
ingreditur, potest alter Religionē in-
gredi, vel Ordine accipere. Nō debet
quidem id fieri sine Episcopi auctorita-
te, sed sine ea tamen factum, tenet, *Et
de gl. 2. 7. q. 2. c. 1. v. 1.*

20 Non potest coniugatus cum altero
contrahere, nisi certus de morte cō-
iugis. *Et de c. 1. 9. de sponsa. Et matr. Et
c. 2. de sec. nupt.* Quod si est fama suffi-
ciens, aut probabilia argumenta, excu-
satur qui facit, siuntq. filij legitimi.

21 Indubio an prior viuat, non sepa-
randum matrimonium: fortē enim est
mortuus, & validum est. Iudicis verō
arbitrio relinquatur, an mors prioris sa-
tis probatur, vt quis possit secundō cō-
trahere.

22 Bona fide cōiugati, nō sunt admo-
nēdi impedimēti a Parocho, vel Cōfes-
sore: potest enim sequi magnū damnum.

23 Cūm

MATRIMONIUM. 367

23 Cūm praecepitur reuelari impedi-
mentum matrimonij contrahēdi, et si
secretum debes reuelare, si non possis
aliter impedire (sufficit enim vnus tes-
tis ad impediendum) nisi ex reuelatio-
ne timeatur magnum scādalum. Qui-
dam tamen putant crimen occultum
tacendum. Ego potius dicerem tace-
dum, si illi bona fide contrahant, impe-
dimentum nescientes: & quidem qui
putat non profuturum, non debet re-
uelare. *Et de do. non contr. c. 1. v. 1.*

24 Confessio coniugum probat inter
eos matrimonium.

25 Contrahere principaliter matrimo-
nium ob pulchritudinē, aut diuitias,
non est mortale: nec cōtrahere inuitis
parentibus, si absit scandalum.

26 Corrupta nubens ei, qui si sciret
non esse virginem, non eam duceret,
non peccat mortaliter.

27 Compulsus a Iudice aut alio quo-
piam habitare cum vxore illegitima,
aliō migret.

28 Tene-

368 MATRIMONIUM.

28 Tenetur vxor virum migrantem sequi, nisi aliud esset inter eos conuentum, & ipse non cogereetur aliqua necessitate migrare, aut nisi insciens vagabundum duxisset, aut si ipse vellet inhonestè vagari, aut cum periculo animæ vel corporis; vel post matrimonium factus esset vagabundus; item, secundum quosdam, si esset bannitus, aut excommunicatus, quod non facile admiserim.

29 Vxor si viro non obedit in re honesta, & magni momenti, peccat mortaliter.

30 Vir vxorem potest leuiter verberare causa correctionis, atrociter non potest.

31 Potest vxor, viro bona dissipanti prodigè, aut ludis, ea abscondere, & ei negare.

32 In fauorabilibus nomine martitæ venit etiam sponsa de futuro, & nomine vxoris, quæ contraxit in odiosis verò solum quæ consummauit.

Ma-

MATR. IMP. NON DIRIM. 369

Matrimoni impedimenta, non Dirimuntur tamen.

1 PROHIBITIO Episcopi vel Parochi: contra quam facere, mortale quidam putant: alij veniale censent.

2 Tempus ab Aduentu vsque ad Epiphaniam inclusiuè, & 3 die Cinerum vsque ad Octauam Paschæ: quo tempore non licet benedictio nuptialis, nec consensum, nec domum tractatio. At sine his matrimonium contrahere licet, & consummare: effi consummare quidam negant licere, nisi cum rite benedicta.

3 Sponsalia cum altera, non rite dirempta.

4 Affinitas contracta per catechismum inter respondentem & catechizatam, sed sublata est per Conciliū Tridentinum.

5 Vorum castitatis, vel Religionis.

6 Vxoricitium, nisi esset in adultério deprehensa; quidam tamen etiam

Aa

luno

370 MATR. IMP. NON DIRIM.

tunc impedire aiunt. Sunt & qui putet etiam vircidium impedire, quod alij negant. CITIRI HOR

7 Incestus cum vxoris viuentis consanguineis tota secundum gradū, nisi sit occultus.

8 Vi accipere alienam sponsam.

9 Conuictum esse in iudicio, sacerdotem occidisse.

10 Solennem agere penitentiam, dū agitur.

11 Fieri patrini filij, ne possit vxor petere debitum.

12 Potest in Prædictis Episcopus dispensare, cum est periculum incontinentie, & secundū aliquos, Parochus. Excipe tamen tertium & quintum. Nec verò est in vsu petere dispensationem, nisi in secundo ab Episcopo, & in quinto à Papa. Non debet autem Episcopus, nisi urgente causa, concedere tempore prohibito nuptiarum celebrationem, nec tunc etiam cum populi frequentia.

IM.

371 MATR. IMPED. DIRIM. 371

IMPEDIMENTA DIRI-

MENTIA, vide Episcopus.

1 ERROR, Scilicet cū creditur esse persona quæ nō est (socus est si eretor in personæ qualitate, vt dicitur, aut nobilitate) aut à libero creditur esse liber qui seruus est. Quod si error qualitatis ad errorem personæ pertinet, dirimeret: vt si intendebat cū primogenito contrahere, cū talis non sit, sed secundus, set tertius.

2 Si liber seruum ducat domino presente, & tacente seruitutem, sit ille liber, & tenet matrimonium.

3 Si dominus doceat ancillā propriā, hoc ipso facere liberā alij aiunt, alij negant, & quidem probabilius.

4 Cum seruo, inuito eius domino, potest contrahere & seruus, & liber. Non potest quidem dominus prohibere, sed non tenetur consentire, ne sibi præiudicet.

5 Dominus consentiens in serui matrimonium, tenetur permittere vt cohabit.

Aa 2

tenet,

372 MATR. IMPED. DIRI.

tent. quantum opus est ad reddendum debitum. Quod si illo initio seruus co-
traxit cæteris paribus, magis domino
tenetur quam uxori (in dubio verò fa-
uendum matrimonio, præsertim si sit
periculum incontinentiæ) potest verò
etiam tunc seruum vendere, si compul-
situr ad id causa aliqua: tenebiturque
uxor libera seruum sequi, si potest sine
gravi damno.

6 Serua ducta à libero per errorem,
sed volente postea consentire, non te-
netur consentire: quidam tamen dicunt
posse ab Ecclesia cogi.

7 Conditio si sit contra substantiam
contractus, vt contra perpetuitatem
matrimonij, aut fidem, & vterq; con-
sentiat: verbi gratia, Cōtraho tecū ea
lege, vt adulterio victū quæras, vel vt
nō simul viuam⁹, vel vt debitū nō red-
das, aut vt nō reddā, vel, vt conceptio
impediatur, vel, vt proles nō educetur.
Quod si talis conditio apponatur iam
cōtracto matrimonio, nō illud irritat.

8 Con-

MATR. IMPED. DIRIM: 373

8 Conditio perperuò cōtinendi, nō
dirimit, secundū quosdam; secundū
alios dirimit, quod non probō.

9 Conditio turpis, aut impossibilis,
habetur pro non adiecta. Quidam ta-
men dicunt, quæcunque conditio ad-
datur, si desit consensus, nihil fieri: &
si adsit, tenere: quod mihi probatur,
modò non sit conditio quæ iure ipso
irritet, vt supra dictum est.

10 Si verbis de præsentī addatur cō-
ditio de futuro, cum impletur, non fit
matrimonium, sed solum sponsalia.

11 Conditio, Si pater cōsenserit, quæ
nescit esse mortuum, nō impedit, quia
significatur si non resistat: si autē scie-
bat esse mortuum, quidam dicunt im-
pedire: alij habendum pro nō adiecta:
ego rem pendere puto ex intentione
dicentis.

12 Votum, scilicet solenne Religio-
nis, vel Ordinis sacri.

13 Contrahentem post votum casti-
tatis, aut Ordinis sacri, tenere, antequā

374 **MATR. IMPED. DIRIM.**
cōsummet, ingredi Religionē, quidam
aiunt, alij probabilis negāt. Illud cer-
tum, posse consummare, reddendo, nō
petendo est & quodam reddere, petere
solum alterius gratia.

14. Cognatio carnalis vsq; ad quar-
tum gradū cōsanguinitatis inclusiōē.
Quod si alter sit in tertio, & alter in
quinto, possunt contrahere: habetur e-
nim ratio remotioris: si verō alter sit
in quarto, sufficit in petitione dispen-
sationis dicere solum esse in quarto, ra-
cendo alterum esse in tertio.

15. Quoto gradu distāt persone à cō-
muni stipite, toto & inter se distāt: q;
si inaequaliter, quoto remotior. Sūt ve-
rō tot grad⁹ in linea, quot persone, id ē
per primā, id est, stipitem: id qd etiam in Iu-
re Civili obseruatur in ascendētibz &
descendētibz: at inter collaterales,
cū distāt aequaliter, duplicantur gra-
dus secundū Ius Civile, respectu Ca-
nonis: itē autem inaequaliter, tot sunt
gradus, quot persone, dempto stipite.

MATR. IMPED. DIRIM. 375

16. Cum parentibus Iure diuino pro-
hibitu matrimoniu, id ē, solum secun-
dū quosdam secundū alios, etiam cū
fratribz alijs, etiam cum nouerā, &
auo, & omnibz ascendētibz & de-
scendētibz, & cum filiorum sororibz
& vxoribz. Ego cum alijs puto posse
Papam dispensare cum omnibz, exco-
pris parentibz & fratribz.

17. Potest filius Petri ex alia vxore, du-
cere aliam vxoris eius ex altero viro.
18. Infideles cōuersi possunt manere
in gradibus prohibitis sola lege huma-
na, nisi essent in gradibus Ius lege ma-
trimonium irritantibus coniugati: in-
ijs enim opus esset de nouo cōtrahere.

Male C. V. L. T. V. S. DISPARTAS.

19. Qui cognouit consanguineam cū
qua vult contrahere, non oportet sū di-
cat in petitione dispensationis, si res
est occulta. Quod si Papa sciens pec-
catum, dicat in dispensatione, nō illa
mortua contrahat amplius, potest cō-
trahere, nisi esset impossum in pec-

376. MATR. IMPED. DIRIM.
n in incestus, vt quidā aiunt: est enim
clausula ordinaria, fundata in præsum-
ptione aliorum fortē criminum.

20. Cognatio spiritualis, scilicet inter
baptizantem vel confirmantem & te-
nentes ex vna parte, & baptizātū vel
confirmatum, cuiusque parentes ex alte-
ra: nec ultra designatos ad tenendum
alij tangentes contrahunt cognatio-
nem. Quod si nulli designentur, om-
nes tangentes seu tenentes dum bapti-
zatur, vel de fonte leuatur, contrahūt:
itemque quotquot Parochus ad tenen-
dum designauit, si teneant.

21. Cognationes aliæ spirituales, quæ
olim in Baptismo aut Confirmatione
contractæ erant, sublatae sunt per Cōc.
Trid.

22. Etiam in Baptismo dato in neces-
sitate contrahitur dicta cognatio; non
autem in Baptismo solenni iam antea
baptizati.

23. Si pater in necessitate filium ba-
ptizet, potest debitū ab vxore petere:
alioqui

MATR. IMPED. DIRIM. 377
alioqui cognatio hæc superueniēs ma-
trimonio, debiti petitionem impedit
in eo qui fecit (nisi fecisset necessita-
te, aut ignorantia Iuris vel facti) dispē-
sat tamen Episcopus.

24. Cum non baptizato non contra-
hitur cognatio, et si id quidam affir-
mant.

25. Non confirmatum contrahere in
Confirmatione cognitionē, alij aiunt,
alij negant minūs probabiliter.

26. Sufficit ad contrahendam cogna-
tionem tangere solum linteum: opor-
tet verò tangere intentione faciendi
quod solent patrinī: potest & quis te-
nere non tāgendo, vt infantem in dis-
co, vel absistendo tanquam susceptor,
dum baptizatur, vel leuatur.

27. Potest quis tenere filium eius qui
suum tenuit, & vir, vxorūque eundem,
sed non decet.

28. Cū quis per procuratorem te-
net, ipse contrahit cognitionem; non
procurator: potest autem esse procura-

378. **MATR. IMPED. DIRIM.**
tor viri mulier, & mulieris vir. Ex Cōg.

29. Cognatio legalis, scilicet inter adoptantē & adoptatū, huiusq; descendentes usq; ad quartum gradū, & inter adoptatū, quamdiu non est emancipatus, & adoptantis filios legitimos, dum sunt in patris potestate, & inter uxorem adoptantis & adoptatū, & inter huius uxorem & adoptantem.

30. Mortuo adoptante, inter huius filios legitimos & adoptatū, nullū est impedimentum.

31. Duo adoptati possunt inter se contrahere.

32. Episcopus potest dispensare in iā contracto, secundum quosdam.

33. Crimen. Primò, si utriusque opera occidatur alter ipsorum coniux, vel possint contrahere: secus si alterius tantum opera occidatur, etiam ad illū finem, modò adulterium ab utroque notum non interueniat: aut si alia sententia, etiam interueniente adul-

MATR. IMPED. DIRIM. 379

terio occidatur etiam ab utroque, aut solum ratificetur, modò non præcesserit iussio, aut consilium. Putant verò quidam, si vir uxorem occidat ut debeat adulteram, dirimi, nō autē si uxor occidat virum: sed & id alij affirmant.

Vide, 31. quæst. 1. si quis vivente. Secundo, si adulter ante vel post contractū, contrahat eū adulterō validè coniugato, aut ei promittit non deceptoris seu ficti, ante vel post adulteris, contrahatur post mortē conjugis: oportet autem adulterium esse utriusq; notū, & promissionem ab altero acceptari.

34. Cultus disparitas: scilicet cum nō baptizato matrimonium nullum est: valida tamen sunt sponsalia cum conditione si baptizetur.

35. Conversus ad fidē, si cōiux infidelis monitus non vult converti, potest contrahere matrimonium, vel fieri Religiosus, vel accipere Ordinem sacrum. Quinquā prius matrimonium nō dissolvitur, nisi per secundū fidelis matri-

380 *MATR. IMPED. DIRIM.*
monium, vel professionē Religionis.
Si tamen est ordinatus, non restituitur
infideli conuerso. Quidam tamen sen-
tiunt dissolui simul ac infidelis non
vult cum fidei habitare, aut non sine
Dei iniuria.

36 Si infidelis conuertitur, non est
opus nouo consensu ad matrimoniū.

37 Si conuersus habebat multas vx-
res, ecquē omnes conuertantur, solam
potest retinere quam primò legitimè
duxerat.

38 Conuersum sequuntur filij nō a-
dulti: in dubio autem de usu rationis,
iudicandum in fauorem fidei. Conuer-
sus autem filius gaudet hereditate, &
vxo dote.

39 Mortale est cum hęretico cōtra-
here, nisi esset spes certa conuersionis.

40 Vis, scilicet illata ad contrahen-
dum, irritat matrimonium factum me-
tu cadente in constantem virum (nec
firmatur consensu, aut iuramento, aut
copula, durante metu) talis verò est me-

MATR. IMPED. DIRIM. 381
metus carceris, vel flagellorum, aut ma-
gni damni: non est autem talis qui a
Superiore iustè incutitur, aut si quis
contrahat vt euadat legitimam pœnā
mortis, aut ducat filium medici nolen-
tis alioqui mederi.

41 Qui timore contrahit, sciens esse
inualidum matrimonium, non peccat,
timore excusatus.

42 Ordo, scilicet sacer. Quòd si quis
sacram conjugatus ordinetur sine cōsen-
su vxoris, nec poterit vti Ordine, nec
debitum petere, nec ad superiorem Or-
dinem ascendere, nisi Religionem pro-
fessus. *Vide extra. Antiqua, de voto.* non
potest autem profiteri, si erat consum-
matum, nisi vxore consentiente.

43 Ligamen, scilicet coniugij.

44 Qui cōtraxit falsò credēs cōiugē
vivere, eū in intentione cōtrahēdi quā-
tum posset, validè contraxit.

45 Quæ ex probabili causa firmiter
crediti virum mortuum, si nubit, excu-
satur.

382. MATR. IMPED. DIRIM.

46. Honestas, scilicet si contrahatur cum cognato, etiam in quarto gradu coniugis prioris, etiam per ratum solum coniugium, nisi illud coniugium esset inuoluntarium, & occultum, aut manifestum esset fuisse inuoluntarium: Item si, contrahatur cum cognato in primo gradu sponso de futuro, nisi si facta fuissent inuoluntaria, aut soluta de communi consensu.

47. Potest in iam contracto dispensare Episcopus, secundum quosdam, si non possit facillime adiri Papa.

48. Affinitas, scilicet cum affine usque ad quartum gradum includitur: quod si est affinitas ex fornicatione, usque ad secundum solum.

49. Affinitas contrahitur cum eo, cuius quis consanguineus est copulatus, eodemque gradu quo erat ille consanguineus: requiritur verò in copula seminata viri intra vasa feminarum.

50. Cum bona fide contracto per ignorantiam consanguinitatis, potest, secundum quosdam, Episcopus dispensare.

MATR. IMPED. DIRIM. 383

dispensare, si Papa non possit facile adiri.

51. Impotentia, scilicet seminata intra vasa, vel in ore valis: Quidam rationem ponunt sufficere copulae potentiam, quia non desinit in actum, sed de gestibus. *9. 7. Hic quia.* Certum est, adulescentes contrahere solent.

52. Impotentia est, quae non potest tolli sine miraculo, aut peccato, aut exitu periculo: secus si orationibus, aut exorcismis, aut cum potest adhiberi remedium per artem, aut artem, sine graui periculo.

53. In maleficio & impotentia, quae speratur posse tolli, datur trientium ad explorandum an possit copulari: quod si non speratur, statim separandi.

54. Quae simpliciter est impotens respectu viri, non est illi reddenda, si deprehendatur cum altero esse potens.

55. Quae sine periculo vitae potest concipere, etiamsi sine eo non possit parere, non censetur impotens.

384. MEDICVS.

36. Scilicet contractum cū impotentē tenere alij aiunt, alij negant: tules certē separandi non sunt, sed debent ab impudicis actibus abstinere.

37. Cū dubium est, præcesseritne impotentia contractum, an sit secuta, qui dampnantur dicimendū, quibus assentior: credendum enim præcessisse, et si id quidam negent.

MEDICVS, vide *Infirmus*.

MEDICVS Non potest doctoratus gradū accipere, aut facultatem medicandi, nisi iuret corā notario & testibus se seruaturum decretum Pij Quinti de admonendo statim egro confessionis: quam si ille nō faciat, de non visitando terrio die, nisi differret de consilio Confessoris. Ex Pij Quinti Bulla.

1. Medicus tenetur pauperem & gratis curare, & ei soluere necessariam medicinam, si potest.

3. Medicus non debet Iudex negare suspensum ad anatomiam.

4. Me-

MENDACIVM. 385

4. Medicus pretiū accipiens immodicum, tenetur restituere, vt qui plus iusto aliquid vendit.

MENDACIVM, vide *Iuramentum*.

MENDACIVM Officiosum etiam in iudicio veniale peccatum est: item quod sit in re parua etiam in Confessione: etiam si id quidam negent, dicentes esse mortale.

2. Mentiri in Concione in pertinentibus ad doctrinam, quidam aiunt semper esse mortale, alij non semper.

3. Petenti quæ ei reddidisti, potes negare te accepisse, scilicet sic vt ei debeas nunc: & petenti torum, cū solū partem debeas, negare te debere, scilicet quantum petit.

4. Quidam dicunt, cum qui non tenetur respondere ad intentionem rogantis, posse respondere aliquid subintelligendo: vt non esse, scilicet ita vt dicere ei teneatur: vel se non habere,

B b.

sci-

scilicet vt ei det. At alij id non admittunt, & fortè potiori ratione.

M E T V S, vide *contractus*.

1 **M**E T V S iustus, seu cadēs in constantem virum, est, quo probabiliter quis sibi aut suis timet graue malum: excusatq; feminam minor metus quā virum.

2 Metus iustus excusat à peccato mortalitè in lege humana, & in ijs quæ requirunt consensum liberū, vt voto, & matrimonio, tollit obligationē, cū ab aliquo ad hæc facienda incutitur. Quidā tamen putant, in voto manere obligationem, si quis habuit animū se obligandi, vt manet in iuramento.

3 Quicumq; metus, etiam minor iustus, est causa principalis actus, sine qua non fieret, illum annullat corā Deo, at promissionem, votum, & matrimonium, secundum quosdam: quod mihi non videtur tutum.

4 Qui iustè metum incutit, nō dicitur

tur

tur vim facere, vt ideò contractus debeat censeri nullus.

M I L E S, vide *bellum*.

M I N O R, vide *Contractus*.

1 **M**I N O R I S tutela durat vsq; ad pubertatē: inde, vsq; ad vigesimum quintū annum completū, sub curatore est. Quod si nō habet curatorem, gesta per eam valent.

2 Minor ingressus Religionem potest bona sua alienare: velut enim moritur: modò sit doli capax: nā ante septennium nulla eius obligatio valet.

3 Minor potest alium obligare ad sui vtilitatem: & pubertati proximus, potest se alteri obligare cū tutoris auctoritate.

4 Contractui à se facto cū aliquo, vt emptionis, aut venditionis, potest stare si velit, & tunc alter tenebitur: sed poterit is etiam exigere auctoritatē tutoris, & si opus sit, etiam Iudicis, cū ille non vult stare: verbi gratia, vt soluat quod erant, aut reddat.

B b 2

5 Mi-

5. Minor ex contractu facto sine auctoritate tutoris, aut curatoris, non manet obligatus civiliter, nisi in quantum factus est locupletior, aut dolo est usus: manet tamen obligatio naturalis: itaque ex contractu cum eo oneroso, ut qui et vendidit, aut ab eo ludo est lucratus, non tenetur restituere usque ad condemnationem Iudicis, si nulla est usus iniustitia.

6. Minor, in spiritualibus agit ut maior: itaque tenet renuntiatio ab eo facta beneficii.

7. Minor latus potest per quadriennium post vigesimo quintum annum petere restitutionem, nisi scienter contrarium iurasset.

8. Minor ante vigesimum annum non potest accusare, nisi ob sui, aut suorum iniurias: nec ante vigesimo quintum esse procurator in iudicialibus: nec ante decimumseptimum in extrajudicialibus.

9. Minori, nisi detur tutor a testatore, datur a lege primo loco avus. 2. mater,

ter, si velit hec. 3. avia, si velit. 4. propinquior cognatione mascula. 5. aliquis a Iudice.

10. Spurio non datur a lege tutor, pater aut mater, sed a Iudice naturalis datur.

11. Tutor non potest esse minor viginti annis, nisi forte mater, nec Religiosus: nec femina, nisi mater, aut avia: nec Clericus in sacris, si non vult: nec Episcopus, nisi miserabilis. Horum vero tutelam recipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi: quod ego de Religiosis in univertum non admitto.

12. Acquisita per tutorem ex rebus pupilli, sunt pupilli.

M I S S A, vide *Altare*, *Episcopus*, *Excommunicatio*, *Irregularitas*, *Parochus*, *Residentia*.

H O S T I A M Oportet ex tritico conficere: certe in alia specie frumenti consecrare, non licet: non

verò factum teneat, non convenit inter Doctores.

2. Potest in necessitate consecrari in musto expresso ex vitis.

3. Congelati vini consecratione tenere quidam aiunt, alij negant: ego validam puto: est enim vinum etiam cū est congelatum.

4. Est & panis etiam qui ex aqua nō naturali fit, etsi quidam non putent idoneum consecrationi: ego cum alijs puto.

5. Sufficiunt quidem ad consecrationem vni haec sola verba, *Hic est calix sanguinis mei*, vel *Hic est sanguis meus*: sed non licet alia praeter ea quae sunt in Ecclesiae usu omittere.

6. In dubio probabili quod defuerit aliquid ad consecrationem necessarium, potest etiam post longam moram repeti forma consecrationis, sub conditione mentali, si non est consecratum.

7. Praeter corporalia, adhibenda linea duae: quamquam vnum sufficit, praeter

sertim

sertim si sit duplicatū. Potest & quis, secundum quosdam, in necessitate vti profanis linteis, eaque postea reddere domino suo vtenda.

8. Calicem & patenam oportet saltē ex stanno esse, aut plumbo.

9. Potest quis vti stola pro cingulo, & manipulo pro stola.

10. Cingulum non est necesse esse benedictū: nec linteū quo calix operitur, 11. Ex duplicata stola, vel casula, seu planeta, possunt fieri duae, & ex stola cingulus, & contrā, sine alia benedictione.

12. Cingulum fractum potest necesse, si pars altera non sufficit.

13. Nec ob vitandum mortem quidā aiunt celebrandum sine vestibus sacris, aut libro: at melius alij, Ecclesiam non obligare cum tanto periculo.

14. Omittenda quidē Missa etiā in necessitate, si non potest rite peragi.

15. Celebrare sine calceamentis, si absit conspectus, non est mortale: est autem,

B b 4

secun-

secundum quosdam, si celebretur corporalibus valde immundis.

16 Corporalia lauant Diaconi, vel Subdiaconi, itemque purificatoria, & prima ablutio in piscinam mittitur: semel verò ita lora, possunt tradi Monialibus iterum lauanda, & reficienda.

17 Potest quis ex causa operto capite celebrare, vel amictu, vel pilolo, saltem vsque ad consecrationem; vitandum tamen scandalum, & expedit fieri de licencia Episcopi. *Vide. c. Nullius de cons. d. 1.*

18 Potest quis, si desit minister, ipse sibi respondere in Missa. *Vide. glo. de cons. d. 1. Hoc quoque, & ca. Inhibendum de coh. cler.*

16 Super mare aut fluuium, si timeatur sanguinis effusio, celebrare non licet, si non timeatur, putatur licere.

20 Licet in necessitate extra ecclesiam celebrare sine Episcopi licentia, vt si quis sit in itinere, aut Ecclesia populum non capiat: nec id prohibetur Concilio.

eil. Trid. Extra necessitatem verò si fiat, & absit contemptus, & scandalum, non est mortale. Potest quidem Episcopus dare licentiam celebrandi in Capella domus priuata, & sub dio.

21 Coeptum sacrum potest ex causa omitti, & ab initio repeti, nisi esset iam facta oblatio.

22 Non est mortale celebrare ante dictum Matutinum: etsi quidam putant solam grauem necessitatem excusare a mortali: certè quem morbus impedit dicere Officium, potest celebrare.

23 Celebrare in Parasceue non licet, etsi quidam licere putent: in die Coenæ licet, & Sabbato sancto, quo etiam, si absit scandalum, licebit quarta hora post meridiem celebrare.

24 Eodem die potest quis plures Missas dicere ob populi necessitatem, & cum causa honesta postulat, vt cū aduenit qui Missam in festo non audiuit. *Vide. de celeb. Miss. c. 3.*

25 Pollutio inuoluntaria non impedit

dit celebrationē eo die: pollutus autē voluntariē, si post Confessionē celebret, peccat, sed non mortaliter.

26 Irregularis celebrans ob iustū motum excusatur, itemq̃, excommunicatus: nec tunc fit irregularis. Dicunt & quidam, non ieiunium posse ad vitandum scandalum celebrare: de quo vide infrā: id enim admiserim cepta iā Missa.

27 Ante aurorā celebrare licet ob necessitatem, aut urgentem causam, ut ob iter faciendum, & si absit scandalū, licet etiā hora nōna, scilicet tertia hora post meridiem.

28 Qui cōsecrat duas hostias, putans vnā, vtrāq̃, consecrat: intendit enim consecrare quod habet in manu.

29 Accepit particula ut consecratur, etiamsi in consecratione de eis nihil cogitetur, sunt verē consecrata, ob virtuales intentionem.

30 Qui aduertit hostiā consecratam esse corruptam, aliam consecret, incipiendo

piendo a, *Qui pridie*, &c. vsq; ad, *simili modo*, &c. exclusiue: deinde ad locū transeat quō perueniat: taudemq̃, illam hostiam corruptāumat post sumptum calicem, vel seruet.

31 Qui sumpta hostia deprehendit aquam esse pro vino positam in calice, si in loco publico est, infundat vinum veluti ad ablutionem, & clām consecret, &umat: quōd si in priuato, nouam hostiam etiamumat & cōsecret, incipiendo a, *Qui pridie*, &c. Aqua vero mittatur in piscinam quae solet esse prope altare. Quōd si quis pergat in Missa, & ista ex ignorantia velurbatione omittat, non peccat mortaliter.

32 Qui cepta Missa recordatur se nō esse ieiunū, pergat, si alioqui sequeretur scandalum: itemq̃, si se tunc aduertit esse irregularem, aut excommunicatū: nec ideo fiet irregularis. Quōd si aduertit se esse in peccato mortali, coneratur, nec Missam omittat, etiamsi possit sine scandalo.

33 Si venenum sit in vino consecrato, aliud consecratur, & illud supra collectum & siccatum comburatur, & cineres in piscinam mittantur.

34 Hostia ab animali comesta, si potest extrahi, seruetur, donec corrumpatur, animal verò comburatur, & in piscinam cineres mittantur: itidemq; videtur faciendum, si quis comat Eucharistiam.

35 Si hostia calici heret, aut palato, toties adhibeatur ablutio, donec deglatiatur.

36 Post ablutionem si apparent reliquie, aut particule consecrate, que non possint facile asseruari, sumi possunt a Sacerdote, dum adhuc est in altari.

37 Si sanguis cadat super tabulam, lambatur hæc, & radatur: si super mappam, sugatur & luetur: deinde rasura vel ablutio in piscinam mittatur.

38 Si Sacerdos non possit Missam absolueret, si quidem nondum consecraverat, perfici potest per alium ieiunum, si

si consecraverat, & non communicaverat, perficere potest, & secundum quosdam, etiam debet alius, etiam non ieiunus, si desit ieiunus, non autem excommunicatus, aut suspensus, aut irregularis. Quod si desit qui perficiat, sequenti die perficiatur, aut sumatur ab alio in alia Missa Sacramentum.

39 Missa sicca celebratur sine planeta, cum vestibus reliquis sacris, vel superpelliceis cum stola in modum crucis, & candelis: non sit autem conversio ad populum, nec consecratio, nec ea que ad oblationem pertinent.

40 Non potest celebrari pro excommunicatis, nisi Excommunicatio sit iniquitatis, aut credantur dolere de peccatis: tunc enim pro talibus potest Missa applicari, & etiam pro conversione infidelium, & pro utrisque orari secreto in Missa.

41 Cum in Missa oratur pro Antistite, intelligitur Episcopus loci ubi Sacerdos habet domicilium: nomine verò

Re-

Regis, intelliguntur etiā filij, & vxor,
& quicunque ad ipsum pertinent.

42. Missa habet effectum secundum
affectum offerentium, & eorum pro
quibus offertur. Offerentes autem di-
cuntur etiā circumstātes, & qui pro
Missa eleemosynam dederunt. Aiunt
autem quidam, vtilius esse allare deo
rē Missæ, quā curare pro se offerri.

43. Missa pius illis prodest, pro qui-
bus particulariter offertur. Quidam ta-
mē putant, Missam pro multis oblatā,
tantum singulis prodesse, quantum si
pro illis solis offerretur: sed comuni-
ter non probatur ea sententia, alioqui
probabilis: certē si ab ipso rogatus ce-
lebraret, videtur tantum prodesse.

44. Qui debet Missam duobus, non sa-
tisfacere dicendo vnam, quidam aiunt:
alii satisfacere dicunt, si ab illis nihil
accepit pro Missa, aut si tantum pro
eis adhibeat affectum, quantum si pro
vno solo diceret, aut si nulli eorū to-
tam Missam promissit: quorum mihi opi-
nio

nio non displicet: certē cum multi pro
Missa dederunt eleemosynam, perinde
mihi videntur ex eadem fructū recipere,
ac si pro eis solis offerretur, nec e-
nim palliū breue est, qd multos operi-
re non possit. Nō ideo tamē puto posse
Sacerdotē, vbi ab aliquo accepit quā-
tū decet pro Missa, accipere pro eadē
quicquā ab alijs: nec Parochū, cū sup-
perat ad victum necessaria, debeat qd
pro ouibus saepe Missas offerre (q. si nō
suppetant, saltē debet pro ratione fru-
ctuum) posse accipere passim pro illis
sibi ab aliquo qui pro se vult offer-
re: interdū verō posse non negauerim.

45. Cui datur certa summa pecuniæ
pro missis a se dicēdis, potest alios pro
minori pretio conducere qui adiunēt,
& reliquum sibi retinere: secus est si ac-
cepisset vt curaret dicendas per alios.

46. Obligatus quotidie celebrare, in-
telligitur salua honestate, & deuotio-
ne, nisi esset obligatio per se vel per a-
liū celebrandi.

47 Qui non potest celebrare in loco designato, debet in alio celebrare.

48 Obligatus dicere quotidie certā Missam, ut pro defunctis, potest dicere Missam illius diei, praesertim si est festum: quod si est duplex, aut semiduplex, de illo debet celebrare, & nō pro defunctis.

49 Videtur etiā quibusdam peccare mortaliter Praelati Collegiatarū Ecclesiarū, aut Cōventualium, si non curēt in eis quotidie, cum possit, celebrari.

50 Navarrus ait peccare ita Missam submissē celebrantem, ut circumstantes non possint audire. Addunt & quidam, nō illepide, Missam debere celebrari cum A. B. C. D. id est, altē, breuiter, clarē, deuotē.

51 Idē existimat, quē in Missa secretō dicuntur, posse mēte sola sine voce recitari: quod ego nec ausim facere, nec improbare.

52 Missā cātantē praestat audire quē alij cantant, quā interim per se legere.

53 Ce-

53 Celebrā coram Episcopo in eius Dioecesi, dicat in Confiteor, Et vobis Pater & fratres. In fine autem Missae, inclinato capite, expectet ab ipso licentiam benedicēdi: deinde benedicat alios, at non illū: tum se illi iterū inclinet, velut expectans benedicēdi: deniq; omnibus absolutis, faciat ei reuerentiā.

54 Clericus peregrinus nō admittēdus ad diuina Officia sine literis commendatitijs sui Ordinarij. *Ex Trid.* Qui tamen est alioqui notus, aut creditur non habere impedimentum, potest admitti, & permitti celebrare.

MISSAE AUDITIO, vide *Missae.*

1 **N**ON Potest Episcopus cogere ad audendam Missam aut cōcionem in Parochia, aut ad discendam ibi doctrinā Christianā. *Ex Cong. Conc.*

2 Satisfacit Ecclesiae praecepto, qui incipit Missam audire ab Epistola, & secundum quosdam, etiā ab Euāgelio usq; ad Communionē: & qui post Epistolam

Stolam vel Euangeliam veniens, legit, aut audit a legente quæ non audiuit: & qui tempore missæ discit pro rebus missæ necessariis: & qui præsens est, etiam si non audiat, modo reverenter attendat: & qui partem unius missæ audit, & reliquam alterius: & qui audiens sacræ, simul dicit Officium, aut penitentiæ inunctionem: id tamen quidam non admittunt.

3. Excolat missam non audientem legitimum impedimentum, & quævis rationabilis causa, ut si heres impediat, aut femina prodeundo est alius peccati occasio: & considerando, ut puellarum quæ non solent domo egredi: & custodia domus: & pudor ob vestem non decet: & Ecclesie distantia debilem.

4. Tempore interdicti habentem privilegium tenet sacrum audire, quidam negant, alij probabiliter affirmant.

5. Tenetur paterfamilias curare ut domestici sacrum audiant.

6. Transiens per locum ubi est festum par-

particulare, non tenetur audire sacrum: sed est si inde recedat, aut eo accedat.

7. Non relinquenda in festo missa ob concionem, ut quidam putant.

8. Sufficit in festo Natiuitatis audire unam missam, & in quovis festo audire missam quæ dicitur, etiam de defunctis.

9. Missæ excommunicati non denunciati potest audiri: itemque, secundum quosdam, suspensi etiam denunciati, si absit scandalum, quod nullo modo iure prohibetur.

MONASTERIUM, vide Ecclesiæ, excommunicatio.

1. MONASTERIUM Ingressi potest, qui potest dare ingrediendi licentiam.

2. Monasterium non potest egredi monialis sine causa, & consensu Superioris, & Episcopi. *Ex Conc. Conc.*

3. Episcopi non possunt ingredi monasteria mendicantium monialium non sibi pleno iure subiecta. *Ex Tit. Quinto.*

4 Monasterium non tenetur pro delicto Religiosi, etiam Prælati. *Vide Regulam Delictum, lib. 6.* Nec ad debitum Monachi, nisi sit in eius utilitatem cōuersum, aut eius commissione factum, aut sit Prælati debitum, vel Conuentus: obligatur verò quis Monasterio ex contractu cum Monacho.

5 Puella, de qua est litis, potest interim collocari in Monasterio de licentia Episcopi: itemque de licentia Superioris & Montalium, quæ domi tutò illi nō potest, aut causa educationis vñ que ad annū vigesimumquintū ætatis: sed sine ancilla & potestate egrediēdi, nisi ob morbi curationem. *Ex Cōg. Cō.*

MONETA, vide Cābiū, Debitū.

M O R A, vide Debitum.

1 **N**ON Tenetur quis ad interese dāni, aut lucri cessantis, ante moram, si de eo non sit pactum.

2 Obligatus ex delicto, semper est in mora, qui autem sine delicto, & nō potest, aut difficilē potest, aut alioqui causa

causa iusta excusatur, putant quidam non esse in mora, adeoque non teneri ad interesse ratione moræ, nisi ex pacto, vel appositione pænæ conuersionalis, si tali tempore non restitueret, aut impotentia culpa eius accidisset. Alij putant, qui non soluit tēpore debito, etiā sine culpa, in mora esse, quæ mihi opinio videtur mercatorum vsu recepta.

M O R T I S A R T I C U L I S.

1 **T**A L I S Est, qui prudentis iudicio videtur, & secundū quosdam, cū quis febri continua laborat, aut est ætate confectus, aut iter facturus periculosum.

M V T V V M, vide Debitum, Depositum, Vñura.

1 **M**V T V V M Repetens ante tempus quia eget, non tenetur ad interesse, nisi mutuatarius aliud, si ille non mutuasset, fuisset habiturus.

2 Licere aliquid accipere pro obligatione
Cc 3 gatio-

gatione mutuandi, quidam aiunt: ite-
que ratione periculi cui pecunia ex-
ponit, & molestie quam patitur caren-
do pecunia.

3 Mutuare cum pacto remittende in
iuria, vel remutuandi, licere quidam
aiunt: sed id postremum alij negat: ego
id non improbarim: illud vero prius so-
lum proba, si non pro iniuria debeat
quicquid pecunia estimabile: obligare
enim ad aliquid pecunia estimabile ob
mutuum, omnium consensu, usura est.

4 Mutuans etiam ultro, potest ex pa-
cto accipere lucrum cessans, et si id qui
dam negant: non tenetur autem mutua-
tarius ad interesse remotum: est enim
id infinitum: sed ad propinquum so-
lum.

5 Quod tibi a mutuatario gratis do-
natur, etiam cum petisti, potes retine-
re: solum enim prohibetur quod datur
velut debitum ratione mutui.

6 Pecunia deposita cum potestate utri-
usque, sit mutuum: idemque est de quouis co-

stent-

sistente in numero, pondere, aut men-
sura: sitque depositarius dominus.

7 Si quis det frumentum, recepturus
oleum, mutuum videtur implicitum.

8 mutuare mercatori cum pacto ut
reddat in mercibus, vel operario ut in
operis, est emere anticipata solutione.

9 Mutuum frumentum eadem me-
sura reddendum, aut pretium quo va-
let tempore quo redditur, etiam si red-
datur in loco ubi plus valet, aut repe-
tatur tempore quo plus valet, quando
non est prefixum tempus redditioni.

At mutuate pecunie debet recipi va-
lor temporis quo data est, scilicet tot
nummi quot aureus tunc valebat. At
pactum de recipiendo pro frumento
quantum valet tempore quo datur, est
non mutui, sed venditionis. *Vide ff. de
reb. cred. l. 22.*

10 Mutuum acceptum ab usurario po-
tes in alium transferre, cum pacto ut
soluat usuram quam tu debebas. *Vide
cyl. usur. l. 5. 20.*

664

NAV-

NAVCLERVS, vide *stabularius*.

NAVRAGIVM, vide *Furiū*.

NEGOTIVM.

NEGOTIVM Ali-
terius potest quis a-
gere sine eius man-
dato.

NOMEN.

NOMEN Sibi quemque posse
mutare, excepto seruo, modò
fiat sine fraude, & alterius præiudicio,
quidam alunt: ego ad tēpus & ex cau-
sa id posse puto: alioqui acceptum in
baptismo non posse, nisi fortè in Con-
firmatione.

NOTARIVS, vide *beneficium*,
iudiciales actus, *Ordo*.

NOTORIVM, vide *ma-
nifestum*.

OBE.

OBEDIENTIA, vide *Præ-
ceptum*.

OBEDIENDVM
Superiori, cum non
est certū præcipi ma-
lum: in dubio autē an
malū sit, excusat obe-
dientia credentem licere obedire.

2 Mortale est nolle obedire in re
gravi sine causa, aut nolle aliquid face-
re, quia iubetur: est enim id contemne-
re Superiorem. Quidam tamen famu-
los non putant teneri obedire sub pec-
cato mortali: id quod probabile est.

3 Obediendum non est, cum credi-
tur inde malum oriturum.

4 Non tenetur obedire, qui credit
Superiorem per errorem præcipere, &
si veritatem sciret, non fuisse præce-
pturum: & quidem per edicta genera-
lia non intendunt Superiores obliga-
re cum magno damno.

Cc 5

OBLA-

1 **O**BLIGAT. Consuetudo aliquando offerendi in Ecclesia, si obtineat vim legis, secus si per devotionem liberam fiat: sufficit vero, cum obligat, maiorem partem populi offerre.

2 Oblata celebranti in Ecclesia, cedunt Rectori, itemque quae offeruntur Ecclesijs ditionis eius.

OBLIGATIO, vide *Contractus*.

1 **M**ULTORVM Vinculorum simul fieri impossibiliū, praevalet maximum: si autem sunt aequalia, primum.

2 In obligatione generali, etiam cum iuramento, non veniunt ea quae non intendeabas: talia autem videntur esse, quae si tunc cogitasses, ad ea te non obligasses.

3 Obligaris pro te negotiū utiliter agentī, nisi contrarium sis protestatus.

4 Obligaris ex filij tui contractu conven-

verso in tui utilitatē, vel si habes eius peculium.

5 Obligatus coquere familie pro certo pretio, tenetur etiā si illa aliquantū augatur: quod si grande esset augmentum, vel decrementum, augendum etiā, vel minuendum pretium.

9 Nemo potest se obligare ad poenā mutilationis, quia nō est dominus membrorum.

OBSES, vide *Bellum*.

1 **O**BSIDEM Dare potest Papa Clericum, vel Religiosum, & Abbas Monachum pro monasterij utilitate.

OCCULTVM, vide *Manifestū*.

ODIVM, vide *Charitas*.

OFFICIUM.

1 **O**FFICIUM Reip. nisi uti-
liori derur, seu digniori, quidā putant esse mortale, alij sufficere, si detur idoneo.

2 Officia Reip. vendere, illicitum quidam asunt, alij negant: certē non exp-

dit, nec ausim probare: multa enim ex eo mala.

3 Potest Princeps compellere subditum ad suscipiendum officium publicum. *Vide Tho. ap. 4. 2. 1.*

4 Officialis, si habet stipendium sufficiens, non potest pro suo ministerio aliquid accipere, nisi fortè liberè donatum.

OLEVM.

1 **O**LEVM Non sacrum additū sacro, sit sacrum, modò id quod additur, sit minus eo cui additur.

2 Oleo Chrismatis potest pger de licentia Episcopi vngi. *Vide Innoc. I. Epist.*

OPINIO, vide *Dubium*.

1 **O**PINIO Est assensus cum formidine de opposito.

ORATIO, vide *Hora canonica*.

1 **Q**UI Orat ex obligatione, tenetur attendere, alioqui non satisfacit.

2 Pollunt orari & anime quæ sunt in

In Purgatorio (etsi id quidam negent) & qui creduntur esse in celo, sed prius solùm oratione.

3 Obligare orandi præceptū in maxima tua aut proximi necessitate, itè cū necesse ad gratiam preparari, vt cū suscipiendum est Sacramentum, alioqui peccari mortaliter, quidam affirmant: quod ego non ausim.

4 Non peccat qui pro propria morte orat, aut pro aliena, ad vitandū peccatum.

5 Oratio peccatoris & tēporalia impetrat, & dispositionem ad gratiam.

ORDO, vide *Dimissoria*, *Directorium*, *trigularitas*, *Suspensio*.

1 **A**N Omnes Ordines sint Sacramentum, non conuenit inter Scholasticos Doctores: ego omnes esse puto.

2 Etsi vnctiones & manus impositio quibusdam videantur solū Sacramentalia, si tamen omīssa sunt, adhibenda. ante-

antequam quis Ordine utatur. *Vide. fin. de Sacram. non iter.*

3 Cōtractus materiæ nō est de essentia Sacramēti (et si id quidā putēt) nec oportet suppleri, si modō Episcopus presentavit, etiamsi non tacta sit.

4 Cum dubitatur an aliquid essentiale omissum sit, omnia sunt iteranda, alio qui solum id quod omissum est: nec prius Ordine utendum.

5 Sufficit tāgere paulō antē, aut post verba ordinantis.

9 Presbyter sit, dū ei traditur materia cōsecranda: Diaconus, dū liber; Subdiaconus, dū calix cum patena (sufficit verō calix etiam non cōsecratus); Acolythus, dum vireolus, vel candelabrum; Exorcista & Lector, dum liber: Ostiarius, dum clavis. Sufficit verō in ceteris ordinibus, prāter Sacerdotiū, tradere materiam per Archidiaconum.

7 Episcopus datur per manus impositionem: putant verō quidam, & eam, & quod traditur, & vñctionem, esse de essentia.

essentia: putant & quidam, non esse Sacramentum seu Ordinem distinctum a sacerdotio, sed eius gradum quendam: ego & Sacramentum & ordinem distinctum puto.

8 Diaconi est, per modum Catechismi exponere fidei articulos, & Decalogū, legere Euāgeliū, & de Episcopo vel Parocho facultate, predicare, & baptizare, & dare Eucharistiā: id quod etiam potest facere in necessitate, & recitare nomina baptizandorum & ordinandorum.

9 Exorcistæ officium iam soli faciūt Sacerdotes.

10 Lector solebat olim novos fructus benedicere, nunc solum legit, & cantat.

11 Acolythi est, preparare lumen, vinum, & aquam ad missam.

12 Actus ordinum minorum possunt fieri per carentem ordine, ex consuetudine vniuersali ecclesie.

13 Prima tonsura est dispositio ad ordines: potest autē dari quouis die: minores

nones verò diebus festis, & quarta feri quatuor Temporum. Episcopatus Dominica, quia in ea descendit Spiritus sanctus in Apostolos, datur. At Ordines omnes Sabbato quatuor Temporum, & Pasche, & mediæ Quadrage simæ dari solent.

14 Ordines non dantur post prandium: nec Ordo sacer sine Missa.

15 Episcopus ordinans, si absoluat & dispense ad cautelâ cū ordinandis, prodest etiam regularibus & extraneis.

16 Abbas qui potest ordinare suos subditos de Iure (potest autem si est mitratus, & Sacerdos, dare Ordines minores) potest & alienos, cum dimissorijs, & cum consensu Episcopi loci: quanquàm id postremum non puto necessarium, si ordinat in loco exempto: nō & in hoc potest Episcopus alienus ordinare, petere loci Superiores: & Medicales possunt ordinari in proprijs domibus à quovis Episcopo.

17 Minores omnes dispensante Episcopo

scopo possunt eodem die dari, & si est consuetudo, simul cum prima tonsura, & cum Subdiaconatu, non enim Concilium Tridentinum tollit consuetudinem receptam. Dant verò minores ex consuetudine etiam Presbyteri Cardinales.

18 Minores non dantur ante ætatis discretionem.

19 Episcopus non potest dispensare super ætate ad Ordines.

20 Ad primam tonsuram & tres minores requiruntur septem anni completi, & animus vitæ ecclesiasticæ. Atque verò quidā, posse dari à Presbytero de licetia Episcopi. Ad Acolythum duodecim. Oportet verò recepturū primā tonsurā esse confirmatum, scire rudimenta fidei, & legere ac scribere.

21 Ad minores oportet Latine scire.

22 Ad Subdiaconatum requiruntur viginti duo anni incepti, ad Diaconatum viginti tres, ad Sacerdotium viginti quinque, & præterea docere posse

necessaria ad salutem, & scire Sacramēta administrare.

23. Episcopus nō potest ordinare die quo est consecratus: nec dare vnquam Ordinem quem non habet.

24. Ordinatio per vim non tenet, per metum tenet: sed non obligat, si sit metus grandis, ad castitatem, nec ad officium.

25. Datus Ordo maior sine minori tenet, non tamen Episcopatus sine Sacerdotio.

26. Non est quis ordinandus in sacris sine sufficiente patrimonio, aut beneficio, aut donatione sufficiente ad vitam: nec ea potest alienare, nisi habeat unde viuat competenter, alioqui resignatio beneficij est nulla. *Ex Trid. & Cōg. Cōc.* Idemq; dicendū de patrimonio, scilicet renuntiationem nullam esse: itaq; post eam factam nō prohibetur quis ordinari, quia nulla fuit.

27. Quidam aiunt, posse, qui nihil habet, ordinari, modo sit graduatus in Theo-

Theo-

Theologia, aut Iure Canonico, tali enim non defuturum unde viuat.

28. Ordinatus in sacris, tenetur castē viuere ex voto implicito.

29. Episcopus ordinare potest nō solum subditum sibi origine, domicilio, vel beneficio, sed etiam non subditū, de licentia tamē Episcopi sui, vel Vicarij absente Episcopo: itē suum per triē nū familiārē, si ei statim det beneficiū: itē subditū vicini Episcopi manifestē suspensi ob ordinationem.

30. Nec Episcopus nec eius ministri quicquam accipere possunt, etiā oblātū, pro Ordine, aut literis dimissorijs, aut sigillo. Notarius tamē, si nō habet stipendium, potest accipere decimam partem aurei, nisi sit consuetudo nihil accipiendi. *Ex Trid.*

31. Exercens actū Ordinis sacri (quale non est prædicare, aut excommunicare) in peccato mortali, peccat mortaliter. Quidam tamen negāt peccare mortaliter Subdiaconū vel Diaconū

D d 1

folca

solemniter ministrantes, aut Episcopum consecrantem calicem, aut altare, aut virginem, aut Sacerdotem bene dicentem aquam.

32 Sacerdos stola utitur in omni oratione solenni, & Sacramentorum administratione, & Episcopus conferens primam tonsuram.

33 Si Episcopus ordinando nō possit absolvere, pergat alter ubi ille desistit.

34 Non potest ordinari neophytus, vel infamis, nec hermaphroditus, nec obligatus Reip. ob administrationem, ante redditam rationem.

35 Habenti ius petendi Ordines, ut ob beneficium, non possunt negari ob peccatum occultum.

36 Episcopo præcipienti alicui ut ordinetur ob ecclesiæ utilitatem, nō repugnandum sine causa iusta.

37 In materia favorabili, nomine Sacerdotis venit etiam Subdiaconus: in odiosa verò solus Presbyter.

38 Si Episcopus dicat, Nolo, vel non in-

intēdo ordinare excommunicatos, vel irregulares, intelligitur si sciat aliquē talem esse: quare quē ordinat non sciēs talem esse, verè est ordinatus.

1 **O**RNARI Potest femina ad tegendam turpitudinē: quod si fiat ad vanitatem, aut fingendā pulchritudinē, mortale non est, etiam in Religiosa. Quod si quis alius inde sumat occasionem peccandi mortaliter, tunc mortale esse quidam aiūt, sed melius alij negant. Illud probabilius, si in eo expendatur quod esset necessariū dandum pauperibus, peccari mortaliter.

2 Forminam pectus nudū gestare sine mala intentione, quidam negant esse mortale: ego difficilē talem absoluerem.

PACTVM, vide *Contractus*.

1 **P**ALLIO Quo significatur plenitudo officij Pontificalis, uti-

Archiepiscopus in Missa solennis in provincia, non autem extra Ecclesiā, ut in Processionibus, aut alijs: nec id potest alteri commodare.

2. Antequā palliū accipiat, nō debet ordinare, aut consecrare, nec ecclesiam dedicare, nec Concilium vocare.

3. Debat cum eo sepeliri.

P A P A, vide *Electio, Lex*.

1. P A P A E. Electio Simoniacā ipso facto nulla. Ex *Concil. Later.* Quidam tamen dicunt opus esse sententia condemnatoria.

2. Nulla Excommunicatio aut Censura impedit Papā electionem. Ex *Pio Quarto*.

3. Tractans de eligendo Papa, Papa viuēte, est excommunicatus excommunicatione Papā reservata. Ex *Paulo. III.*

4. Papam peccare nō seruando legem humanā, aut in ea dispensando sine causa, affirmat Nauarr. Itemque si antea fuit Religiosus, nullum habe-

re pecuniā dominum, sed solam admīnistrationem.

5. Papæ subditur omnis potestas, etiam secularis, quatenus exigit salus animarum.

6. Papa ob solam hæresim potest accusari, condemnari, excommunicari, & deponi.

7. Papā ait S. Antonius plura posse quā nobis vel ipsi compertum sit.

8. Papa potest esse Iudex in causa propria, & absolvere ab obligatione qua quis homini tenetur, & secū in vōtis dispensare, & legem a se aut præcessore lres renocare, eiusq. etiā effectus priores, & eutque beneficium auferre, etiam sine causa: habet enim in beneficijs plenariam dispositionem.

9. Ad Papam appellari potest a cūfatis sententijs.

P A R E N T E S, vide *Alimenta, Hereditas, Societas*.

1. P A R E N T V M Negligentiā in docendo filios, aut curando

414 PARENTES.

ut discant Pater noster, Credo, & Dei præcepta, mortale esse, quidam valde probabiliter affirmant.

2 Non potest pater Religionem ingredi, si filij eius opera in seculo egēt.

3 Qui filium alere nō potest, potest exponere ad hospitale, vel ad domum Episcopi diuitis.

4 Pater tenetur de damno dato, a filio, quatenus potest de illius peculio: tenetur & soluere de suo, quod illum iussit expendere, aut debuit iubere.

5 Tenetur filium alere & eius uxorem honestam, etiam sine sua licentia ductam: & filiam dotare, etiam sine sua licentia digno nubentem, etiam dote non promissa, si ipsa se dotare non potest: certē ei debet legitimam saltem dare, si illa dotem non promisit: itidemq; tenetur avus paternus, & frater ex eodē patre. Quod si indigno nupsit, tenetur ipsam egentem alere, imō & secundū quosdam, dotare. Tenetur & filia impudicam, sed poenitentem, alere, & dota-

PARENTES. 415

dotare: item si distulit illā locare vsq; ad vigesimum quintum annum, & illa promissa dote, nupsit indigno. Tenetur etiam naturalem dotare, si illa est pauper. Filiam autem hereticā dotare non tenetur, nisi resipiscat.

6 Potest pater testari de legitima filij, si ille consentit.

7 Potest notho extra testamentum relinquere quantum velit, sine præiudicio tamen legitimorum.

8 Potest per donationem remuneratōriā, vel in opera pia, alienare in præiudicium filiorum.

9 Potest a filio repetere quæ coactus est pro eo expendere, ut pro eius delicto, aut simili alia causa.

10 In extrema necessitate potius subueniendum filio, secundū quosdam: secundū alios patri, quod probabilius: & quidem in vitæ periculo pater præferendus, etiam ei cui fuisset iuratum: intelligitur enim exceptus pater.

11 Pater ob famem potest vendere filium,

426 PAROCHVS.

filium, nisi sit in sacris, aut iam extra eius potestatem: quamquam id apud Christianos non est in usu: castigare verò potest etiam Sacerdotem.

11 Mater filijs pater matrimonij debet relinquere omnia ex illo luera, non autem donata ab extraneo, etiam intuitu viri: & pater filijs quæ ad ipsum ex bonis eorū matris, prioris eius vxoris perueniunt.

12 Pater non potest impuberē offerre Religioni inuita matre.

13 Nolle videri alicuius esse filium iusta aliqua de causa, sine eius contemptu, non est mortale: alioquin iniuria quævis in parentes mortalis videtur quibusdam, etiam si leuis sit.

14 Patris appellatione veniunt ascendentes, ut filij descendentes. *Vide gloss. de verb. sig. c. 2.*

PAROCHVS, vide Confessor, Domicilium, Missa.

1 TENETVR Tempore peccatis ministrare salutis necessaria
a cr-

PAROCHVS. 427

Sacramenta, aut dare qui ministrare possent infectis.

2 De parochia efficitur quis acquisitione domicilij: quantum ad penitentiam autem & Eucharistiam, sufficit habitatio per sex menses, secundum quosdam: melius alij, sufficere quantum ad Sacramenta illic habitare, & non posse commodè ad proprium ire. Ad matrimonium verò sufficit vel modica habitatio. At quantum ad decimas, & vtilia Sacerdoti, requiritur annus habitandi ferè per annum.

3 Parochus ecclesiæ destitutæ censetur habere beneficium simplex.

4 Tenetur parochus ministrare sacramenta etiam extra tempus præcepti ad illa obligantis, etsi id quidam negant.

5 Negligentia magna parochi in docendo ad salutem necessaria, nempe Symbolum, Decalogū, & Pater noster, mortalis est: ubi passim magnus est abusus eorū qui contenti docuisse Symbolum Latine, non explicant populo rud-

rudi mysteria fidei, præsertim Trinitatis, & incarnationis, tâ opere ad salutem necessaria. Væ Parochis, væ Episcopis, væ Prælatiis.

6 Parochus habet Iure communi à Pape iurisdictionem, quam non potest Episcopus impedire.

7 Parochus potest esse Iudex in causa ecclesiæ, alio huius nomine agente.

P A R S.

1 **P** A R S, Sine additione, intelligitur medietas: secus si dicatur aliqua pars.

P A T R I N U S, vide *Baptismus*,
Matrimonij impedimenta.

P E C C A T U M, vide *Contritio*,
Luxuria.

1 **P E C C A T U M** Mortale est, delectari consensu saltém tacto in peccato mortali cogitato, si plene aduertas, quod vulgò dicitur cogitatio morosa: secus est si delecteris, nò ipso peccato, sed sola de eo cogitatione. Aliunt verò quidam, cū quis plene aduer-

aduertit malam esse cogitationem, & periculosam, negligitque reprimere, censendum esse tacitum quendam consensum.

2 Nò est mortale cogitare sic apud se, Si peccatum non esset furtum, aut adulterium, &c. illud facerem.

3 De quo, cū factum est, licet gaudere, non est illicitum illud optare.

4 Non est putandum peccatū esse, quod boni facere solent.

5 Non est mortale facere rem licitam, etiam si scias alteri futuram occasionem peccandi mortaliter, etsi quidam aliter sentiant.

6 Exponere se mortaliter peccandi periculo, mortale est, nisi causa aliqua excuset, vt proximi salus, aut necessitas aliqua: tūc enim sufficit nolle peccare.

7 Quidam putāt licere occasionem alicui præbere peccandi, vt furandi, quo deprehensus emendetur: ego id facere non aulam. Permitti quidem pos-

lunt

sunt peccata minora, ut vitetur grauior: sic enim permittitur meretriciū, ne fiat adulteria: at dare peccati occasio- nem ex professo, non puto licere.

8 Putant etiam, adulterium facere volenti, posse consult ut potius forni- setur: in quo mihi videtur decepti nō intellecto D. Aug. 2. de adult. con. c. 15. qui locus citatur. 3. 3. q. 2. 81 quod: ubi potius contrarium dicit. Licet quidē volentem alium graniter lœdere, roga- re ut leuius agat, at malum suadere nū- quam licet.

9 Cooperari per accidēs peccato ali- entus, aliud quidā posse excusari ne- cessitate, aut vtilitate: ut admonere sca- lā furari volenti, & minanti malū nisi obediāt: aut dare ensei occidere alterū paranti, & tibi aliqui malum mini- tanti, aut dicere ubi sit ferre epistolā amatoriam amicæ, hero iubente: orna- re heram meretricem: sternere lectum adulteræ dominæ, & huiusmodi quæ non sunt intrinsecē mala, nec fiunt

in-

Intentione peccati, sed vitandi dam- num, aut aliquid consequendi: etsi id alij negant. Ego quidem puto posse ta- les excusari, cum causa faciendi ratio- nabilis esset: quod prudentis iudicio ro- linquitur. Sic licet in trecenti Turca- rū remigare contra Christianos, & pa- rare arma illis, & offerre: esset enim id se tueri cum aliquo proximi damno: nec ille de eo meritō potest conqueri, excusante necessitate.

10 Facere id quod ex natura sua in- ducit ad mortale, est mortale. Tale qui- dam putant pudenda retegerē corā al- tero sexu, nisi fortē causa rationabili, ut medicina.

11 Non est mortale facere ea, quibus alij possunt bene & malē vtī, cū plu- res malē vt antur, ut aleat, gladios, fu- cū, &c: etsi id quidam negent.

12 Peccatū veniale posse remitti si- ne mortali, alij aiunt, alij negāt: remit- titur quidem in habente gratiam per opera charitatis, & per quedā Sacra-

men-

mentalia, vt aquam benedictā, & Episcopi benedictionem item per unctionem pectoris, Confessionem generalem, Orationem Dominicam, si recte fiant, id est, cum aliqua deuotione & reuerentia.

PECULIUM, vide Clericus, Hereditas, Religio.

P*ECULIUM* Castrense, aut quasi castrense (de quo filius patris liberè disponit) dicitur, quicquid acquiritur ratione militie, aut officij publici, aut seruitij in palatio Regis, vt libri donati Professori publico, aut à patre filio absolutis studijs, & militi equos vel arma, & quod ad militiā datur: item quod ea lege datur, vt castrè sit: & quod acquirit Clericus in sacris, aut beneficiatissimo, secundum quosdam, qui est priore tonsuræ, vt supra dictum in Clerico.

2 Profectitium, quod acquiritur causa patris, seu intuitu, in quo filius nihil habet iuris. Non censetur autem tale,

tale, quod ei donatur, nulla facta patris mentione.

3 Adueritium, quod ei aduenit eius industria, vel donatione, vel successione, vel fortuna: in quo proprietates filij, at vsusfructus patris, quādiu viuic. Quod si filius emancipetur, eius est dimidiū: item q. si pater fiat Religiosus, secundum quosdam, nam alij totum tunc filio tribuunt, alij totum patri.

4 Acquisitū ex rebus patris propria industria, partim est profectitū, partim aduentitū: itaq. dimidiū est filij. Quod si clam patre acquisitum est, aut ex pecunia à patre mutuo accepta, totum quidam dicunt esse filij.

5 Confiscatis bonis patris, non confiscatur aduentitū filij: confiscato autem aduentitio, non perdit pater in eo vsusfructum.

6 Si pater alienauit adueritium filij, is, si est hæres, non potest, secundum quosdam, reuocare magis quam pater: subit enim personam eius.

E c *PECULIUM.*

PECUNIA, vide *Moneta*.
PENSIO, vide *Beneficium*, *Clavicularia*, *Monica*.

REDEMPTIO Pensionis non fit sine Papae auctoritate.

1 Cui dat est pensio cum obligatione dandi eam alteri potest ab hoc eam obligatorem pretio redimere.

2 Solus Papa pensionem dat laico.

3 Pensio soluitur per alium per materiam, idque etiam aliis nullum, secundum quosdam.

4 Potest Episcopus imponere pensionem ad exequendos fructus beneficio rum permutatorum, quae daret ad tempus tenentis beneficium cui imponitur: item super beneficio a se collato, ad vitam solum beneficiat: imo etiam, secundum quosdam, ad vitam Pensionarij: & secundum *Thom. 2. 2. q. 100. ar. 4.* ante collationem beneficij potest subtrahere de fructibus eius ad pios usus. Potest & Iudex ad distimendam litteram pensionem constituere. Quae nihil

ut vera videntur, ita parum esse in usu.
6 Pensio non est proprie beneficium, non tamen datur irregulari sine dispensatione.

7 Excommunicatio lata in non soluentem pensionem tempore praefixo, non ligat secundum stylum Curiae, usque dum pensionarius declaret ligasse.

8 Pensio non soluta potest ex stylo Curiae peti a successore de fructibus quos percepit.

PIGNVS, vide *Contractus*.

PIGNORE Non licet uti contra voluntatem domini.

1 Non datur res sacra in pignus, nisi in necessitate.

2 Recepto homine libero in pignus pro debito, perditur debitum. *Vide gl. cap. 1. de pign. vbi excipiuntur quidam casus.*

3 Creditor potest pignus in pignus dare, sed non pro maiore quantitate: non potest autem vendere, debitor

non solvente, nisi post biennium, & eo prius monito, nisi iudex cōcedat posse antē. Quidā tamen dicunt posse vēdere, post triam monitionē non solventi factam, etiamsi fuisset conuentū ne venderetur: quod ego equum paro, dummodō debitorem expectet aliquo cōuenienti tempore, nisi promississet expresse se nullo modo venditurum; seruanda enim promissio.

5 Clericum accipientem rem ecclesiæ in pignus, debere fructus in sortē computare, quidam aiunt, alij negant, sed min⁹ probabiliter, nisi fortē modo sequenti.

6 Dominus accipiens scudum in pignus, facit fructus suos, dummodo nō accipiat eos ex melioramentis, nec interim seruitium ā vassallo. Idemq; dicendū in Emphyteusi, nisi Emphyteuta grandem pecuniam pro ea dedisset: quamquam etiam tunc potest percipere tantum fructus, quanto minus pretio rei iusto ille dedit.

7 Pro-

7 Prohibita alienari, possunt pignori dari.

8 Expensæ factæ in pignore necessariō, vel vtiliter, repeti possunt.

9 Agrum ā te incultum accipies in pignus, si colat, posse fructus non cōputare in sortem, quidam aiunt, alij min⁹ probabiliter negant.

10 Pignus dicitur de re mobili, hypotheca de immobili.

PISCATIO, vide *Penatio*.

P O E N A, vide *Ignorantia*, *Interpretatio*, *Lex*.

1 P O E N A Imposita ipso iure vel facto, nō incurritur sine sententiā Iudicis & executione per ipsum, etiamsi lex dicat non requiri sententiam, aut declarationem, aut etiam soluendam in Foro conscientie: intelligitur enim Iudice exequente, nisi poena esset eiusmodi, quæ secum traheret executionem, vt Excommunicatio, suspensio, interdictum, & irregularitas: aut lex dicat, Sit incapax, aut inhabi-

Et 3

lis

Ita (quidam tamen etiam hinc sententia requirunt) aut dicitur, Non facit, aliquis synodus laos, est enim eodictis que servanda est, ut que ponitur a testatore.

2. Ad poenam conventionalem tenetur quis cum periturus non est potest petenda, si culpa abest, nisi ob interesse damni, aut luri cessantis.

3. Quoties parant, nullum crimen inveniunt poenae iuris, nisi de illo placeat confecti in iudicio, aut aliquis sit notorium; excepto homicidio, quod etiam occultum irregulare facit. Probanda quidem opinio, nisi usus ecclesiae repugnet.

4. Inhabilis ob crimina ad officia, aut beneficia, non ideo prius obtentis, nec prius obtentis, ideo inhabilis fit ad obtinenda.

5. Poena praesumptioni impolitae requiritur dolus.

6. Poenae promissae in matrimonijs & sponsalibus non obligat. Vide de spons. & matr. cap. 29.

7. In poenalibus, & restrictione utendum, & pia interpretatione. Vide de test. lib. 6. c. 2. & de reg. iur. Odia, & in poenis, scilicet regul. 16. & 49. lib. 6.

8. Poenae non extendendae ultra casus Iure expressos, etiam si eadem ratio videatur.

9. Poenam non incurrit, qui facere non potuit iuste impeditus.

10. Regulae poenales Cancellariae, secundum quosdam solum ligant in Foro exteriori.

11. A poena legis humanae excusatur consuetudo, etiam irrationalis, itemque infirma credulitas.

12. Poena iuris contra facientem, intelligitur si perficiat opus.

13. Per verba futuri temporis, in dubio non intelligitur poena posita ipso facto.

14. Non accusans aliquem, cum teneretur, non debet poenam, ad quam illa, si ipse accusasset, fuisset condemnatus (poena enim non debetur ante con-

demnationem) et si quidam aliter sentiunt.

15 Cū pœna imponitur omittēti aliquid, sine determinatione temporis, ut cū dicitur, *Qui nō residet, sit excommunicatus*, requiritur prius monitio.

16 Pœna successiua imposita sine termino, finiri solet decēnio: quōd si vsq; ad beneplacitum imponentis, finitur eius morte.

17 Factus amens post delictum, non punitur corporaliter, sed in pecunia.

18 Nō potest quis priuari beneficio, aut priuilegio, aut ab eo suspendi aut deponi Clericus, nisi in casibus iure expressis.

POENITENTIA, vide *Confessio*.

POTESTAS, vide *Dominium*.

1 **Q**UI Potest maiora, potest & minora, cū est eadem ratio, aut maior.

PRÆCEPTVM, vide *Censura*, *Lex*, *Mandatum*, *Obedientia*.

1 PRÆ-

1 **P**RAECEPTVM De re leuissima non obligat ad mortale, etiamsi, qui praecepit, id velit: nisi quis se voto obligasset ad omnia iussa: tunc enim fortē posset etiam in re leui, ut si diceret, *In virtute obediētiae*, aut quid simile.

2 Praecepti non potest ut subditus sibi membrum abscindi patiatur ob sanitatem, nec ut reuelet suum peccatū omnino occultum.

PRÆDICARE, vide *Ordo*, *Praetor*.

1 **P**RAEDICARE Non est actus Ordinis sacri, nec Officiū diuinum prohibitū interdicto, aut suspensione a diuinis.

2 Praedicans in statu peccati mortalis, non peccat mortaliter, si absit scandalum.

3 Praedicandi licentiam potest dare viro docto Parochus, etiam non ordinato in sacris, modō sit Clericus, & nō saepe det. Nam Conc. Trid. in Regu-

lari

442 PRÆDICARE.

Inde requirit Episcopi licentiam. Ego nisi Diacono dandam non censeo, nisi sit Religiosus.

4 Mortale quidam censent prædicare sine legitima licentia, aut valde inutilia, que scienter falsa in fidei doctrina, vel morum, vel miraculis, aut vita Sanctorum, aut detrahendo ferè nomini natim prælati ecclesie: non esse autè, si quis ob gloriam aut pecuniam principaliter prædicet.

5 Nullus Episcopo contradicente, prædicare præsumat. *Ex Conc. Trid.* Exceptis Pius Quintus Médicantes in sua ecclesia prædicantes, nisi Episcopus vellet prædicare.

6 Non potest Episcopus sine causa rationabili suspendere à predicatione. *Ex Conc. Conc.*

7 Mendicantes semel examinati in una Diocesi ad prædicandū, nō possūt in ea ampliùs examinari: q̃ si sint graduati in Theologia, aut Lectōres, non egent examine Episcopi. *Pius Quintus.*

8 Men-

PRÆLATVS. 443

8 Mendicantes possunt prædicare etiam cum prædicatur in Cathedra. *Item.*

PRÆLATVS, vide Ecclesia, Electio, Episcopus, Obediencia.

1 PRÆLATVS dicitur, qui ecclesie Collegiatę seculari vel regulari prædicatur. Itaque Priores & Guardiani sunt prælati, & in dignitate. *Vide gl. c. 28. de elect. lib. 6.*

2 Prælati propriè non dicuntur esse de Capitulo vel Conuentu.

3 Non potest prælatus tempore pestis populum deserere.

4 Gesta per prælatum toleratum valde sunt, etiam si tunc titulum amississet.

5 Prælatus excedens in subditi correctione, non tenetur ab eo veniā petere.

6 Prælati bona sunt tacitè hypotheca pro mala ecclesie administratione.

PRÆSCRIPTIO.

1 PRÆSCRIPTIO dicitur immobilium, Vfuscepto mobili.

444 **PRÆSCRIPTIO.**

bilium. Fit autem vsucapio triennio, etiam in rebus Ecclesiæ: requiritur autem ad eam bona fides, etiam in tradente rem. Non potest verò vsucapi res sacra, aut prohibita alienari: nec res ecclesiæ requirens solennitatem in alienatione: nec res pupilli, aut minoris, quæ potest seruari, scilicet quæ non consumitur. Sufficit verò ad vsucapiendos sanctus, abesse malam fidem, etiam si bona non adsit.

2 Ad præscriptionem vel vsucapionem requiritur possessio non interrupta per certum tempus, & bona fides, & titulus præsumptus iustus, scilicet ut nihil in contrarium appareat probabile, & quòd res possit præscribi: bonam verò fidem non tollit dubitatio aduentens: nocet autem hæredi mala fides defuncti, non autem habenti ab hærede. Quamquam si hæres inaccessibilis, bona fide præscribit inter presentes triginta annis, & inter absentes quadraginta: idemque dicendum de

PRÆSCRIPTIO. 445

re, furtiua, quæ alioquin non præscribitur.

3 Titulus præsumitur consuetudine immemorabili: sufficit & iusta credulitas tituli ex errore facti.

4 Contra laicos presentes in eadem Prouincia præscribitur regulariter decem annis, contra absentes viginti: idemque est in bonis patrimonialibus Clericorum: at in re ecclesiastica aut religiosa, inter presentes triginta, inter absentes quadraginta: contra ecclesiam vero Romanam requiruntur centum. Sufficit verò in præscriptione triginta vel quadraginta annorum bona fides, etiam sine titulo.

5 Possessio bonæ fidei præcedentis & sequentis possessoris coniunctæ complent tempus præscriptionis.

6 Ecclesiæ & minori datur quadriennium post finitam præscriptionem contra ipsos ad restitutionem, nisi esset præscriptum ab alia ecclesia.

7 Soluens tributum, seu pensionem per

per contractum promissam, triginta annis præscribit, non solvens sine mala fide. Quod si eum pactum non solvendi nisi peritum, negligente domino petere, præscribit secundum legem communem præscriptionis.

8. ¹ Agendi ius præscribitur quadraginta annis, etiam si unus solus actus intercedat.

9. Prohibita alienari, non præscribuntur ante viginti annos.

10. Statutum tollens præscriptionem, non tollit eam cuius initij non est memoria.

PRIMITIAE, vide *Decima*.

PRIVILEGIUM, vide *Gratia*.

PRINCEPS, vide *Dominus*, *Lex*, *Officium*.

REX Tenetur pro Republica vltimponere.

1. Potest per Remp. priuari ob tyrannidem, & si non faciat officium suum, & cum est causa aliqua iusta: &

elig

eligat alius à maiori parte populi. Quod tamen solum in tyrannidem causam putant.

3. Tenetur Princeps corrigere mala publica, si possit sine damno Reip. & agere causam populi, adeoque curare ut Episcopi & Curati redeant.

4. Potest dispensare secum ex causa in suis legibus, nisi sine causa peccat.

5. Potest etiam legitimare filium suum, non vltimponere, sed vi Princeps.

6. Potest ex causam vltimponere alteri dare, & locum Reip. communem, sine populi consensu, proprium in usum assumere, & reuocare suum contractum, & datum à se privilegium, etiam remuneratorem. Cum autem requisitus causa iusta ut aliquid facere possit, non ei credendum dicenti esse causam iustam, nisi appareat.

7. Gubernator civitatis habet in loco Principis itaq; eius licentia vel celsentia supplet defectum cuiusvis solennitatis.

8. Gu-

448 PROCURATOR.

1 Gubernare principaliter ob gloriam aut diuitias, non est mortale.

2 Imperator potest esse Iudex in causa sui fisci.

PROCESSIO.

1 IN Processione Corporis Christi nulla Reliquia gestatur.

2 Dum fit processio, pulsantur campanæ, ad excitandam populi deuotionem.

PROCVRATOR, vide *Casus fortuitus, Iudiciales actus.*

1 PROCVRATOR Ad negotia, potest aliū instituire procuratorem.

PROMISSIO, vide *Donatio.*

1 PROMISSIO Obligat, nisi res sit ita mutata, vt si cogitasses ita futurum, non promississet: aut si non habuisti animum te obligandi, sed solum proposuisti facere. Vix autē quis promittentium obligari intendit, nisi iuret, aut faciat instrumentū. Itaque cum dicunt, Faciam, intelligunt se facturos,

PROMISSIO. 449

facturos, nisi mutentur: volunt enim liberi esse. Qui autem animum habet promittendi, hoc ipso se obligat: si tamen promissionem non implet ex causa quæ sibi videtur rationabilis, non peccat mortaliter, nisi alioqui sequeretur scandalū, aut grande proximi damnum: tunc enim, qui promissit, etiā de damno tenetur: quo solo casu quidam alunt obligare promissionem ex iustitia, alioqui solum ex fidelitate, & sub peccato veniali, & sine obligatione restituendi. Potest & quis promissum negare ei, qui, quod sibi promissit, non præstat: item cum sibi est perniciosum præstare, aut ei, cui promissit, inutile, aut is per ingratitude sit indignus: aut si est promissio vi aut dolo extorta, & non firmata iuramento: aut si non est acceptata, aut est de re illicita, aut donatio lege prohibita, vt Simoniaca: aut de soluenda vsura, & non firmata iuramento, sed id potest Episcopus relaxare: aut si promissum sit se-

Ff. cun-

450 **P N E R.**
cundum quosdā, ei qui sit denūtiatus
excommunicatus.

2 Quod alicui promissisti pro re illi-
cita, si facit, teneris ei dare, etsi id qui-
dam negant.

3 Cū quis promittit, etiā cū iuramē-
to, intelligitur nisi enormiter legatur.

4 Promissio acceptanti nomine ec-
clesiæ vel Hospitalis facta, trāsfert do-
minium, secundū quosdā. *Vide V E N-*
DITIO.

5 Qui puellam violauit, promittens
fieri se eam ducturum, tenetur ducere:
quod si corrupta erat, sufficit ei pro
iniuria satisfacere.

PROXIMVS, vide *Charitas*
Correptio.

PUBLICVM. vide *Manifestū.*

PVER, vide *Censura.*

1 **PVERI** Ante septennium nō
ligantur ecclesiæ legibus; imō,
secundum quosdam, nec ante duode-
cimum censuris. Certē infantes non
cōprehenduntur interdictō, nec prohi-
ben-

QVÆSTVARIIL. 451
bentur ingredi Monasteria: prohiben-
tur tamen tempore interdicti sepeliri
in loco sacro.

PVRGATORIVM, vide *Indulgentia, Oratio.*

1 **R**EMITTUNTVR In purga-
torio peccata venialia hīc nō
remissa per displicentiam, vel per actū
charitatis, in quo virtualiter pœnitē-
tia includitur.

QVÆSTVARIIL.

1 **V A E S T V A R I I**
 Eleemosynarū nullibi
admittēdi. Ex *Cōc. Trid.*
vbi tamen non prohi-
bētur qui sine indulgē-
tiarum publicatione petunt pro se aut
loco pio, quīue, eleemosynas collectas
in pios vsus erogant.

2 **Pi^o Quint^o** omnes gratias & faculta-
tes cōcessas pro manib⁹ adiutricib⁹ re-
uocauit. quæstusq^{ue} tales prohibuit.

451 RATIFICATIO.

RAPINA, vide *Furtum*.

RAPTUS, vide *Matrimonium*.

RATIFICATIO.

RATIFICATIONE,
Etiam tacita, conualescunt gesta per metum: oportet verò ratificationem fieri antimo vali sanctam aliā nullum.

1 Factum alicuius nomine, validatur tempore quo ipse ratificat.

RATIHABITIO.

1 **F**ACTVM Tuo nomine, sed tui contemplatione, cum posses tuo iuramento, si ratum habes, censetis mandasse: non tamen pœnas mandasti, nec curis, nisi id exprimatur lege.

RELIGIO, vide *Appellatio*, *Caſus reſeruat*, *Electio*, *Episcopus*, *Exemptus*, *Iudiciales actus*, *Ordo*, *Prædicare*, *Praelatus*, *Patrum*.

1 OBLI-

RELIGIO. 453

1 **O**BLIGATVS Ad debita, etiam cum iuramento, potest ex fervore charitatis ingredi Religio nemquam proficendo cedit bonis, nec ad aliud tenetur, secundum probabilem quorundam opinionem. Alij, prius solvendum, si possit, differendo aliquantum ingressum: nec posse cum grandi proximi dāno sue saluti consulere. Vide D. Thomam. 1. 2. q. 189. ubi aliter sentire videtur. Sed nunc constitutio Sixti. V. 5. Cal. Decemb. anno. 1587. declarat, eiusmodi homines ingentem ære alieno supra vires facultatum suarum gravatos, esse ad religionem perpetuo in habiles, & si admittantur, tamen susceptionem habitus, quam professio nem, irritam esse & nullam.

2 Parentum grandi necessitati subveniendum ante ingressum: facta autem professio, faciendum quod possit salva obedientia: ante professionem verò potius egrediendum, si possit subvenire, quam deferantur.

Ff 3

3 Noui-

3 Nouitio potest etiam post Trident. Conc. concedi dilatio ad professionem post annum nouitatus, si causa subest.

4 Nouitiorum Prelatus est velut ipsorum Ordinarius, potestque cum ipsis dispensare.

5 Nouitij obligatio extra Societatem IESV nulla valet sine licentia Episcopi, aut eius Vicarij, idque intra duos menses ante professionem, ante quam nullum sortitur effectum. Ex *Trid.* vbi non prohibetur testamentum, sed donatio inter vivos, nec dispositiones de bonis suis ante susceptum habitum, modo non fiant intuitu religionis.

6 Potest secundum *Navar.* etiam post Conc. *Trid.* ex causa iusta fieri aliqua religiosa manendo domi sue cum pecunia vnde sustentetur.

7 Monialis morientis, aut abeuntis ante professionem bona omnia restituen- da ei a Monasterio.

8 Nouitius non tenetur ad precepta Religionis, nec egressus ad expensas.

9 Si nouitatus annus interruptatur per egressum, opus est de nouo incipere, alioqui inualida professio. *Vide de elect. lib. 6. cap. 26.* Non interruptitur vero manendo ex causa extra monasterium de licentia Superioris: id quod potest etiam fieri post Conc. *Trident.*
10 Dum quis est in religione, non tenetur ad vota antea facta, nec ad iuramenta que sunt religioni incompatibilia, nec ad poenitentias iniunctas. *Vide glo. 3. 3. q. 2. Admones.*

11 Patres possunt offerre religioni filios, impuberes inuitis tutoribus, & pater suo inuito, sed non contra.

12 Profitentem patrem debere filio dare legitimam, alij aiunt, alij negant.

13 Episcopus potest admittere ad professionem in monasterio sibi subiecto, vel de licentia Superioris.

14 Professio potest fieri per procuratorem. Potest & fieri ad testem modo, ut possit sua bona ad vite sustentationem administrare, sed Prelatus poterit prohibere.

prohibere. Quod si fiat cum pacto contra substantiam Regule, quidam dicunt esse nullam, alij valere: pactum enim reiiciendum.

15 Professio non valet si desit intentio profitendi, & consensus porētis incorporare Religioni, vel ratihabitio receptæ eius nomine, accedens postea: oportet autem etiam nouitiatum fieri de illius consensu.

16 Non sit quis tacitè professus per aliquid, nisi intendat per id fieri.

17 Professio affert plenariam peccatorum indulgentiam: itemque ingressus, secundum quosdam, animo perseverandi, & ut quidam aiunt, votorum renouatio.

18 Professus solum obedientiâ secundum Regulam approbatam, censetur simul profiteri castitatem & paupertatem.

19 Professus etiam si non intendat seruare regulam, nisi more aliorum, teneatur ad omnia quorum non est legitima dispensatio.

20 Professus Religionem in communi, etiam emissis tribus votis in manu Episcopi, non est verè professus, sed sunt illa vota simplicia.

21 Professio ante decimum sextum annum expletum, & ante annum probationis, post susceptum habitum, nullam inducit obligationem. *Ex Conc. Trid.* Potest quidem nouitiatum fieri ante decimum sextum annum, modò illo expleto fiat professio.

22 Professio Monialis non mendicantis in Monasterio non habente redditus necessarios ad vitam, non tenet. *Vide cap. Pirigulose, de sta. reg. lib. 6.*

23 Professio inualida defectu consensus, illo superueniente validatur.

24 In dubio de professione Monialis, aut de donatione valida, debet illa examinari ab Episcopo extra Claustra. *Ex Cong. Conc.*

25 Professi bona, præter legitimam descendendum & ascendendum, intel-

liguntur esse monasterij, nisi ille ante professionem aliter disposuisset.

26 Professus mortui bona acquiruntur Ordini. *Ex Congregatione Concilij.*

27 Professus pensionem acquirit monasterio, & hereditatem. Quod si ille hereditatem sibi relictam repudiet, potest monasterium acceptare: & si moriatur ante aditam patris hereditatem, succedit monasterium.

28 Religiosus acquirit monasterio cui se deditit profitendo. Quod si generaliter Ordinem profitetur, nulli se addicens monasterio, acquirit toti Ordini.

29 Professus nec potest facere testamentum, nec factum reuocare.

30 Non valet professio viri inter feminas, nec femine inter viros, nec hermaphroditi, si par est sexus, *secundum Nauar.*

31 Professum contemnere perfectio, quã sequi professus est, mortale est.

32 Religiosus de licetia Superioris potest fieri parochus (non autem simplex
benefic.

beneficiatus sine Papæ licentia) ubi si delinquat, non per Episcopum, sed per Prælatum puniendum quidam censent. Ego putarim id ad Episcopum pertinere, cui sit subiectus, estque solutus obseruantijs, quas commodè non potest obseruare. Dicunt & quidam, posse Abbatem dare, cum populi & Episcopi consensu, Monachum in Capellanum ecclesiæ parochialis.

33 Professio coniugati inuito coniuge habet vim voti simplicis, & nõ repetite coniuge, non potest egredi: si autem de eius licentia, sed non vouentis castitate, professus est, professio inualida est. *Vide de conuers. coniug. l. 1. c. 4.*

34 Professus, celato morbo contagioso, expelli potest è religione.

35 Professus transiens ad alium Ordinem, oportet in eo facere integrum nouitiatum, nec potest secũ ferre quæ acquisiuit in primo.

36 Religioso posse imponi duriora quã sint in regula, quidam aiunt, alij negant.

gant. *Vide* gl. d. 74. *Gesta*, c. 32. q. 1. In
tegritas. & Decium cap. Ad nostrā, de ap
pel. Ego posse puto, saltem quantum se
vel tacite eius vota extendunt.

37 Ad strictiorem Religionem, id est,
asperiores, potest quisque transire li
centia petita, etsi non obtenta, non
obstante privilegio sui Ordinis de nō
transcundo. *Vide* de Regul. cap. 18. nisi
tale privilegium reuocet eam constitu
tionem.

38 De quouis Ordine potest transiri
ad Carthusienses.

39 Ad laxiorem Religionē licet tran
sire ex dispensatione ipsius prelati, seu
Superioris: certē Generalis potest ad
id licentiam dare ex causa iusta, nec
talem facultatem iuridicā tollit Cōc.
Trid.

40 Professus electus non tenetur ad
obediētiā, aut paupertatem, aut Of
ficium diuinum (nisi sit in sacris, aut
beneficiatus) aut seiuia, aut habitum,
aliāve Religioni annexa, potestq; in
gredi

gredi laxiorem Religionem. Quidam
tamen putant teneri ad vota, sed non
ad Regulę obseruantias. An autem ac
quirat Monasterio, anverō ecclesię ad
quam translatus, non conuenit inter
Doctores.

41 Religiones ducentium vxores, ali
qui dicunt, non esse simpliciter Reli
giones, & non dissoluere matrimoniū
ratum. Idem asserunt de Ordine qui di
citur Tertius S. Francisci: probabilis
tamen cōseco, religiones predictas mili
tares, esse simpliciter religiones, etsi
non dissoluant matrimonium ratū ex
privilegio.

42 Oblatio Religiosi per votum, aut
iuramentū, non est valida sine cōsen
su Superioris: sed vide V O T V M.

43 Religiosum potest Superior pro
quouis peccato mortali incarceratione, &
expellere ob crimen causi cognita per
sententiam (non autem deponere Or
dine sacro) si est incorrigibilis. *Vide* c.
7. Ne Clerici vel Monachi.

44 Non licet recedere à Conuentu prætextu cōueniendi Superiorem. *Id. Trid.*

45 Habitū ex causa occultare aut dimittere ad tempus, licitum est.

46 Religiosus beneficiatus potest de fructibus disponere, vt secularis: & ecclesie sue acquirit, non Monasterio, secundum *Nauarr.* idemq; censet de Abbate & Priore: esse enim Abbatiam & Prioratum beneficia ecclesiastica. Ego verò hos non puto posse plus quā regū la eis permittit.

47 Prælati in religione possunt secū dispēlare, sicut cum subditis. *Vide Tho. 2. 2. q. 88. c. 181. c. 186.* Expediit verò id facere per suum Confessorē. *Vide CONFESSOR.*

48 Licita est consuetudo dandi quotannis certum quid ad sustentationem Religioso, vt solet Monialibus lucrū ex suo artificio ad vestitum dari. Nec *Trid. Cōc. sess. 15.* prohibet peculiū ex causa in vsum piū cū Prælati licentia: potest

potest enim Superior cōcedere subdito quod ipse potest, scilicet vti, & donare causa pietatis, & remunerationis.

49 In vsum communem cōsetur impendi, quod impenditur in vsum Monachi de licentia Superioris.

50 *Conc. Trid. sess. 25. c. 1. c. 2.* non intendit legitimē relaxata aut mutata prohibere.

51 Quidā putant nō teneri Religiosum obedire in re ad Regulā nihil perit nēte, aut difficillima, si dubitet an possit Superior præcipere: nec vt Episcopatu acceptet: alij debere acceptare, si præcipiatur in virtute obedientie.

52 Acquisita à Religioso in Episcopatu titulari, relinquenda Monasterio.

53 Vbiq; sit Religiosus sub obedientia Superioris, censetur in Claustro esse: & quidem de licentia Superioris potest extrā manere, sed cum habitu.

54 Cū Superior non cōtradicit, intelligitur tacitē consentire.

55 Religiosus potest appellare à sententia

tentia iniusta Superioris: potest & agere contra Superiorem in utilitatē Monasterij. *Vide, c. Ex parte, de cens. c. 1. Cum dilecta, de rescrip.*

56 Pius Quintus voluit Mendicantes vti gratijs suis & priuilegijs in Foro conscientie, non obstante Concil. Trid. Et quamuis eius Bullam, vbi eis multa concessit, reuocauerit Gregor. XIII. tamen postea revalidauit, vt testatur Congr. Concil. Quare videtur posse ordinari ante etatem legitimam. *Vide, d. 77. c. Monachus.*

57 Franciscani possunt habere redditus ecclesijs suis relictos, non autem relictos Conuentui, nisi ad modicum tempus, pro victu & vestitu.

58 Carthusianum teneri vesci carnibus, si aliter non possit morbo liberari, quidam aiunt, alij negant. Illud probabile, teneri si non possit aliter viuere. Sant & qui affirmant, non peccare illos mortaliter, si carnibus vescantur extra morbum, si absit scandalum, non

non enim ex voto abstinere, sed ex consuetudine.

59 Mendicantes non tenentur contri buere ad seminaria, etiam ratione beneficiorum, nec ad vllum subsidium, aut onus. *Ex Pio Quinto.*

60 Religiosi possunt esse Vicarij Episcopi de licentia praelati, & postulare pro alio in ciuilibus, coram Iudice seculari.

61 Praelati exempti habent iurisdictionem veluti Episcopalem in suos: itaque possunt in eos, quod Episcopus in subditos.

62 Religiosi tempore Iubilei possunt confiteri cuius Confessori approbato ab Episcopo.

63 Monachum aiunt quidam nec in Papam posse eligi sine Abbatis licentia.

64 Non potest Index secularis cognoscere de facto Religiosi ante ingressum Religionis: est enim mutatum Forum.

65 Episcopus non potest praecepto Monasterio, etiam sibi subdito, vt reci-

466 RELIGIO.

piar Monialem: id enim est Abbatissam cum Conuentu.

66 Abbas non ligatur statuto, etiam facto cum Conuentu.

67 Abbatem nō venire nomine Monachi in odiosis, alij aiunt, alij negāt.

68 Abbatem oportet esse vigintiquinque annorum inceptorum, & Sacerdotē, & professum: Abbatissam verō quadraginta annorum, nisi aliud Superiori videatur.

69 Abbate mortuo, expirat officium Prioris: nisi esset ab illo cum Capitulo institutus.

70 Abbas non potest præfici duobus Monasterijs, nisi vnum pendeat ex altero.

71 Apostata non est à Religione, qui exit animo reuertendi, aut aliam, etiā laxiorem intrandi, aut qui fugit nimis seuiente Superiore: aut meritō credēs se non esse professum, tūc enim potest etiam dimisso habitu fugere, non obstante Conc. Trid.

72 Apo-

RELIGIOSAE. 467

72 Apostata est excommunicatus, si habitum dimittat, non assumpto alterius Religionis habitu.

73 Acquisita per Apostatam extra religionem, quidam dicunt esse Camerae Apostolicae, alij Monasterij.

RELIGIOSAE, vide Gratia, Pro-

cessio.
1 COLI Possunt priuatiim Reliquia eius qui creditur esse in caelo.

REPRESALIA, vide Bel-

lum.
1 LICENT Represalia eo modo quo bellum, scilicet auctoritate sui Principis, & altero Principe, scilicet eius qui laesit, monito, vt curet satisfieri: quod si non fit, potest laesus etiam ab innocentibus accipere, si aliter sua recuperare non potest.

2 Represalia non possunt fieri in persona ecclesiastica. Vide de iniur. lib. 6.

RESRIPTVM, vide Gra-

tia.

Gg 2

Rea

RESIDENTIA, vide Beneficium.

OMNE Beneficiū requirit residentiam: nec residet, qui non seruit: quod nisi causa iusta excuset, aut recepta consuetudo, mortale est non residere. Vbiq; autem ferè receptum, ne in simplici resideatur. Curatum autem, ne resideat, nulla excusat consuetudo, obligatur enim diuino iuri: nec, secundum Congreg. Conc. excusat seruitium Episcopi, aut Cathedralis, aut Inquisitionis, aut paucitas ouium, aut defectus domus propriæ, potest enim conducere: nec, secundum Conc. it. 2. 2. q. 185. esse Auditorem Rotæ, aut Secretarium sedis Apostolicæ, nec, secundum eod. Conc., esse Cardinalem: si enim est Episcopus, debet residere in ecclesia sibi commendata.

1 Parochiæ annexæ ecclesiæ Cathedralis Capellæ potest per Vicariū seruire.

3 Residere censetur, qui abest propter ecclesiæ suæ negotia.

4 Potest

4 Potest Episcopus abesse ob suæ vel vniuersalis ecclesiæ necessitatem, & ut alienæ succurrat, modò sine suæ detrimento.

5 Episcopus & Curatus non legitime absens tenetur fructus dare fabricæ, aut pauperibus. Ex Trid. sess. 23. Qui tamen non potest residere, non tamen debet damnum pati. Ex Cong. Conc.

6 Fructus amissos ob non residentiam non tenetur quis dare ante condemnationem, secundum Nauarrum. Ego verò censeo à Confessore condemnandum.

7 Potest Episcopus abesse ex causa per tres menses, Curatus verò per duos. Ex Trid. Nec, secundum Nauarrum, locus est licetia ad tanti temporis absentiam. Habens verò beneficium in Cathedra, aut Collegiata, non potest abesse plus tribus mensibus quotannis. Ex Trid. Conc.

8 Excusat à residentia audire Theologiam aut Ius Canonicum per quinque annos, docere verò quamdiu docetur:

470 **RESIDENTIA.**

in alijs scientijs requiritur Episcopi l-
eentia, si perī solet. Item Papæ serui-
tium, aut Episcopi, ob vtilitatē eccle-
siæ. Ita Nauar. At Trid. vult approbati
ab Episcopo absentie causas, & quidē
has oportet esse ecclesiæ vtilēs, vel pro-
prie, vel vniuersæ, vt suprà dictum est.
At verò Nauar. dispensationem Epi-
scopi cum Parocho, vt possit causa stu-
dij abesse per septem annos, non posse
per Episcopum reuocari.

9. Qui non residet, tenetur per altū
tot Missas dicere, ad quot residens te-
nebatur.

10. Capellanus potest per alium cele-
brare, etiā si in fundatione sit vt cele-
bret. *Ex Cong. Conc.*

11. Canonicus absens sine causa, tene-
tur restituere distributiones, nisi alij
remittant, sine fraude legis.

12. Excusat in Collegiatis nō insigni-
bus a non residentia cōsuetudo immo-
morabilis, & redditus tenues, qui Cano-
nicos alere non possunt. *Ex Cong. Conc.*

13. Ob-

RESPUBLICA. 471

13. Obtinens Canoniatum, & Paro-
chiale, in hac tenetur residere: & per
die distributiones, quando non seruit
Canoniatul. *Ex eadem.*

RESPUBLICA.

1. **P**ROHIBITA Vniuersitate, nō
consentur prohibiti singuli: nec
pactum inter Regē & Cōmunitatem
obligat singulos Communicatis.

2. Respublica potest pro bono com-
muni rem vnius alteri dare. Vnde nō
facile condemnanda statuta quæ vidē-
tur iniqua, aut vsutaria, vt bene monet
Caletanus.

3. Reip. imputatur quod facit Prin-
ceps, vnde ob huius peccatum interdū
punitur.

4. Cuiusq; professionis homines pos-
sunt sibi Rectorem facere.

RESTITVTIO, vide *Bene-
ficiū, Conductor, Delictū, Furtū.*

1. **R**ESTITVERE Tenetur, qui
damnum non impedit, cum
ex officio deberet, vt Iudex, pater,

472 **RESTITUTIO.**

tutor: nisi omitrat ob periculum rerum suarum, quas debeat præferre aliis.

2 Tenetur & Medicus, & Aduocatus, & Confessor, ex negligentia quæ damnum dedit, ijs quorū causam agebant. Nam Confessor qui damnum dedit ei cui restituendam erat, non monendo restituere, non ei tenetur: causam enim non eius, sed pœnitentis agit: etsi quidā putāt teneri, si ex crassa ignorantia dixit ne restitueret.

3 Item qui impedit habētem ius ad rem ne eam consequatur.

4 Et qui vi, dolo, aut mendacio aliquem impedit.

5 Et qui aliquem ad damnum induxit, alioqui non facturum.

6 Et qui cum alio simul damnum dedit, de tanto tenetur, quāti causa fuit.

7 Et qui a fure aliquid accepit furti, nisi sic fuisset mistum cum eius rebus, verbi gratia, frumentum, aut pecunias, ut discerat non posset, aut bona fide accē-

RESTITUTIO. 473

acceptum consumpsisset, nec esset factus locupletior.

8 Et testis legitimè interrogatus de damno, cuius, tacendo, causa fuit: nisi tacuisset iusto damni proprii timore.

9 Et qui accepit pro re quam ex iustitia debebat (nisi fuisset liberè donatum, & non velut iustitiæ pretium) secus est si pro eo accepit, quod non ex iustitia, sed ex alia irrute debebat (et si quidam etiam tunc volūt restitui) vel pro eo quod ex iustitia non facere tenebatur.

10 Et qui damnum mandauit fieri, nisi antea mandatum reuocasset.

11 Et qui dedit consilium dāni, nisi antea dissuasisset. *Vide CONSIDIVM.*

12 Et qui ab aliquo per metū incussum aliquid extorsit, vel à non audēte negare ob reuerentiam: secus si blāditijs.

13 Et qui læsit malo exemplo, tenetur dare bonum.

474 **RESTITVTIO.**

14 Et qui religionē spoliavit vi aut fraude persona vtili, tenetur ei de dāno: saltem illam monere vt redeat.

15 Et qui virginem vi aut dolo vitiauit, tenetur arbitrio boni viri, & fortē dotare. Quōd si ei promissit se ducturū, etiam fidei, tenetur ducere, nisi illa potuisset conijcere fictionem, vt cum sunt valde impares. Quōd si magnum malum ex matrimonio timetur, etiam si verē promississet, sufficit de damno satisfacere, arbitrio prudentis.

16 Et qui alienum agrū possedit mala fide, tenetur etiā de fructibus quos dominus alioqui percepisset, deductis expensis vtilibus, & laboris pretio. At secus est de lucro ex aliena pecunia: id enim non restituendum, nisi fortē dominus tantumdem lucratus ex ea fuisset.

17 Et qui promissionē non impleuit, tenetur de damno inde secuto.

18 Et qui aliquid accepit vt malū faceret, si nō fecit, tenetur restituere, nō autem

RESTITVTIO. 475

autē si fecit: quamquam Aug. epist. 54. indicat, Aduocatū restituere debere acceptum pro iniquo patrocinio.

19 Et heres eius qui alterum infamauit, secundū quōdam: sed alij negāt debere.

20 Et quisq; pro damno dato a seruo suo, si ipse fuit in lata culpa.

21 Et qui falso testimonio sciēter cōfecit aliū in vitæ periculū, tenetur etiā cum suæ vitæ periculo liberare: quōd si sine culpa fecit, debet retractare, si possit sine magno sui periculo.

22 Restituere nō tenetur, qui sine vi & fraude impediuit liberā donationē, aut collationē beneficii ad quod nōdum erat acquisitū ius, aut qui testamentum curauit mutari, etiam dolo: nōdū enim per illud acquisitū ius, secundū quōsdā: at alij istū teneri dicūt, quia contra iustitiam faciens læsit.

23 Nec qui sine vi & dolo alicui suasisit malē facere, ei de damno inde secuto tenetur.

24 Nec

476 *RESTITUTIO.*

- 24 Nec qui vulneravit, tenetur de
fœditate relicta ex vulnere, sed de dâ
no solo.
25 Nec qui bona fide fecit, tenetur
ad damnum inde secutum.
26 Nec qui non potest restituere ré
minoris ordinis sine damno maioris:
est autem honor maior pecuniâ, hono
re fama, fama corpus, corpore verò a
nima.
27 Nec qui nō potest sine maiori suo
damno, quā sit damnum creditoris:
quod si nō fuit in turpitudine aut mō
ra, nec cum tanto suo damno, tenetur
restituere quantum est creditoris si nō
restituatur.
28 Neo qui sine vi & fraude remisisto
nem debiti obtinuit.
29 Nec cui debitū in specie sine cul
pa perijt ante morā, aut perinde apud
dominum fuerat perituum.
30 Nec qui læsit cōtra charitatem fa
ciens, non contra iustitiam.
31 Nec qui famam grauitèr quidem
læsit,

RESTITUTIO. 477

- læsit, sed est iam à læso recuperata.
32 Nec qui infamauit dicendo se au
disse quidem, sed non credere.
33 Nec qui accepit, quod si petisset,
ei datum fuisset.
34 Nec qui tantundem est læsus ab
eo quem læsit.
35 Nec qui damnum dedit sine lata
culpa.
36 Nec qui dubitat an fuerit damni
causa, vel an teneatur restituere.
37 Nec qui pro restitutione incerto
rum fecit compositionem cum Papa,
aut Episcopo, aut cui à Papa facta eo
rum remissio.
38 Nec qui in mare proiecit alioqui
cum hominibus peritura.
39 Nec qui videt aliquem puniri per
errore pro eo quod ipse fecit, & tacet.
40 Nec qui alioqui facturo malè, di
xit vt faceret.
41 Nec qui falsas literas de industria
proiecit, vnde alius credens læsus est:
leuiter enī credidit: nec qui alienas
aperiens,

478 *RESTITUTIO.*

aperiēs, præripuit alteri lucrū ad quē
mittebantur, emendis mercibus.

42 Nec possessor bonæ fidei, nisi in
quantum factus est locupletior.

43 Nec meretrix mendacijs vsitatis
multa extorquens.

44 Nec qui diligēter quæsitō credito
re, & non reperto, dedit pauperibus.

45 Nec qui pro debito pecuniæ pūn-
tus est pœna corporali.

46 Nec testis falsus de pœna quæ ali-
cui obuenisset, si verum dixisset: non
enim debetur ante condēnationē: nec
Iudex qui nō condēnauit: tenetur ta-
men de damno partis læsæ, scilicet de
eo quod ei in conscientia debebatur.

47 Nec qui obligatus dare pauperio-
ribus in genere, non talibus, sed tamē
pauperibus dedit.

48 Nec qui accusatorem suum, nō po-
tentem probare, vocauit calumniato-
rem: sic enim tales in Iure vocantur.

49 Nec qui habet causam non resti-
tuendi, quam deberet meritis creditor
appro-

RESTITUTIO. 479

approbare: vt cū quis difficilē potest
restituere.

50 Nec qui aliena læsit, vt sua serua-
ret, cui illa nocebant, cū aliter non
posset: vt cū diruit domum vicinā,
per quam incendium ad suam erat per-
ueniturum.

51 Nec qui habuit à liberē dante,
sed sine Iuris solemnitate, rem secula-
rem aut ecclesiasticam, etsi id quidam
negant.

52 Nec qui ex causa pro re pretium
restituit.

53 Nec qui dedit operibus pijs quod
non poterat domino restituere sine gra-
ui periculo, aut cū res esset modica,
aut dominus tam longē abesset, vt
difficilē ad illum res posset missa per-
uenire.

54 Nec qui cū dedisset officiū aut
beneficium indigno, restituit Reip. aut
ecclesiæ læsæ: huic enim debebat, non
digno, cui non dedit.

55 Nec qui debitum prodigo seruauit
cuius

480 **RESTITUTIO.**

cius inopia, vel hereditibus. Quidam tamen id non admittunt, dicentes illi omnino restituendū, & cuiusq; abutenti rebus suis, modò sine proximi in iuria.

56 Nec qui cum dubitaret vtri duorum deberet, certus alteri eorum debere, dedit vtrique dimidium.

57 Nec qui in extrema necessitate sua & creditoris sibi retinuit: id quod quidam extendūt etiam ad uxoris, aut filiorum extremam necessitatem.

58 Nec qui non posset læsum honorem aut famam restituere, non aliter compensauit: quidam tamen dicunt debere pecunia, aut alia re.

59 Nec qui pro iniuria aliter quam veniam petendo satisfacit: aut, cū sit illustris, satisfacit privato à se infamato pecunia, aut alia re.

60 Nec cui culpa veniali periit depositum, aut commodatum.

61 Possidens bona fide restituat vbi est, alioqui sic vt creditor damnum nō patia-

RESTITUTIO. 481

patiat. Vfurarius tamen nō tenetur suis expēsis aut labore restituere. Nec commodans aut mutuans debet damnum pari in recuperatione commodati aut mutui.

62 Qui non potest omnibus soluere soluat primò quod in propria specie debetur, vt depositum, vel commodatum, vel acceptum titulo oneroso, vt venditione, & nondum solutum, si extat. Secundò ijs quibus bona expressè hypothecata, & prius prioribus, priusque habentibus specialem hypothecā quàm ijs qui generalem. Tertiò dotis debitum, vel fisci. Quartò habentibus hypothecam tacitā, & prius prioribus. Quintò depositoribus rei non extantibus. Sextò ceteris pro rata. Excusatur verò qui soluit prius petenti, aut valde indigenti.

63 In debitis eiusdem ordinis, ceteris paribus, soluenda priora, alioqui maiori damno prius occurrendum.

64. Qui debet ex delicto, vt furto, simul.

H h

mul.

482 REVELATIO.
mul & ex cōtractu licito, soluat prius
debitum prius. Usurarius tamen soluat
prius debitum ex contractu quo non
est pauperior factus, quam usuras prio-
res: alioqui prius hanc, si ex contractu
posteriori est factus pauperior.

REVELATIO.
1 REVELATIONES Pro-
bantur sapientium iudicio, san-
ctitate eorum quibus factæ, verita-
te, & conformitate cum doctrina Ca-
tholica.

REVS, vide Iudiciales actus.

REX, vide Princeps.

SACRAMENTVM, vide
Confessor.

1 **S**acramentum cū pec-
cato mortali accipe-
re, aut ministrare, mor-
tale est: sufficit autē ad
baptismū & peniten-
tiā recipiendū attritio: ad ministrandū
verò

SACRAMENTVM. 483
verò quodcūq; Sacramentū requiri-
tur contritio, nisi quis baptizet in ne-
cessitate sine solēnitate, aut assistat ve-
Parochus matrimonio. Aliqui dicūt ac-
cipere matrimonij Sacramentū in pec-
cato, nō esse tale peccatū: sed improba-
biliter, cū matrimoniū sit etiā Sacra-
mentū gratiā conferens. Vide Concil.
Triden. sess. 25. cap. 10. Matrimonium,
inquit, sancta res est, & sanctē tra-
ctanda.

2 Sacramenta accipienda à Pasto-
re, quamdiu toleratur, etiamsi scia-
tur esse irregularis, aut suspensus, aut
excommunicatus, modò non sit de-
nuntiatus, aut notorius Clerici per-
cussor. Illum verò subdito petenti
ministrando peccare quidam aiunt, alij
negant.

3 In articulo mortis licet accipere
Baptismum & Penitentiam etiam à
nominatim excommunicato, etiā ab hæ-
retico: & quouis tempore licet accipe-
re ab eo qui non est denunciatus ex-
com.

H h 2

484 SACRAMENTUM.

communicatus, aut notorius Clericus percussor, quodvis Sacramentum.

4 Sacramenta omnia potest quisq; de Diocesi accipere in Cathedrali. *Fi de gl. de off. Archiep. c. 3.*

5 In Pascha potest quis accipere Sacramenta in Parochia ubi tunc reperitur: imò quouis tempore potest Parochus ministrare peregrinis.

6 Cui generaliter committuntur omnia exercenda in Parochia, potest dare alteri Sacerdoti licentiam administrandi Sacramenta.

7 Nō debet Parochus aliquē priuare Sacramētis, nisi ob peccatum notoriū.

8 Accedenti ad Sacramentum cum gratia, augetur gratia, etiamsi accedat cum peccato veniali, et si id quidā negant.

9 In solo Baptismo & Confirmatione est de essentia formę: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

10 Forma Sacramenti potest iterari, cum dubitatur an dicta sit.

S A-

SACRA.

485

SACRA.

1 SACRAE Vestes pollutę luxuria, iterum benedicendę.

2 Sacra vendita ad vsus profanos, prius dissoluenda, sic vt formam amittant: quod si lapides sint & ligna diruta ecclesia, possunt verti in vsum profanum de Episcopis licentia.

3 Sacra tangi a laicis sine contemptu, aut nullum peccatum est, aut leuissimum.

4 Sacra vetustate consumpta, comburenda, & cineres in ecclesia reponendi: ligna tamen & lapides possunt seruire loco religioso honesto.

5 Sacra vasa & vestimenta habere enormiter immunda, mortale est, & ijs qui habent, & Prælati qui non prouident.

6 Sacer dicitur locus, cum est benedictione deputatus ad officia diuina, aut sepulturam.

SACRILEGIUM, vide Luxuria.

Hh 3

S A-

436 SACRILEGIUM.

SACRILEGIUM est, cum sit iniuria rei sacre in eo ad quod est sanctificata, ut extrahere ex ecclesia eius immunitate gaudentem, furari etiam Reliquias ex deuotione. Furari autem in ecclesiam non ecclesie, quidam negant esse sacrilegium alij melius affirmant.

SALARIVM, vide *Debitum*.

SANCTI, vide *Oratio Reliquia*.

SATISFACTIO POENITENTIALIS, vide *Confessio*, *hora canonica*, *Missæ*.

AD Poenitentiam iniunctam non tenetur, qui accipit indulgentiam plenariam; & qui accipit indulgentiam quadraginta dierum, liberatur à poenitentia quadraginta dierum, nisi sit poenitentia imposita ad medicinam, seu in peccati remedium. Quidam tamen aiunt, Papam non putandum velle per indulgentias liberare poenitentibus iniunctis, nisi id exprimat.

A Est accipienti indulgentiam plenariam

SATISFACTIO. 437

nam potest dari Absolutio sine poenitentia, expedit tamen aliquam semper imponere.

3 Non potest iniungi pro poenitentia ingressus Religionis, potest autem iniungi frequentia Confessionis.

4 Tenetur poenitens acceptare poenitentiam rationabilem, & implere, etsi quidam aliter sentiant. Qui tamen acceptatam non implet, non videtur peccare mortaliter, si absit contemptus, etsi quidam contrarium putant.

5 Secundus Confessor potest à priori impositam poenitentiam in aliam commutare, etiamsi priora peccata non audiatur, & etiamsi prior fuisset Episcopus, aut Papa. Vide gloss. 27. *quæst. 7. Tempora*.

6 Potest quis à se impositam poenitentiam ex causa minuere, & Episcopus etiam extra Confessionem relaxare poenitentiam à Parocho impositam.

7 Posse satisfieri Deo per poenitentiam factam in peccato mortali pro peccatis

H h 4

remis.

488 *SATISFACTIO.*

remissis, alij aiunt, alij negant. Illud certum, satisfieri tunc præcepto Confessoris penitentiam imponentis, nec esse opus de eo postea confiteri: & probabile illud, recedente peccato, valere illam penitentiam apud Deum: ut volunt quidam valere indulgentiam, recedente peccato in quo est accepta.

8 Non expedit penitentiam publicam iniungere pro peccato occulto, ob periculum reuelatæ Confessionis.

9 Cui iniuncta est elemosyna, satisfacit dando etiam extrema pauperi.

10 Potest quis satisfacere per aliud de licentia Confessoris, etiam secundo itemq; cum non potest per se. An vero qui pro alio satisfacit, possit simul pro se satisfacere, alij aiunt, alij probabilis negant.

11 Potest in penitentiam imponi opus aliis debitum.

12 Illud Concil. Trid. sess. 24. de imponenda penitentia publica scandaloso, Nauar. intelligit in Foro exteriori,

SCANDALVM. 486

11, in quo etiam solo Canones Penitentiales vult locum habere. Nam in Foro interiori penitentia omnes reliquit arbitrio Confessoris. Vide. 26. q. 7. Tempora, & de penit. ac remis. c. 7. & 8.

13 Confessor cum non parem peccatis penitentiam imponit, debet de eo penitentem monere.

14 Qui non fecit penitentiam tempore præscripto, debet facere alio.

15 Etsi omne opus ex gratia profectum est satisfactorium, magis tamen ceteris paribus satisfacit cum penale est ex se, vel ex parte complexionis penitentis.

16 In satisfactione quidam primo loco ponunt elemosynam, secundo orationem, tertio ieiunium: quibus non assentior: nec enim minus posse existimo apud Deum ieiunium & orationem, quam elemosynam.

SCANDALVM, vide Confessio.

1 *SCANDALVM* ER, remanens, vel speciem mali habens, al-

Hh 5 teri

teri dare peccandi mortaliter occasionem: quod si id intendas, vel ex se res ad id inducat, mortale est.

2 Si scandalum oritur ex alterius malitia, non ideo omittendum opus licitum: si verò ex infirmitate vel ignorantiâ, differendum est, si differri sine peccato potest.

3 Ob periculum scandali negligenda à Prælato temporalia ecclesiæ bona: preferenda enim pax.

4 Scandalizans alios, tenetur illis dare bonum exemplum.

5 Ob scandalum illorum qui teputant excommunicatum, debes Missam in festo non audire.

6 Scandalizatus dicitur populus, cum decem graues viri & honesti scandalizantur.

SCHISMA, vide *Hæresis*.

1 SCHISMA Est, nolle obedire Papæ vt Christi Vicario, alijsq; vt eius subditis communicare.

2 Schi-

1 Schismaticus, vt hæreticus, priuatur ipso Iure omni potestate.

SCHOLARIS, vide *Domicilium*.

SCRVPVLVS, vide *Dubium*.

SECRETVM, vide *Iudiciales actus*.

1 SECRETVM Reuelare licet, cum est in alterius iniustū damnum, aut cum nihil ex reuelatione damni est, nihilque ex occultatione utilitatis.

SEPVLTVRA, vide *Baptismus, Ecclesia, Hæresis, Simonia*.

2 SEPVLTVRAM sibi eligere potest quisque pubes: quod si non elegit, sepeliendus Clericus in sua ecclesia, peregrinus in Parochiali vel Cathedrali, vxor cum viro, spurius cum matre nō illustri, naturalis cum patre non in dignitate constituto.

3 Sepultura non potest impediri pꝛe-textu debiti, aut vilius obligationis, at
pe.

491. SEPULTURA.

potest ex causa negari cōdemnatis ad mortem.

4 Sepultura sacra privati iure, nisi in morte dent signa contritionis, excommunicati: usurarii manifesti, nisi det præter illa signa, etiam cautione: morientes in peccato notorio, aut in duello, interdicti ecclesiæ ingressu, fautores hæreticorum aut infidelium, nominatim interdicti. Quod si sint sepulti excommunicati denunciati, & exhumandi, & locus reconciliandus: quod si sepultus ibi infidelis, etiam parietes radendi. Nō ideo autem aliquis est exhumandus, quia d schismatico sit sepultus.

5 Offi. fidelis a sepultura perpetua non trāsferenda sine Episcopi licētia.

6 Episcopus ex causa potest in sepulchro vnius aliū sepelire eo invito.

7 Repertus in puteo non ideo priuandus sepultura: non enim præsumitur se occidisse.

8 Ius sepulturæ non datur sine Episcopo.

SERVVS. 493

scopi cōsensu in ecclesijs ei subiectis.

9 Abusum quidam dicunt esse, sepelire passim in ecclesijs. Olim quidē fideles in cœmeterio sepeliebantur, solū excellentes quidam in ecclesijs.

10 Clerici non obligati alioqui ad officium sepulturæ, possunt pro eo aliquid accipere in sustentationem.

11 Quartam debitam Parocho soluant Religiosi solū de oblatis die sepulturæ.

12 Defuncti expensas faciunt hæredes, & vxoris nihil habentis vir, si illius pater non potest: filij pater, serui dominus. Quod si vxor dotem habet, de illa fiet: si autem eius dotem vir habet, & alter bona, faciet uterque prout.

SERVVS, vide Dominus.

1 SERVVS Captus in bello, etiam invito, potest fugere: etiam ab eo qui se emit, nisi promississet non fugere.

2 Captus bello, etiam Christianus, potest.

potest cum *f. l.* in seruitutem redigi: vt nuper Granatenses in Hispania cū filijs pauperibus serui facti sunt.

3 Redimens aliquem ab hostibus, accipiet pretium, vel quinquagintj seruitutem.

4 Potest se quisque in seruū ex causa vendere, etiam infideli, sed cum patto non deferendi fidem.

5 Ex libera natus, liber est, ex ancilla seruus, secundū Ius: quod quidam aiunt non seruari: ex libero enim patre natum, esse liberum.

6 Seru⁹ fit liber simul ac habetur pro derelicto: vt si exponatur infans, domi no sciēte, & nō cōtradiciente, aut a domino eger deferatur, aut ei negētur alimēta, aut ordinetur domino sciēte, & nō cōtradiciente, aut si dominus sit hereticus, aut infidelis, & fugiat seru⁹ ad ecclesiā, aut si ancillā velit domin⁹ etolare, & illa fugiat, aut si illā habuit concubinam vsq; ad mortē, cū posset ducere, & de ea nihil disposuit moriens.

7 Ser-

7 Serui bona ludo, aut dono, aut hæreditate acquisita, non sunt domini.

8 Libertus debet patrono egenti alimēta: & decedenti sine liberis, succedit patronus ab intestato.

SIMONIA, Beneficiū, pensio, sūspensio.

1 **S**IMONIA Est, dare spirituale, aut spiritali annexū, pro re cūmabili pecunia per modum pretij: vbi autem non est obligatio ciuilis, seu ex contractu, non est Simonia, etiam si sit obligatio quædam naturalis: vt cū quis dicit se intendere, vel sperare, sed non obligare: vel seruire ob beneficium, sed non velut pretium seruitutis.

2 Non est simonis, renuntiare beneficium in fauorem alterius. Nec dare aliquid ad redimendam vexationē, vel inique impediēte vel electionem, vel possessionem. Nec accipere pro re nō supernaturali, vt professione Theologie.

giz. Nec solvere ab aliquo promissum, aut solutum, ad Ordines pro te ignorante aut contradicente, aut si data est te nescientetibi in Foro exterioris censetur Simonia, & potest in eo Episcopus dispensare, si non est Curatum, aut dignitas. Nec si pro tua lā electi confirmatione te ignorante data est pecunia. Nec si quis tuo nomine, vt beneficium perdes, pecuniam dedit pro eo. Nec sacra vendere ratione materiæ. Secus est si vendantur Reliquæ. Nec locum sepulture honoratiorem, aut pompam funeris non necessariam. Nec pacisci de sustentatione ingredientis Religionem, aut desolando certum quid ab ingrediente Confraternitate, Nec si secularis vendat ius decimarum, sibi à Papa datum. Nec si concionator accipiat pro sustentatione, aut pro libris, aut Capellanus pro seruitio, aut Sacramentum ministraturus pro labore, itineris, aut quis pro obligatione obeundi munus spirituale.

tuale. Nec si quis det spirituale, quod non est beneficium, pro spirituali, vt Missam pro Missa. Nec si quid det ad obtinendam amicitiam, ex qua deinde consequatur beneficium. Nec si det beneficium non principaliter, sed secundario, ob bonum temporale, aut cum pacto oneris ei annexi, vt docendi, aut cum pacto vt resignet quando habuerit aliud maius, aut vt remittat debitum sine inualidum, aut cum intentione etiam expressa, sed sine pacto tamē vt detur postea alteri. Nec si quid det pro expensis litis, non pro ipso beneficio. Nec si detur in permutationibus pecunia ad recompensationem fructuum paucorum, aut nullorum.

3 At Simonia est, dare alicui temporale quid, vt suadeat alteri vt det beneficium. Item dare patrono vt presentet. Item dare beneficium, vel facere pactum consentiendi in pensionem, si alter sibi beneficium impetret. Item permutare beneficia sine beneplacito

11 Super-

Superioris illius, ad quem pertinet cōsentire. Item si Episcopus accipiat aliquid pro expeditione literarum beneficij: secus si Notarius. Item resignare beneficium reseruando pensionem sine Papæ autoritate. Item dare temporale pro actū potestatis spiritualis, vel pro amouēdis impedimētis quę possēt apponi iuridicē. Itē si electores inter se cōueniant, vt solū ex se ipsis eligāt ad beneficia, electio est Simoniacā. Itē vendere officiū Oeconomī ecclesiasticī, aut Sacristę, secundū quosdam.

¶ Non reuelātes simoniacos, iam nō incurrunt in penam villam.

¶ Bullę contra confidentias intelligendę de simoniācis. scilicet ubi pactum fultem tacitum interuenit.

¶ Penę simoniaci intelliguntur solū in Ordine aut beneficio. Non est autem beneficium Vicariatus temporalis, nec pensio, nec Ius patronatus. Oportet autem completam esse simoniāciū enim non est datum spiritua-

le,

le, aut temporale, non est locus penę, etiam si quis promissionem scripto cōfirmasset.

7 Renuntiatione simoniaca nō perditur ius, aut titulus, quia est nulla: nec simoniaca permutatione: itaque possunt beneficia resumī.

8 Simonia mentalis non obligat ad restitutionem, vt obligat mentalis usura.

9 Bulla Pij Quarti, qua adeptus officium aut beneficium simoniacē, priuatur ipso iure, sitque inhabilis ad alia, intelligitur in Foro exteriori.

10. Collatio beneficij simoniaca nulla est iudanda verō pecunia ecclesię in culas interiam facta: vel pauperibus, secundū quosdam: secundū alios, et a quo accepta est.

11. Fructus restituere tenetur ipse beneficiatus, non mediatores in simoniandis verō operibus pijs, vel ecclesię illi, aut successori: auiat quidam tamen solere dari Papę.

11 2

11 Si,

12 Simoniacus in Ordine est suspensus, non qui in beneficio, nec si aliquo ignorante aut contradicente in Ordine suo commissus est Simonia. Tollitur verò Simoniaci oculi suspensio, per penitentiam: et manifesti, per Episcopum post penitentiam.

13 Simoniacus per ignorantiam non incurrit excommunicationem.

SOCIETAS, vide *Hæreditas*.

1 **I**N Societate qui plus ponit, plus debet habere lucrum. Qui autem posita pecunie solum partis percipulum subit, eius tantum debet habere lucrum: reliquum enim intelligitur mutuum.

2 Societas in dubio intelligitur contracta secundum consuetudinem.

3 In pacto quod sit commune damnum capitalis, intelligitur quod etiam lucrum sit commune: itaque quod superest capitalis, in fine inter utrumque diuidendum.

4 Damnum ponentis, operas debet esse

esse commune, si societas fuit eius causa propinqua, ut est lucrum, cuius societas causa debet etiam expensæ de corpore societatis fieri eius causa proficicenti.

5 Dissoluta societate (dissoluitur autem unus socij morte, aut perduto capitali ferè toto) nisi aliud sit conuentum, reddito capitali ei qui posuit, solutisque debitis factis ab aliquo nomine societatis, lucrum pro rata diuidendum.

6 Societates officiorum Romæ solite fieri, non possunt fieri ultra valorem officiorum. Ex *Pio Quarto*.

SODOMIA, vide *Luxuria*.

1 **S**ORTES Ex causa licent in temporalibus electionibus, non in ecclesiasticis.

In necessitate licet Dei auxilium per sortem reuerenter implorare.

SPONSALIA, vide *Iuramentum*, *Matrimonium*, *Vena*.

1 **A**ETAS Ad sponsalia septem anni in utroque ferè completi (alioqui non oritur impedimentum publicæ honestatis) nisi antea adesset eis usus rationis. et si quidam neget id sufficere. Antè verò celebrata, conualescunt postea tacito consensu. Quòd si maior septennio contrahat cū minore septennio, tenetur non quidem vi sponsalium, sed promissionis.

2 Spōsalia secūda, et si iurata, nō valēt, si prima nō sūt legitimè dissoluta.

3 Qui sponsalia iurarunt, solent ab Episcopis cogi ad contrahendum, imò qui solum promiserunt, & meritò: tenentur enim sub peccato mortali.

4 Sponsalia non sunt sola promissione sponsalium, nisi aliud sit in intentione, aut consuetudine: nec ante aduentum positæ conditionis.

5 Ad sponsalia requiritur utriusque promissio, nec sufficit alteri acceptare alterius promissionem, nisi intēdat etiam se obligare.

6 Dicere, Contrahā tecū, si Papa dispensauerit, nec facit sponsalia, nec obligationem post dispensationem contrahendi, secūdum quosdam: alij enim id negant: & qui promittit dispensationem petere, teneri petere, alij aiunt, alij negant, utrique probabiliter.

7 Sponsalia cū hæretico nulla sunt: cum infideli verò, cum conditione ut convertatur, tenent, posita cōditione.

8 Dicere, Non aliam ducam quā te, non facit sponsalia: tenetur tamen ducere, si sic desipiens, violavit virginem.

9 Sponsalia facta à parentibus pro filijs, non valent, nisi hi ratificent.

10 Quidam mortale putant desponsari clandestinè, quod ego non ausim affirmare.

11 Quidam putant sponsalia metu invalidante matrimonium iurata, valida esse: ego non puto.

12 Archa data in sponsalibus, soluto matrimonio, reddenda ei qui dedit.

304 *SPONSALIA.*

13 Sponsalia solvuntur, primò, vtriusque consensu, etiam si fuissent iurata. Quòd si ante septennium contracta, in septennio possunt dissentire.

14 Alterius ingressu in Religionem, vel ordinatione in sacris, etiam si fuissent iurata: nec solvitur tunc poena arrharum.

15 Altero contrahente matrimoniù, vel absente, & non redeunte tempore à Iudice præfixo, etiam si fuissent iurata. Item si sine sponsæ licentia recessit, & non speratur cito rediturus. Potest & Iudex ob periculum incontine-
tix dare licentiã contrahendi: nec incurritur poena arrharum, cum contrahitur auctoritate Superioris.

16 Si fama est quòd sit impedimentum canonicum inter eos.

17 Si alter ad pubertatē veniens dissentiat. Quòd si iurarat, potest petere abolitionem à iuramento statim in pubertate.

18 Si, cum esset: facta cum conditione

SPONSALIA. 305

tionē contrahendi certo tempore, alter fidem violavit.

19 Altero incidente in paralytim, aut morbum contagiosum, aut hæresim, aut fornicationem, etiam per vim, aut grãdem deformitatem: talia enim intelliguntur excepta in generali obligatione contrahendi.

20 Si alter fecerat votum castitatis ante sponsalia, etiam iurata, aut post ea, Religionis, aut Ordinis sacri suscipiendi, aut castitatis. Quidam tamen negant post sponsalia, etiam non iurata, valere votum castitatis: nec posse talē ordinari: imò si sponsam violavit, non posse ingredi Religionem: quæ mihi probabilia videntur: tamen alter liberatus est obligatione, quia alter vouendo recessit.

21 Superveniente inter eos capitali inimicitia.

22 Non impleta promissione aut conditione honesta, & possibili, aut amissa dote expectata.

306 STABULARIUS.

23 Comperio postea alterum esse as-
pro ingenio.

24 Succedete aliquo, quod si preces-
sisset, non fuissent contracta.

25 In predictis si causa est manife-
sta, aut sponsalia clandestina, non re-
quiritur autoritas Iudicis.

STABULARIVS, vide
Culpa.

1 **S**TABULARIVS Potest
cogi per Iudicem ad recipien-
dum hospitem.

2 Tenetur pro dano dato in rebus
a suo famulo, non autem pro vulnere.

3 Tenetur pro deposito perduto e-
tiam culpa leuissima, secundum quos-
dam: at secundum alios solum de leui.
Vide CVLPA. Idemque censendum
de Nauclero & Caupone. Depositum
autem censetur, quod in eius vel do-
mesticorum ad id deputatorum pre-
sentia ponitur. Qui vero deposuit rem
clausam, probabit quid fuerit intus,
nec stabitur eius iuramento. Quod si
rece-

SUPERIOR. 307

recepit hospitio sine mercede, solum
tenetur de dolo & lata culpa: & si de-
dit clauem cubiculi, non tenetur.

STATVTVM, vide *Lex.*

SUBIECTIO, vide *Dominus,*
Seruus.

SUFFRAGIVM, vide *Indul-*
gentia.

SUPERIOR, vide *Dominus,*
Praelatus.

1 **S**UPERIOR Vbiq; potest
capere subditum, scilicet Prae-
latus Religiosum, dominus seruum, vir
uxorem.

SUSPENSIO, vide *Absolu-*
tio, Censura, Episcopus.

1 **S**USPENSVS Ab officio,
non ideo est a beneficio: nec su-
spensus a maiori Ordine, ideo est a mi-
nori: nec suspensus ab administratio-
ne, ideo est ab Ordine.

2 Suspensus absolute, intelligitur
ab officio Ordinũ, & beneficio, nō au-
tem

tem ab auditione diuinorum, aut sepultura.

3. Suspendus ab officio, intelligitur & Ordinis, & iurisdictionis: potest tamen dare licentiam audiendi Confessiones.

4. Suspendus per non habentem iurisdictionem ecclesiasticam exteriorē, non est propriè suspendus, sed prohibitus: itemque si quis solo verbo suspendatur, & non scripto: item si ab officio non propriè ecclesiastico.

5. Suspensionem ob contumaciā debet præcedere monitio, secus si ob culpam præteritam.

6. Si Iudex suspendat à Iure suspensum, non est noua suspensio, sed sola Iuris.

7. Suspendus à beneficio, intelligitur à fructuum perceptione: opus est autē executione per Iudicem.

8. Suspendus ab vno, potest exercere aliud non connexum; & Episcopus suspendus à Põrticali officio, potest Missam

Sanctam

sanctam celebrare etiā cum Põrticalibus.

9. Suspendus ab Ordine Episcopali, non ideo est à iurisdictione.

10. Suspendus ab ingressu ecclesiæ, solum prohibetur in ea celebrare, & interesse diuinis officijs: itaque potest in ea orare, & recipere Sacramenta, & exercere iurisdictionem, & sepeliri decedens cum signis penitentię, & extrā celebrare, scilicet in loco non designato per Episcopum in perpetuum ad celebrandum.

11. Suspensio post legitimam appellationē est nulla, vt excommunicatio, & interdictum.

12. Suspensio à fructibus potest impediri persequentem appellationē: imò, secundum quosdam, omnis suspensio, nisi sit à diuino officio, aut ingressu ecclesiæ, per appellationem, sequentem suspenditur.

13. Suspendo Capitulo, vel Conuentu, non cēsentur singuli suspensi, nisi sint in culpa.

14. Bene-

510 *SUSPENSIO.*

14. Beneficium collatum à Capitulo suspensio, & non denuntiato, tenet.

15. Nullo Iure prohibetur quis vitare suspensos & denuntiatos in diuinis: quidam tamen dicunt mortale esse, cū suspensio à diuinis, & denuntiatio, in eis communicare.

16. Communiter suspendere potest, qui excommunicare: quæ verò crimina digna suspensione, ipse iudicabit.

17. Posita suspensio vsque ad certum tempus, per se tollitur.

18. Suspensio, vel interdictum, si feratur in participantes cum excommunicato, non præmissa monitione canonica, non valet. *Vide de sent. Excom. lib. 6 cap. 13.*

19. Habens Episcopalem auctoritatem, potest absolvere à suspensione non reseruata, & communiter Religiosi ex priuilegijs possunt absolvere ab omni suspensione in Foro conscientie, si ob peccatum sit posita: & regulariter potest Episcopus ab omni Iuris suspensio.

SUSPENSIO IPSO IURE. 511
hione, & etiam statuti Synodalis à Papa confirmati.

20. Qui certus est se non peccasse, non incidit in suspensionem: nunquam enim imponitur ab homine sine culpa, saltē veniali: nec à Iure aut ab homine ob contumaciam, nisi ob mortalem.

21. Suspensio in totum & perpetua ab officio & beneficio, est potius depositio.

SUSPENSIO IPSO IURE.

1. **C**LERICVS In sacris notorius fornicarius, vsque dum peniteat: quanquam videtur hæc suspensio consuetudine sublata: certè non est in vsu.

22. Ordinatus in sacris sine ætate legitima, aut dimissorijs, aut extra tēpora, est suspensus ab executione Ordinis, nisi fecisset absq; dolo: & si Ordine vtatur, non quidē quādo ab Episcopo ordinatur, sed post (tūc enim solū incurritur suspensio) sit irregularis, nisi ab sit cōreptus: requiritur enim præscriptio.

23. Ex-

512 SUSPENSUS IPSO IURE.

23 Excommunicans, suspendens, aut interdicēs, sine scriptura & causa expressione, est suspensus per mensem ab ingressu ecclesiæ. Excipe Prælatus regularem hæc agentem cum suis. *Vide de sent. Excom. lib. 6. cap. 1.* Idemq; de excommunicante sine monitione canonica.

24 Sacerdos qui sine legitima licetia matrimonio coniungit, aut benedicit, est suspensus ab Ordine, donec ab Episcopo Parochi illius absolvatur. *Ex Trid.*

25 Ordinatus scienter à Simoniaco denunciato,

26 Religiosus habens administrationem, si alienat illegitimè, est suspensus ab officio.

27 Ordinatus ab excommunicato, suspensus, aut interdicto denunciatus, quod si ignoranter factum, dispensat Episcopus.

28 Ordinatus Simoniacè, est suspensus ab Ordinibus (sed excusat) *no-*

SUSPENSUS IPSO IURE. 513
norasse, aut contradixisse) itemq; ordinans.

29 Ordinatus in irregularitate, est suspensus: solusque Papa dispensat.

30 Ordinans aliquem sine beneficio, aut patrimonio sufficienti, est suspensus à collatione talium Ordinum per annum. *Ex Trid.* Ipse autem ordinatus non est suspensus. *Ex Cong. Conc.* Debet autem illum Episcopus, qui scienter fecit, alere, *secundum Navarr. & alios.*

31 Ordinans non subditum, etiam ad primam tonsuram, sine licentia proprii Episcopi, est suspensus à Pontificalibus per annum, ordinatus verò ab Ordine usque ad beneplacitum Prælati. *Ex Trid.*

32 Ordinans inuitum, est suspensus per annum à celebratione Missæ.

33 Conferens tonsuram illiterato, suspensus est per annum à collatione tonsuræ, secundum quosdam: quod non putato esse in usu.

34 Ordinatus per saltum, est suspensus.

K K.

314 *SUSPENSUS IPSO IURE.* SUS
sus ab Ordine suscepto: quod si non
ministrauit, Episcopus dispensat. *Ex*
Trid. Est tamen, priusquam utatur, su-
scriptendus Ordo omissus. Quod si ig-
noranter ministrauit, dispensat Episco-
pus etiam ut ascendat si scienter, solū
ut accepto utatur.

35 Qui visitans exigit pecuniam, vel
munera, vel à non visitatis procuratio-
nem, si Episcopus, suspensus ab ingres-
su Ecclesiarum inferior, ab officio & be-
neficio: vsque dum restituant duplum.
Quod si absoluitur à potente absolue-
re, non tenetur ad duplum.

36 Prasumens in concione popula-
ri, aut ubi est virorum & mulierum mul-
titude, de conceptione B. Mariæ in
alterutram partem disputare, asseren-
do propriam sententiam rationibus,
aut autoritatibus, & contrariam reful-
lendo, aut vulgari sermone scribere,
aut discere, est suspensus à divinis, si
est in sacris, & priuatus omni gradu
dignitatis, & ad similem inhabilis: so-
lusq;

SUSPENSUS IPSO IURE. SUS
lusque Papa dispensat. *Ex Pio Quinto.*
Nota quod requiritur præsumptio, ad-
coque dolus.

37 Religiosi præsumentes in domos
suas feminasmittere, suspensi à di-
uinis, & ad officia inhabiles. *Ex Pio*
Quinto.

38 Exemptus admittens ad divina
nominatim excommunicatum, vel in
terdictum, est suspensus ab ingressu Ec-
clesiæ, vsque dum satisfaciatur. *Vide cap.*
Episcoporum, de priuilegiis, lib. 6.

39 Suscipiens duos Ordines sacros
eodem die, est suspensus à posteriori:
& solus Papa dispensat.

40 Ordinatus illegitimè post matri-
monium ratum, est suspensus ab Ordine,
officio, & beneficio, si manet in se-
culo.

SUSPICIO, vide *Indicium te-*
merarium.

TABELLIO, vide *iudicialia actus*.

TEMPVS.

TEMPVS Longum dicitur decem annorum, longissimum triginta.

1 Tempus statutū
2 In re ad aliquid, in dubio oportet sit
continuum.

TESTAMENTVM. vide

Clericus, Donatio, Fiscus, Hereditas.

1 **T**ESTARI Non potest Religiosus professus, nec filiusfamilias, nisi de pecunia castrensi, aut quasi castrensi, non autem de adventitio sine patris concessu, nisi sit Clericus, etiam solum primæ rōsuræ: in eo enim aduentitium est quasi castrense. Nec pupillus, nisi solus capix, & confirmatus iuramento. Nec bello iusto captiuus, nec obfes apud infideles. Nec ad mortem præcisus damnatus, nec de portatu,

TESTAMENTVM. 317

tus, nisi ad pias causas possunt. Nec manifestus usurarius, nisi præstita cautione: sed eius ad pias causas valebunt legata, si decessit pœnitens. Nec vxor, nisi ad pias causas, si sit statutū quod non possit testari sine consensu viri: quomquam tale statutū communiter reprobatur: nec enim statuto aut consuetudine prohiberi potest, ne quis testetur sine alterius consensu. Nec damnatus ad perpetuum carcerē. Nec cæcus sine octo testibus. *Vide infra.*

2 Bonaper testamentum prohibita alienari, non confiscantur ob delictū.

3 Relicta in testamento minus solenni, licet possidentur, etiamsi solis verbis factum sit, sufficit enim constare de voluntate testatoris. Alij contra sentiunt: non ramen ea tenentur dare hæres ab intestato, etsi quidam putant teneri, si illi constet aperte de voluntate testatoris.

4 Testamentum, & omnis vltima dispositio ad pias causas, valet sine solenni

TESTAMENTVM. 518

nitate iuris, & sine institutione hæredis, & valer quantum ad legata pias: imò secundum quosdam etiam nō pias, sufficiuntque in eo duo testes, etiam non rogati, etiam feminæ, vel scriptura ipsius testatoris.

5 Per secundum testamentum non solēne ad pias causas, reuocatur prius solenne ad pias causas.

6 Testamentum nuncupatiuum sit sola voce, nominando hæredem coram septem testibus rogatis.

7 Commodè sit testamentum, scribēdo quodvis, & clausum dando Iudici coram septem testibus signandum, testando illam esse tuam ultimam voluntatem.

8 In testamento parentum, etiā eorum, inter liberos & horum descendentes, etiam per feminam sufficit declarare suam voluntatem coram duobus testibus, etiam non rogatis, etiam feminis.

9 In testamento quouis apertè scripto

TESTAMENTVM. 519

pro sufficiunt quinque testes, vel tres cum Notario.

10 Matris testamentum inter filios naturales & spurios minus solenne, valet.

11 Patris testamentum inter liberos, ab eo solo scriptum, aut subscriptum, valet, etiam quoad pia legata.

12 In testamento, cū difficile est habere septem testes, sufficiunt quinque: item si fiat ab habitante communiter rure.

13 Sufficit testari corā Principe, aut Iudice, & duobus testibus.

14 Sufficiant duo testes, si coram eis hæres promisit testatori se eius voluntatem seruaturum.

15 Testamentū coram Curato & duobus testibus valere ubique, quidam adiungunt: alij solum in terris Ecclesiæ subiectis, & rebus Fori Ecclesiastici, & ad pias causas: sufficiunt verò testes etiam feminæ, modò puberes, & pro Curato duo testes. Idemque quidam cōsent

§ 20 TESTAMENTUM.

de Clerici vel nouitij testamento, et si alij negent. *Vide infra.*

16 Testamentum minus solenne valet vt codicillus, si habet requisita ad codicillum, & testator dixit se velle vt valeret meliori modo quo posset: quod omnes, etiam si non dicant, communiter volunt.

17 Ad codicillum sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, etiam foeminae (quod si sit inter liberos, aut milites in bello, sufficiunt duo) in codicillo tamen praeter, sicut in testamento, requiruntur septem testes, cum Tabellione, vel aliquo eius loco.

18 Codicillus valet etiam factus ante testamentum, nisi id repugnet.

19 Testamentum non potest fieri solo nudo, nisi sit militis, aut ad pias causas: aut donatio causa mortis, & legatum, & fideicommissum potest.

20 Clericus potest testari, secundum quosdam, vt miles in bello, scilicet et cum duobus testibus rogatis, etiam foemi-

TESTAMENTUM. § 21

foeminis: quidam tamen negant.

21 Ingressus Religionem potest testari sine iuris solennitate, secundum quosdam, et si alij negent.

22 Non potest in testamento testis esse seruus, nec haeres, aut is in cuius iste est potestate, vt pater, aut auus: nec filius: nec incapax testamenti testatoris, vt spiritus: nec hereticus, nec intestabilis iure, &c. nec foemina, nisi in quibusdam casibus, vt tempore pestis. *Vide supra.* & F O E M I N A. At Legatarius, & Commissarius, & Tabellio possunt.

23 Statutum disponens circa testamentum, comprehendit etiam forenses ibi testantes, & bona, vbique existant.

24 Statutum quod non valeat vltima voluntas nisi registrata, non habet locum ad pias causas.

25 Testamentum est nullum, si non instituatur descendentes, aut his deficientibus, ascendentes, nisi reddatur

KK § causa

522 TESTAMENTVM.

causa cur non instituatur (legata tamen & fideicommissa valent) aut sit testamentum militis, aut Clerici, aut Religionem ingressi.

26 Exheredari vel præteriri in testamento potest filius, si vult, modo non sit in præiudicium filiorum eius: si tamen est minor & notabiliter læditur, conceditur restitutio, itē ob ingratitudinē, nisi cū patre in gratiā rediisset, aut prænitisset ante conditam testamentum, aut esset Religionē ingressus.

27 Filius institutus in minori parte legitima, potest petere eius supplementum. Potest quidem pater inæqualiter filiis bona relinquere, sed non priuare legitima.

28 Testator potest iubere vt heredes ad tempus maneant in communitate bonorum, sed non vt semper.

29 Filiis naturalibus potest pater in testamento vnciam relinquere, id est, duodecimam partem bonorum, simul cum matre: & deficientibus legitimis de-

TESTAMENTVM. 523

descendentibus, vel his sine fraude cōsentientibus, illos heredes instituere, relicta tamen legitima adscendentibus. At spurio nihil potest à patre in testamento relinqui, secundum Ius Civile (at secundum Canonicum potest illi alimenta relinquere, & filiæ dorem si egent) sed executor testamēti potest ei aliquid dare. Spurius tamen filius legitimi vel naturalis potest ab auo institui.

30 Testamentum fratris rumpit frater & soror ex eodem patre, si ille instituit infamē, nisi instituat in aliqua solū parte, aut illi in eū fuissent ingrati.

31 Si quis dixerit in testamento, vt fiat quod dixerit Cōfessor: tantū huic credendum, quantum verisimile est testatorem ei mandasse.

32 In dubio credendum est testatorem id voluisse, quod, si adesset, interrogatus dixisset.

33 Testamento potest derogare ob vtilitatem publicam Papa, & supremus loci Princeps. Potest & Episcopus cū
con-

324 TESTAMENTVM.

consensu executorum conuerrere in maiorem publicam necessitatē, quod in minorem erat relictum: item quod non potest commodē fieri, in aliud cōuerrere.

34 Qui iurauit non reuocare testamētum, si reuocet, esse periturum. quidam aiunt, alij negant: illud certum, valere reuocationem.

35 Si quis vi aut errore disposuit, voluitq; nihilominus ita fieri, valet dispositio.

36 Non dicitur disposuisse, qui voluit disponere, sed fuit impeditus.

37 Conditio in testamento, Si non nupserit, in ea quæ nunquam nupit: item, Si nō intrabit in Religionem: habetur pro non adiecta.

38 Professio Religionis non rumpit testamentum prius factum.

39 Publicatio testamenti laici non facti causa pietatis, debet fieri apud Iudicem secularem, etiamsi Clericus instituat hæres.

40 Ille

TESTAMENTVM. 325

40 Ille cuius arbitrio relictā bona distribuenda, debet dare pijs operibus.

41 Prohibitio testatoris ne Episcopus aut Iudex executorē compellat, aut ne iura habeant locum in suo testamento, non valet.

42 Capitulū Sede vacante potest compellere executorē: & si negligat, exequi testamentum.

43 Notabilis mora in executione testamenti est mortalis.

44 Executor testamenti potest esse qui excedit decimum septimum annū, modō non sit aut Franciscanus (prohibitum enim ei iure) aut mutus, aut surdus, aut prodigus.

45 Præmium relictum duobus executoribus, si vnus non vult exequi, habet alter.

46 Duorum executorum altero mortuo, vel nolente, vel longe absente, alter exequetur.

47 Cū dicitur, intra tantum tēpus à morte defuncti aliquid faciendum, intel-

§ 16

TESTIS.

intelligitur à die scientiæ, & aditæ hæreditatis, secundum quosdam.

48 Officium executoris non transit ad heredem, nisi fortè re non integra: sed ad successorem Prælati transit, si est data executio nomine dignitatis, & non personæ.

49 Potest Episcopus & Iudex subditum compellere exequi testamentum.

TESTIS, vide *Famina, Iudiciales actus.*

1 **T**ESTI Vni in re magni momenti, si est fide dignus, potes quidē credere, sed non teneris. Aliquādo tamen vnus testis probat, vt cū nulli sit præiudiciū, vt quōd quis sit baptizatus, quōd Ecclesia consecrata: vel cum impediendum peccatum, vt matrimonij illiciti: vel de consensu partium: vel cum quis dicat se confessum, vel Confessor pœnitentem esse emendatum, &c.

2 Nulli testi in iudicio creditur nō iura-

TESTIS.

§ 17

iurato, creditur autem duobus contra quemcunque.

3 Duo testes suppleunt vicem vnus, quantæcunq; autoritatis.

4 Testis regulariter non potest esse seruus, mulier in criminalibus (præter Simoniam, aut testamentis) impubes, minor viginti annis in criminalibus, infamis, infidelis cōtra fidelem, nisi in heresis crimine, cognatus ascendēs vel descendens per lineam rectam, familiarisue actoris, inimicus, amicus, laicus in crimine contra Clericum, socius criminis, perseverās in crimine, ignorus.

5 Testes singulares deponentes super diuersis factis, regulariter non probant.

6 Cū testes sunt pares, fauendum reo, nisi in matrimonio, libertate, dote, testamento, &c.

THESAUROS.

1 **T**HESAVRVS Est pecunia deposita à tēpore immemorabilis, et si que reperientis. Quōd si in loco alic-

328 *THESAURVS.*

alieno reperit casu, dimidiū dabit domino loci: quod si duo sint domini, vt cum alter est proprietarius, alter vtilis, inter illos diuidet illud dimidiū, & ager est dotalis, vxori dabitur, non viro: si autem de industria reperit, si quidem domino consentiente, totum habebit: quod si illo ignorante aut contradicente, totum ei dabit: quod si duorum dominorum alter reperit, dabit alteri dimidiū, seu potius dimidiū dimidij: nam vt reperiatur, habet dimidiū, & vt dominus, dimidij alterius dimidium.

2. Principem nihil posse exigere a reperiēte thesaurum in loco non Principis, nec de eo consuetudinem vllam valere, quidam aiunt, alij negant.

3. Licet ems domum vbi scis esse thesaurum, nec ideo debes augere eius pretium.

4. Quæ dominum non habent, aut pro derelictis habentur, vt cum dominus non amplius querit, sunt occupatis.

TORNEAMENTVM. 329

tis: Imò quod quis reperit, nec potest reperire dominum, potest, secundum quosdam, sibi retinere: nec leges in talibus applicas: res rem Principi, obligant ante sententiam.

TORNEAMENTVM.

1. **M**ORTVVS In torneamento, vel hastiludio, quò venerat causa pugnandi, etiam si poeniteat, priuatur Ecclesiastica sepultura, si tamen erant illa illicita: nam cū sic sit, vt non sit probabile mortis periculū, licent.

TRANSACTIO.

1. **N**ON Potest Prælati transigere in causis Ecclesiæ sine Capituli consensu.

TRIBUTVM, vide Gabella.

TUTOR, vide Curator.

TyrannVS.

1. **A**D Tyrannum gubernantem licet recurrere pro iustitia, si aliunde non possit haberi.

2. Tyrannicè gubernans iuste acquiritur.

330 VANA GLORIA.

sicam dominium, non potest spoliari si ne publico iudicio: lata verò sententia, potest quisque fieri executor: potest autem deponi à populo, etiam qui iuravit ei obedientiam perpetuam, si monitus non vult corrigi. At occupantē tyrannicē potestatem, quisq. de populo potest occidere, si aliud non sit remedium: est enim publicus hostis.

VANAGLORIA, vide *Hor.*

GLORIAM Et famā ob finem bonum optare, quantum quisq. meretur, licet.

2 Vanæ gloriæ causa præcipuè prædicare aut Missam celebrare, peccatum esse mortale; quidam aiunt, alij negant.

VENATIO.

CAPTA In alieno laqueo, aut reti, esse capientis, quidā dicūt, ego

VENDITIO. 332

ego cum alijs nego. Potest quidē auis & fera in loco alieno capi, & est capientis, etiam si dominus loci aditum prohibuisset, & tus venandi alij locasset, nisi locus esset clausus, domini ferarum (vt fit) includens.

2 Fera est capientis, si persequi designat qui illam vulnerauit.

3 Fera facta domestica, si bis fugiat, & de more non redeat, est capientis: inò simul ac fugit, nec dominus sic persequitur, vt possit capere.

4 Quòd quidā domini prohibēt venationē aut piscationē in loco publico, quidā cōdēnant, alij excusant, vel cōsuetudine, vel populi cōsensu. Illud certū, non licitē prohiberi quenquā, ne agro suo, etiam occidendo, si opus sit, pellat vastantē feram: datur enim damnum invito domino: nec licitē, vt fit, puniri, qui contra prohibitionē venantur, mutilatione, aut flagellis.

VENDITIO, vide *Empirio*, *Of-
tia*.

332 **VENDITIO.**

1 **C**VM Quis pro emptā re plus iusto dat, sine vi, metu, aut errore, præsuntur donare.

2 Doctores licitè vendunt carius operam.

3 Potest quis rem vendere carius, quia tantum sibi valet ob utilitatem quam inde capitem ob damnum quod patitur vendendo: item ob periculum non recuperandi pretium.

4 Cum venditur res quotidie fructificans, ut domus, aut ager, si nihil est expressè conventum, fructus usque ad tempus rei traditæ sunt venditoris, reliqui emptoris: at in alijs, ut vinea & oliveto, omnes fructus nondum collecti, sunt emptoris: itemque pensio quæ pro ijs alijs fortè soluit, ut qui condidit.

5 Illicitum est privilegium, ut quis solus vendat cum populi damno: secus si detur ex causa iusta, non gravatis emptoribus.

6 Donatum à fure bonæ fide vendens.

VENDITIO. 333

dens, tenetur pretiū dare domino rei, quia in eo factus est locupletior.

7 Potest quis ad tempus dilata solutione carius vendere certum mercium genus, ob lucrum cessans, & ob laborem probabiliter subeundum in recuperando pretium, vel expensas in eo faciendas, etiam si postea nullus labor accedat, aut expensæ: item cum dubium est an tempore solutionis sit res plus aut minus valitura: quidam tamen id solum admittunt, cum eo usque rem erat servaturus.

8 Iustum pretium venditi sub hasta, scilicet plus danti, quidā putant quod non excedit dimidium iusti, in plus aut minus.

9 Quod aurifices, quam vocant, ligā simul cum argento ponderant, & pro argento vendunt, non videtur condemandum, modo multam non addant in fraudem.

10 Omnes vendentes, etiam Clerici, tenentur ad pretium legitime taxatū.

11 Si pluris vendidisti quam rei domi-
nus constituerat, teneris ei totum red-
dere, nisi tacite donauerit, vel opera
tua illud quod amplius est meruerit,
vel industria partum sit.

12 Vendens agrum, etiamsi tradat em-
ptori, potest recipere fructus pro rata
nondum soluti pretij, etiamsi antea e-
ius fuisset intentio: ut emptor fructus
reciperet: id enim censendus ex igno-
rantia intendisse, putans deberi.

13 Vendere se quis potest, etiam vxo-
re inuita, ob grandem necessitatem.

14 Cum non est taxatum pretium re-
bus ad vitam non necessarijs, ut au-
reis, aut argenteis, aut margaritis, & re-
bus eiusmodi, potest accipi quantum
emens sciens & prudens dat.

15 In venditione quæ vulgò dicitur
Lotto, cum scilicet multa videntur in-
numeris, qui syngraphas dant cum par-
uo pretio, non possunt res omnes plus
vendi quàm valent ipsæ, & opera mini-
strorum quibus soluendum: potest ta-
men

men de licentia Principis aliquid am-
plius accipi, dandum pauperibus.

16 In pacto de dando pretio curren-
te aliquo die, si varietur, dabitur me-
dium: si autem currere septimana aut
mense, dabitur diutius durans.

17 Venditorum per præconem, vel pro-
xenetam, pretium est, quod reperitur
absq. fraude, & proxeneta negligetia.

18 Non licet carius vendere hospiti-
bus, quàm indigentis.

19 Illicitum videtur, quibusdam ven-
dere ius hospitandi, cum præiussio ne
alij hospitentur.

20 Quod partum est, censeatur emptor
& venditor condonare iouicem.

21 Si vendis pro decem, quod credi-
tur valiturum solum quinque quando
trades, etiamsi illo tempore valeat quin-
decim, teneris, secundum quosdam, re-
stituere quinque.

22 Non tenetur vendens prodere de
festum rei manifestum, etiamsi emptor
non aduertat: nec occultum, unde

536 *VENDITIO.*

nullam emptori damnum accedit: ne tunc perniciōsum est quarenti emptori mentiri teneatur autem, si res est inutilis ad id quod ille vult, id monere.

23 Dubitans rem esse furtivam, debet id emptori indicare: quod si sciens rem perituram emptori tacuit, tenetur.

24 Vendere rem qua quis potest bene uti, etiamsi scias male usuram, non est mortale: ut arma tempore belli iniusti, vel etiam die seini, modò nō credas illum emere ad nocendum alteri vel sibi corporaliter.

25 Agrum aut domum loci sacri constructioni necessariam, aut amplificationi, vel utilem, parvo domini detrimento potest iudex cogere vendi: quod si non est necessaria, sed vultis tantū, potest cogere Princeps: potest item cum expedit aliquid ad bonum publicum emi.

26 Venditū perit venditori ante degustationem necessariam, aut mensurationem:

VENDITIO. 537

tionem: itemque si est in mora aut culpa, aut causa interitus: alioqui perit emptori, etiamsi non sit tradita.

27 Si quis ex centum dolis decem vendit indefinitē, & pereant omnia, pereunt & sua emptori: quod si maneat decem, erant emptoris: sic si vendit de duobus vnum indefinitē, si pereat vnum, quod reliquum est, dabitur emptori.

28 Notarius faciens instrumentum ubi aliquis fraudatur citra dimidium iusti pretij, non tenetur restituere: non enim dat damni causam.

29 In venditione celebrata cum Ecclesia, sed per eius Procuratorem, non transfertur dominium ante traditionem: secundum quosdam: nec, si executor testamenti vendat rem non presenti pecunia, trāsfert dominium: quod ego intelligo in Foro exteriori.

30 Venditio cum conditione, antequam impletam non obligat.

1 **V**ERBVM locosum dictum
causa recreationis, non est pec-
catum. *Vide D. Th. 2. d. 40. c. 4. d. 9.*

1 **V**ERBERARE Possunt pa-
rētes, domini, & paedagogi, per
alium: & Religiosum incorrigibilem
Praelatus, etiam per laicum.

2 Praelatus potest etiam Sacerdos
verberare, & fortē etiam preceptor, ut
si sit talis alicubi consuetudo: & vir
uxorem graui de causa.

3 Episcopo non licet manibus suis
verberare.

VESTIS, vide *Sacra.*

1 **V**ESTE Religiosa maris aut
feminae uti secularē ludi cau-
sa, non est mortale.

2 Vti veste alterius sexus ob vanita-
tem, veniale est: ob iustā verō causā
licitum: quanquam August. 1. *Soliloq.*
dubitāt an vnquam liceat viro vti ve-
ste feminea.

VICARIVS, vide *Confessor.*

1 **V**ICARIVS Episcopi non
potest esse laicus; nec Clericus
coniugatus, oportet verō habere Ordi-
nes minores.

2 Vicarius generalis dicitur Ordina-
rius, potestque dare dispensationes, & po-
testatem absoluendi à reſeruatis.

3 Vicarius Episcopi eo mortuo ces-
sat (nisi à Capitulo confirmetur) gesta
tamen per eum ante mortis noticiā,
valent.

4 Vicarius electus à Collegio, perse-
uerat mortuo Praelato.

5 Excommunicato aliquo, cessat of-
ficiū eius Vicarij, secundū quosdā:
nisi habeat auctoritatem à Iure, ut Vi-
carius Abbatis, vel Prioris.

6 Vicariatus perpetuus est beneficiū.

7 Vicarius perpetuus potest ex cau-
sa vrgēte fieri ab Episcopo inuitis Re-
ctore & patrono: debet autē esse virgin-
tiquinque annorū, & fieri intra annū Sa-
cerdos, aliqui prius est ipso facto
quod

quod si accipiat aliam Ecclesiam cum cura, perdit Vicariatum.

8. Vicarius perpetuus potest facere Vicarium ad tempus seu temporalem.

9. Vicarius temporalis potest facere Vicarium, si sit consuetudo, aut habeat speciale mandatum, aut non possit totum implere, & partem committat.

FIDFA.

1. **V**IDVA Non dicitur, quæ non est à viro cognita.

VIRGINITAS.

1. **V**IRGINITAS Amittitur pollutione voluntaria, saltem in causa, ut cum quis nocturnam operatur, aut procurat voluntariè, & concubitu apto eam facere, etiamsi per accidens non sequitur: quidam tamen dicunt, sine pollutione non amitti. Alii & quidam, scēminam recipientem semen etiam sine signaculi fractione, virginatē amittere.

VISITATIO, vide *Episcopus, Notarius*.

IN

1. **I**N Visitatione predicandum & monendum, deinde inquirendū.

2. Episcopus visitat Diocesim, Archiepiscopus totam prouintiam, et si id non videtur esse in usu.

VITA, vide *Homicidium, Infirmitas*.

1. **N**ON Tenetur quis vitā producere quantum potest, nec uti cibis delicatis & salubribus, nec ad vitam seruandam permittere sibi membrum abscindī, nec uti medicinis aut remedijs extraordinarijs, aut valde periculosis vel laboriosis, nec abstinere peccantibus quæ vitam possunt breuiare.

2. Vitam potest quis exponere periculo pro suis vel proximi rebus, & etiā pro honore, secundum quosdam: quod non concederet D. Aug. Potest quidē vitam suā quis exponere pro tuenda vita alterius: at pro re alia temporali, vel sua, vel aliena, non putarim licere, nisi esset ad vitam necessaria.

3. In naufragio posse alteri permitti tabu-

tabulam antequam capiatur, sed non postquam capta est, quidam alunt. Ego putarim posse etiam capram alteri per mitteri, vt saluetur: vt & panem quem quis vnum habet solum, alteri posse dare in extrema vtriusque necessitate.

VOTVM. vide Baptismus, Debitum conjugale, Episcopus, Festum, Matrimonium, Religio.

NON Obligat votū de re inuicti, aut vana, aut maioris boni impeditiua, si quis meliorem facere velit, alioqui obligat: vt votum de coniugio vitandæ incontinentiæ causa, nisi quis melius quid faciat.

2 In dubio an voueris, non teneris voto: itidemque dicendum, si dubites an, cum vouisti, compos esses rationis, vel an sis obligatus.

3 Votum de peccato mortali mortale est, de veniali veniale.

4 Votum non obligat, si rem, quam voues, in finem malū ordinas, vt si voues aliquid ad hoc vt cōsequaris quod non

non licet, verbi gratia, furtū vel adulterium: aut in gratiarum actionem pro malo: secus si ipsum vouendi actū malè ordines, vt si voues Religionem vt lautè viuas: aut lasciuē, vel in gratiarū actionem pro filio ex adulterio suscepto: id enim non malum est, etsi adulterium ipsum pessimum.

5 Voti pœnitere, sed cum animo implendi, non est mortale.

6 Tenetur voto, qui intendit vouere, etiam si non intēdat implere: qui autē non se intendit obligare, non videtur intendere vouere, hoc enim ipso, q̄ quis vouet, se obligat, vt qui promittit, hoc ipso quod promittit: peccat tamen, & secundū quosdam mortaliter, qui vouet sine animo se obligandi.

7 Qui votum ratiificauit, falsō putās se teneri, non idēo obligatur.

8 Votū factū metu graui ad id nō tu siē incusso, non valet, nisi firmetur iuramento: secus est si iuste metus incutitur. Quidam tamen alunt, votum

quo-

quocunque metu factum, si adfuit intentio se obligandi, tenere.

9. Votum puellæ ob metum patris reuerentialem, non valere quidam asserunt, si præsertim timet ne ab eo alioqui dure tractetur.

10. Votum parentum de filiis, istos non obligat, nisi se obligent ipsi approbando.

11. Quidam putant, votum Religiosis, ubi regula non seruatur, non tenere, qui Religionem vouit, debere ingredi eam, si ibi pro libito viuatur: ego neutrum affirmare ausim.

12. Qui vouit Religionem certam, debet querere aliquot eius Monasteria, ut recipitur: qui autem Religionem in communia, aliquot diuersarum Religionum in ea prouincia.

13. Qui vouit solum ingredi Religionem, si in nouitiatu ea non placet, potest exire, etiamsi uouisset animo perseverandi in ea, nisi intendisset se obligare ad perpetuū ibi manendum: quam

quam etiam tunc quidam putant, si bona fide probans putat non sibi conuenire, posse exire. Idem autem cõsetur, vouere ingredi Religionem, & vouere fieri Religiosum.

14. Qui vouit Religionem arctiorem, si in laxiori proficetur, non amplius tenetur. *File de Regul. lib. 6. c. 4.*

15. Violare votum de relecti, aut de vitando aliquod peccatū veniale, est solum veniale peccatum. Quidam tamen dicunt, qui vouit dare vnum nummum, si non det, peccare mortaliter: sed qui vouit non ludere, non peccare nisi venialiter, si parum ludat, ob leuitatem materiæ.

16. Non est in potestate vouentis se obligare sub mortali aut veniali peccato: obligat enim ex se votū pro qualitate materiæ.

17. Quæ vouit virginitatem, si violat, tenetur ad castitatem, nisi, cum vouit, aliud intendisset.

18. Vouens Religionem grauius de-

M m.

ceptus,

ceptus, non voturus si sciuisset, non tenetur.

19 Non ideo votū non obligat, quia accidit aliquid, quod si prauisidisses, non vouisses, sed quia accidit tū, quod si fuisset tempore voti, obligationem voto abstulisset: vt si fiat res impossibilis, aut illicita, aut indifferens, &c.

20 Votum de nunquam peccando, non obligat, quia de impossibilissecus si fiat de non peccando mortaliter.

21 Votum Religiosi de re non prohibita, seruandum, donec per Superiorem irritetur. Quidam tamen dicunt, nullum votum Religiosi valere, nisi consentiente Superiore expressē: alij etiā de re prohibita factū votum, ei indicandum, vt approbet, si velit.

22 Vouens seruare aliquam legē non obligantem sub mortali, non se obligat ad mortale, sed secundum rationē legis.

23 Me-

23 Metus qui excusat violentam preceptum ieiunij, excusare videtur quibuscumque etiam violentam votum de ieiunio: obligare enim votum inquit legibus.

24 Vouens non nubere, non se obligat ad castitatem: nec qui vouit mulierem non tangere lasciuā.

25 Vouens abstinere ab onis, nō ideo tenetur abstinere à carnibus.

26 Vouens se aliquid facturū, si contingat forte peccare, intelligitur de prima vice, nisi intendisset expressē quoties peccasset.

27 Contingem non posse sine alterius consensu vouere non petere debitum, alij aiunt, alij negant: non videtur quidem posse castitatem vouere, etiam ante consummatum matrimonium, nisi velit Religionem ingredi.

28 Vouens Religionem non prefixo tempore, debet, quam primum potest, ingredi.

29 Qui vouit nō principaliter, vt Religio-

M m 2

Niglo-

348 *VOTI IRRIT. DISP. ET COM.*
ligionem: & alterum accessorie, vt ca-
stiratem, liberatus à primo, est libera-
tus à secundo.

30 Votum sacerdotij, non est votum
castritatis, potestq; ab Episcopo dispen-
sari.

31 Votū de impossibili non obligat,
etiā si postea fiat possibile.

32 In voto seruandū possibile & ho-
nestum, omisso impossibili & turpi.

33 Daorum votorum incompatibil-
lium, si eque bona, seruatur prius, alio
qui melius.

34 Qui vult quotidie dare pauperi,
si hodie non det, debet cras illud ad-
dere.

35 Votum factum vt aliquid à Deo
obtineas, obligat, etiā si nō obtineas,
nisi dixisses. Si obtinero.

**VOTI IRRITATIO,
DISPENSATIO, ET
COMMUTATIO, vide
Debitum coniugale.**

[1 Ad-

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 349

1 **A**D irritandū votū sufficit volū-
tas eius qui potest, nec requiri-
tur causa. Potest autem pater, & mater,
si tutrix sit (imò, secundū quosdā, etiā si
non sit tutrix impuberis, & si non sit
curator, etiā puberis, scilicet mortuo
patre) tutor, curator, maritus, & domi-
nus, impuberis quidē omnia vota irri-
tare, etiam antequā venirent sub suam
potestatem emissa, puberis autē reale (nō
autē personale sibi non praeiudicans)
nisi esset adiunctum voto Religionis,
aut de bonis castrisibus, aut quasi ca-
strisibus, & Praelatus Religiosi vota
omnia, adeoq; etiā Papa, qui est eius
supremus Praelatus, qui tamē secula-
rium vota non potest irritare.

2 Irritans votum sine causa, in quod
consenserat, peccat quidem, sed irrita-
tio tenet.

3 Votū impuberis de faciendo, ali-
quid tempore libertatis, semel irritatū,
non reuiuiscit: quidam tamen seruum
excipiunt; excipitur & pubes, nisi vo-

M 3

nisset

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 350
uisset simul in tempus etiam subiectio-
nis. Religiosus autem censetur vt im-
pubes.

4 Irritans votum, si postea consen-
tiat, non ideo reuuldat.

5 Votum impuberis de Religione,
potest pater & tutor irritare, etiā post
pubertatē, si ille in pubertate se de no-
uo non obligauit: idēq. dicendum de
Prælo Religiosi facti Episcopi scilicet
poterit similiter votum antea fa-
ctum irritare, si iste de nouo non cōfir-
mauit Episcopus factus.

6 Omne votum autoritate Iuris cō-
mutatur in Religionem, & quidem per
sonalia omnia professione extinguuntur,
realia verō debita quidam alunt
transire in Monasterium, iuxta vires
hereditariæ ego verō, si sint solum vo-
torum debita, etiam extingui pro-
fessione puto. Nouitius autē excusa-
tur a voto personali, sed non a reali.
Possunt & omnia vota nouitiorū com-
mutari a Cōfessore in onera Religio-
nis.

VOTO IRRIT. DISP. ET COM. 351
nis. Vota quidē nostrorū quæ in secu-
lo fecerūt, ante professionem sunt sus-
pensa, quandiu sunt in Societate.

7 Qui promittit se alienius votum im-
pleturum, potest cōmutare in ingres-
sum Religionis.

8 Potest quis facere contra votum,
cum obseruatio vergit in periculum
magnum, & non potest adiri Superior.
Excipe tamen votum continentix,
quæ melior est quam vita. *Tho. 2. 2. q. 88. & 4. d. 38.*

9 Causa dispensandi, voti inutili-
tas, vel maioris boni impedimentum,
secundum quosdam ego verō tunc nō
puto votum obligare, quare nec opus
esse dispensatione: dicerem potius cau-
sam, facilitatem in vouendo, infirmita-
tem ad implendumque necessitatem, vel
utilitatem, quæ & ipsæ sunt ad cōmu-
tandum idoneæ causæ.

10 Commutatio sine causa, fiat in me-
lius: cum causa, in æquale: quod si
operet̃ melius est, potest quisque in il-
lud suum votum commutare, & fortē

M m 4

etiam

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 552
etiam in perinde bonū. Et quidē sunt
qui dicāt, autoritate ad commutandū
solum opus esse, cum est commutan-
dum in minus: & quōd cum Papa dat
potestatem commutandi, intelligitur
in aliquid minus.

11. Qui habet Episcopalem autoritatē,
potest dispensare in omni bus votis, ex-
ceptis castitatis perpetuæ, Religionis,
Romanæ, Compostellæ, & Ierosolymi-
tanæ peregrinationis: in quibus etiam
potest, cum facta sunt per modum pe-
ccati, si illud facere contingat:
potest & in castitatis voto Episcopus,
si sit periculum incontinentiæ, & Pa-
pa non possit facile adiri: potest & in
voto castitatis ad tempus, vel contuga-
lis. Potest & dispensare cum vouente
archiletem Religionem, vt laxiorē in-
greditur: non enim est id dispensatio
in Religione absolutē: imō, secundum
Panor. & alios potest in voto Ierosoly-
mitano facto causa deuotionis, & non
subsidij. *Idē gl. c. Ex multa, de voto. Po-*
test.

VOTI IRRIT. DISP. ET COM. 553
test & in voto non nubendi, & non pe-
tendi debitum.

12. Archiepiscopus non possē dispen-
sare in votis subditorum suffraganeis,
quidam aiunt, alij negant.

13. Papam possē in solenni voto casti-
tatis, quidam negant, alij melius con-
cedunt.

14. Quod vouisti Deo, alicui te datu-
rum, si non hinc promissisti, potest co-
mmutari.

15. Qui vouit non petere dispensatio-
nem voti, potest petere, si timeat alio-
qui periculum peccandi.

16. Qui potest vota commutare, po-
test etiam cum sunt iurata: potest & in
ramenta que non sunt in fauorem ter-
tij, quale est si quis dicat, Voueo Deo
me tibi tale quid daturum: itaq; id nō
poterit commutare.

17. Id in quod est votū commutatū,
tanquam votum obseruandum est.

18. Cum Religioso, qui vouit trāsire
ad arctiorem Religionem, potest Super-

M § rior

354 *RESERVATVS.*

rior dispensare vt maneat: nō enim est votum simpliciter Religionis.

19 Qui potest ex privilegio dispensare, potest & commutare, non contra.

20 Dispensatio in voto aperte sine causa, nō valet: in dubio verō, ex causa dispensatio Prælati.

21 Qui potest dispensare, rursus facit in leue aliquid commutando.

22 Per Bullas & privilegia possunt commutari vota, etiam post illa facta, etsi quidam id negant.

23 Prælati vidēs, & cū possit facile cōtradicere, non contradicens, hoc ipso videtur dispensare.

24 Si Papa votum sibi reservatum in aliquid commutavit, potest id ab Episcopo ex causa in aliud commutari: nō enim id est Papæ reservatum, etsi quidam aliter sentiunt.

VSV CAPIO, vide præscriptis.

RESERVATVS, VSVS.

2 **V** usufructarius potest videri solū quantum opus est ad solvenda

ve-

RESERVATVS. 355

vesturam rei lōgē distantis necessarii: quidam tamen dicunt posse vendere arbores cæduas, fructiferas verō nec incidere posse.

1 Tenetur reddere æstimationē rerum usu cōsumptibilium, vt pecuniæ, vini, &c. factam tempore quo et traditæ sunt (quæ verō usu minuuntur, vt vestes, eorū reddendū, quod supererit: post usumfructū) & pro pecoribus mortuis alia substituere, si legatus est usufructus gregis, vel armētī: secus si animalium: Itemq; pro vitibus & arboribus mortuis alias substituere: sc̄tus autē potest consumere: & si substituta pereant, non tenetur pro illis dare alia. Potest & consumere fructus usu nō cōsumptibilium, vel eorum pretia.

3 Non tenetur ad expensas magnas pro rerū cōservatione, vel defensionē, sed potest repetere a proprietario. Quidā tamen aiunt, si sit legatus usufructus omnīū bonorū, teneri ad expensas etiam magnas pro reficienda re.

4 Tene-

556 *VSUSFRUCTVS.*

Tenetur soluere vel tributum, & collectas, & onera, nisi essent tanta, quod legatū per ea redderetur inutile: ad onera verò pro habendo fore fructuum, tenetur proprietarius.

5 Non tenetur soluere debita, sed hæres, qui ea soluet de proprietate & usufructu, is enim intelligitur deducere alieno: si tamen illa esset usufructuarius non omnium bonorum, sed rei certæ, non tenetur de ea dare ad soluenda debita.

6 Vxor relicta usufructuaria omnium bonorum, vel domina & gubernatrix, habebit solum alimenta: at mortuis filijs hæredibus, habebit plenum usumfructum, imò & proprietatem, secundum quosdam.

7 Fructus maturi tempore mortis usufructuarij, ad proprietariū pertinent.

8 Usufructus omnium bonorum non intelligitur in legitima filiorum testatoris.

9 Usufructus transit cum ingreditur Re-

VSUSFRUCTVS. 557

Religionem, dum vivit, si Monasteriū potest habere proprium in communē.

10 Usufructus relictus civitati, vel universitati, cessat post centū annos.

11 Si usufructuarius amittat civitatem, succedit ei pater, filius, & hæres, dum ille vivit.

12 Perit usufructus per non usum decem annorum inter præsentēs, & viginti inter absentes.

13 Legato tibi usufructus usque ad alicuius pubertatem, si antè moriatur, habebis usque ad illam ætatē: si verò usque dum nubat, & moriatur, habebis dum viues: tamdiu enim poterat non nubere.

14 Legata tibi re stabili, habebis tecum in ea usumfructum usufructuarius omnium bonorum: vel tu solus, secundum quosdam.

15 Fœmina intra annum nubens, non ideo amittit usumfructum relictum à marito, vel proprietate, nisi ille id expresserit.

16 Concessa tibi re aliqua ad vitam, intel-

intelligitur tibi cōcessus usufructus, potesque alteri tradere ius illud dum vivis.

17 Vsum solum habens agri, potest fructus edere cum familia, sed non vendere aut locare: secus si habeat vsumfructum.

18 Vsuarius tenetur ad expēsas: quōd si proprietarius participet rei commodo, ipse solus tenetur.

V S V R A. vide *Contrāctus, Debitū, Dos, Indus.*

1 **V**Surarij bona esse tacitē hypothecata pro vsuris, quidā aiūt, sed meliūs alij negant.

2 Atant quidam, donationem vsurarij, qui non est soluendo, non valere, nec dotem ab eo datam: quod ego non dixerim, saltē in dote: certē vsuræ donatiū, etiā secundum istos, in vsurariū transfertur, cur ergo nō valeat donatio, nedū dos. *Vide Tho. opus. 75. c. 19.* ubi ait, pro equo accepto per vsuram, sufficere pretium restituere.

Lucrum

3 Lucrum ex officio per vsuram acquisito, non est restituendum, nec res emptā ex pecunia vsuraria.

4 Nō est vsura pecuniam locare, aut vendere.

5 Non est illicitum petere ad vsurā ab eo quem scis non aliter daturum: quōd si petis sine necessitate aut utilitate, non est mortale.

6 Plus tenetur vsurarius de rebus non in specie debitis, filiis & uxori, quam creditori.

7 Vsurario manifesto, id est, qui nullā potest tergiversatione celari, nullū administrandū Sacramentum ante satisfactionem, vel saltem cautionē sufficientē: secus si non est manifestus, & non potest restituere. Est autem infamis iure vsurarius manifestus.

8 Qui fecit contractum vsurarium bona fide, credens iustum, potest tantam lucri retinere, quantum acquisisset alioqui per contractum licitum.

2. Con-

9 Contractus qui dicitur vulgo, *godere à godere*, scilicet cum alter domum habitandam, alter pecuniam vtendam, est vsurarius, nisi aliqua circumstantia honestetur, vt lacri cellantis, &c.

10 Centesima vsura dicitur, cum datur vnum pro centum singulis mensibus.

11 Qui bona fide accepit tanquam donatum, vbi comperit esse pro mutuo datum, tenetur restituere quantum factus est locupletior, nisi praescripserit.

12 Notarius faciens instrumentum vsurarij manifesti contra formam *Cap. Quamquam, de vsur lib. 6.* non tenetur restituere, quia ipso iure est nullum. Nec inducens foenerarium ad foenerandum tenetur restituere, secundum quosdam: alter enim volens vsuram dedit.

13 Merus executor vsurarij non tenetur restituere: secus est de principali agente: hic enim causam dat: excusatur tamen & is ignorantia, vel si nihil retineat, secundum quosdam.

14 Haerodes vsurarij tenetur solui pro rata

XENODOCHIVM. 391
rata restituere, scilicet qui est ex dimidio haeres, dimidium debitori: qui ex tertio, tertiam partem, et ceteri alij non restituant.

15 Domini temporales possunt ob honorem publicum cogere solui promissas vsuras.

16 De vsura inter seculares potest cognoscere etiam iudex secularis, siue de iure, siue de facto queratur.

17 Qui iuravit non repetere vsuras, poterit Ecclesiae denuntiare, & ipsi cogere restitui: quod si iuravit non denuntiare, non teneri iuramentum, secundum quosdam, quia illicitum.

FFENERARE.

1 **V**ulnerare non licet parentibus, nec dominis.

**XENODOCHIVM, seu
HOSPITALE.**

1 **H**OSPITALE Sine Episcopi autoritate constructum, est
Nn le-

XENODOCHIVM 562

Locus profanus: nec gaudet immunitate, nisi superveniat Episcopi auctoritas: in dubio autem credendum auctoritate Episcopi fundatum.

3 Hospitalli, cum instituitur, debet dotari assignari, ut Ecclesie: & cum laetatur, restituitur in integrum, sicut Ecclesia.

4 Potest in eo poni Rector sine Episcopi auctoritate, nisi habeat curam animarum: servanda tamen consuetudo.

5 Hospitalis etiam sine auctoritate Episcopi facti, cura ad Episcopum pertinet: est quia parer pauperum: non tamen tenetur ad provocationem Episcopi visitantis.

6 Hospitalis administrator non tenetur rationem reddere Ordinario, si id expresse est cautum in eius institutione, ex Cong. Cont.

7 Hospitali relicti, etiam immobilia, alienantur sine solennitate.

8 Hospi-

XENODOCHIVM. 561

8 Hospitali habenti curam, vel annexo Ecclesiae curate, potest prebici Religiosus.

F. I. N. I. S.

APPROBATIO.

H^I Aphorismi Confessoriorū,
Autore R. P. EMANVE-
LE SA, Doctore Theologo So-
cietatis I E S V, docti sunt ac p̄j,
multamque vtilitatē allaturi Con-
fessorijs omnibus: quare rectē im-
primi poterūt. Datū Antuerpiæ. 3.
Id. Decemb. anno. 1597.

Siluester Paro, S. Theol. Li-
centiatus, Cathedralis Ec-
cles. Antwerp. Canonici, li-
brorumque Censor.

IN-

INDEX VERBO- rum de quibus in his aphorismis agi- tur.

- A** Abbas. 1.
Abbatissa. 1.
Abbas. 1.
Absolutio. 1.
Adaptatio. 9.
Adulterium. 9.
Advocatus. 10.
Aedificare. 10.
Aspiritas. 10.
Alienatio. 11.
Alimentum. 11.
Altare. 14.
Apostata. 15.
Appellatio. 15.
Aqua benedicta. 15.
- A** Archiepiscopus. 15.
Archipresbyter. 16.
Avaricia. 16.
- B** Annus. 16.
Baptismus. 17.
Bellum. 20.
Benedictio. 22.
Beneficium. 23.
Blasphemia. 36.
Bona. 37.
Bonus vir. 37.
- C** Alius. 38.
Cambium. 38.
Capi-

INDEX.

Capitulum. 40.
Casus fortuitus. 41.
Casus seruatus. 42.
Census. 44.
Censura. 46.
Charitas. 47.
Circumstantia. 51.
Cinitas, cinis. 51.
Clericus. 51.
Camiserium. 59.
Collegium. 69.
Columbarium. 60.
Comedere. 60.
Commodatum. 61.
Communio. 61.
Comunitas. 62.
Concessum. 62.
Concionator. 62.
Conductio. 62.
Congregatio. 67.
Concessio. 68.
Confessor. 79.
Confirmatio. 83.
Coniunx. 90.
Conscientia. 90.
Consecratio. 90.
Consensus. 91.
Conseruator. 91.
Consilium. 92.
Consuetudo. 92.
Contractus. 94.
Contritio. 98.
Contumelia. 99.
Corruptio. 100.
Cred. re. 100. **A**
Culpa. 101.
Curator. 102.
Curatus. 102.
Curiositas. 103.
Castus. 103.
D
Debitum. 103.
Debitum con-
iugale. 109.
Decima. 114.
Degradatio. 115.
Delectatio morosa.
116.

INDEX.

Delegatus. 116.
Delictum. 117.
Deposito. 117.
Depositorum. 118.
Detractio. 120.
Dimissoria. 120.
Discere. 121.
Dispensatio. 125.
Divortium. 125.
Docere Doctorem. 128.
Dolus. 129.
Domicilium. 129.
Dominum. 130.
Domus. 131.
Donatio. 13.
Dot paraphe. 139.
Dubium. 143.
Duelum. 144.
E
Ebricitas. 145.
Ecclesia. 145.
Ecclesia immu. 151.
Ecclesiasticus. 153.
Eclesio. 153.
Ecclesisynus. 155.
Emphyteosis. 157.
Empito. 158.
Episcopus. 191.
Eucharistia. 170.
Examen. 178.
Excommunicatio.
178.
Exemptus. 109.
Exilium. 109.
Extremaunctio. 109.
F
Falsarius. 103.
Forma. 103.
Fanalia. 214.
Famulus. 214.
Festum. 214.
Fendum. 217.
Fictio. 217.
Fides. 217.
Fiduciosus. 219.
Fideicomissio. 220.
Filius. 221.
Fiscus. 226.
Xn 4 Pa-

INDEX.

Famula. 127.
Fructus. 228.
Fuga. 228.
Furtum. 228.
G
Gabella. 230.
Gratia. 233.
Grex. 238.
Gula. 238.
H
Habitus. 238.
Hereditas. 239.
Heresis. 250.
Histrion. 252.
Homicidium. 252.
Honor. 258.
Iracundia. 259.
Hospitalitas. 263.
Hypotheca. 263.
I
Ieiunium. 263.
Ignorantia. 266.
Imago. 267.
Impossibile. 267.
Incestus. 267.
Incorrigibilis. 267.
Indignatio. 268.
Indulgentia. 268.
Infamia. 272.
Infamare. & fama.
274.
Insens. 278.
Infidelis. 278.
Infimus. 278.
Ingratitudo. 279.
Iniuria. 279.
Inquisitor. 280.
Interdillum. 281.
Interpretatio. 287.
Inuentum. 287.
Ira. 287.
Irregularitas. 290.
Irregularitas exhibita. 292.
Irregularitas ex defectu corporis. 293.
Irregularitas ex defectu animae. 296.
Ex

INDEX.

Ex deformitate licita. 296.
Ex illicita. 299.
Ex ordinis abusu. 301.
Ex iterato. Baptismo. 305.
Ex violatione interdicti. 305.
Ex peccato notorio. 307.
Indans. 305.
Index. 306.
Iudicialis actus. 306.
De modo procedendi. 310.
De testibus. 311.
De accusatione. 314.
De reo. 314.
De sententia, appellatione, & executione. 318.
De aduocato, notario, seu tabellio. 318.
ne, & procuratore. 320.
Iuuenis. 322.
Iuramentum. 323.
Iurisdictio. 330.
Ius patronatus. 331.
L
Laudemium. 333.
Latus. 333.
Legatum. 333.
Legatus. 340.
Legitimus. 340.
Lex. 342.
Libri. 350.
Litera. 350.
Liellum. 350.
Locator. 351.
Ludus. 351.
Luxuria. 353.
M
Maleficio. 357.
Mandatum. 358.
Manifestum. 358.
Martyrium. 359.
Marti.

INDEX.

Matrimoniu. 360.
Matrimoniu impedi-
menta. 369.
Impedimenta diti-
mentia. 371.
Medicus. 384.
Mendacium. 385.
Metus. 386.
Miles. 387.
Minor. 387.
Missæ. 389.
Missæ audire. 401.
Monasterium. 403.
Moneta. 404.
Mora. 404.
Mortis articulus.
405.
Mutuum. 405.
N
Nucleus. 408.
Naufragiu. ib.
Negotium. ibid.
Nomen. ibid.
Notarius. ibid.
Notarium. ibid.

Notarium. ibid.

O

Obedientia. 409.
Oblatio. 410.
Obligatio. ibid.
Obsequium. 411.
Occultum. ibid.
Odium. ibid.
Officium. ibid.
Oleum. 412.
Opinio. ibid.
Ordo. 413.
Ornatus. 411.

P

Pallium. 421.
Pallium. ibid.

Papa. 421.

Parentes. 422.

Parochus. 426.

Pars. 428.

Patrinus. 428.

Peccatum. 428.

Peculium. 432.

Pecunia. 434.

pen

INDEX.

Pensio. ibid.
Pignus. 435.
Piscatio. 437.
Pius. ibid.
Poenitentia. 440.
Preceptum. ibid.
Predicare. 441.
Prelatus. 443.
Prescriptio. ibid.
Primitie. 446.
Trinitatem. ibid.
Princeps. ibid.
Processio. 448.
Procurator. ibid.
Promissio. ibid.
Proximus. 450.
Puer. ibid.
Purgatorium. 451.

Q

Quæstionum. ibid.

R

Rapina. 452.

Raptus. ibid.

Ratificatio. ibid.

Ratificatio. ibid.

Religio. ibid.

Reliquia. 467.

Reprehensio. 467.

Rescriptum. ibid.

Residentia. 468.

Respublica. 472.

Restitutio. ibid.

Renunciatio. 482.

Reus. ibid.

Rex. ibid.

S

Saceramentum. ibi.

Sacra. 435.

Sacrilegium. ibid.

Salarium. 486.

Sancti. 486.

Satis factio per itam

natis. ibid.

Scandalum. ibid.

Schisma. 490.

Scholaris. 491.

Serpulus. ibid.

Secretum. ibid.

sepul-

INDEX.

- Sepultura. 491.
Seruus. 493.
Simonia. 495.
Societas. 500.
Sodomia. 501.
Sponsalia. 501.
Stabularius. 506.
Statutum. 507.
Subiectio. 507.
Suffragium. 507.
Superior. 507.
Suspensio. 507.
Suspensio ipso iure.
511.
Suspicio. 515.
T
Abellio. 516.
Testamentum.
16.
Testis. 526.
Thesaurus. 527.
Torquemada. 529.
Transactio. 529.
Tributum. 529.
Tutor. 529.
V
Vanagloria. 530.
Venatio. 530.
Venditio. 531.
Verba. 538.
Verbera. 538.
Festus. 538.
Vicarius. 539.
Vidua. 540.
Virginitas. 540.
Visitatio. 540.
Vita. 541.
Votum. 542.
Vscapio. 553.
Vsuræ. 556.
Vulnerare. 559.
X
Xenodochium.
559.

FINIS.

MADRITI,

Ex officina Ludonici Sanchez.

Anno M. DC.

MADRID

Escuela de Artes y Oficios

Don M. D. C.

T. 1.

